

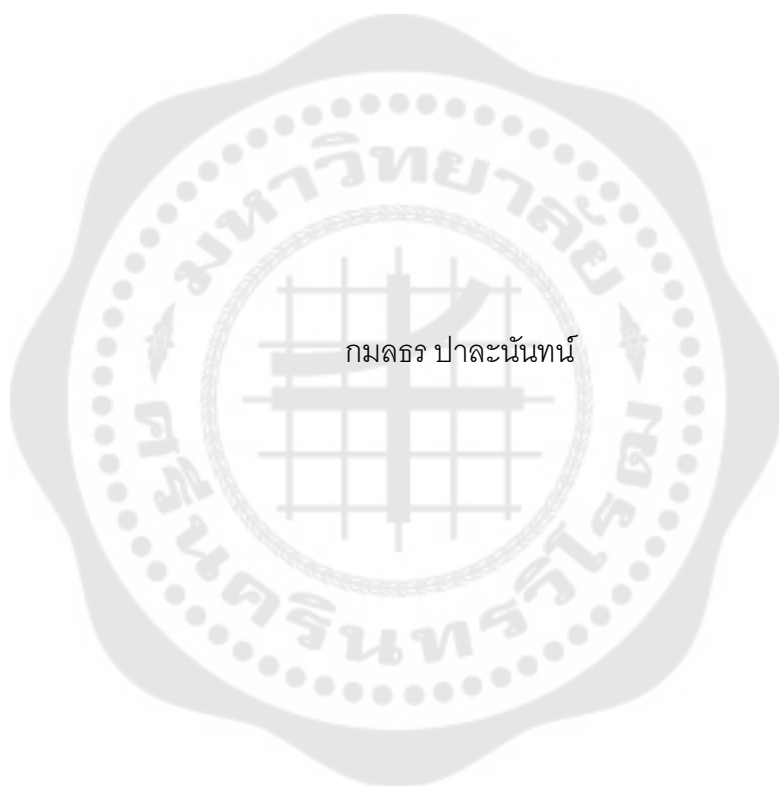
โลกทัศน์ของสีหะมัย วิชัย ในยุคเปลี่ยนผ่านของสังคมล้านนา พ.ศ. 2432-2481
-THE WORLDVIEW OF SEE MO VIJAYA IN A TRANSITIONAL PERIOD OF LANNA
SOCIETY, (1889-1938.)

กมลธร ปาละนันท์

บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

โลกทัศน์ของสีไหม วิชัย ในยุคเปลี่ยนผ่านของสังคมล้านนา พ.ศ. 2432-2481

ปริญญานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ปีการศึกษา 2561
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

-THE WORLDVIEW OF SEE MO VIJAYA IN A TRANSITIONAL PERIOD OF
LANNA SOCIETY, (1889-1938.)

A Thesis Submitted in partial Fulfillment of Requirements
for MASTER OF ARTS (History)

Faculty of Social Sciences Srinakharinwirot University

2018

Copyright of Srinakharinwirot University

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

โลกทัศน์ของสีไหม วิชัย ในยุคเปลี่ยนผ่านของสังคมล้านนา พ.ศ. 2432-2481

ของ

กมลธร ปาละนันท์

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)

คณะกรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์

ที่ปรึกษาหลัก

ประธาน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โดม ไกรปกรณ์)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วัชร สิ้นธุประมา)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ชาคริต ชุ่มวัฒนะ)

ชื่อเรื่อง	โลกทัศน์ของสีโหม่ว วิชัย ในยุคเปลี่ยนผ่านของสังคมล้านนา พ.ศ. 2432-2481
ผู้วิจัย	กมลธร ปาละนันท์
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
ปีการศึกษา	2561
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. โดม ไกรปกรณ์

ปริญญานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาโลกทัศน์ของสีโหม่ว วิชัย ชาวพื้นเมืองเชียงใหม่คนแรกที่ได้ไปสหรัฐอเมริกา เป็นศิษยาภิบาล (Pastor) ของคริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่ รวมทั้งเป็นนักธุรกิจในการกิจการป่าไม้และผลิตข้าวเพื่อการค้า ในช่วงพ.ศ. 2432-2481 โดยศึกษาจากงานเขียนและกิจกรรมในชีวิตประจำวันของเขาด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์เพื่อเข้าใจถึงโลกทัศน์ของสีโหม่วและความสัมพันธ์ระหว่างโลกทัศน์ของเขากับบริบททางประวัติศาสตร์ของล้านนาในยุคที่กำลังเปลี่ยนผ่านสู่สมัยใหม่

จากการศึกษาพบว่าสีโหม่ว วิชัย มีทัศนะในการอธิบาย “โลก” และสังคมที่แตกต่างจากคนล้านนารุ่นก่อนหน้ารวมทั้งคนรุ่นเดียวกันส่วนหนึ่ง โดยสีโหม่มองและอธิบาย “โลก” จากสภาพความเป็นจริงที่ประสบพบเห็นตามแผนที่หรือความรู้ภูมิศาสตร์แบบตะวันตก ชื่นชมบ้านเมืองแบบสมัยใหม่ที่เจริญก้าวหน้า เป็นระเบียบ มุ่งหวังที่จะสร้างคริสตจักรพื้นเมืองที่ผสมผสานระหว่างความเจริญก้าวหน้าแบบตะวันตกกับวัฒนธรรมของคนพื้นเมือง โดยโลกทัศน์เหล่านี้เป็นผลมาจากประสบการณ์ความรู้ที่บ่มเพาะมาจากการเติบโตในครอบครัวที่นับถือคริสต์ศาสนา การเรียนรู้จากมิชชันนารีอเมริกัน และการดำเนินชีวิตในล้านนาในช่วงพ.ศ. 2432-2481 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมจากสังคมแบบจารีตสู่ความเป็นสมัยใหม่

คำสำคัญ : สีโหม่ว วิชัย, โลกทัศน์, ประวัติศาสตร์ล้านนา

Title	-THE WORLDVIEW OF SEE MO VIJAYA IN A TRANSITIONAL PERIOD OF LANNA SOCIETY, (1889- 1938.)
Author	KAMOLDHORN PALANANDANA
Degree	MASTER OF ARTS
Academic Year	2018
Thesis Advisor	Assistant Professor Dome Kraipakron , Ph.D.

This thesis aims to study the worldviews of See Mo Vijaya, who was the first Chiang Mai native to travel to the United States. He was a businessman in forestry and rice production for trade from 1889 to 1938, as well as a pastor of the First Church of Chiang Mai. This study was based on his writings and activities in everyday life and used historical methods to understand the worldview of See Mo and the relationship between his worldview and the historical context of the Lanna era, one which changing to be in the modern age.

The study found that See Mo Vijaya had an opinion that a current explanation of “the world” and society was different from those of the previous generation of Lanna people, including some members of the same generation. See Mo focused on looking and explaining “the world” from the reality of encounter according to the map of knowledge of western geography and admiring a modern country in order to create a native church that combined western-style progression and the culture of indigenous people. These worldviews are the result of the knowledge and experience cultivated by the growth of Christian families, learning from the missionaries and American lifestyle over the period from 1889 to 1938, which was a time of political, economic and social change from a traditional society to a modern one.

Keyword : See Mo Vijaya worldview Transitional period Lanna history.

กิตติกรรมประกาศ

ปริญญานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จได้ด้วยความสำเร็จและความรู้สึกว่ามีผู้ที่คอยเฝ้ามองและเป็นการกำลังใจนำทางให้ก้าวข้ามปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ จนสำเร็จลุล่วงมาได้

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วัชร สิ้นธุประมา ประธานปริญญานิพนธ์ที่ได้ให้คำชี้แนะอันเป็นประโยชน์ต่อการทำงานปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ และรองศาสตราจารย์ ดร.ชาคริต ชุ่มวัฒนะ กรรมการปริญญานิพนธ์ที่เป็นกำลังใจให้ข้าพเจ้ามีความมุ่งมั่นในการทำงาน ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โดม ไกรปกรณ์ อาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์ที่จุฬาราชวิทยาลัยให้ข้าพเจ้าทำการศึกษาวิจัยเรื่องนี้และสร้างแรงผลักดันให้พยายามเดินทางมาจนถึงวันนี้ ขอขอบพระคุณคณาจารย์ในภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒที่ได้ให้คำชี้แนะและเป็นกำลังใจให้ข้าพเจ้าตลอดมา

ขอขอบพระคุณอาจารย์วารุณี ไสธการมย์ ที่กรุณาให้ความรู้และประสบการณ์ที่ดีในการทำงานนี้ ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์เฮอริเบิร์ต สวอนสัน ที่ให้ความรู้เรื่องทักษะของมิชชันนารีเมืองเหนือ ขอขอบพระคุณอาจารย์ชยันต์ หิรัญพันธุ์ ผู้อำนวยการหอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ ที่ให้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์คริสตจักร ขอขอบพระคุณคุณอริศา เลิศพฤษ และคุณกาญจนา มงคลเจ้าหน้าที่หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพสำหรับมิตรภาพอันอบอุ่นและความช่วยเหลือในการค้นคว้าเอกสารและการปริวรรตเรื่องราวจากอักษรล้านนาเป็นอักษรไทย

ขอขอบพระคุณอาจารย์เสรินทร์ จิรคุปต์ อดีตผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานโบราณคดีและศิลปวิทยาที่ให้ความกรุณาเสมือนญาติผู้ใหญ่และให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเชียงใหม่ ขอขอบพระคุณคุณบงกช ไชยศิริ ผู้รักการค้นคว้าประวัติศาสตร์ของคริสตจักรล้านนา ขอขอบพระคุณคุณกิ่งแก้ว สุจริตพานิช ทายาทและผู้อนุรักษ์อาคารเก่าอายุร้อยกว่าปี ทำให้เห็นภาพชีวิตชุมชนคริสเตียนในอดีตชัดเจนยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย สกว. ที่มอบทุนในโครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว.ด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ ทำให้การค้นคว้าและเดินทางไปเก็บข้อมูลที่เชียงใหม่ได้อย่างคล่องตัว

ขอขอบคุณพี่น้อง หัวหน้าและเพื่อนร่วมงาน เพื่อนร่วมเรียน ตลอดจนมิตรสหายและชาว “รุ่นมัธยมบวร” ที่ส่งกำลังใจให้กันเสมอมา และท้ายที่สุดขอขอบคุณน้องสุกญา เต็มบุญศักดิ์ ที่ช่วยรับภาระและเป็นธุระในการงานแทบทุกเรื่อง อีกทั้งยังเป็นผู้ช่วยงานวิจัยอย่างดียิ่งตลอดมาตั้งแต่วันแรก ทำให้ข้าพเจ้ามีกำลังใจและกำลังใจในการทำปริญญานิพนธ์จนลุล่วงมาถึงวันนี้

กมลธร ปาละนันท์

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญรูปภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความสำคัญและความเป็นมา.....	1
1.2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
1. 3. สมมุติฐานของการวิจัย.....	4
1.4. ขอบเขตของการวิจัย	4
1.5. กรอบความคิดที่ใช้วิจัย.....	5
1.6. วิธีดำเนินการวิจัย	5
1.7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.8. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
1 7	
1.9 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในปริญญาานิพนธ์	12
บทที่ 2 โลกทัศน์ของสีไหม วิจัย ในช่วงแรกของชีวิต: ภาพสะท้อนจาก “หนังสือฝากสีไหม”(พ.ศ. 2432-2433)	14
2.1 สีไหมในช่วงแรกของชีวิตในบริบททางประวัติศาสตร์ของล้านนายุคเปลี่ยนผ่าน.....	15
2.1.1 การเข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนาโดยมิชชันนารีอเมริกัน.....	15

2.1.2 การเข้ามาของความรู้และวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่มีชนนารืออเมริกันนำเข้ามาใน ลำนนาที่ส่งผลต่อสีโหม่ว รัชย์.....	20
2.1.3 การเข้ามาของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในลำนนาที่ส่งผลต่อสีโหม่ว รัชย์	25
2.2 การเขียน “หนังสือฝากสีโหม่ว”: ภาพสะท้อนความเป็น “คนลำนนา” ในกรอบคิดแบบ “ตะวันตก.....	38
2.3 โลกทัศน์ของสีโหม่วที่สะท้อนให้เห็นในหนังสือฝาก 24 ฉบับ	44
2.3.1 “โลก” และผู้คนในทัศนะของสีโหม่ว รัชย์	44
2.3.2 อาคารตึก ถนนหนทาง และความสะอาด: บ้านเมืองที่เจริญในทัศนะของสีโหม่ว.....	53
2.3.3 โรงงานอุตสาหกรรม ตลาดสินค้า: เศรษฐกิจสมัยใหม่ในทัศนะสีโหม่ว.....	61
2.3.4 เทคโนโลยี สิ่งประดิษฐ์ทันสมัย: ความสะดวกและปลอดภัยของชีวิตในเมืองตาม ทัศนะของสีโหม่ว	64
2.3.5 การศึกษา คุณค่าของเวลา และความเคร่งครัดในศาสนา : ทัศนะในการใช้ชีวิตของ สีโหม่วที่สหรัฐอเมริกา	66
2.3.6 ภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น: คุณค่า “อัตลักษณ์ลำนนา” ในทัศนะของสีโหม่ว	68
บทที่ 3.....	72
โลกทัศน์ของสีโหม่ว รัชย์ ในวัยทำงานจนถึงบั้นปลายชีวิต (พ.ศ.2433-2481) : ภาพสะท้อนจาก กิจกรรมในชีวิตประจำวันและวรรณกรรมเชิงวิเสชา “ศาสนาสองฝ่าย”	72
3.1 สีโหม่วในวัยทำงานจนถึงบั้นปลายชีวิตในบริบททางประวัติศาสตร์ของลำนนาในยุคเปลี่ยน ผ่าน.....	72
3.1.1 การเกิดขึ้นของแนวคิด “คริสต์จักรพื้นเมือง” ในแวดวงมิชชันนารีในลำนนาที่ส่งผล ต่อสีโหม่ว.....	72
3.1.2 การปรับตัวของคริสเตียนภายใต้การดำเนินนโยบายชาตินิยมของสยามสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงสมัยรัฐบาลพันเอกพระยาพหลพล พยุหเสนา.....	77
3.2 “คริสต์จักร” และ “ความศิวิไลซ์” ในทัศนะของสีโหม่ว รัชย์.....	79

3.2.1 “คริสต์จักร” ในทัศนะของสีโหม่	84
3.2.2 “บ้านสันป่าข่อย”: ภาพความศิวไลซ์ของคริสเตียนพื้นเมือง.....	91
3.3 วรรณกรรมเชิงวิชันนา “ศาสนาสองฝ่าย” : การนำความเชื่อเรื่องศาสนาในท้องถิ่นประกาศ กิตติคุณพระเจ้า	96
บทที่ 4 บทสรุป.....	105
4.1. โลกทัศน์ของสีโหม่ วิชัย ในช่วงแรกของชีวิต: ภาพสะท้อนจาก “หนังสือฝากสีโหม่” (พ.ศ. 2432-2433).....	105
4.2 โลกทัศน์ของสีโหม่ วิชัย ในวัยทำงานจนถึงบั้นปลายชีวิต (พ.ศ.2433-2481) : ภาพสะท้อน จากกิจกรรมในชีวิตประจำวันและวรรณกรรมเชิงวิชันนา “ศาสนาสองฝ่าย”	107
บรรณานุกรม	112
ภาคผนวก.....	121
ประวัติผู้เขียน.....	133

สารบัญตาราง

หน้า

Table 1 ตารางที่ 1 พื้นที่การเพาะปลูกข้าวในภาคเหนือ พ.ศ. 2460-2470	81
Table 2 ตารางที่ 2 จำนวนข้าวเปลือกที่ส่งออก ณ สถานีรถไฟสำคัญ ๆ ในมณฑลพายัพ (ล้านนา) ระหว่างพ.ศ. 2464-2470 (หน่วย: ตัน).....	82

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพประกอบ 1 ศิษยาภิบาล สี่โหม่ว วิชัย คริสตจักรที่หนึ่ง เชียงใหม่ ถ่ายเมื่อพ.ศ.2478 อายุ 67 ปี3	
ภาพประกอบ 2 ศาสนาจารย์แดเนียล แมคกิลวารี และ มิสซิสโซเฟีย แมคกิลวารี	16
ภาพประกอบ 3 มิสจูเลีย แสทซ์ ครูใหญ่และนักเรียนโรงเรียนสตรีของมิชชั่นในยุคแรก ๆ	21
ภาพประกอบ 4 นายแพทย์ มาเรียน อลองโซ ซึ่มมอซิค	28
ภาพประกอบ 5 มิสซิสซารานห์ ซิค ภรรยา นายแพทย์ ซิค	30
ภาพประกอบ 6 บ้านนายแพทย์ซิค ริมแม่น้ำปิงฝั่งตะวันตก สร้างราวพ.ศ.2432-2433	32
ภาพประกอบ 7 หนังสือฝากสี่โหม่ว วิชัย ฉบับอักษรล้านนา	41
ภาพประกอบ 8 ช่องกงในยุคที่สี่โหม่วเดินทางไปถึง	45
ภาพประกอบ 9 เส้นทางเดินเรือจากกรุงเทพฯ ผ่านมหาสมุทรแปซิฟิก ไปยังเมืองซานฟรานซิสโก สหรัฐอเมริกาของสี่โหม่วในพ.ศ.2432.....	46
ภาพประกอบ 10 การจำลองภาพสันนิษฐานจากราวตามคติไตรภูมิในพุทธศาสนา.....	49
ภาพประกอบ 11 ย่านดาวน์ทาวน์เมืองซานฟรานซิสโก ค.ศ. 1889 (พ.ศ.2432).....	58
ภาพประกอบ 12 ตึก Old Chronicle Building ในซานฟรานซิสโก เมื่อค.ศ.1904	68
ภาพประกอบ 13 ข่าวนทลัมภาษาณ์ สี่โหม่ว จากหนังสือพิมพ์ของสหรัฐอเมริกา	71
ภาพประกอบ 14 (จากซ้ายไปขวา) สี่โหม่ว วิชัย, คำอ้าย ไชยวัณณ์, บัญญา ไชยวัณณ์.....	77
ภาพประกอบ 15 บ้านของสี่โหม่ว “บ้านสันป่าข่อย” ริมแม่น้ำปิงฝั่งตะวันออก ด้านทิศใต้ของโบสถ์ คริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่ สร้างเมื่อพ.ศ. 2447.....	92
ภาพประกอบ 16 อาคารศรีประกาศ ถนนเชียงใหม่-ลำพูน ใกล้สะพานนวรัฐ เดิมคือ “บ้านสันป่า ข่อย” และต่อมาผู้ครอบครองคือหลวงศรีประกาศ ภาพถ่ายราวพ.ศ. 2556.....	94
ภาพประกอบ 17 เรือนล้านนา.....	94
ภาพประกอบ 18 หนังสือคำถามคำตอบ Child's Catechism	97

ภาพประกอบ 19 หนังสือศาสนาสองฝ่าย งานเขียนของโซเฟีย แมคกิลวารี.....	99
ภาพประกอบ 20 หนังสือศาสนาสองฝ่าย เล่ม 2 วรรณกรรมศาสนาเชิงวิสัยเขียนโดย สีโหม้ วิชัย เมื่อพ.ศ.2480	101

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและความเป็นมา

“ข้าพเจ้าสี่โหมผู้ถูก คำนับมาเถิง [ถึง] พ่อแม่ทั้งสองได้ทราบ เมื่อข้าออกจากเชียงใหม่ไป สิบเอ็ดวันถึงบังkok [ถึงบางkok] อยู่บังkokสี่วันแล้วออกจากบังkok ไปได้ข้ากำปั่นลำหนึ่ง [เรือ เคนสมุทรลำหนึ่ง] มีชื่อว่า “ขงเบ้ง” ยาวสองร้อยห้าสิบฟุต กว้างสามสิบสี่ฟุต กินน้ำลึกสิบสองฟุต เสากระโดงสองเสา ไปเถิงฮ่องกง [เมืองฮ่องกง] แล้วอยู่ที่นั่นคืนหนึ่ง [คืนหนึ่ง] ออกจากฮ่องกง ข้ามทะเลเหลืองหกวันแล้ว [ถึง] หัวเมืองยกกะฮามะ [หัวเมืองโยโกฮามะ] แขวงเมืองญี่ปุ่น เมื่อ ออกจากฮ่องกง ได้ข้ากำปั่นแถมลำหนึ่ง [ขึ้นเรือเคนสมุทรอีกลำหนึ่ง] ชื่อ “เกลิก” เป็นเรือใหญ่ ยาว สี่ร้อยสามสิบเอ็ดฟุต อยู่ทางหัวเรือร้องหาคนทางท้ายบ่ได้ยินเสียง กว้างห้าสิบเก้าฟุต เสากระโดง สี่เสา เป็นเรือเร็ว วันหนึ่งไปเวย [ไปไว] สามร้อยสี่สิบไมล์ คนอยู่ได้หลายร้อยคน เรือนั้นบ่ได้ใช้น้ำมันก๊าด [น้ำมันก๊าด] เหมือนที่อื่น ใช้โคมไฟฟ้าทั่วทั้งเรือ บ่ได้เบื่อง [เบื่อง] ไม่ขีดไฟ สว่างงามดี เหลือไฟเรา บ่พอร้อน [ไม่คอยร้อน] บ่มีควัน เราอยู่ที่ญี่ปุ่นสี่วัน ออกจากญี่ปุ่นได้ข้าเรือเกลิกนั้นไป แถม [อีก] ได้ข้ามหาสมุทรพะซิกิก [มหาสมุทรแปซิฟิก] สิบสี่วันจึงพ้นแนว[ถึง] เมืองอเมริกาที่ หัวเมืองแซน แฟนซิสโก เป็นเมืองใหญ่”¹

ถ้อยคำข้างต้นเมื่ออ่านผ่านตาอาจดูไม่แปลกนัก แต่หากบอกว่าเป็นเรื่องราวที่ถูกบอกเล่าไว้เมื่อ 100 กว่าปีที่แล้วคงจะทำให้น่าสนใจมากขึ้น ถ้อยคำดังกล่าวปรากฏอยู่ใน “หนังสือฝากสี่โหม”² หรือจดหมายสี่โหม หนุ่มชาวพื้นเมืองเชียงใหม่วัย 22 ปีที่เดินทางจากบ้านเกิดเมืองนอนไป

¹ บุญเสริม สาตราภัย และ กมลธร ปาละนันท์. (2557). สี่โหม คนเชียงใหม่คนแรกที่ไปอเมริกา “ใบบอกสี่โหม” เป็นตำราเรียนล้านนายุคร้อยปี. หน้า 77.

² หนังสือฝากสี่โหม คือ จดหมายที่สี่โหม คนเชียงใหม่ที่เดินทางไปสหรัฐอเมริกาเมื่อพ.ศ. 2432 แล้วเขียนจดหมายถึงพ่อแม่เพื่อบอกเล่าถึงทุกข์สุขและประสบการณ์การเดินทาง โดยเขียนเป็น “ตัวเมือง” จำนวน 24 ฉบับ ต่อมาในพ.ศ. 2439 คณะมิชชันนารีได้รวบรวมจัดพิมพ์เป็นตัวเมืองใช้ชื่อว่า “หนังสือฝากสี่โหมแต่เมืองนอกถึงพ่อแม่” เพื่อใช้อ่านประกอบวิชาภูมิศาสตร์อย่างง่ายในโรงเรียนชายวังสิงห์คำ หนังสือฝากสี่โหมถูกปริวรรตเป็นภาษาไทยครั้งแรกในพ.ศ. 2496 เพื่อทยอยพิมพ์ใน “หนังสือพิมพ์คนเมือง” ต่อมาในพ.ศ. 2523 บุญเสริม สาตราภัยได้รวบรวมและเรียบเรียงพิมพ์เป็นหนังสือ “ศรีโหม คนเชียงใหม่คนแรกที่ไปอเมริกา” และได้มีการ

ยังประเทศสหรัฐอเมริกา และได้ถ่ายทอดประสบการณ์การเดินทางโดยเรือเดินสมุทร ข้ามน้ำข้าม ทะเลไปในเส้นทางเดินเรือตามแผนที่ทางภูมิศาสตร์แบบตะวันตก ซึ่งเป็นการแสดงถึงความรู้เรื่อง โลกกลมในระบบจักรวาลแบบใหม่ อันเป็นการลบล้างความรู้แบบเก่าของคนล้านนาที่มีพื้นฐาน จาก “ไตรภูมิ” อีกทั้งยังบอกเล่าลักษณะและคุณสมบัติการทำงานของเรือเดินสมุทรได้อย่าง ละเอียดลออ

ในอดีตเชียงใหม่คือศูนย์กลางที่สำคัญของอาณาจักรล้านนา ดินแดนในเขตภาคเหนือ ของประเทศไทย ล้านนาเป็นดินแดนอิสระที่ปกครองตนเอง มีการสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณีและ ความเชื่อทางพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อแบบดั้งเดิมคือความเชื่อเรื่องผีและสิ่งเหนือ ธรรมชาติ วิถีชีวิตในสังคมเป็นแบบจารีตที่พึ่งพาเกษตรกรรมเป็นหลัก มีระบบเศรษฐกิจแบบพอยังชีพ ควบคู่ไปกับการค้าระดับท้องถิ่น ในช่วงทศวรรษ 2410 ถึงทศวรรษ 2480 ได้เกิดความเปลี่ยนแปลง ครั้งสำคัญทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง อันเกิดจากปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ การ เข้ามาทำธุรกิจป่าไม้ของชาติตะวันตก การเผยแพร่คริสต์ศาสนาของมิชชันนารีอเมริกัน และ นโยบายของสยามที่เปลี่ยนแปลงล้านนาจากการเป็นเมืองประเทศราชให้เป็นส่วนหนึ่งของสยาม ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและโลกทัศน์ของบุคคลในสังคม

สีโหม่ (สกุล “วิชัย”) เกิดเมื่อพ.ศ.2411 เป็นบุตรของหนานศรีวิชัย ชาวพื้นเมืองเชียงใหม่ ที่เข้ารับเป็นคริสเตียนในยุคแรก ๆ ของล้านนา สีโหม่จึงมีโอกาสใกล้ชิดและเรียนหนังสือกับ มิชชันนารีอเมริกันตั้งแต่วัยเด็กและเมื่อโตขึ้นก็ยังได้ช่วยพ่อทำงานป่าไม้ ทำให้มีประสบการณ์การทำงานและคุ้นเคยกับความทันสมัยแบบตะวันตกที่กำลังเข้ามาสู่สังคมล้านนา ในพ.ศ. 2432 สีโหม่ ชายหนุ่มวัย 22 ปีจึงมีความพร้อมทั้งร่างกาย จิตใจ และทุนทรัพย์ในการเดินทางไปสหรัฐอเมริกา กับ ซาร่าห์ ชิค ภรรยาของนายแพทย์ซิค มิชชันนารีอเมริกันพร้อมกับลูก ๆ ในวัยเด็กของครอบครัว ซิค จุดหมายหลักคือไปเรียนหนังสือและหาความรู้จากประสบการณ์ในโลกสมัยใหม่และยังได้ช่วย เป็นพี่เลี้ยงเด็ก ๆ อีกด้วย สีโหม่อยู่ที่สหรัฐอเมริกาประมาณ 1 ปีเศษก็เดินทางกลับเชียงใหม่ใน ปลายพ.ศ.2433 และยังทำธุรกิจป่าไม้ต่อไปจนมีฐานะมั่นคงถึงขั้น “พ่อเลี้ยง” ก่อนที่จะหันมา ทำงานอุทิศตนให้คริสต์ศาสนาจนได้รับแต่งตั้งเป็น “ศิษยาภิบาล” ผู้นำคริสตจักรเมืองเหนือและ เป็นหนึ่งในกลุ่มปัญญาชนคริสเตียนที่พยายามเคลื่อนไหวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในงานพันธกิจ คริสตจักรท้องถิ่น ในช่วงนั้นปลายสีโหม่ยังได้มุ่งเขียนงานเผยแพร่คริสต์ศาสนาเชิงวิชันนา จนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิตในพ.ศ.2481 ด้วยวัย 70 ปี

จัดพิมพ์เป็นครั้งที่ 3 ในพ.ศ.2557 โดยบุญเสริม และ กมลธร ปาละนันท์ได้เรียบเรียงจัดพิมพ์เป็นหนังสือ “สี โหม่ คนเชียงใหม่คนแรกที่ไปอเมริกา “โบบอสีโหม่” เป็นตำราเรียนล้านนาครูอัย”

ภาพประกอบ 1 ศิษยาภิบาล สี่โหม่ว วิชัย คริสตจักรที่หนึ่ง เชียงใหม่ ถ่ายเมื่อพ.ศ.2478 อายุ 67 ปี

ที่มา : ทายาทสี่โหม่ว วิชัย

ช่วงเวลาที่สี่โหม่วเดินทางและตลอดเวลาที่พำนักที่เมืองไคเคแลนด์ รัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกานั้น สี่โหม่วได้เขียนจดหมายถึงบิดามารดาและญาติพี่น้องที่เชียงใหม่รวม 24 ฉบับ เล่าเรื่องที่พบเห็นตั้งแต่ออกจากเชียงใหม่ไปจนถึงเมืองไคเคแลนด์ ด้วยการบันทึกและการบรรยายอย่างละเอียดลออในสิ่งที่ได้ประสบพบเห็น ทำให้จดหมายสี่โหม่วมีจุดเด่นในการบอกเล่าเรื่องราวของสังคม วัฒนธรรมและวิทยาการตะวันตกซึ่งเป็นความรับรู้ใหม่ในสังคมล้านนา รวมทั้งยังถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดและทัศนะยมมองต่อสิ่งที่ได้พบเจอด้วยภาษาพื้นเมือง เพื่อสื่อสารให้คนเชียงใหม่ด้วยกันเข้าใจได้มากที่สุด³ อาจกล่าวได้ว่าจดหมายสี่โหม่วเป็นบันทึกประวัติศาสตร์ที่สะท้อนให้เห็นภาพของสังคมในยุคสมัยที่ผู้คนล้านนายังไม่นิยมการจดบันทึกเรื่องราวของสิ่งที่ได้พบเห็นในแง่ของความคิดและความจริงเชิงประจักษ์ อันเป็นลักษณะงานเขียนของชาวตะวันตก

³ วัชร สันธูประมา. (2533). ภาษาที่ใช้ในการสอนและการสอนภาษาในโรงเรียนของมิชชันนารีภาคเหนือ นับตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงช่วงกลางสงครามโลกครั้งที่สอง. ใน เฮอริเบท สวอนสัน และ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. ศาสนาคริสต์-มิชชันนารี-สังคมไทย รวมบทความชุดที่ 1. หน้า 18.

จากประวัติโดยย่อของสีโหม่ วิชัยที่ได้กล่าวมานั้น จะเห็นว่าเขามีประสบการณ์ชีวิตที่เกี่ยวข้องในช่วงเวลาที่สังคมล้านนามีความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ทั้งในแง่ของการเป็นคริสเตียนพื้นเมือง การศึกษาเล่าเรียนกับมิชชันนารี การเดินทางจากโลกสังคมเกษตรกรรมไปสัมผัสโลกความเจริญของสังคมอุตสาหกรรมในยุคศตวรรษที่ 19 การทำธุรกิจป่าไม้แล้วหันไปทำงานอุทิศให้กับคริสต์ศาสนาจนจบจนบั้นปลายชีวิต จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจว่าสีโหม่มีโลกทัศน์เกี่ยวกับการมอง “โลก” ซึ่งหมายถึงสังคมที่เขาอยู่และเกี่ยวกับการมอง “ชีวิตตนเอง” อย่างไร โดยศึกษาผ่านจดหมายสีโหม่และประสบการณ์ชีวิตของเขาที่มีความเชื่อมโยงกับบริบททางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง เพราะโลกทัศน์ของบุคคลย่อมตกอยู่ใต้อิทธิพลของสถานการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองการปกครองแห่งยุคสมัยนั้น⁴

1.2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาโลกทัศน์และการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของสีโหม่ วิชัย

1.2.2 เพื่อศึกษาความเชื่อมโยงของโลกทัศน์ของสีโหม่ วิชัยกับบริบทของสังคมล้านนาในช่วงเปลี่ยนผ่านระหว่างพ.ศ.2432-2481

1. 3. สมมุติฐานของการวิจัย

โลกทัศน์หรือมุมมองต่อโลกและสังคมของของสีโหม่ วิชัย เป็นโลกทัศน์แบบสมัยใหม่ต่างจากโลกทัศน์ของคนพื้นเมืองล้านนาคู่ก่อน โดยโลกทัศน์ของสีโหม่เป็นผลจากการที่สีโหม่เกิดเติบโตและใช้ชีวิตในยุคเปลี่ยนผ่านของล้านนาจากสังคมแบบจารีตสู่สังคมสมัยใหม่ อีกทั้งยังได้ไปใช้ชีวิตอยู่ในสหรัฐอเมริกาในช่วงสั้น ๆ โดยโลกทัศน์ของสีโหม่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามบทบาทหน้าที่และประสบการณ์ชีวิตของเขาในแต่ละช่วงเวลา

1.4. ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษาโลกทัศน์ของสีโหม่ วิชัยในช่วงพ.ศ. 2432 ซึ่งสีโหม่ได้เดินทางไปสหรัฐอเมริกาและได้เขียนหนังสือฝากหรือจดหมายถึงพ่อแม่ของเขา อันเป็นหลักฐานสำคัญที่ใช้ในการศึกษาโลกทัศน์ของเขา ทั้งนี้เนื่องจากโลกทัศน์ของสีโหม่เป็นผลจากการเลี้ยงดูของบิดามารดาด้วย ดังนั้นในการศึกษาโลกทัศน์ของสีโหม่ ผู้ศึกษาไม่ได้ละเลยประสบการณ์และความรู้ที่สีโหม่ได้

⁴ สมบัติ จันทรวงศ์. (2537). *โลกทัศน์ของสุนทรภู่*. หน้า 2.

สั่งสมมาจากชีวิตในวัยเด็กของเขาและจะได้กล่าวถึงในปริญญานิพนธ์ เพียงแต่ยึดที่ตัวหลักฐาน คือหนังสือฝากหรือจดหมายที่สีโหม้เขียนถึงพ่อแม่ขณะที่เขาอยู่ที่สหรัฐอเมริกาเป็นจุดหมายในการวิเคราะห์โลกทัศน์ สำหรับขอบเขตสิ้นสุดการศึกษาใช้ปีพ.ศ. 2481 ซึ่งสีโหม้เสียชีวิตเป็นจุดสิ้นสุด

1.5. กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ความคิดเกี่ยวกับโลกทัศน์ของสีโหม้ วิจัย จึงไม่นับศึกษาตัวเหตุการณ์ แต่ศึกษาโดยวิเคราะห์ผ่านงานเขียนและประสบการณ์ชีวิตของสีโหม้ เพื่อให้เห็นโลกทัศน์และความสัมพันธ์กับบริบทสังคมในแต่ละช่วงเวลา โดยอาศัยแนวทางการศึกษาวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์

1.6. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยยึดแนวทางระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์และนำเสนอในรูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ โดยศึกษาข้อมูลดังนี้

1.6.1. เอกสารชั้นต้น

1.6.1.1 จดหมายสีโหม้ 24 ฉบับ หนังสือศาสนาสองฝ่ายเล่ม 2 (งานเขียนของสีโหม้) จดหมายที่บิดาและญาติเขียนถึงสีโหม้ที่ปริวรรตจากภาษาล้านนาเป็นภาษาไทยที่ตีพิมพ์และยังไม่ตีพิมพ์ บันทึกชีวประวัติตระกูลวิชัย

1.6.1.2 เอกสารจากหอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ ได้แก่ บันทึกบทสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับสีโหม้ที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์ บทความในวารสารของคริสตจักรเมืองเหนือ บทความและเอกสารของมิชชันนารีเพรสไบทีเรียน รายงานการประชุม และเอกสารร่วมสมัยอื่น ๆ

1.6.2 เอกสารชั้นรอง ได้แก่ หนังสือ วารสาร บทความ วิทยานิพนธ์และอื่น ๆ ที่ให้บริบททางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องในช่วงเวลาที่ศึกษา

1.6.3 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์คริสตชนและผู้นำทางศาสนาของคริสตจักรในเชียงใหม่และสภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย บุคคลในวงการศึกษาผู้ให้ข้อมูลเรื่องของสีโหม้

1.6.4 วิพากษ์หลักฐานและตีความข้อมูลด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Method) และอธิบายข้อมูลในรูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

1.7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.7.1 เข้าใจเรื่องโลกทัศน์และการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของสีโหม่ว รัชช

1.7.2 เข้าใจความเชื่อมโยงของโลกทัศน์ของสีโหม่ว รัชชกับบริบทของสังคมทางล้านนา ในช่วงเปลี่ยนผ่านระหว่างพ.ศ.2432-2481

1.8. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การสำรวจงานศึกษาสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ งานที่ให้ความรู้เกี่ยวกับแนวคิด และการศึกษาเรื่องโลกทัศน์ งานศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในล้านนา และงาน ศึกษาเกี่ยวกับบริบทของสังคมเชียงใหม่ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษา

1.8.1 งานที่ให้ความรู้และแนวคิดเรื่องโลกทัศน์

งานศึกษากลุ่มนี้เป็นงานที่ให้ความรู้และแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาโลกทัศน์ของ ผู้คน เช่น งานศึกษาของสมบัติ เรือง โลกทัศน์ของสุนทรภู⁵ ที่มุ่งศึกษางานของกวีและความสัมพันธ์ ที่มีต่อสังคมไทย โดยใช้วิธีการศึกษาทั้งในเชิงประวัติศาสตร์และสังคมวิทยาเพื่อให้เข้าใจตัวตน ของกวีให้มากที่สุด สมบัติกล่าวว่าชอบเขตการศึกษาโลกทัศน์ของบุคคลนั้น มักรวมถึงการ พยายามอธิบายว่าบุคคลมีความเข้าใจฐานะและบทบาทของตนในฐานะของสมาชิกสังคมอย่างไร เพราะโลกทัศน์ของบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับสภาพหรือฐานะของบุคคลในสังคมนั้น ๆ เป็นอย่างมาก หรืออาจกล่าวได้ว่าวิธีการมองโลกของผู้ที่มีฐานะสูงในสังคมย่อมแตกต่างจากวิธีการมองโลกของ คนที่มีฐานะต่ำกว่า อีกทั้งยังได้รับอิทธิพลจากบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองใน ยุคสมัยนั้นด้วย

งานศึกษาของ สิทธิ บุตรอินทร์ เรื่องโลกทัศน์ชาวไทยล้านนา⁶ และงานของ เรณู อรรถาเมศร์ เรื่อง โลกทัศน์ชาวล้านนาไทยจากวรรณกรรม⁷ ที่วิเคราะห์แนวคิดและความเชื่ออัน เป็นหลักการดำเนินชีวิตของชาวล้านนาซึ่งแสดงออกเป็นวัฒนธรรมในลักษณะต่าง ๆ โดยการ ตีความและประมวลเรื่องความคิด ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยมและอื่น ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและ นามธรรม โดยกำหนดเรื่องความสัมพันธ์ของมนุษย์เป็นศูนย์กลางในการศึกษา ทำให้เห็นว่า วัฒนธรรมทางความคิดและความเชื่อของชาวล้านนาได้รับการหล่อหลอมจากความเชื่อเรื่อง ธรรมชาติและเหนือธรรมชาติ แต่แก่นแท้ของชาวล้านนานั้นมีลักษณะเป็น “มนุษยนิยม”

⁵ สมบัติ จันทรวงศ์. (2537). เล่มเดิม.

⁶ สิทธิ บุตรอินทร์. (2522). โลกทัศน์ชาวไทยล้านนา.

⁷ เรณู อรรถาเมศร์. (2528). โลกทัศน์ชาวล้านนาไทยจากวรรณกรรม. ปรินิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

(Humanism) ซึ่งมีรากฐานจากพุทธปรัชญาที่ถือว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลางและเป็นผู้กำหนดวัดทุกสิ่งในเรื่องของมนุษย์ คุณค่าของมนุษย์ขึ้นอยู่กับการทำดีหรือทำชั่ว หรือความเป็นไปของมนุษย์ขึ้นอยู่กับ “กรรม” หรือการกระทำของมนุษย์นั่นเอง และชาวล้านนายังถือเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์หรือ “จิตสำนึกทางสังคม” เป็นเรื่องสำคัญที่ถือเป็นจารีตและคตินิยมที่พร่ำสอนจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งด้วย

รวมถึงงานศึกษาของ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ เรื่อง *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 - พ.ศ. 2475*⁸ ที่ทำให้แนวทางในการศึกษาโลกทัศน์ที่คำนึงถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ในสังคมที่ส่งผลให้ความคิดหรือความสำนึกทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนเปลี่ยนแปลงไปจนเป็นพลังผลักดันให้คนกลุ่มนั้นดำเนินการเปลี่ยนแปลงสังคม อรรถจักร์ได้แสดงให้เห็นอย่างเป็นลำดับว่าความเปลี่ยนแปลงของสำนึกทางประวัติศาสตร์นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมานั้นเกิดขึ้นได้อย่างไรและกลายเป็นพลังทางความคิดที่ผลักดันให้คนแต่ละกลุ่มในแต่ละช่วงเวลามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างไร

งานศึกษากลุ่มนี้ให้แนวทางในการศึกษาวิเคราะห์โลกทัศน์ของผู้คนซึ่งผู้วิจัยจะได้นำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาโลกทัศน์ของสีหภูมิ วิชัย

1.8.2 งานศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในประเทศไทย

งานเขียนเกี่ยวกับเรื่องราวของมิชชันนารีในล้านนาที่ร่วมสมัยกับช่วงเวลาที่ศึกษา ได้แก่ หนังสือเรื่อง *A Half Century among the Siamese and the Laos* เป็นงานเขียนของศาสนาจารย์แดเนียล แมคคิลวารี ผู้บุกเบิกงานพันธกิจเผยแผ่คริสต์ศาสนาในล้านนานับแต่ พ.ศ. 2410 เนื้อหาเป็นอัตชีวประวัติของแมคคิลวารีและข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับล้านนาจากประสบการณ์ที่แมคคิลวารีได้พบเห็น งานชิ้นต่อมาคือหนังสือ *สยามและลาวในสายตามิชชันนารีชาวอเมริกัน* แปลโดยกลุ่มแปลและเรียบเรียงจากกรมศิลปากร คือ รัตติกาล สร้อยทอง และสำเนียง ศรีเกตุ จากเอกสารภาษาอังกฤษเรื่อง *Siam and Laos as seen by our American missionaries* ซึ่งพิมพ์เผยแพร่โดยสภามิชชันนารีคณะเพรสไบทีเรียนเมื่อ พ.ศ. 2427 งานชิ้นนี้เป็นการรวบรวมข้อเขียนจากประสบการณ์ที่ได้พบเห็นของมิชชันนารีอเมริกันที่เข้ามาปฏิบัติงานในสยามและล้านนา รวมทั้งให้ภาพท้องถิ่นล้านนาด้วยสายตาและทัศนะของมิชชันนารี คล้ายกับงานชิ้นต่อมาคืองานเขียนของ Lillian Johnson Curtis คือ *The Laos of North Siam* มิชชันนารีอเมริกันที่เข้ามาปฏิบัติพันธกิจในล้านนาระหว่าง พ.ศ. 2438-2442 ที่บรรยายถึงสภาพแวดล้อมและ

⁸ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2538). *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4-พ.ศ. 2475*.

วิถีชีวิตของคนท้องถิ่นล้านนา อีกทั้งยังแสดงกรอบคิดและทัศนคติทางคริสต์ศาสนาของมิชชันนารีเช่นกัน และยังมียานเขียนของศาสตราจารย์ John H. Freeman ที่เข้ามารับผิดชอบดูแลงานเผยแผ่ศาสนาที่คริสตจักรเบ็ทเฮล จังหวัดลำพูนเมื่อพ.ศ.2440 ได้เขียนหนังสือเรื่อง *An Oriental Land of The Free* ที่บอกเล่าเรื่องราววิถีชีวิตท้องถิ่นรวมถึงงานของคริสตจักรท้องถิ่นและมีบางส่วนที่ให้ข้อมูลของสีโหม่ในด้านของการเป็นนักธุรกิจคริสเตียนชาวพื้นเมืองอีกด้วย

เวลาต่อมาจึงมีงานที่เป็นแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาบทบาทมิชชันนารีคือ หนังสือเรื่อง *Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828-1928* ผู้เป็นบรรณาธิการคือ ยอร์ช บรัดเลย์ แมคฟาร์แลนด์ ตีพิมพ์ในวาระครบรอบ 100 ปีของการเผยแผ่คริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ในสยาม (พ.ศ.2371-2471) เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการศึกษาบทบาทและวิธีการของมิชชันนารีในการเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนาในประเทศไทย รวมทั้งทัศนคติที่มีต่อสังคมไทยด้วย

งานศึกษาระดับปริญญาเอกของประสิทธิ์ พงศ์อุดม เรื่อง *มิชชันนารีอเมริกันกับการสร้างชุมชนชาวคริสต์ในล้านนาช่วงสมัยของการปรับเปลี่ยนทางสังคม พ.ศ.2410-2476*⁹ ที่แสดงให้เห็นบทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในช่วงเปลี่ยนผ่านสู่ความทันสมัยของล้านนา โดยแสดงให้เห็นปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนชาวคริสต์ซึ่งเป็นกลุ่มคนชั้นล่างของสังคม ที่มีการตอบสนองต่อวิถีคิดหรือโลกทัศน์แบบใหม่จากอุดมการณ์ทางศาสนาของมิชชันนารีอเมริกัน งานศึกษาอีกชิ้นหนึ่งของประสิทธิ์ที่แสดงถึงความเคลื่อนไหวของกลุ่มคนในสังคมชนบท คือ *บ่อแก้ว แม่เดิม ประวัติศาสตร์ชุมชนคริสเตียน ดอยสะเก็ด*¹⁰ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอันทำให้เห็นชีวิตและความเคลื่อนไหวและการพัฒนาชุมชนชาวคริสต์ของสังคมหมู่บ้าน เช่นเดียวกับงานของคำมูล ชินวงศ์ เรื่อง *ฮากแก้วเบ็ทเฮล ประวัติศาสตร์ชุมชนคริสเตียนบ้านแป้น*¹¹ จังหวัดลำพูนที่เป็นการศึกษารากเหง้าของการก่อตั้งและพัฒนาชุมชนคริสเตียนนี้ ซึ่งงานทั้งสองชิ้นนี้เป็นงานศึกษาประวัติศาสตร์คริสตจักรของฝ่ายประวัติศาสตร์ สภาคริสตจักรในประเทศไทย

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มงานศึกษาของ เฮอริเบท สวอนสัน เรื่อง *Khrischak Muang Nua*¹² เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ของคริสตจักรโปรเตสแตนต์เมืองเหนือ ที่แสดงเหตุการณ์

⁹ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2550). *มิชชันนารีอเมริกันกับการสร้างชุมชนชาวคริสต์ในล้านนาช่วงสมัยของการปรับเปลี่ยนทางสังคม พ.ศ.2410-2476*, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

¹⁰ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (1993). *บ่อแก้ว แม่เดิม ประวัติศาสตร์ชุมชนคริสเตียน ดอยสะเก็ด*.

¹¹ คำมูล ชินวงศ์. (1992). *ฮากแก้วเบ็ทเฮล ประวัติศาสตร์ชุมชนคริสเตียนบ้านแป้น*.

¹² Herbert R. Swanson. (1984). *Khrischak Muang Nua*.

สำคัญและความเคลื่อนไหวภายในของคริสต์จักรตั้งแต่พ.ศ.2410-2463 หรือตั้งแต่แมคกิลวารีเข้ามาบุกเบิกคริสต์ศาสนาในเชียงใหม่ในพ.ศ.2410 และตั้งคริสต์จักรท้องถิ่นในเขตภาคเหนือที่เรียกว่า “มิชชันลาว”¹³ (Laos Mission) จนกระทั่งพ.ศ.2463 ที่มีการรวมงานพันธกิจกับคณะธรรมการสยาม (Siam Mission) ที่รับผิดชอบงานในภาคกลางและภาคใต้ สวอนสันชี้ให้เห็นว่ามิชชันนารีมักมองว่าคริสต์จักรล้านนาและผู้นำชาวพื้นเมืองไม่มีความสามารถในการรับผิดชอบดูแลตัวเองทั้ง ๆ ที่ในความจริงแล้วเกิดจากความผิดพลาดและอคติของมิชชันนารีอเมริกัน ดังที่สวอนสันเขียนบทความเรื่อง *เหมือนดั่งขมิ้นกับปูน คริสต์ศาสนาในบริบทประวัติศาสตร์ไทย*¹⁴ ซึ่งกล่าวถึงโลกทัศน์แบบ “ทวินิยม” ของมิชชันนารีที่แบ่งโลกเป็นสองฝ่ายคือฝ่ายพระเจ้ากับฝ่ายซาตาน และใช้เป็นตัวกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคริสต์ศาสนากับบริบทสังคมไทยในลักษณะของศัตรูที่ไม่ยอมประนีประนอมกัน

งานศึกษาของ พวรรณตรี แซ่ฮ้ง เรื่อง *ยุทธศาสตร์วัฒนธรรมด้านการศึกษาของมิชชันนารีคณะเพรสไบทีเรียนในเมืองเชียงใหม่ พ.ศ.2416-2484*¹⁵ ที่แสดงให้เห็นว่าโรงเรียนมิชชันนารีเป็นเครื่องมือชิ้นหนึ่งที่ใช้กล่อมเกลาคชนท้องถิ่นให้เป็นคริสเตียนและมีทัศนคติ วิถีคิดแบบตะวันตก เมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนไปจากการขยายอำนาจและบทบาทของสยามสู่ล้านนามิชชันนารีจึงต้องปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ทางการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมและค่านิยมเพื่อคงไว้ซึ่งบทบาทและคริสต์ศาสนาในสังคมเชียงใหม่

งานศึกษาอีกชิ้นหนึ่งที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าบทบาทของมิชชันนารีในล้านนาก็คืองานของ ศิริพันธ์ นันสุนานนท์ เรื่อง *ภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของมิชชันนารีอเมริกัน ช่วง ค.ศ. 1820-1914 : การสำรวจเอกสารเกี่ยวกับมิชชันนารีเพรสไบทีเรียนที่ปฏิบัติงานในภาคเหนือ*

¹³ มิชชันลาว คือ เขตพันธกิจในการเผยแผ่ศาสนาในเขตภาคเหนือ (ล้านนาไทย) ในสมัยนั้นหัวเมืองเหนือเป็นดินแดนที่แยกจากประเทศไทย มีสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน โดยมิชชันลาวใช้ภาษาพื้นเมืองล้านนาในการปฏิบัติงาน มีสถานีศูนย์กลางที่เชียงใหม่ และยังมีสถานีที่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน เป็นต้น ดูรายละเอียดใน ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2527). *ประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย*.

¹⁴ เฮอริเบท สวอนสัน. (1992). *เหมือนดั่งขมิ้นกับปูน คริสต์ศาสนาในบริบทประวัติศาสตร์ไทย*. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง คริสต์ศาสนาในบริบทประวัติศาสตร์ไทย ณ ห้องประชุมใหญ่ คณะศาสนศาสตร์แมคกิลวารี มหาวิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่ เมื่อวันที่ 27 มีนาคม ค.ศ.1992.

¹⁵ พวรรณตรี แซ่ฮ้ง. (2550). *ยุทธศาสตร์วัฒนธรรมด้านการศึกษาของมิชชันนารีคณะเพรสไบทีเรียนในเมืองเชียงใหม่ พ.ศ.2416-2484*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ของประเทศไทย¹⁶ ซึ่งให้ข้อมูลจากเอกสารชั้นต้นของมิชชันนารีที่แสดงภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของมิชชันนารีอเมริกัน อันจะเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญสำหรับการอ้างอิงในเรื่องทัศนคติและมุมมองของมิชชันนารี

งานศึกษาอีกชิ้นหนึ่งที่ศึกษาบทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในล้านนาในอีกแง่มุมที่ต่างจากงานที่กล่าวมาข้างต้นคืองานศึกษาของ ชาลี เอื้อโพธิ์ เรื่อง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมิชชันนารีอเมริกากับกลุ่มชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมเชียงใหม่ พ.ศ.2410-2484¹⁷ โดยแสดงให้เห็นถึงการให้ “ความรู้และอารยธรรมตะวันตก” เป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์กับชนทุกชั้นในสังคมมาจนมีสภาพทางสังคมและทางอำนาจกลายเป็น “ชนชั้นนำโพ้นทะเล” ในสังคมเชียงใหม่

1.8.3 งานศึกษาเกี่ยวกับบริบทของสังคมเชียงใหม่

1.8.3.1 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

งานศึกษาของ สวัสดิ์ อ่องสกุล ในหนังสือเรื่อง ประวัติศาสตร์ล้านนา¹⁸ ในบริบทของล้านนาในช่วงเวลาต่าง ๆ ทำให้เห็นภาพสังคมล้านนาโดยรวมทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครองรวมทั้งงานศึกษาของ รัตนพร เศรษฐกุล เรื่อง เชียงใหม่ในอดีตจากทัศนะของไทยและชาวตะวันตก¹⁹ ที่ให้ภาพของเชียงใหม่ในอดีตก่อนที่สยามจะเข้ามารวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางคือกรุงเทพฯ โดยศึกษาเอกสารของราชการและของชาวตะวันตกที่เข้าสู่เชียงใหม่ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 รวมทั้งมีการวิเคราะห์ทัศนคติของบุคคลเหล่านั้นโดยการเชื่อมโยงทัศนะของบุคคลผู้เขียนกับภูมิหลังและสภาวะแวดล้อมของยุคสมัย ทำให้เป็นประโยชน์ต่อข้อมูล แนวคิด และวิธีการในการวิเคราะห์ทัศนคติของสังคมเชียงใหม่ในช่วงเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ

1.8.3.2 ด้านการเมืองการปกครอง

¹⁶ ศิริพันธ์ นันสุนานนท์. (2547). ภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของมิชชันนารีอเมริกัน ช่วงค.ศ. 1820-1914 : การสำรวจเอกสารเกี่ยวกับมิชชันนารีเพรสไบทีเรียนที่ปฏิบัติงานในภาคเหนือของประเทศไทย. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

¹⁷ ชาลี เอื้อโพธิ์. (2555). ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมิชชันนารีอเมริกากับกลุ่มชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมเชียงใหม่ พ.ศ.2410-2484. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

¹⁸ สวัสดิ์ อ่องสกุล. (2539). ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 2.

¹⁹ รัตนพร เศรษฐกุล. (2539). เชียงใหม่ในอดีตจากทัศนะของไทยและชาวตะวันตก. รายงานการศึกษา โครงการเชียงใหม่ : จากปัจจุบันสู่อนาคต เสนอต่อสำนักงานกองทุนส่งเสริมการวิจัย (สกว.)

การศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนากับรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ เช่น งานศึกษาของ เนื้ออ่อน ขวัญทองเขียว เรื่อง รัฐสยามกับล้านนา พ.ศ.2417-2476²⁰ แสดงให้เห็นนโยบายและกระบวนการแบบเจ้าอาณานิคมในการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐสยามกับล้านนาในฐานะเมืองประเทศราชมาเป็นส่วนหนึ่งของสยามในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ส่งผลให้เกิดปฏิกิริยาของคนล้านนาต่อวิธีการต่างๆ ที่สยามนำมาใช้ หรืองานอีกชิ้นหนึ่งของ พรรณนิภา อพิษฐพงศ์ เรื่อง เจ้า ไพร่ กับความเปลี่ยนแปลงในสังคมล้านนา ระหว่าง พ.ศ.2427-2476²¹ ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมล้านนาก่อนและหลังเข้าสู่สมณฑลเทศาภิบาลที่เป็นระบบอุปถัมภ์ระหว่างเจ้านายกับไพร่ การเข้ามาของมิชชันนารีและการขยายตัวทางเศรษฐกิจทำให้สภาพและบทบาทคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป เกิดชนชั้นกลางที่มีโอกาสทางการศึกษาและเลือกประกอบอาชีพได้ตามความสามารถ ทำให้ระบบอุปถัมภ์เสื่อมคลายลง

1.8.3.3 ด้านเศรษฐกิจการป่าไม้

งานศึกษาจำนวนไม่น้อยได้ศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจป่าไม้ของในล้านนาหรือภาคเหนือของสยาม เช่น งานศึกษาของ ชมัยโณม สุนทรสวัสดิ์ เรื่อง การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2439 ถึง พ.ศ.2475²² ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือ โดยแสดงให้เห็นนโยบายของรัฐบาลสยามในการควบคุมกิจการป่าไม้ตั้งแต่ก่อนจัดตั้งกรมป่าไม้จนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง งานศึกษาของ ไศลรัตน์ ดลอารมณ์ เรื่อง พัฒนาการของการทำป่าไม้สักในประเทศไทย พ.ศ.2439-2503²³ มีการกล่าวถึงนโยบายการให้สัมปทานป่าไม้แก่บริษัทชาวยุโรปจนเข้ามาผูกขาด ทำให้รัฐบาลต้องแก้ปัญหาหนี้ด้วยการนำนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยมมาใช้ด้วยการให้รัฐวิสาหกิจเป็นผู้รับสัมปทานแทน

²⁰ เนื้ออ่อน ขวัญทองเขียว. (2553). รัฐสยามกับล้านนา พ.ศ.2417-2476. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุสิตบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

²¹ พรรณนิภา อพิษฐพงศ์. (2535). เจ้า ไพร่ กับความเปลี่ยนแปลงในสังคมล้านนา ระหว่าง พ.ศ. 2427-2476. ปริญญานิพนธ์ศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

²² ชมัยโณม สุนทรสวัสดิ์. (2521). การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2439 ถึง พ.ศ.2475. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

²³ ไศลรัตน์ ดลอารมณ์. (2528). พัฒนาการของการทำป่าไม้สักในประเทศไทย พ.ศ.2439-2503. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

งานศึกษากลุ่มนี้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเศรษฐกิจการป่าไม้ภายในล้านนาซึ่งเป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยจะได้นำมาใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโลกทัศน์ของสีโหม่ววิชัย กับบริบททางเศรษฐกิจของล้านนาในช่วงพ.ศ. 2432-2481

จากการสำรวจและทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่างานศึกษาที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมล้านนาในยุคเปลี่ยนผ่านจากสังคมจารีตสู่ความเป็นสมัยใหม่นั้น ส่วนใหญ่เป็นแนวการศึกษาที่อาศัยหลักฐานเอกสารทางประวัติศาสตร์จากส่วนราชการและจากชาวตะวันตกเป็นหลัก นำไปสู่การอธิบายเรื่องราวที่มีมุมมองจากศูนย์กลางคือกรุงเทพฯ และจากมิชชันนารีเท่านั้น แต่แทบจะไม่พบงานศึกษาด้านประวัติศาสตร์ของบุคคลในท้องถิ่นที่แสดงให้เห็นปฏิสัมพันธ์ ทัศนะ มุมมอง ความรู้สึกนึกคิดที่มีความเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมร่วมสมัย จึงทำให้เห็นข้อมูลเพียงด้านเดียวคือจากผู้ที่มีบทบาทของผู้นำความเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ล้านนา ซึ่งการศึกษาโลกทัศน์ของสีโหม่ววิชัยในช่วงเปลี่ยนผ่านของสังคมล้านนา พ.ศ.2432-2481 ขึ้นนี้จะได้นำแนวคิด ข้อมูล ข้อสังเกตที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมไปปรับใช้ให้เหมาะสม เพื่อนำไปสู่การอธิบายโลกทัศน์ของบุคคลในท้องถิ่นที่มีความเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมในช่วงการปรับเปลี่ยนทางสังคมของล้านนา อันจะช่วยให้เข้าใจความคิดและการมีปฏิสัมพันธ์ของบุคคลในท้องถิ่นในอีกแง่มุมหนึ่งที่ทำให้เห็นภาพประวัติศาสตร์ได้อย่างครอบคลุมยิ่งขึ้น

1.9 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในปริญญานิพนธ์

เนื่องจากปริญญานิพนธ์นี้ศึกษาเกี่ยวกับสีโหม่ววิชัย ซึ่งเป็นคริสเตียนพื้นเมืองในล้านนา ดังนั้นในปริญญานิพนธ์จึงมีศัพท์เฉพาะจำนวนหนึ่งจำนวนหนึ่งโดยเฉพาะศัพท์เกี่ยวกับคริสต์

1.9.1 ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ที่จำเป็นต้องอธิบายเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจตามบริบททางประวัติศาสตร์

1.9.2 คณะกรรมการ (Mission) คำนี้มีความหมายทั้งที่เป็นคำกริยาและคำนาม เช่น คณะกรรมการอเมริกันเพรสไบทีเรียน ที่เป็นคำนาม และ งานพันธกิจ ที่เป็นคำกริยา ซึ่งหมายถึงการเผยแพร่ศาสนาและกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การแพทย์ การศึกษา ภารกิจขยายงานออกไปตั้งหน่วยในเขตใหม่ ส่วนย่อยของคณะกรรมการนั้น เรียกว่า สถานีคณะกรรมการ (Mission Station)

1.9.3 คณะธรรมกิจ (Church Session) หมายถึงศาลทางศาสนาที่มีความรับผิดชอบรักษาระเบียบความเป็นคริสตจักรทั้งด้านความเชื่อและความประพฤติ

1.9.4 คณะธรรมทูต (Missionaries) หรือมิชชันนารี หมายถึง สมาชิกองค์กรทางศาสนาที่เดินทางไปยังต่างแดนเพื่อเผยแพร่คริสต์ศาสนา

1.9.5 คริสตจักร (Church) เป็นศัพท์ทางโปรเตสแตนต์ หมายถึง ประชาคมของผู้เชื่อในพระเยซู และยังหมายถึงสถานที่ประชุมของคริสตชนเพื่อประกอบพิธีนมัสการพระเจ้า คริสตจักรทำหน้าที่ร่วมกับศิษยาภิบาลในการดูแลปกครองสมาชิก

1.9.6 มิชชันนารีอเมริกัน (American missionary) หมายถึงบุคคลที่ได้รับมอบหมายจากองค์กรคริสต์ศาสนาในสหรัฐอเมริกาให้มาปฏิบัติงานเผยแผ่คริสต์ศาสนาในต่างแดน

1.9.7 ล้านนา หมายถึง ดินแดนในเขตภาคเหนือของประเทศไทยที่มีความสัมพันธ์ทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมร่วมกันมาได้แก่พื้นที่ 8 จังหวัด คือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน

1.9.8 ศาสนาจารย์ (Reverend) หมายถึง ผู้ผ่านการศึกษาทางเทววิทยาศาสนศาสตร์และสอนศาสนา

1.9.9 ศิษยาภิบาล (Pastor) หมายถึง ผู้ดูแลรับผิดชอบฝ่ายวิญญาณของสมาชิกคริสตจักร และในระบบการปกครองคริสตจักรของเพรสไบทีเรียนที่ถือว่า ศิษยาภิบาลเป็นบุคคลสำคัญและผู้นำสูงสุดของคริสตจักร ศิษยาภิบาลก็เหมือนกับสามัญชนที่มีครอบครัวและต้องหาเลี้ยงชีพด้วยตนเอง ซึ่งแตกต่างจากพื้นฐานผู้นำทางพุทธศาสนาดังเช่นพระสงฆ์

บทที่ 2

โลกทัศน์ของสีโหม่ว รัช ในช่วงแรกของชีวิต:

ภาพสะท้อนจาก “หนังสือฝากสีโหม่ว”(พ.ศ. 2432-2433)

เนื้อหาในบทนี้จะกล่าวถึงโลกทัศน์ของสีโหม่ว รัช ในช่วงแรกของชีวิตคือในช่วงพ.ศ. 2432-2433 ซึ่งสีโหม่ว รัช อยู่ในวัยหนุ่มและได้ไปใช้ชีวิตอยู่ที่เมืองโอ๊คแลนด์ ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยวิเคราะห์จากหลักฐานชิ้นสำคัญคือ “หนังสือฝาก” หรือจดหมายที่สีโหม่วเขียนถึงบิดามารดาที่เชียงใหม่ในขณะที่เขาเดินทางไปใช้ชีวิตที่ประเทศสหรัฐอเมริกา เหตุที่เลือกศึกษาโลกทัศน์ของสีโหม่วจากเอกสารชุดนี้เนื่องจากเป็นเอกสารที่สีโหม่วเป็นผู้เขียนขึ้นเองโดยตรงจึงเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ของสีโหม่วในช่วงแรกของชีวิตได้อย่างชัดเจนที่สุด อย่างไรก็ตามผู้วิจัยตระหนักดีว่าโลกทัศน์ของสีโหม่วเป็นสิ่งที่มาจากรู้และประสบการณ์ที่ได้ผ่านการบ่มเพาะมาก่อนที่เขาจะไปสหรัฐอเมริกาในวัย 22 ปี ดังนั้นในการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างโลกทัศน์ของสีโหม่วกับบริบททางประวัติศาสตร์ของล้านนาในช่วงพ.ศ. 2432-2433 อันเป็นช่วงเวลาที่ล้านนาเข้าสู่ยุคเปลี่ยนผ่านจากทางสังคมจารีตสู่สังคมสมัยใหม่แบบตะวันตก ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ถึงภูมิหลังของครอบครัวรัชที่เกิดขึ้นก่อนหน้าสีโหม่วเกิดและมีผลสืบเนื่องต่อมาถึงโลกทัศน์ของสีโหม่วด้วย

ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าสีโหม่วไปประเทศสหรัฐอเมริกาและอยู่ที่นั่นในช่วงพ.ศ. 2432-2433 ซึ่งเป็นช่วงที่สหรัฐอเมริกาเพิ่งผ่านพ้นเหตุการณ์สงครามกลางเมือง (พ.ศ. 2404-2408) มาได้ไม่นานนักโดยสหรัฐอเมริกากำลังอยู่ในช่วงเวลาของการบูรณะฟื้นฟูด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมภายในประเทศ ดังนั้นหนังสือฝากหรือจดหมายของสีโหม่วที่เขียนขึ้นในช่วงพ.ศ. 2432-2433 ทั้ง 24 ฉบับจึงเป็นเอกสารที่เขียนขึ้นท่ามกลางบรรยากาศของความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองการปกครองในสหรัฐอเมริกา ทั้งยังเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่ล้านนาเข้าสู่ยุคเปลี่ยนผ่านจากทางสังคมจารีตสู่สังคมสมัยใหม่แบบตะวันตก เนื้อหาของหนังสือฝากของสีโหม่วจึงสะท้อนให้เห็นถึงกรอบคิดและทัศนะในด้านต่าง ๆ ของคนเชียงใหม่คนหนึ่งซึ่งเป็นชนพื้นเมืองที่เกิดและเติบโตในช่วงเวลาที่ล้านนากำลังเปลี่ยนผ่านสู่สมัยใหม่โดยผู้วิจัยจะวิเคราะห์ “โลกทัศน์” ของสีโหม่วด้วยการอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างสีโหม่วกับบริบททางประวัติศาสตร์ของล้านนาในช่วงพ.ศ. 2433-2481 เพื่อให้เห็นถึงที่มาของโลกทัศน์ก่อนแล้วจึงอธิบายถึงโลกทัศน์ของสีโหม่วที่ปรากฏในหนังสือฝาก 24 ฉบับที่สีโหม่วเขียนถึงบิดามารดาขณะที่เขาอยู่ที่สหรัฐอเมริกา

2.1 สิทธิใหม่ในช่วงแรกของชีวิตในบริบททางประวัติศาสตร์ของล้านนายุคเปลี่ยนผ่าน

2.1.1 การเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนาโดยมิชชันนารีอเมริกัน

มิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียนเข้ามาตั้งมิชชันอย่างมั่นคงในประเทศไทยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2390 ภายใต้ศูนย์งาน “มิชชันสยาม” มีการปฏิบัติพันธกิจและขยายงานไปยังภูมิภาคต่าง ๆ โดยเน้นพันธกิจหลัก 3 ประการคืองานด้านการประกาศศาสนา การแพทย์และการศึกษา มิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียนที่เข้ามาในประเทศไทยนั้น มาพร้อมกับโลกทัศน์ที่เกิดจาก วัฒนธรรมและศาสนาของตนเอง²⁴ ทั้งนี้แนวคิดและอุดมการณ์ที่เป็นหัวใจของคริสต์ศาสนาได้พัฒนามาจากรากฐานของความเป็นสมัยใหม่ ทำให้คริสต์ศาสนาโปรเตสแตนต์แบบอเมริกันใช้หลักความเป็นเหตุผล ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ดังนั้นความเป็นมิชชันนารีอเมริกันจึงหมายถึงการเป็นคนของพระเจ้าควบคู่ไปกับการเป็นผู้แทนของความทันสมัยแบบอเมริกัน นำความทันสมัยไปเผยแผ่เพื่อสร้างคนที่อ่านออกเขียนได้ ขจัดความโง่เขลาขมขื่นออกไป แล้วสร้างความรู้และความจริงของคริสต์ศาสนาขึ้นมาแทน²⁵

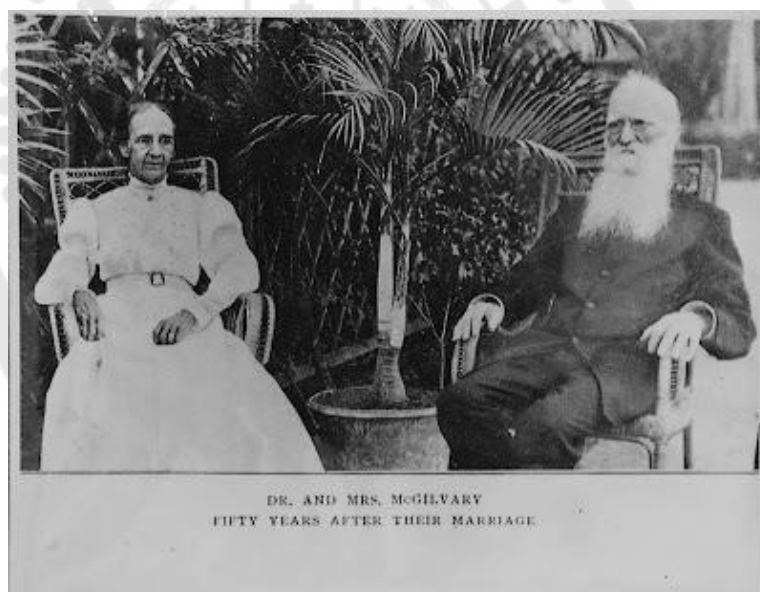
การขยายงานของมิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนออกมานอกกรุงเทพฯ เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2404 ซึ่งมีการตั้งสถานีมิชชัน (station) ที่เพชรบุรีโดยครอบครัวของศาสตราจารย์แดเนียล แมคคิลวารี และครอบครัวของศาสตราจารย์ชาโมเอล แมคฟาร์แลนด์ เป็นมิชชันนารีชุดแรกที่ปฏิบัติพันธกิจที่สถานีมิชชันเพชรบุรี จากการปฏิบัติงานที่เพชรบุรีและการทำงานกับเชลยศึกชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนมาเป็นทาสหลวงที่เพชรบุรี ทำให้ศาสตราจารย์แมคคิลวารีเห็นว่าชาวลาวที่เพชรบุรีเป็นเชื้อสายเดียวกับพวกลาวเหนือในล้านนาและมีสถานะที่ต่ำต้อยตกเป็นทาสของผู้อื่น แต่ก็มีวิถีการดำรงชีวิตของตัวเอง มีวัฒนธรรมประเพณี ภาษาและมีสิทธิในการปกครองตนเองและแข่งขันต่อการครอบงำของวัฒนธรรมสยาม แม้จะเป็นเมืองประเทศราชของสยาม อีกทั้งแมคคิลวารียังเห็นว่าชาวลาวมีความเชื่อเรื่องผีหรืออำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีความสอดคล้องกับความเชื่อของคริสต์ศาสนาที่เชื่อในพระผู้เป็นเจ้าอันเป็นสิ่งสูงสุด มากกว่าพุทธศาสนาที่ชาวสยามส่วนใหญ่นับถือ แมคคิลวารีจึงตั้งใจที่จะขึ้นไปเผยแผ่คริสต์ศาสนาในถิ่นกำเนิดของชาวลาว²⁶

²⁴ เฮอริเบท สวอนสัน. (1992). เหมือนดังขมั้นกับปูน คริสต์ศาสนาในบริบทประวัติศาสตร์ไทย. ใน *เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “คริสต์ศาสนาในบริบทประวัติศาสตร์ไทย”*. หน้า 2.

²⁵ พวรรณตรี แซ่อึ้ง. (2550). ยุทธศาสตร์วัฒนธรรมด้านการศึกษาของมิชชันนารีคณะเพรสไบทีเรียนในเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2416-2484. หน้า 1.

²⁶ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2550). *เล่มเดิม*. หน้า 60.

ต่อมาในพ.ศ. 2410 ศาสนาจารย์แดเนียล แมคกิลวารี พร้อมด้วยไซเฟีย ภรรยาของเขา ได้เดินทางขึ้นมาถึงเมืองเชียงใหม่ โดยพักอาศัยในศาลาพักชั่วคราวที่ศาลา"ย่าแสงคำมา" บนฝั่งตะวันตกแม่น้ำปิงและอยู่ใกล้กับเส้นทางคมนาคมที่ชาวเมืองส่วนใหญ่ใช้เดินทาง จึงกลายเป็นจุดสนใจของผู้คนที่ต่างก็มาชุมนุมกันเพราะเหตุที่รูปร่างลักษณะของมิชชันนารีนี้เหมือน "กุลवाद้า" หรือชาวอินเดียที่รูปร่างสูงใหญ่ ผิวดำและหนวดเครารุงรัง มิชชันนารีคนะนี้ก็มีรูปร่างลักษณะเหมือนกันแต่ผิวขาวจึงถูกเรียกว่า "กุลวาชาว" ทำให้ชาวเชียงใหม่ได้เห็นความเป็นอยู่ของมิชชันนารีและได้สัมผัสกับความเป็นโลกตะวันตกทั้งในด้านความเป็นอยู่ ลักษณะของเครื่องใช้ไม้สอย อุปกรณ์สำหรับสอนความรู้สมัยใหม่ และได้รับยารักษาโรคของตะวันตก ในช่วงแรกชาวบ้านส่วนใหญ่ที่สนใจคำสอนของคริสต์ศาสนามักเป็นพวก "หนาน" คือผู้ที่ผ่านการบวชเรียนเป็นพระหรือ "น้อย" คือผู้ที่ผ่านการบวชเรียนเป็นเณรในพุทธศาสนา ซึ่งสนใจศึกษาความรู้และคำสอนทางศาสนาจากมิชชันนารีอย่างจริงจัง จนกระทั่งนำไปสู่การเปลี่ยนศาสนาในที่สุด²⁷

ภาพประกอบ 2 ศาสนาจารย์แดเนียล แมคกิลวารี และ มิสซิสไซเฟีย แมคกิลวารี

ที่มา : พิพิธภัณฑ์ออนไลน์ ดาราวินทาลัย

²⁷ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2550). เด่มเดิม. หน้า 69.

อย่างไรก็ตามชาวพื้นเมืองที่เปลี่ยนศาสนาไปเป็นคริสเตียนจำเป็นต้องละทิ้งความเชื่อและจารีตปฏิบัติของสังคมล้านนา ซึ่งเป็นการต่อต้านขัดขืนระบบอำนาจของพระเจ้ากาวิโลรสและผู้ปกครอง จึงเกิดการประหารชีวิตคริสเตียน 2 คนในเดือนกันยายน พ.ศ. 2412 ทั้ง ๆ ที่มิชชันนารีได้อำนาจคุ้มครองชาวอเมริกันและคนในบังคับตามสนธิสัญญาแฮริสที่ทำกับสยามเมื่อ พ.ศ. 2399²⁸ ต่อมาในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2413 สถานการณ์ดังกล่าวก็ได้ผ่อนคลายลงเมื่อเจ้ากาวิโลรสถึงแก่พิราลัย และเจ้าอุปราชอินทวิชยานนท์ขึ้นครองบัลลังก์เจ้าหลวงเชียงใหม่ พระองค์มีความเป็นมิตรกับมิชชันนารีอเมริกัน พันธกิจของมิชชันนารีจึงเริ่มต้นอีกครั้งและมีคนพื้นเมืองหันมารับเชื่อคริสต์ศาสนาเพิ่มขึ้น จนกระทั่งในพ.ศ. 2421 เกิดความขัดแย้งทางชนบะประเพณีระหว่างมิชชันนารีกับผู้มีอำนาจปกครองในเมืองเชียงใหม่ คือกรณีการแต่งงานแบบคริสเตียนพื้นเมืองซึ่งเป็นข้าของเจ้ามูลนาย โดยเจ้ามูลนายได้อ้างประเพณีความเชื่อเรื่องผีท้องถิ่นโดยไม่ยอมให้มีการแต่งงานจนกว่าจะมีการเสียผี มิชชันนารีไม่ยอมเพราะถือว่าเป็นพิธีทางคริสต์ศาสนาและได้เขียนหนังสือทูลเกล้าฯ ถวายต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อขอให้มีเสรีภาพทางศาสนา ซึ่งก็ได้รับพระบรมราชานุญาต ดังนั้นในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2421 รัฐบาลสยามได้ประกาศพระบรมราชโองการเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาและประกอบพิธีกรรมคือ “พระบรมราชโองการเสรีภาพทางศาสนา” (Edict of Toleration) โดยอนุญาตให้ชาวเมืองเชียงใหม่ ลำพูน และลำปางมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา²⁹

เมื่อพิจารณาจากประวัติของสีไหม วิชัย จะเห็นได้ว่าหนานศรีวิชัย บิดาของสีไหมเป็นผู้หนึ่งที่ได้เข้าไปสนทนาไต่ถามด้วยเรื่องศาสนาและเรื่องอื่น ๆ กับศาสนาจารย์แมคคิลวาร์อยู่เสมอ จนเป็นที่คุ้นเคยกันและต่อมาหนานศรีวิชัยก็ได้เข้ารับเป็นคริสเตียนรุ่นแรก ๆ ของล้านนา ดังที่สีไหมเขียนประวัติย่อของพ่อหนานศรีวิชัยในตอนหนึ่งของพงศาวดารตระกูลวิชัย³⁰ ว่า หนานศรี

²⁸ สนธิสัญญาแฮริส (พ.ศ. 2399) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งคณะผู้แทนไทยทำหนังสือสัญญาร่วมกันทั้งสองฝ่ายเมื่อ วันที่ 29 พฤษภาคม 2399 มีสาระสำคัญเช่นเดียวกับสนธิสัญญาบาวริง คือไทยยอมเลิกการผูกขาดทุกประเภทให้มีการค้าโดยเสรี ข้อสำคัญคือ ข้อที่ว่าด้วยอำนาจศาลกงสุล หรือสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และข้อที่ว่าด้วยอัตราภาษีศุลกากร ซึ่งเลิกวิธีเก็บภาษีปากเรือสำหรับสินค้าขาเข้า เปลี่ยนมาเก็บอัตราร้อยละ 3.

²⁹ จันทจิรา วงษ์ชมทอง (บรรณธิการ). (2006). *คริสเตียนกับการศึกษาของไทย*. หน้า 22-23.

³⁰ “พงศาวดารตระกูล วิชัย” สีไหมใช้คำนี้ในงานเรียบเรียงชีวประวัติตระกูลของสีไหม วิชัย ระบุช่วงเวลาเขียนคือ 1 กันยายน พ.ศ. 2473 เป็นภาษาพื้นเมืองเหนือ และนายถาวร วิชัย บุตรของสีไหมได้เรียบเรียงให้เป็นภาษาไทยภาคกลางเมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2475 ดูรายละเอียดใน บุญเสริม สาตราภัย และ

วิชัยนั้นเดิมชื่อ ดวงแก้ว เกิดในพ.ศ.2338 เป็นพุทธศาสนิกชนมาแต่กำเนิด “ได้เข้าเล่าเรียนอยู่ที่วัด เมืองสาต ต่อมาได้บวชอยู่ 3 พรรษา ลีอกออกมาเป็นฆราวาส ท่านได้เป็นหัวหน้าผู้ปกครองวัดเมือง กาย”³¹ สี่หมื่นยืนยันทะฐานะความรู้ชาวพุทธของบิดาว่า

“พ่อหนานศรีวิชัย เป็นผู้มีความรู้สูงในธรรมพุทธศาสนา เป็นผู้ถือเคร่งครัด ได้เคย ทำบุญทำทานมามาก ไม่ว่าเขาจะทำบุญที่ไหน ไกลหรือใกล้ ต้องอุตส่าห์ไปจนได้ ได้กระทำสิ่งอัน สำคัญที่เป็นประโยชน์ไว้กับวัดหลายสิ่งหลายอย่าง...พ่อหนานศรีวิชัย เป็นผู้มีความรู้สูงทาง หนังสือด้วย...นอกจากนี้ท่านยังเป็นอาจารย์ประจำวัดอีกด้วย”³²

ความนี้บ่งบอกความทรงจำถึงบิดาว่าเป็นพุทธศาสนิกชนที่มีวัตรปฏิบัติดีงาม บันทึกลีหมื่นบอกข้อมูลส่วนนี้ไว้ว่า “ต้นเหตุที่จะมาพบคริสต์ศาสนา” รวมถึงบอกเล่าถึงกระบวนการวิธี ที่ทำให้หนานศรีวิชัยเปลี่ยนใจหันมานับถือคริสต์นั้นคือ จากความรู้ความสามารถของหนานศรีวิชัย ไม่เพียงแต่รู้หนังสือ หากยัง “มีวิชาการช่างด้วยมืออีกหลายอย่าง เช่น ช่างแกะสลักลวดลายต่าง ๆ”³³ ทักษะความสามารถนี้ พ่อหนานจึงเป็น “ช่างฝีมือ” ชั้นสูงในทาง “ช่างสลักลาย” ที่น่าจะถูก เกณฑ์ในฐานะไพร่หลวงของเจ้านายให้เดินทางจากบ้านเมืองสาตมาทำงานในฐานะช่างฝีมือใน คຸ່ມเจ้านาย ดังปรากฏในบันทึกว่า “เมื่อเจ้านายองค์ไหนมีงานต้องการ ก็เรียกตัวไปทำงานที่ในคຸ່ມ ในวังบ่อย ๆ”³⁴

เหตุการณ์สำคัญตามบันทึกเล่าว่า “ค.ศ. 1868” เป็นเวลาที่ดร.แดเนียล แมคกิล วารี และ โซเฟีย บุตรของหมอบรัดเลย์ มิซชันนารีอเมริกันครอบครัวแรกได้ขึ้นมาทำงานเผยแผ่คริสต์ศาสนาในตัวเมืองเชียงใหม่ ดังนั้น “พ่อหนานศรีวิชัยได้เคยเข้าไปทำการที่เจ้านายในเมือง เสมอ”³⁵ จึงได้พบการทำงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของแมคกิลวารีผู้ “ได้นำชาวอันประเสริฐของ พระคริสต์ขึ้นมาเผยแผ่ให้ชนชาวเชียงใหม่ได้รู้ถึงพระเยซู”³⁶ เป็นไปได้ว่าพื้นฐานความเป็นผู้มี

กมลธร ปลายันนันทน์. (2557). สี่หมื่น คนเชียงใหม่คนแรกที่ไปอเมริกา “ใบบอกสี่หมื่น” เป็นตำราเรียนล้านนา ยุคร้อยปี. หน้า 26-30.

³¹ บุญเสริม สาดราษฎร์ และ กมลธร ปลายันนันทน์. (2557). เล่มเดิม. หน้า 26.

³² แหล่งเดิม. หน้า 28.

³³ แหล่งเดิม. หน้า 28.

³⁴ แหล่งเดิม. หน้า 27.

³⁵ แหล่งเดิม.

³⁶ แหล่งเดิม.

ความรู้สูงในพุทธศาสนาและฝึกฝนหาความรู้อื่น ๆ เพิ่มเติมน่าจะชักนำให้พ่อนานศรีวิชัยสนใจคำสอนคริสต์ศาสนา ซึ่งเป็นความรับรู้ใหม่ที่ท้าทายหลักธรรมคำสอนพุทธศาสนาพื้นเมืองที่สำคัญ “ทุกครั้งที่ท่านเข้าไปในเวียง ก็ได้แวะเยี่ยมท่านอาจารย์ สันทนาได้ถามด้วยเรื่องศาสนาและเรื่องอื่น ๆ เสมอ จนคุ้นเคยกันเป็นเวลาหลายปี”³⁷ และเชื่อได้ว่าก่อนพ.ศ.2417 พ่อนานศรีวิชัยยังคงไม่ได้หันมานับถือคริสต์ศาสนา เนื่องจากบันทึกพงศาวดารตระกูลวิชัยปรากฏความว่า ขณะสีโหม่ อายุได้ 6 ปี ตรงกับพ.ศ. 2417 พ่อนานศรีวิชัยได้จัดการให้สีโหม่บวชหน้าไฟให้กับแม่เฒ่าเรือนคำ ผู้เป็นยายสีโหม่ “ศิษยาภิบาลสีโหม่ เมื่ออายุได้ 6 ขวบ ได้บวชเณรตามประเพณีพุทธศาสนาหน้าศพแม่เฒ่าเรือนคำบ้านเมืองกาย 7 วัน”³⁸

บันทึกพงศาวดารตระกูลวิชัยระบุว่าในพ.ศ.2417 นายแพทย์มาเรียน เอ ซิค หรือ หมอซิค มิซชันนารีหนุ่มจากสหรัฐอเมริกาเดินทางขึ้นมาเชียงใหม่ แมคคิลวารีได้แนะนำให้หานานศรีวิชัยเป็นครูสอนภาษาพื้นเมืองให้แก่หมอซิค ทำให้หานานศรีวิชัยได้มีโอกาสเรียนภาษาไทยกลางกับแมคคิลวารีด้วย เหตุผลการเรียนภาษาไทยกลางของหานานศรีวิชัยน่าจะเชื่อมโยงเข้ากับการเรียนรู้คำสอนศาสนาเพรสไบทีเรียนที่พิมพ์เป็นภาษาไทยภาคกลางอยู่ก่อนแล้ว จนทำให้หานานศรีวิชัยซึมซับความเข้าใจถึงหลักเหตุผลในหลักธรรมคริสต์จนเลื่อมใสศรัทธาถึงขั้นเชิญแมคคิลวารี หมอซิคและหานานอินตะชาวคริสต์พื้นเมืองล้านนาคนแรกไปสอนศาสนาให้มารดา (ย่าของสีโหม่) ฟังจนเข้าใจและหันมาถือคริสต์ก่อนวาระสุดท้ายของชีวิต

เหตุการณ์ในบันทึกนี้ น่าจะหมายถึงช่วงพ.ศ.2417-2418 ที่หานานศรีวิชัยมีศรัทธาในคริสต์ศาสนาแล้ว จนถึงพ.ศ.2460 ด้วยความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับครอบครัวหมอซิค ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป หานานศรีวิชัยพร้อมภรรยา คือ แม่วรรณดีและสีโหม่ บุตรชายเพียงคนเดียวย้ายออกจากบ้านเกิดที่บ้านเมืองสาด เข้ามาอยู่กับครอบครัวหมอซิค หานานศรีวิชัยจึงได้ถือศาสนาคริสต์อย่างเป็นทางการ และภรรยาก็ได้เปลี่ยนศาสนาตามในปีต่อมาคือพ.ศ.2421 ซึ่งน่าจะรวมถึงสีโหม่ ที่อยู่ในวัย 9 ขวบด้วย อาจสรุปได้ว่าหานานศรีวิชัยบิดาสีโหม่ในฐานะผู้ริเริ่ม เปลี่ยนผ่านวิถีคิด และการมองโลกแบบพุทธศาสนาดั้งเดิมที่มีหลักการอธิบายอยู่บนพื้นฐานความเชื่อเรื่องไตรภูมิแบบล้านนา รวมถึงการถือผีมาสู่วิถีความเชื่อและการอธิบายโลกด้วยคริสต์ศาสนา น่าจะเป็นผู้มีอิทธิพลต่อกระบวนการเรียนรู้และโลกทัศน์ของสีโหม่ในฐานะผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูเขาอย่างใกล้ชิด ต่อมาหานานศรีวิชัยเปลี่ยนศาสนาเข้ารับบัพติศมาในพ.ศ.2420 ส่วนแม่วรรณดีและสีโหม่ก็รับบัพติศมาในปีต่อมาคือ พ.ศ.2421

³⁷ แหล่งเดิม.

³⁸ แหล่งเดิม.

2.1.2 การเข้ามาของความรู้และวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่มิชชันนารีอเมริกันนำเข้ามาใน ล้านนาที่ส่งผลต่อฮีโม่วิชัย

มิชชันนารีชาวอเมริกันที่เข้ามาปฏิบัติพันธกิจในล้านนาไม่เพียงแต่เผยแพร่คริสต์ศาสนาเท่านั้น หากได้นำความรู้และวัฒนธรรมสมัยใหม่เข้ามาเผยแพร่ในล้านนาด้วย เห็นได้จากตอนที่มิชชันนารีเข้ามาตั้งศูนย์มิชชันที่เชียงใหม่ นั้น โซเฟีย แมคกิลวารี ได้จัดตั้งโรงเรียนสำหรับเด็กผู้หญิงโดยเน้นการสอนทักษะ 3R คือ reading, writing, arithmetic หรือ อ่านออก-เขียนได้-คิดเลขเป็น ต่อมาก็เพิ่มวิชาขับร้องและท่องพระคัมภีร์ ซึ่งเป็นวิธีการบุกเบิกการศึกษาแบบตะวันตกที่มิชชันนารีให้กับคนท้องถิ่น³⁹ มีการนำเด็กหญิงชาวพื้นเมืองมาเรียนหนังสือหัดอ่านเขียนภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และงานบ้านงานเรือนเย็บปักถักร้อย เพื่อนำเสนอความเป็นสมัยใหม่แบบตะวันตกและปลูกฝังความเชื่อในคริสต์ศาสนาให้แก่คนในท้องถิ่น เพราะมิชชันนารีมองเห็นลักษณะทางสังคมล้านนาว่าผู้หญิงเป็นผู้ที่มีความสำคัญในระบบความเชื่อเรื่องผีของล้านนาโดยเป็นผู้ทำหน้าที่สืบทอดในพิธีกรรมเกี่ยวกับผี⁴⁰ จึงควรทำลายความเชื่อเดิมเรื่องผีหรือ “ฮีดฮอย” ในสังคมท้องถิ่นและสร้างความรู้ใหม่ขึ้นแทน ซึ่งเป็นแนวทางที่แมคกิลวารีและวิลสันในการสร้างชุมชนชาวคริสต์ช่วงเริ่มแรกโดยการให้ยุทธศาสตร์ที่สำคัญคือ “รื้อบ้านเก่า สร้างบ้านใหม่”⁴¹

³⁹ นางเยาว์ เนาวรัตน์. (2553). การศึกษาระบบโรงเรียน : การสร้างตัวตนและความเป็นอื่นของผู้หญิง. หน้า 30. ออนไลน์. บทความนำเสนอในงานประชุมวิชาการเรื่อง การศึกษาเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจสตรี โดยเครือข่ายผู้หญิงพลิกโฉมประเทศไทย, ศูนย์ประชุมเอนกประสงค์ สโมสรนักศึกษา มหาวิทยาลัยกรุงเทพ (กล้วยน้ำไท). ธันวาคม 2553.

⁴⁰ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม (2550). มิชชันนารีอเมริกันกับการสร้างชุมชนชาวคริสต์ในล้านนาช่วงสมัยของการปรับเปลี่ยนทางสังคม พ.ศ. 2410-2476. หน้า 116.

⁴¹ Daniel McGilvary, extracts from a paper sent to Society of Inquiry, Davidson College, Foreign Missionary 2 (July 1869) : 29-32. Daniel McGilvary, “The Buddha or the Christ,” Laos News 1 (October 1904) : 109-111. McGilvary, letter, 10 October 1876, Foreign Missionary 35 (February 1877) : 282. และ McGilvary, letter, 20 May, letter, 20 May 1878, Foreign Missionary 37 (October 1878) : 153 อ้างใน ประสิทธิ์ พงศ์อุดม (2550). เล่มเดิม. หน้า 88.

ภาพประกอบ 3 มิสจูเลีย แสท์ ครูใหญ่และนักเรียนโรงเรียนสตรีของมิชชันในยุคแรก ๆ

ที่มา : พิพิธภัณฑ์ออนไลน์ ดาราวิทยาลัย

ส่วนการจัดการศึกษาสำหรับเด็กชายของมิชชันนารีอเมริกันนั้น เริ่มขึ้นในพ.ศ.2430 โดยศาสนาจารย์เดวิด จี คอลลินส์ ได้ก่อตั้งโรงเรียน “Chiangmai Boy's School” หรือโรงเรียนชายวังสิงห์คำ ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงที่บ้านวังสิงห์คำ คอลลินส์ได้ลาออกไปเปิดโรงพิมพ์อเมริกันมิชชัน ศาสนาจารย์วิลเลียม แฮร์ริส ซึ่งเป็นผู้ช่วยครูใหญ่จึงได้รับการแต่งตั้งเป็นครูใหญ่แทน แฮร์ริสได้พัฒนาโรงเรียนให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้นจึงคิดทำการขยายพื้นที่ของโรงเรียนไปยังฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงและได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งยังทรงเป็นสยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินทรงวางศิลารากอาคารบาทเลอร์ เมื่อวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2449 และพระราชทานนามโรงเรียนใหม่ว่า "The Prince Royal's College" หรือโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย⁴²

⁴² จันทริจรา วงษ์ชมทอง (บรรณานิการ). (2006). เล่มเดิม. หน้า 38.

สิ่งที่น่าสนใจคือในขณะที่มิชชันนารีอเมริกันจัดการเรียนการสอนความรู้สมัยใหม่ และคริสต์ศาสนาให้แก่คนพื้นเมืองล้านนาผ่านโรงเรียนที่มิชชันนารีตั้งขึ้น ด้านรัฐบาลสยามก็เตรียมการปฏิรูปการศึกษาในล้านนาเพื่อแก้ปัญหาความรู้สึกแบ่งแยกระหว่างคนไทยกับคนล้านนาซึ่งเป็นปัญหาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักดีโดยทรงย้ายกับข้าหลวงจากกรุงเทพฯ ที่ขึ้นไปดูแลหัวเมืองล้านนาอยู่บ่อยครั้งให้พยายามสร้างความสนิทสนมกลมเกลียวระหว่างคนไทยกับคนล้านนา ขณะเดียวกันพระองค์ก็ทรงเห็นว่าการปล่อยให้โรงเรียนที่ไม่อยู่ภายใต้การกำกับของรัฐบาลสยามมาจัดการเรียนการสอนตามความต้องการของตนเองจะทำให้รัฐบาลประสบปัญหาในการปกครองราชรัฐ

กรณีของโรงเรียนคริสต์ที่มิชชันนารีตั้งขึ้นนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีข้อวิจารณ์บทความของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยซึ่งเผยแพร่บทความให้รักพระคริสต์มากกว่ารักชาติว่าการเผยแพร่บทความเช่นนี้ไม่เป็นที่พึงประสงค์ของรัฐบาลสยาม⁴³ ดังนั้นจึงปรากฏว่านับตั้งแต่พ.ศ. 2430 ซึ่งรัฐบาลได้ตั้งกรมศึกษาธิการขึ้น รัฐบาลสยามได้ใช้นโยบายควบคุมคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนคริสต์ด้วยการให้ผู้ที่จะสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนต้องผ่านการสอบไล่ซึ่งมีคณะกรรมการของกรมศึกษาธิการเป็นกรรมการในการสอบ โดยในส่วนของโรงเรียนที่อยู่ในท้องถิ่นนั้นผลจากการที่รัฐบาลสยามดำเนินนโยบายนี้ โรงเรียนคริสต์ในท้องถิ่นได้ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลสยาม เห็นได้จากการที่โรงเรียนของมิชชันนารีในล้านนาเปลี่ยนมาใช้ภาษาไทยกลางตามนโยบายของรัฐบาลและโรงเรียนได้ใช้หลักสูตรและตำราของรัฐบาลสยามด้วย⁴⁴

นอกจากนี้มิชชันนารีอเมริกันได้นำเอาความรู้ทางการแพทย์สมัยใหม่เข้ามาเผยแพร่ในล้านนาอุดมการณ์ที่มีพื้นฐานอยู่บนตัวอย่างชีวิตของพระเยซูคริสต์ที่ได้ทำการเทศนา อบรมสั่งสอนและรักษาคนป่วย⁴⁵ โดยที่การนำเอาความรู้ทางการแพทย์สมัยใหม่เข้ามาเผยแพร่นี้ยังเป็นการแสดงให้เห็นชาวลาอในล้านนาเห็นถึงความเหนือกว่าของการแพทย์สมัยใหม่ที่สามารถเอาชนะการ

⁴³ เนื่ออ่อน ขวัญทองเขียว. (2553). รัฐสยามกับล้านนา พ.ศ. 2417-2476. หน้า 209-210.

⁴⁴ จันทริกา วงษ์ขมทอง (บรรณาธิการ). (2006). เล่มเดิม. หน้า 55.

⁴⁵ Medical Work, "The Laos News 1 (January 1904) Maen Pongudom, A;ologetic and Proclamation : Exemplified by American Presbyterian missionaries to Thailand (1828-1978)..." อ้างใน ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (1996). มิชชันนารีโปรเตสแตนต์กับการแพทย์ในล้านนาสมัยเริ่มแรกถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2. หน้า 3.

รักษาการเจ็บป่วยแบบพื้นบ้านในจารีตเดิม ทำให้คนพื้นเมืองให้ความไว้วางใจ⁴⁶ ดังปรากฏในบทความที่เป็นข้อเขียนของสีโหมว่า

“อาจารย์แมคกิลวารีท่านเป็นคนชอบเที่ยวไปตามจังหวัดต่าง ๆ ใครเจ็บป่วยท่านก็ไปเยี่ยมเยียนเสมอ...ท่านเป็นผู้แรกที่นำเอายาควินินและหนองฝีสำหรับปลูกฝีกันไม่ให้ออกฝีดาษขึ้นไปที่เชียงใหม่...และในเวลานั้นยังไม่มีใครที่เชื่อยาควินินและการปลูกฝีเลย...บิดาข้าพเจ้าเป็นคนแรกที่นำเอายาควินินไปใช้ก่อน ก็เห็นคุณจริง จึงได้บอกเล่าต่อไป ส่วนการปลูกฝันั้นไม่มีใครยอมเชื่อยอมปลูกสักคนเดียว เมื่อข้าพเจ้าอายุได้ 7 ขวบ บิดาได้นำเอาไปปลูกฝีพร้อมกับลูกจันอีก 2 คน รวมเป็น 3 คนด้วยกัน เวลานั้นคนตายในการที่เป็นฝีดาษมาก พอปลูกแล้วก็ขึ้นดีทั้ง 3 คน มาถึงวันนี้ได้ 53 ปี ข้าพเจ้ายังไม่เคยออกฝีดาษเลย แต่นั้นมาคนทั้งหลายก็เชื่อมาจนถึงทุกวันนี้”⁴⁷

จากการเผยแพร่ความรู้ทางการแพทย์สมัยใหม่และผลของการรักษาคนพื้นเมืองให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บอย่างได้ผลทำให้คนพื้นเมืองหลายร้อยคนละทิ้งความเชื่อเรื่องผีและรูปเคารพมาเป็นคริสเตียน ดังนั้นแมคกิลวารีจึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องมิชชันนารีเข้ามารับผิดชอบงานด้านนี้อย่างจริงจัง ต่อมาในพ.ศ.2415 คณะมิชชันนารีได้ส่งนายแพทย์ชาร์ล วูแมนเป็นแพทย์มิชชันนารีคนแรกที่มาปฏิบัติงานในเชียงใหม่ แต่อยู่ไม่นานก็เดินทางกลับสหรัฐอเมริกา ดังนั้นในพ.ศ.2417 คณะกรรมการมิชชันนารีต่างประเทศจึงได้จัดส่งนายแพทย์แมเรียน อัลฟองโซ ซิคหรือหมอซิค เดินทางมาเป็นมิชชันนารีประจำเชียงใหม่ในพ.ศ. 2418⁴⁸

ไม่เพียงแต่การจัดการศึกษาและความรู้ด้านการแพทย์สมัยใหม่ มิชชันนารีอเมริกันยังนำเอาเทคโนโลยีการพิมพ์เข้ามาในล้านนาด้วยเพื่อใช้ในการเผยแพร่เรื่องราวทางศาสนาและหนังสือตำราสำหรับการศึกษา รวมทั้งงานที่ช่วยสนับสนุนส่งเสริมคริสตจักรและกลุ่มคณะต่าง ๆ ของมิชชันนารี ทั้งนี้งานพิมพ์ของมิชชันนารีอเมริกันเป็นการให้การศึกษาเพื่อเปิดโลกทัศน์ความรู้ที่กว้างไกลและสร้างโลกทัศน์แบบตะวันตกให้แก่ผู้ที่เข้ารับนับถือคริสต์ โดยในปีพ.ศ. 2410 ศาสนาจารย์แดเนียล แมคกิลวารี ได้วางแผนไว้หลายประการพระกิตติคุณ หนึ่งในภารกิจที่แมคกิลวารี

⁴⁶ The Laos News, 9 2 (April, 1912 James W McKean, WThe Malaria epidemic, “ The Laos News, 9 4 (October 1912) : 129. อ้างใน ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (1996). เล่มเดิม. หน้า 4.

⁴⁷ สีโหม วิชัย. (2507). ประวัติแรกของคริสตจักรเชียงใหม่. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. แฟ้มประวัติศาสตร์คริสตจักร กล่องที่ 1 แฟ้ม 3 รหัส 026/79

⁴⁸ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2550). เล่มเดิม. หน้า 78.

เน้นมากคือ การจัดตั้งงานด้านการพิมพ์ที่เชียงใหม่เพื่อให้คนพื้นเมืองในล้านนาได้มีวรรณกรรม คริสต์ศาสนาและพระคัมภีร์ที่พิมพ์เป็นภาษาพื้นเมืองล้านนา โดยแมคคิลวารีสนใจเกี่ยวกับการ แปลพระคัมภีร์และจัดพิมพ์เป็นภาษาพื้นเมืองล้านนา ต่อมาในพ.ศ. 2435 มิชชันนารีได้ตั้ง “โรง พิมพ์ของมิชชันนารี” ขึ้นที่เชียงใหม่เพื่อจัดพิมพ์หนังสือภาษาล้านนา (ตัวเมือง) โดยมีศาสตราจารย์ เดวิด จี คอลลินส์ เป็นผู้จัดการ และได้พิมพ์หนังสือเล่มแรกคือหนังสือพระธรรมมัทธิว (Mathew) และ พระธรรมกิจการอัครทูต (The Acts) เพื่อการเผยแพร่คริสต์ศาสนาและสำหรับการเรียนของ สมาชิกคริสตจักร⁴⁹

เมื่อพิจารณาจากภูมิหลังของสีโหม้จะพบว่าเขาได้สัมผัสกับความรู้แบบสมัยใหม่ ตั้งแต่เยาว์วัยต่างจากคนพื้นเมืองเชียงใหม่ทั่วไป ดังปรากฏว่า ในทศวรรษ 2410 ช่วงวัยเด็กของ สีโหม้นั้น ผู้คนในสังคมเมืองเชียงใหม่ที่มีการศึกษาจะเรียนหนังสือในวัดพุทธศาสนากับพระสงฆ์ที่ สอนอักขระพื้นเมืองในการศึกษาพระธรรมและโลกไตรภูมิ ทั้งนี้เมื่อขบวนการเผยแพร่คริสต์ศาสนา ของคณะมิชชันนารีแพร่เข้าไปที่เรียนเข้ามาในเชียงใหม่ก็ยังไม่ได้จัดการศึกษาระบบโรงเรียนขึ้น อย่างไรก็ตามด้วยความตระหนักถึงความสำคัญของการรู้หนังสือ แมคคิลวารี ผู้บุกเบิกการก่อตั้ง คริสตจักรแพร่เข้าไปที่เรียนในเมืองเชียงใหม่จึงได้เปิดการสอนหนังสือที่บ้านตนเอง โดยสีโหม้ในวัย 8 ขวบ ได้มีโอกาสเรียนหนังสือกับแมคคิลวารีและโซเฟีย⁵⁰

ต่อมาเมื่อทางคณะกรรมการมิชชันนารีฝ่ายต่างประเทศได้ส่งมิชชันนารี 2 รายคือ นางสาวแมรี แคมป์เบล และนางสาวเอดน่า โคล์ มารับผิดชอบจัดตั้งโรงเรียนสตรีอย่างเป็นทางการเป็นระบบ มากขึ้น มีการจัดการศึกษาที่ทัดเทียมผู้ชาย ในขณะที่สีโหม้ซึ่งมีอายุได้ 11 ปีก็ได้เข้าเรียนที่ โรงเรียนนี้ประมาณ 2-3 ปี จากนั้นนางสาวเอดน่า โคล์ (ต่อมาได้เป็นครูใหญ่โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง เมื่อพ.ศ. 2464 ปัจจุบันคือโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย) ต้องลงไปอยู่กรุงเทพฯ โรงเรียนจึงมีอันต้อง ยกเลิกไป

การที่สีโหม้เป็นคริสเตียนจึงมีโอกาเข้าสู่การเรียนรู้ที่เป็นระบบการศึกษาแบบ ตะวันตกและความรู้แบบสมัยใหม่ คือความรู้แบบวิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ซึ่งเนื้อหาวิชาความรู้ ต่างกับการเรียนของเด็กชายส่วนใหญ่ในวัยเดียวกันในสมัยนั้น ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อมิชชันนารี อเมริกันเข้ามาอย่างสยาม ได้นำเอาลูกโลกจำลอง แผนที่ นาฬิกาและอื่น ๆ มาเป็นเครื่องมือในการ อธิบายความรู้และความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับโลก จักรวาลและเวลาให้กับคนในสังคมไทยโดยเฉพาะ

⁴⁹ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2550). เล่มเดิม. หน้า 130.

⁵⁰ บุญเสริม สาตราภัย และ กมลธร ปาละนันท์. (2557). เล่มเดิม. หน้า 28.

ชนชั้นนำสยาม⁵¹ คงจะมีส่วนให้สีโหม้ เล่าถึง “โลก” ที่เขาได้พบเห็นในขณะเดินทางไปสหรัฐอเมริกาไว้ในหนังสือฝากถึงพ่อแม่ในลักษณะของ “โลก” ตามความรู้แบบตะวันตกดังที่จะได้กล่าวถึงโดยละเอียดยิ่งขึ้นต่อไปข้างหน้า

2.1.3 การเข้ามาของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในล้านนาที่ส่งผลต่อสีโหม้ วิชัย

เศรษฐกิจของล้านนาโดยพื้นฐานทางประวัติศาสตร์แล้วเป็นเศรษฐกิจการเกษตรแบบเลี้ยงดูตนเอง แต่ก็มีการค้าขายระหว่างชุมชนหมู่บ้านหรือเมืองและการค้าทางไกลกับพ่อค้าต่างชาติ เช่น พ่อค้าพม่า พ่อค้าจากจีนตอนใต้ อยู่เสมอ ทำให้เศรษฐกิจของล้านนาเป็นเศรษฐกิจแบบผสมผสานระหว่างการเกษตรแบบยังชีพกับการค้าขายสินค้ามาโดยตลอด⁵² กระทั่งช่วงพ.ศ. 2367-2369 อังกฤษซึ่งยึดหัวเมืองชายฝั่งทะเลของพม่าและตั้งศูนย์อำนาจที่เมืองมะละแหม่ง ได้แสดงความสนใจที่จะติดต่อค้าขายกับเจ้านายล้านนาซึ่งมีผลประโยชน์ทางการค้ากับพม่าอยู่มาก ต่อมาในพ.ศ. 2371 เจ้าหลวงเชียงใหม่ได้ส่งสาส์นถึงข้าหลวงอังกฤษที่มะละแหม่งเพื่อสร้างสัมพันธไมตรีระหว่างล้านนากับอังกฤษ เมื่ออังกฤษเสนอจะส่งข้าราชการมาพบเจ้านายเชียงใหม่แต่ทางเชียงใหม่กลับปฏิเสธ

อย่างไรก็ตามในปีถัดมา (พ.ศ. 2372) เจ้าผู้ครองนครลำพูนได้เชิญนายแพทย์เดวิด ริชาร์ดสัน ซึ่งเป็นข้าราชการอังกฤษ พร้อมด้วยพ่อค้าชาวมะละแหม่งอีกสิบกว่าคนเดินทางมาลำพูน โดยเจ้าผู้ครองนครลำพูนต้องการเจรจากับอังกฤษเกี่ยวกับปัญหาการค้าชายแดน การทำป่าไม้ในเขตปกครองของอังกฤษ ความขัดแย้งเรื่องเขตแดนระหว่างล้านนากับอังกฤษ ทั้งนี้ในการเจรจาครั้งนี้อังกฤษได้เจรจาเรื่องการค้าวัวควายซึ่งเป็นสินค้าที่พม่าต้องการมากเนื่องจากหัวเมืองมอญเกิดโรคระบาด จึงขาดแคลนสัตว์ การค้าโคกระบือข้ามแดนนี้นับเป็นจุดเริ่มต้นของการค้าระหว่างชาวล้านนากับชาวอังกฤษในพม่า โดยอังกฤษใช้นโยบายประนีประนอมกับเจ้านายล้านนาเนื่องจากขณะนั้นยังไม่มีสนธิสัญญาระหว่างสยามกับอังกฤษเกี่ยวกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต⁵³

เมื่อสยามทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษในพ.ศ. 2398 ซึ่งสาระสำคัญส่วนหนึ่งของสนธิสัญญานี้คือชาวตะวันตกสามารถทำการค้ากับสยามได้อย่างเสรีและมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขต เศรษฐกิจแบบทุนนิยมตะวันตกได้เข้ามาในล้านนามากยิ่งขึ้นอีกดังปรากฏว่าหลังจากที่สยามทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษแล้ว การค้าข้ามแดนระหว่างล้านนากับเมืองมะ

⁵¹ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2550). เล่มเดิม. หน้า 49.

⁵² รัตนพร เศรษฐกุล. (2546). *หนึ่งศตวรรษเศรษฐกิจชุมชน 2442-2542 หมู่บ้านภาคเหนือ*. หน้า 10; รัตนพร เศรษฐกุล. (2552). *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรมแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน*. หน้า 327.

⁵³ สวัสดิ์ อ่องสกุล. (2561). *ประวัติศาสตร์ล้านนา ฉบับสมบูรณ์*. หน้า 288-291.

ละแห่งในพม่าซึ่งเป็นอาณานิคมของอังกฤษยิ่งขยายตัวมากขึ้น โดยในพ.ศ. 2399 รัฐบาลสยามได้ทำข้อตกลงกับรัฐบาลอังกฤษในพม่าว่าสยามอนุญาตให้ใช้เงินรูปีของอินเดียซึ่งใช้ในพม่าด้วย เป็นสื่อกลางในการซื้อขายแลกเปลี่ยนในบริเวณล้านนาได้⁵⁴

ทั้งนี้ยังปรากฏว่าอังกฤษมีความสนใจที่จะขยายการค้ากับล้านนามาก่อนหน้าที่อังกฤษจะทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับสยามแล้ว โดยเหตุที่อังกฤษสนใจที่จะขยายการค้าเข้ามาในล้านนามากขึ้นนั้นมีสาเหตุมาจากที่ในพ.ศ. 2369 ซึ่งอังกฤษรบชนะพม่าและยึดครองพม่าเป็นอาณานิคม อังกฤษได้อำสทธิเหนือดินแดนที่พระเจ้าสิปอ กษัตริย์พม่าองค์สุดท้ายเคยปกครองมาก่อน รวมทั้งพยายามอ้างสิทธิเหนือหัวเมืองเจียวทั้ง 5 อันประกอบไปด้วย เมืองหาง เมืองต่วน เมืองทา เมืองจวาด เมืองสาด ซึ่งเป็นรัฐอิสระของชาวไทใหญ่หรือเจียว และหัวเมืองกะเหรี่ยงฝั่งตะวันออกที่ตั้งอยู่บริเวณชายแดนล้านนากับพม่า โดยทั้งล้านนาและพม่าต่างเข้าไปหาผลประโยชน์จากหัวเมืองเหล่านี้มาตั้งแต่อังกฤษยังไม่สามารถยึดครองพม่าได้ เนื่องจากหัวเมืองเหล่านี้มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์โดยเฉพาะไม้สัก โดยล้านนาอ้างสิทธิว่าหัวเมืองเจียวทั้ง 5 และหัวเมืองกะเหรี่ยงฝั่งตะวันออกเป็นประเทศราชของล้านนา

ส่วนอังกฤษอ้างสิทธิว่าหัวเมืองเหล่านี้อยู่ใต้การปกครองของพม่า เมื่ออังกฤษปกครองพม่า สิทธิเหนือดินแดนเหล่านี้จึงเป็นของอังกฤษ ทั้งนี้ข้อพิพาทเรื่องสิทธิเหนือหัวเมืองเจียวทั้ง 5 และหัวเมืองกะเหรี่ยงฝั่งตะวันออก จะถูกรวมเข้ากับปัญหาข้อพิพาทเกี่ยวกับผลประโยชน์ป่าไม้ตามแนวชายแดนล้านนา-พม่า ระหว่างคนในบังคับอังกฤษกับเจ้านายของล้านนา และปัญหาโจรผู้ร้ายในบริเวณหัวเมืองชายแดนล้านนา-พม่า ซึ่งทำให้อังกฤษเก็บภาษีค่าไม้ที่เมืองมะละแหม่งได้น้อยลง นำมาสู่การที่อังกฤษเรียกร้องให้สยามซึ่งอังกฤษมองว่ามีอำนาจเหนือล้านนา เข้ามาจัดการปัญหาเรื่องเขตแดนที่แน่นอนของล้านนาและปัญหาข้อพิพาทตามแนวชายแดนล้านนา-พม่า ดังนั้นอังกฤษและสยามจึงทำสนธิสัญญาเชียงใหม่ในปีพ.ศ. 2416 หลังจากทำสนธิสัญญาฉบับนี้ สยามได้ส่งคณะข้าหลวง 3 หัวเมืองประจำเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง ไปควบคุมดูแลและแนะนำให้กษัตริย์ล้านนาปฏิบัติตามสนธิสัญญาเชียงใหม่

กรณีข้อพิพาทระหว่างล้านนากับอังกฤษเกี่ยวกับสิทธิเหนือหัวเมืองเจียวและหัวเมืองกะเหรี่ยงซึ่งมีผลประโยชน์ป่าไม้เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าระบบทุนนิยมได้ขยายเข้ามาในล้านนา ดังปรากฏว่าการที่อังกฤษเข้ายึดครองพม่าในพ.ศ. 2369 เป็นจุดเริ่มต้นของการทำธุรกิจส่งออกไม้สักโดยอังกฤษได้ตั้งบริษัทบอมเบย์เบอร์มาและบริษัทบอร์เนียวขึ้นเพื่อรองรับการ

⁵⁴ พูนพร พูลทจักร. (2530). การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลพายัพหลังการตัดทางรถไฟสายเหนือ พ.ศ. 2464-2484. หน้า 23.

ส่งออกไม้สักไปขายในยุโรปและในอินเดียซึ่งเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ต่อมาอังกฤษได้ขยายกิจการค้าไม้สักเข้ามาในดินแดนตอนเหนือของสยาม (ล้านนา) เนื่องจากดินแดนตอนเหนือของสยามมีไม้สักมาก ทั้งยังเป็นไม้ที่มีคุณภาพดี ราคาถูก⁵⁵ โดยที่สยามซึ่งเป็นเจ้าประเทศราชของล้านนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับการค้าไม้ระหว่างล้านนากับอังกฤษเฉพาะในส่วนของการควบคุมพวกเจ้านายล้านนาและปกป้องคนในบังคับอังกฤษที่เข้ามาทำไม้ในล้านนาเท่านั้น ในเวลาต่อมารัฐบาลสยามจึงสนับสนุนให้บริษัทค้าไม้ของอังกฤษขยายธุรกิจเข้ามาในล้านนาเพื่อป้องกันฝรั่งเศสขยายอิทธิพลเข้ามาในล้านนา ขณะเดียวกันรัฐบาลสยามเองก็ใช้ประเด็นเรื่องป่าไม้เป็นประโยชน์ในการตั้งอำนาจของล้านนาให้อยู่ภายใต้สยาม ดังเห็นได้จากกรณีการทำสนธิสัญญาเชียงใหม่ระหว่างอังกฤษกับสยามเมื่อพ.ศ. 2416 โดยใจความสำคัญตอนหนึ่งของสนธิสัญญาฉบับนี้คือ เจ้าผู้ครองนครต่าง ๆ ในล้านนาจะทำสัญญากับชาวต่างชาติได้ต่อเมื่อรัฐบาลสยามอนุญาตให้ทำได้⁵⁶ รวมทั้งที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่าหลังจากทำสนธิสัญญาเชียงใหม่แล้วสยามได้ส่งคณะข้าหลวง 3 หัวเมืองประจำเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง ไปควบคุมดูแลและแนะนำให้กษัตริย์ล้านนาปฏิบัติตามสนธิสัญญา

สำหรับการจัดการผลประโยชน์ในธุรกิจป่าไม้ภายในล้านนานั้นก่อนหน้าทศวรรษ 2420 เจ้าผู้ครองนครต่าง ๆ เป็นผู้มีสิทธิให้สัมปทานหรือสิทธิในการเข้าทำธุรกิจตัดและค้าไม้แก่ผู้ที่มาขอเช่าสิทธิและจ่ายเงินให้แก่เจ้าผู้ครองนครนั้น ๆ⁵⁷ เมื่อผู้เช่าได้รับคำยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าผู้ครองนครที่ตนไปเช่าสัมปทานป่าไม้ เช่น เจ้านครเชียงใหม่ เจ้านครลำพูน เจ้านครลำปาง เจ้านครแพร่ เจ้านครน่าน จึงจะสามารถทำการตัดไม้ในพื้นที่ที่ได้รับสัมปทานได้⁵⁸ แต่นับจากพ.ศ. 2426 ซึ่งรัฐบาลสยามได้ทำสนธิสัญญาเชียงใหม่ ฉบับที่ 2 กับอังกฤษ โดยเนื้อหาส่วนหนึ่งของสนธิสัญญาได้กำหนดให้ผู้ที่จะทำธุรกิจค้าไม้ในล้านนาต้องได้รับหนังสืออนุญาตจากรัฐบาลสยามด้วย ภายหลังจากมีสนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่ 2 ได้มีบริษัทของชาวยุโรปหลายบริษัทเข้ามาทำสัญญาเช่าทำไม้สักในประเทศไทย เริ่มด้วยบริษัทบอร์เนียวจำกัดของอังกฤษซึ่ง

⁵⁵ เหมือนพิมพ์ สุวรรณภาส. (2556). อุตสาหกรรมป่าไม้กับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของเมืองแพร่ (พ.ศ.2479-2504). หน้า 26.

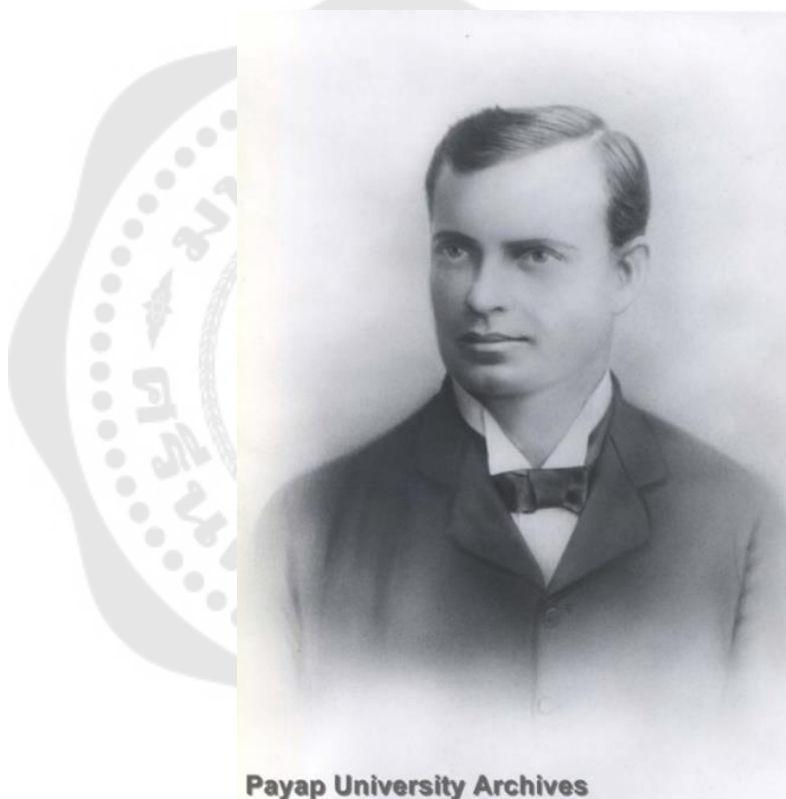
⁵⁶ แหล่งเดิม. หน้า 27.

⁵⁷ พงพันธ์ อูยานนท์. (2558). ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ 5 ภูมิภาคของไทย. หน้า 153.

⁵⁸ ชมัยโณม สุนทรสวัสดิ์. (2519). การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของไทยตั้งแต่พ.ศ. 2439-พ.ศ.2475. หน้า 153.

เข้ามาทำสัญญาเมื่อพ.ศ. 2432 ตามด้วยบริษัทอมเบย์เบอร์มาและบริษัทสยามฟอเรสต์ของ อังกฤษซึ่งเข้ามาทำสัญญาเมื่อพ.ศ. 2435⁵⁹

มิชชันนารีอเมริกันบางท่านที่เข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนาในล้านนาได้มีส่วนร่วมกับการก่อตัวของระบบทุนนิยมด้วยดังเห็นได้จากกรณีของนายแพทย์แมเรียน อัลฟองโซ ซิค หรือหมอ ซิค ซึ่งได้พึ่งเพื่อนฝูงเล่าถึงมิชชันและพื้นที่ปฏิบัติงานที่เชียงใหม่ให้ฟังจึงเกิดความสนใจและสมัคร เข้าร่วมกลุ่มกับมิชชันลาวของแมคคิลวารี โดยหมอซิคเดินทางมายังสยามพร้อมกับครอบครัวของ แมคคิลวารีและมาถึงสยามในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2417 จากนั้นในเดือนธันวาคมก็ลงเรือขึ้นไปยัง เชียงใหม่ ถึงเชียงใหม่ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2418⁶⁰

ภาพประกอบ 4 นายแพทย์ มาเรียน ออลองโซ ซีหมอสิค

ที่มา : หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ

⁵⁹ ชมัยโถม สุนทรสวัสดิ์. (2519.) *เล่มเดิม*. หน้า 13-14.

⁶⁰ Daniel McGilvary. (1912). *op. cit.* p.166-168.

เมื่อหมอซีคมาถึงเชียงใหม่ เขามีความต้องการเรียนภาษาท้องถิ่นหรือที่มิชชันนารีเรียกว่าภาษาลาว เพราะถือว่าเป็นสิ่งสำคัญประการแรกที่มิชชันนารีเพรสไบทีเรียนโพ้นทะเลที่มาปฏิบัติพันธกิจในต่างแดนต้องเรียนรู้เพื่อจะได้สื่อสารกับผู้คนด้วยภาษาของท้องถิ่น⁶¹ แมคคิลวารีซึ่งคุ้นเคยกับหนานศรีวิชัยจึงได้แนะนำหนานศรีวิชัยให้เป็นครูสอนภาษาพื้นเมืองกับหมอซีค เพราะเห็นว่าหนานศรีวิชัยเป็นผู้ที่คงแก่เรียนและมีความรู้ดี⁶² หนานศรีวิชัยจึงได้มีโอกาสเรียนหนังสือไทยกับแมคคิลวารีด้วย เพราะขณะนั้นมิชชันนารีเมืองเหนือใช้คัมภีร์สอนศาสนาและเพลงนมัสการเป็นภาษาไทย ทั้งผู้เรียนและผู้สอนต่างก็ตั้งใจเรียนและสอนกันจริงจัง จนเข้าใจในเรื่องศาสนาได้ดี ทำให้หนานศรีวิชัยเริ่มมีความเลื่อมใสศรัทธาในคริสต์ศาสนา

ต่อมาในเดือนตุลาคม พ.ศ.2418 หมอซีคเดินทางลงไปกรุงเทพฯ เพื่อไปแต่งงานกับซาร่าห์ อดอร์นา บรัดเลย์ บุตรสาวของแดน บีช แบรดลีย์ กับซาร่าห์ แบลชลีย์ บรัดเลย์⁶³ หมอซีคและซาร่าห์ได้มีโอกาสรู้จักและคุ้นเคยกันเมื่อครั้งที่มาถึงสยามและพักอยู่บ้านปากคลองบางหลวงของมิสซิส บรัดเลย์ มารดาของซาร่าห์ก่อนเดินทางขึ้นเชียงใหม่⁶⁴ ในครั้งนี้หนานศรีวิชัยได้ร่วมเดินทางไปด้วยเพราะสามารถที่จะช่วยเป็นล่ามและเป็นผู้ช่วยเหลือให้เกิดความสะดวกระหว่างเดินทาง⁶⁵ หลังจากแต่งงานแล้วหมอซีคและซาร่าห์ ซิคก็เดินทางขึ้นมาเชียงใหม่โดยพักที่บ้านพักของมิชชันนารีอเมริกันในบริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง และที่นี้หมอซีคก็ยังใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งของระเบียบบ้านเป็นโรงพยาบาลชั่วคราวสำหรับรักษาคนไข้ หมอซีคเป็นผู้ที่มีความสามารถทางการแพทย์ที่ได้รับความเชื่อถืออย่างรวดเร็ว

⁶¹ จอร์จ บรัดเลย์. แมคฟาร์แลนด์, เอ็ม.จี. (บรรณาธิการ). (2555). *หนึ่งศตวรรษในสยาม ค.ศ.1828-1928*. หน้า 421.

⁶² Daniel McGilvary. (1912). op. cit. p. 199.

⁶³ ซาร่าห์ แบลชลีย์ บรัดเลย์ เป็นภรรยาคนที่ 2 ของนายแพทย์แดน บีช บรัดเลย์ หลังจากที่ เอมีลี่ รอยซ์ บรัดเลย์ ภรรยาคนแรกป่วยเป็นวัณโรคและเสียชีวิตที่กรุงเทพฯ เมื่อพ.ศ.2388 อีก 3 ปีต่อมา หมอบรัดเลย์กลับไปเยี่ยมบ้านที่สหรัฐอเมริกาพร้อมบุตรชาย-หญิง 3 คน และยังได้เดินทางไปปราศรัยที่โบสถ์ตามเมืองต่าง ๆ อาจารย์ใหญ่ในโรงเรียนของบุตรสาวหมอบรัดเลย์ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญและความจำเป็นในการแต่งงานอีกครั้งของหมอบรัดเลย์ เพื่อความสมบูรณ์ในชีวิตการเดินทางไกลไปปฏิบัติพันธกิจศาสนา หมอบรัดเลย์จึงได้แต่งงานอีกครั้งกับซาร่าห์ แบลชลีย์ บัดิตใหม่ซึ่งขณะนั้นเป็นครู ทั้งสองเดินทางกลับมาสยามในพ.ศ.2393 และมีบุตรด้วยกัน 5 คน คือ ซาร่าห์ ดไวท์ อดเดิล แดน และไอริน.

⁶⁴ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ, Cheek Family Papers, RG007/91, p. 15.

⁶⁵ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. *Ibid.* p. 23.

ภาพประกอบ 5 มิสซิสซารห์ ชีค ภรรยาพยาบาล ชีค

ที่มา : Pitkin Carpenter Family Records, ออนไลน์

ต่อมาประมาณหนึ่งปีเศษ ซารห์ ชีคก็คลอดบุตรชายคนแรกคือ แม่เรียน ออดอล์ฟ จึงต้องการคนพื้นเมืองช่วยเลี้ยงบุตร หนานศรีวิชัยจึงให้แม่วรรณดีผู้เป็นภรรยาไปเป็นคนช่วยซารห์ เลี้ยงบุตร และในเดือนพฤษภาคมปีเดียวกันนี้หมอซีคมีอาการป่วยและมีความจำเป็นต้องได้รับการรักษาโดยการผ่าตัด หมอซีคจึงเดินทางลงไปกรุงเทพฯ เพื่อเดินทางต่อไปรักษาตัวที่ฮ่องกง ซารห์จึงได้พาบุตรชายลงไปกรุงเทพฯ พร้อมกับหมอซีคและในครั้งนี้แม่วรรณดีและสีไหม้ในวัย 9 ขวบก็ได้เดินทางไปด้วยและพักอยู่ที่บ้านของมิสซิสบรัดเลย์ นาน 9 เดือนเพื่อรอการเดินทางกลับของหมอซีค

เมื่อหมอซีคกลับจากฮ่องกง ครอบครัวหมอซีครวมทั้งแม่วรรณดีและสีไหม้ก็เดินทางกลับเชียงใหม่ ถึงเชียงใหม่ในเดือนเมษายน พ.ศ.2420 การกลับมาเชียงใหม่ครั้งนี้ครอบครัวของหนานศรีวิชัยได้ย้ายจากบ้านที่เมืองสาคร⁶⁶ ไปอยู่กับครอบครัวหมอซีคที่บ้านบนที่ดิน

⁶⁶ ปัจจุบันคือบริเวณชุมชนใกล้วัดเมืองสาคร ฝั่งตะวันออกแม่น้ำปิง ถนนเชียงใหม่-ลำพูน ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ฝั่งตะวันตกแม่น้ำปิง ซึ่งเป็นที่ดินประมาณ 10 ไร่เศษ⁶⁷ ที่ดินแปลงนี้หมอซึกได้รับพระราชทานจาก พระเจ้าอินทวิชยานนท์ในพ.ศ.2419 เมื่อครั้งที่เจ้าแม่ทิพเกษร มหาเทวีของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ ทรงพระประสูติ แมคกิลวารีจึงทูลขอพระราชานุญาตแนะนำให้หมอซึกเข้าไปรักษาจนอาการของ เจ้าแม่ทิพเกษรดีขึ้น⁶⁸ หมอซึกประสบความสำเร็จในการปฏิบัติงานแพทยรักษาผู้ป่วยทั้งชาวผิวขาวและชาวบ้านล้านนา และด้วยความสามารถสื่อสารภาษาถิ่นล้านนาที่เริ่มต้นจากการเรียนรู้จากพ่อหนานศรีวิชยนั่นเอง ทำให้การรักษาผู้ป่วยของนายแพทย์ผู้นี้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก

ที่ดินบริเวณบ้านหมอซึกนอกจากใช้สร้างบ้านที่ครอบครัวหมอซึกพักอาศัยแล้วยังมีเรือนของครอบครัวของหนานศรีวิชยด้วย และสร้างกระท่อมสำหรับคนงานที่มาทำงานกับหมอซึกได้พักอาศัย ต่อมาเมื่อหมอซึกมีบุตรแล้วบรรณคดีก็ได้เลี้ยงบุตรของหมอซึกถึง 3 คนคือบุตรสาวคนที่สอง อีดีท มอด ซึก และบุตรชายคนที่สาม เฮอร์เบท คลิฟฟอร์ด ซึก⁶⁹

⁶⁷ บันทึกของซาราห์ชีคระบุว่าที่ดินพื้นที่ 4 เอเคอร์หรือประมาณ 10 ไร่ และได้ปลูกกระท่อมเล็ก ๆ หลายหลังที่สร้างเพื่อให้ครอบครัวของคนพื้นเมืองที่มาทำงานกับหมอซึกได้พักอาศัย. ดูใน หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยพายัพ, บันทึกของ Sarah Cheek หน้า 19.

⁶⁸ McGilvary D.D., (1912). *op. cit.* p.178.

⁶⁹ Family Group Record, Marion Alonzo Cheek and Sarah Cheek, [Online], Available http://freepages.generalogy.rootsweb.ancestry.com/fowler/combined/farm_14183.htm (20 August 2016).

ภาพประกอบ 6 บ้านนายแพทย์ซิด ริมแม่น้ำปิงฝั่งตะวันตก สร้างราวพ.ศ.2432-2433

ที่มา : <https://chiangmai.siamdot.com>

หมอซิดได้สร้างอุตู่เรือ โรงเลื่อย โรงสี ริมแม่น้ำปิงฝั่งตะวันออกตรงข้ามบ้าน แสดงให้เห็นว่าในระหว่างปฏิบัติหน้าที่ของมิชชันนารี เขาได้ทำธุรกิจคู่ขนานไปด้วย โดยหมอซิดได้นำเข้าสินค้าประเภทเครื่องจักรกลและเครื่องใช้ไฟฟ้า ตลอดจนสินค้าอุปโภคทั่วไป เพื่อจำหน่ายแก่ชาวพื้นเมือง นอกจากนี้หมอซิดยังสนใจทำธุรกิจการค้าโดยการรับสร้างอาคารบ้านเรือนให้กับมิชชันและเจ้าหลวงเชียงใหม่ และยังหาโอกาสลงไปติดต่อทำการค้าขายที่กรุงเทพฯ โดยมีน้องชายของซาร่าห์คือ ดไวท์ ซิด ทำหน้าที่ประสานงานและเป็นเสมือนสำนักงานตัวแทนจำหน่ายที่กรุงเทพฯ ให้กับหมอซิดในการติดต่อทำการค้าส่งอุปกรณ์ก่อสร้าง เรือจักรกลไอน้ำ และสินค้าต่าง ๆ ซึ่งนำเข้าจากสหรัฐอเมริกาจำหน่ายที่เชียงใหม่ นับว่าเป็นข่าวของเครื่องใช้และอุปกรณ์ก่อสร้างที่ทันสมัยในขณะนั้น ในช่วงเวลาเดียวกันนี้หมอซิดยังได้แนะนำให้คนพื้นเมืองสนใจทำการค้า เพราะเห็นว่าขณะนั้นยังไม่มีพ่อค้าที่เป็นชาวพื้นเมืองมากนัก เมื่อผู้ใดต้องการสินค้าจากต่างประเทศก็จะมาติดต่อสั่งซื้อกับหมอซิด⁷⁰

⁷⁰ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ, บันทึกของ Sarah Cheek หน้า 6.

ธุรกิจสำคัญของหมอชี่คได้แก่ ธุรกิจค้าไม้สัก⁷¹ โดยมีหลักฐานว่าในพ.ศ.2427 บริษัทบอร์เนียวของอังกฤษได้มาลงทุนทำธุรกิจป่าไม้ในตอนเหนือสยามโดยบริษัทได้ทำสัญญากับหมอชี่คให้เป็นผู้แทนของบริษัทประจำเชียงใหม่ ดังนั้นในพ.ศ.2428 หมอชี่คจึงได้สัมปทานป่าไม้ขอนแก่นในเขตเชียงใหม่ ลำพูน ลำปางและแพร่ ขณะเดียวกันบริษัทบอร์เนียวได้ทำสัญญากับมิสเตอร์หลุยส์ ที่ เลียวโนเวนส์ ซึ่งลาออกจากราชการที่กรุงเทพฯ เดินทางมาทำธุรกิจค้าไม้โดยหลุยส์ ที่ เลียวโนเวนส์ เป็นผู้แทนบริษัทประจำพื้นที่ปากน้ำโพถึงเมืองระแหง รวบรวมไม้ซุงที่หมอชี่คล่องลงมาจากแม่ปิงและไม้สักจากเมืองระแหงล่องแม่น้ำเจ้าพระยาสู่กรุงเทพฯ หมอชี่คจึงเริ่มเป็นพันธมิตรธุรกิจกับหลุยส์ ที่ เลียวโนเวนส์

ในช่วงนี้เองที่รัฐบาลกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานสัมปทานเข้าป่าเพื่อให้แก่ชาวตะวันตก ได้แก่สัญญาเช่าป่าแม่ตันแก่หลุยส์ สัญญาเช่าป่าแม่ยมในเขตเชียงใหม่แก่หมอชี่ค และสัญญาเช่าป่าแม่จาวเมืองแพร่แก่บริษัทสยามฟอร์เรสต์ ทั้งการทำธุรกิจตัดชักลากไม้ในพื้นที่ป่าสัมปทานน่าจะต้องใช้เงินลงทุนสูง ดังนั้นหมอชี่คจึงได้กู้เงินจากบริษัทบอร์เนียวเพื่อดำเนินกิจการ ทว่าช่วงต้นพ.ศ.2431 มิสเตอร์ซี เอส เลคกี ผู้จัดการใหญ่บริษัทบอร์เนียวรู้สึกไม่ไว้วางใจกับการกู้เงินก้อนใหญ่เนื่องจากได้ทราบถึงการใช้จ่ายประจำวันของหมอชี่คที่หรูหรา เลคกีจึงตัดสินใจเดินทางขึ้นเชียงใหม่โดยชักชวนหลุยส์เดินทางขึ้นไปด้วยกัน และได้ยื่นข้อเสนอให้หมอชี่คชำระหนี้สินบางส่วนหรือทั้งหมดแลกเปลี่ยนกับการต่อสัญญาผู้แทนการค้าป่าไม้ไป โดยคาดหวังให้หมอชี่คพ้นจากผู้แทนบริษัทบอร์เนียวเชียงใหม่ และเตรียมผลักดันให้หลุยส์ขยายธุรกิจแทนที่หมอชี่ค ดังนั้นหมอชี่คจึงวางแผนอนาคตที่จะเป็นการทำธุรกิจป่าไม้ด้วยตนเอง

วิธีการของหมอชี่คคือ การเจรจาทำธุรกิจป่าไม้กับรัฐบาลสยามโดยตรงด้วยการขอเช่าสัมปทานเขตป่าด้วยเวลา 10 ปี กับชำระลงมณฑลพายัพ และยังสามารถกู้เงินจากรัฐบาลกรุงเทพฯ ได้ถึง แปดแสนบาทในอัตราดอกเบี้ย 7.5 เปอร์เซ็นต์ และเขาจะได้รับเงินปันผลจากกำไรสุทธิในการเป็นผู้แทนขายไม้ให้รัฐบาลสยาม นอกจากนี้หมอชี่คก็ยังดำเนินธุรกิจด้วยตนเอง และได้เรียกตัวแอนนี่ ชิค พี่สาวและโธมัส ชิคน้องชายจากสหรัฐอเมริกามาช่วยกิจการด้วย

⁷¹ ข้อมูลเกี่ยวกับหมอชี่คที่กล่าวถึงในปริณฎานีพนธ์นี้ ผู้วิจัยเรียบเรียงจาก Death of Dr.Marion Alfonso Cheek-San Francisco Calif. 12 July 1895 – California Digital [www.http://cdnc.ucp.edu>cgi-bin>cdnc](http://cdnc.ucp.edu/cgi-bin>cdnc); Andrew Forbes and David Henley (2002). The Haw: Taders of Hu Golden Triangle: Cognscunti Books; จิระนันท์ พิตรปรีชา. (2542). ลูกผู้ชายชื่อหลุยส์ ที่ เลียวโนเวนส์; บุญเสริม สาตราภัย และ กมลธร ปาละนันทน. (2557). เล่มเดิม. หน้า26-30.

การดำเนินธุรกิจไปไม่ได้ด้วยตัวเอง ทำให้คู่แข่งธุรกิจคนสำคัญของหมอชิตกลายเป็นหลุยส์ที เลียวโนเวนส์ ซึ่งมีสายสัมพันธ์สนิทสนมกับบุคคลสำคัญในราชสำนักสยาม การขยายอิทธิพลธุรกิจค้าไม้ของหลุยส์ในฐานะผู้แทนบริษัทบอร์เนียวประสบความสำเร็จอย่างดีทั้งในลำปางและที่เชียงใหม่ แม้ว่าระยะแรกสายสัมพันธ์ทางธุรกิจและความสนิทสนมส่วนตัวระหว่างหมอชิตกับหลุยส์ยังดำเนินไปด้วยดี เนื่องจากทั้งคู่ต่างมั่นใจสัญญาเช่าป่าสัมปทานระยะยาวที่มั่นคง

อย่างไรก็ตามในพ.ศ. 2432 นั้นเองซาราร์ ภริยาหมอชิตตัดสินใจพาลูกทั้ง 3 คนเดินทางกลับสหรัฐอเมริกา มีเรื่องเล่าถึงข้อขัดแย้งชีวิตครอบครัวเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม “หลายเมีย” ของหมอชิตเอง การเดินทางครั้งนี้ทำให้สีโหมได้ร่วมเดินทางไปด้วย นอกจากปัญหาในครอบครัวแล้ว ในทศวรรษ 2430 นั้นเอง ที่หมอชิตขยายธุรกิจด้วยการส่งเครื่องจักรจากอเมริกามาขยายงานในโรงเลื่อยที่เชียงใหม่ ประสบปัญหาถูกโกงและผิดสัญญาไปสองสามราย ช่วงนี้เองหมอชิตยังได้ทำสัญญาก่อสร้างหอสามชั้นและสะพานข้ามแม่น้ำปิง โดยใช้ไม้สักล้วนกับเจ้านครเชียงใหม่ ทำให้ต้องใช้เงินทุนส่งเครื่องจักรและวิศวกรจากสหรัฐอเมริกาเข้ามา แม้งานจะสำเร็จก่อนพ.ศ.2433 แต่เจ้านครเชียงใหม่กลับหาเหตุไม่ยอมจ่ายเงินค่าก่อสร้างสะพาน อ้างว่าบอบบางเกินไปจนหมอชิตต้องใช้ขบวนช้างและผู้คนเดินข้ามสะพานพิสูจน์ และในความเป็นจริงสะพานแห่งนี้ใช้งานได้ต่อมาถึงกว่า 40 ในที่สุดแม้ได้มีการชำระเงิน 33,000 รูปี แต่หมอชิตคิดว่าไม่คุ้มทุนก่อสร้างนัก

นอกจากนี้ หมอชิตยังประสบปัญหาเรือกลไฟลำใหม่ชื่อ “แม่ปิง” ที่ส่งเข้ามาใช้ลากเรือพ่วงบรรทุกสินค้าระหว่างปากน้ำโพ-ระแหงล่มลง แม้จะได้รับความช่วยเหลือจากบริษัทบอร์เนียวอย่างไม่เต็มใจ หมอชิตต้องหาทางลากเรือแม่ปิงลงกรุงเทพฯ เพื่อซ่อมที่อู่เรือ เสียค่าซ่อมและถูกบริษัทบอร์เนียวฟ้องเรียกค่าเสียหายในการกู้เรือ ในปีนั้นธุรกิจหมอชิตตกต่ำลงจนเหลือเพียงค่าใช้จ่ายดอกเบี้ยเงินกู้ และซุงอีกนับหมื่นตันที่ตกค้างรอคอยการล่องแม่น้ำสู่กรุงเทพฯ ก็ยังเกิดปัญหาน้ำแล้งขอดไม่สามารถล่องแพซุงได้ ทำให้ปีถัดมาเขาขาดทุนจนไม่สามารถแม้แต่จะจ่ายดอกเบี้ยให้รัฐบาลสยาม ทำให้รัฐบาลสยามไม่ยอมผ่อนปรนขยายเวลาชำระหนี้ให้จนกว่าจะมีหลักประกันที่เชื่อถือได้

เหตุนี้หมอชิตจึงแก้ปัญหาด้วยการแอบเสนอขายซุงให้หลุยส์และบริษัทบอมเบย์เบอร์มาแลกกับการช่วยชำระดอกเบี้ยเงินกู้ ทั้งนี้บริษัทบอมเบย์เบอร์มาต้องการขยายอิทธิพลการทำให้สักเข้ามายังสยามตอนเหนือ จึงยินดีรับเงื่อนไข แต่รัฐบาลสยามลวงรู้และไม่ยินยอม รวมถึงเวลาต่อมาแม้ว่าหลุยส์ในฐานะผู้แทนบริษัทบอร์เนียวได้พยายามช่วยนำซุงจำนวนหนึ่งของชิตไป

ขายให้บริษัทบอร์เนียว และให้หักล้างชำระหนี้กันส่วนหนึ่ง แต่รัฐบาลสยามไม่ยินยอมโดยมองเห็นว่าซุงของหมอซึกเป็นสิทธิของรัฐบาลที่จะจัดการจำหน่ายเอง จึงเข้าริบซุงที่ลอยอยู่ในแม่น้ำเหนือกรุงเทพฯ จำนวนกว่า 15,000-20,000 ต้น อันเป็นที่มาของคดีความฟ้องร้องระหว่างหมอซึกกับรัฐบาลสยามกรุงเทพฯ โดยดำเนินการผ่านกงสุลอเมริกันประจำกรุงเทพฯ และซึกได้พยายามหาทางให้ส่งสำนวนฟ้องร้องโดยตรงถึงรัฐบาลอเมริกัน ให้ใช้มาตรการการทุตบับบังคับรัฐบาลสยาม จ่ายค่าเสียหายแก่เขาสูงถึง 1 ล้าน 6 แสนรูปี

ทว่าวันที่ 15 กรกฎาคม 2436 รัฐบาลกรุงเทพฯ ประกาศอายุติไม้ อุปรกรณ์ทำไม้ และช้างในธุรกิจนายแพทย์ซึก และทำการสอบปากคำบุคคลผู้เกี่ยวข้องกับธุรกิจนายแพทย์ซึกทั้งหมด แต่อย่างไรก็ตาม ในพ.ศ.2437 รัฐบาลกรุงเทพฯ ต้องเผชิญวิกฤติการณ์กับฝรั่งเศสในข้อพิพาทดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ที่นำมาสู่การนำเรือรบเข้ามาปิดปากอ่าวไทย ทำให้การดำเนินคดีความนี้ยังคงค้างอยู่ ธุรกิจการทำไม้ของหมอซึกจึงยังคงดำเนินอย่างต่อเนื่องไป โดยไม่มีข้อขัดแย้งกับหลุยส์ และเขายังคงเตรียมการเพื่อต่อสู้เรื่องคดีความในปัญหาป่าไม้ในอนาคต ต่อมาในพ.ศ. 2438 หมอซึกเดินทางออกไปยังเมืองมะละแหม่ง พม่าตอนใต้เพื่อรับมิสเตอร์อีวีแกแล็ต นักกฎหมายชาวอเมริกันเพื่อรับหน้าที่ทนายความดูแลผลประโยชน์ให้หมอซึก และรับตำแหน่งผู้ช่วยกงสุลอเมริกันที่เชียงใหม่ การเดินทางไปมะละแหม่งครั้งนี้ทำให้สุขภาพของซึกแยลง ดังที่สีโหมได้บันทึกเหตุการณ์สำคัญตอนนี่ว่า จากการไปมะละแหม่งครั้งนี้หมอซึกได้ล้มเจ็บตลอดทาง เมื่อกลับมาถึงเชียงใหม่อาการก็ยังไม่ดีขึ้นจึงลงมารักษาตัวที่กรุงเทพฯ ข้อมูลจากหนังสือ “ลูกผู้ชายชื่อหลุยส์ ที่ เลียวโนเวนส์” มีรายละเอียดเพิ่มเติมว่าการส่งหมอซึกลงมากรุงเทพฯ ก็เพื่อส่งเขาขึ้นเรือกลับสหรัฐอเมริกาแต่เรือออกจากปากอ่าวไปถึงเกาะสีชัง หมอซึกก็สิ้นลม⁷² ซึ่งตรงกับข้อความที่จารึกบนป้ายสุสานของหมอซึกที่สุสานโปรเตสแตนต์ กรุงเทพฯ ว่าเสียชีวิตที่เกาะสีชัง

กรณีของหมอซึกที่กล่าวมานี้ ชาลี เชื้อไพบูลย์ ได้อธิบายไว้ในวิทยานิพนธ์ของเขาว่า หมอซึกเป็นผู้ที่มี “อิทธิพล” และ “ความกว้างขวาง” อันมีที่มาจากการเป็นมิชชันนารีและใช้ความรู้ทางการแพทย์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับเจ้านายเชียงใหม่ เห็นได้จากการที่หมอซึกใช้ความรู้ทางการแพทย์สมัยใหม่รักษาอาการป่วยของแม่เจ้าเทพไกรสร พระชายาของเจ้านครเชียงใหม่จนหายเป็นปกติ หมอซึกจึงได้รับพระราชทานทรัพย์สินมีค่าและที่ดินผืนหนึ่งจากแม่เจ้าเทพไกรสร ประกอบกับการที่หมอซึกปรับตัวให้เข้ากับสังคมเชียงใหม่ได้เร็ว พูดคำเมืองได้คล่องแคล่ว ทำให้หมอซึกกลายเป็นผู้มีอิทธิพลและเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในเชียงใหม่ แม้ว่าหมอซึกจะลาออกจากการเป็นมิชชันนารีในพ.ศ.2427 แต่จากการที่เขาเป็นอดีตมิชชันนารีและเป็น

⁷² จิระนันท์ พิตรปรีชา. (2552). ลูกผู้ชายชื่อนายหลุยส์. หน้า 160.

ผู้มีอิทธิพลในเชียงใหม่ ทำให้หมอซึกเป็นที่พึ่งพาของมิชชันนารีอเมริกันคนอื่น ๆ ในเชียงใหม่ เนื่องจากหมอซึกมีทั้งกำลังทรัพย์และกำลังคนพร้อม⁷³

ครอบครัวของสีโหมเป็นส่วนหนึ่งของทุนนิยมที่เข้ามาในล้านนาโดยจากประวัติหนานศรีวิชัยพบว่าก่อนทศวรรษ 2420 หนานศรีวิชัยเป็นช่างฝีมือชั้นสูง ทำงานช่างแกะสลักรับใช้งานก่อสร้างในคุ้มเจ้านายเมืองเหนือในสถานะไพร่ ถูกเกณฑ์แรงงานตามพันธะสังคมที่กำหนดไว้ในระบบมูลนาย-ไพร่ในสังคมล้านนา ซึ่งแม้ว่าไพร่จะเป็นช่างฝีมือแต่ก็ต้องเป็นแรงงานเกณฑ์ที่ไม่มีค่าตอบแทนทางรายได้ คงแลกเปลี่ยนเพียงสิทธิประโยชน์การรับความคุ้มครองจากมูลนายต้นสังกัด ไม่ให้อำนาจมูลนายอื่นเข้ามาใช้อำนาจบังคับเกณฑ์แรงงานอื่นที่ไม่เป็นไปตามพันธะที่กำหนด ต่อมาเมื่อหนานศรีวิชัยเปลี่ยนมานับถือคริสต์ศาสนา เศรษฐกิจครัวเรือนของครอบครัววิชัยจึงดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่สมาชิกครอบครัวได้ย้ายเข้ามาอยู่อาศัยอยู่กับครอบครัวหมอซึก แม้วรรณดีได้ทำหน้าที่ “แม่นม”⁷⁴ ช่วยเลี้ยงดูบุตรทั้งสาม สีโหมเวลานั้นอายุ 8 ขวบติดตามมารดาเข้ามาอยู่ด้วยกันที่บ้านครอบครัวซึก และหลังจากการรับศีลบัพติสมาเข้าถือศาสนาคริสต์อย่างเป็นทางการในพ.ศ. 2420 ในปีต่อมาครอบครัววิชัยจึงอพยพเข้ามาอยู่และทำงานกับหมอซึกเป็นการถาวร และ “ไม่ได้ลงไปอยู่ที่บ้านเมืองสาตอีกเลย”⁷⁵

นอกเหนือจากการออกจากสมาชิก “บ้านเมืองสาต” ชุมชนดั้งเดิมแล้ว ในพ.ศ. 2421 บันทึกรบพิตรดาวตระกูลวิชัย ปรากฏความสำคัญสั้น ๆ ว่า “ครั้นถึงปีค.ศ. 1878/2421 ได้รับใบปล่อยออกจากจำว”⁷⁶ หมายความว่าหนานศรีวิชัยและแม่วรรณดี ได้รับหนังสือทางการของผู้ปกครองนครเชียงใหม่ แสดงว่าครอบครัววิชัยได้รับการยกเลิกสถานะไพร่ในสังกัดมูลนายที่เป็นเจ้านายเมืองเหนือ หนานศรีวิชัย แม่วรรณดี รวมถึงสีโหมจึงเป็นราษฎรเสรีมีอิสระหลุดพ้นจากการเป็นไพร่ ตามนโยบายและกฎหมายปฏิรูปการปกครองท้องถิ่นที่รัฐบาลส่วนกลางบังคับใช้ในเมือง

⁷³ ซาลี เชื้อโพบูลย์. (2555). ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมิชชันนารีอเมริกันกับกลุ่มชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมเชียงใหม่ พ.ศ. 2410-2484. หน้า 158-167.

⁷⁴ บทบาทแม่นมในสังคมชาวผิวขาวที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเอเชียในคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีค่านิยมจ้างหรือซื้อตัวสตรีพื้นเมืองที่มีบุตรเล็ก สามารถทำหน้าที่เลี้ยงดูและหรือแม้แต่ให้นมทารกในครอบครัวชาวผิวขาว ในลักษณะเดียวกับครอบครัวชนชั้นสูงในยุโรปหรือครอบครัวเจ้านายและขุนนางในตะวันออก แม่นมมักเข้ามาอยู่ร่วมบ้านเดียวกับนายจ้างจึงมีสถานะสูงกว่า “คนใช้” บุตรหลานในครอบครัวผู้ถูกเลี้ยงดู ก็จะสนิทสนมผูกพันกับแม่นม แม้จะไม่ได้มีสถานะเท่าสมาชิกครอบครัวเดียวกันก็ตาม (แม่นมในความหมายนี้ตรงกับคำเรียกภาษาอังกฤษว่า “Nanny” จาก <http://en.m.wikipedia.org/wiki/Nanny>)

⁷⁵ บุญเสริม สาดราภัย และ กมลธร ปาละนันท์. (2557). เล่มเดิม. หน้า 28.

⁷⁶ แหล่งเดิม.

เหนือ⁷⁷ โดยการหลุดพ้นจากสถานะไพร่ ยังหมายถึงหลุดพ้นจากความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์มูลนาย-ไพร่ ไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานหรือจ่ายภาษีให้กลุ่มผู้ปกครองในท้องถิ่น แต่ต้องชำระภาษีแก่ข้าราชการส่วนกลางกรุงเทพฯ แทน ราษฎรที่เป็นเสรีชนจึงมีเวลาอิสระในการเลือกทำงานหรือประกอบอาชีพตามทักษะความสามารถเฉพาะตัวได้รับค่าจ้างตอบแทนและไม่อยู่ภายใต้ความคุ้มครองของมูลนายต้นสังกัดอีกต่อไป

ทั้งนี้เมื่อสังเกตว่ามีความเป็นไปได้ที่หนานศรีวิชัยจะมีโอกาสใช้เวลาอิสระนอกเหนือการทำงานรับใช้ศาสนาในฐานะที่มีทักษะพิเศษช่างฝีมืออิสระ รับจ้างทำงานช่างฝีมือก่อสร้างอาคารและสิ่งก่อสร้างพื้นฐานในตัวเมืองเชียงใหม่ที่กำลังเติบโตกลายเป็นเมืองสมัยใหม่ภายใต้เศรษฐกิจการค้าอุตสาหกรรมป่าไม้สักและค้าขาย และได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินตรา ดังที่บันทึกพงศาวดารตระกูลวิชัยเล่าว่าในพ.ศ. 2422 หมอชิตย้ายบ้านออกมาสร้างบ้านหลังใหม่ที่บ้านแม่ข้า ผังตะวันตกลำน้าปิงและได้เริ่มต้นทำการค้าขาย โดยได้ชักชวนหนานศรีวิชัยเข้าหุ้นทำการค้าช้าง⁷⁸ การค้าครั้งนั้นหนานศรีวิชัยใช้เงินสะสมส่วนตัว 600 รูปี รวมลงทุนเข้าหุ้นค้าช้างกับหมอชิต โดยหนานศรีวิชัยและสมัครพรรคพวกรวม 9 คนรวม “เจ้าน้อยสิงคะ”⁷⁹ พากันไปซื้อช้าง 4

⁷⁷ การปฏิรูปการปกครองล้านนาของรัฐบาลสยามกรุงเทพฯ เป็นกระบวนการปูทางให้อำนาจอสยามเข้าสู่ล้านนาอย่างค่อยเป็นค่อยไปตั้งแต่พ.ศ.2416 (สัญญาเชียงใหม่) และพ.ศ.2426 สัญญาเชียงใหม่ฉบับที่ 2 ในเรื่องการจัดเก็บภาษีอากรและการจัดการป่าไม้ที่ไม่เป็นการดึงอำนาจบริหารจัดการเศรษฐกิจหลักล้านนาออกจากการจัดการของเจ้าล้านนามาสู่ข้าราชการจากกรุงเทพฯ ในที่สุดนำมาสู่การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพในปี 2442 ที่ทำให้เจ้าล้านนาสูญเสียอำนาจการเมืองการปกครอง กลายเป็นข้าราชการส่วนกลางสังกัดกระทรวงมหาดไทย จากกรุงเทพฯ เข้ามาบริหารราชการในล้านนาทุกระดับ โดยแบ่งการปกครองเป็นมณฑลนคร เมือง แขวงหรืออำเภอ ตำบลและหมู่บ้าน มีผู้ปกครองรับผิดชอบแต่ละระดับ (ดูรายละเอียดใน รัตนพร เศรษฐกุล. (2552). *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรมแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน*. หน้า 212-227)

⁷⁸ ช้างเป็นสัตว์ที่มีความสำคัญ นอกจากเป็นการแสดงเกียรติยศของเจ้านายฝ่ายเหนือแล้ว ยังเป็นพาหนะที่เหมาะสมกับภูมิภาคนี เพราะการเดินทางในยุคสมัยที่ถนนหนทางยังไม่สะดวก ช้างสามารถข้ามภูเขา ข้ามห้วยน้ำลำธารได้เป็นอย่างดี และยังจำเป็นในการใช้ลากซุงด้วย

⁷⁹ เจ้าน้อยสิงคะ เป็นต้นสกุล สิงหนตร ผู้รับความเชื่อเป็นคริสเตียนจากศาสนาจารย์แดเนียล แมคกิลวารี เป็นปู่ของ จินดา สิงหนตร (พ.ศ.2445-2528) คริสเตียนชาวเชียงใหม่ และเป็นแพทย์ประจำโรงพยาบาลแมคคอร์มิค จังหวัดเชียงใหม่.

เชือกจากเมืองน่านขึ้นไปขายที่แม่ฮ่องสอน บันทึกประวัติตระกูลวิชัยระบุว่า “พ่อหนานสามารถทำกำไรได้ถึงเท่าตัวคือขายช้างได้เงิน 1,200 รูปี”⁸⁰

นอกจากหนานศรีวิชัยแล้วสีโหมก็ได้มีโอกาสเริ่มต้นรับผิดชอบการทำงานในโลกธุรกิจด้วยการช่วยงานหนานศรีวิชัย ซึ่งรับผิดชอบการช่วยเหลือธุรกิจป่าไม้ของหมอซึกในตำแหน่ง “ผู้จัดการดูแลแทนหมอซึกทั่วไป ได้ไปตรวจการป่าไม้ทุกที่ทุกตำบลคือในเขตสี่จังหวัด”⁸¹ (หมอซึกได้รับอนุญาตสัมปทานทำไม้ขอนแก่นในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และแพร่) โดยสีโหมทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยงานพ่อหนาน งานหลักของสีโหมคือ “หน้าที่ ๆ สำคัญ ๆ หลายตำแหน่งเช่น เกี่ยวกับการเงินเป็นต้น”⁸² การที่สีโหมได้ทำงานเป็นผู้ช่วยของหนานศรีวิชัยซึ่งเป็นผู้จัดการธุรกิจให้หมอซึก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่สีโหมได้ทำงานด้านการเงินคงทำให้เขาได้เรียนรู้ระบบบริหารจัดการธุรกิจ โดยเฉพาะการควบคุมต้นทุนในธุรกิจ ตลอดจนสีโหมคงได้เรียนรู้อุตสาหกรรมแปรรูปไม้ภายในโรงเลื่อยที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำปิง ความรู้และประสบการณ์ชีวิตเหล่านี้คงเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ทำให้สีโหมมีโลกทัศน์ที่จัดได้ว่าเป็นทัศนะแบบสมัยใหม่เมื่อเปรียบเทียบกับทัศนะของคนพื้นเมืองเชียงใหม่ที่ไม่มีความรู้และประสบการณ์แบบเดียวกับที่สีโหมมี

2.2 การเขียน “หนังสือฝากสีโหม”: ภาพสะท้อนความเป็น “คนล้านนา” ในกรอบคิดแบบ “ตะวันตก

นับตั้งแต่การปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปที่เริ่มขึ้นในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 ทำให้มหาอำนาจตะวันตกสนใจพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันนำไปสู่การล่าอาณานิคมในภูมิภาคแถบนี้รวมทั้งส่วนอื่น ๆ ของโลก เพื่อผลประโยชน์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและตลาดสำหรับรองรับผลผลิตอุตสาหกรรมจากยุโรป บันทึกการเดินทางส่วนใหญ่จึงเป็นงานเขียนของนักเดินทาง นักการทูต หมอสอนศาสนา ชาวอังกฤษและฝรั่งเศสที่สนใจในเรื่องการเมืองและเศรษฐกิจ รวมทั้งข้อมูลทางกายภาพ ข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรม ความจริงเชิงประสบการณ์ได้เข้ามามีบทบาทต่อโลกทัศน์ของชาวตะวันตกมากขึ้น โดยเฉพาะงานเขียนในช่วงศตวรรษที่ 19 งานเขียนยิ่งถูกกระตุ้นให้พยายามค้นหาความจริงของดินแดนและผู้คนที่ย่างไกลด้วยการบันทึกและบรรยายผ่านตัวอักษรอย่างละเอียดลออในทุกสิ่งทีประสบพบเจอ รวมถึงการแสดงด้วยแผนที่ ภาพวาดและภาพถ่าย แม้

⁸⁰ บุญเสริม สาทราภัย และ กมลธร ปาละนันท์. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 28. ในเวลานั้นเศรษฐกิจแบบเงินตราเริ่มแพร่หลายเข้ามายังล้านนา ชาวอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษที่เข้ามาทำป่าไม้จึงนำเงินรูปีของอินเดียที่อังกฤษใช้ในพม่าเข้ามาใช้ในล้านนาด้วย.

⁸¹ *เล่มเดิม*. หน้า 28.

⁸² *เล่มเดิม*. หน้า 28.

จะมีนัยยะเรื่องผลประโยชน์และอคติทางวัฒนธรรมแฝงอยู่แต่ก็มีคุณค่าในฐานะหลักฐานร่วมสมัยให้ได้ศึกษา⁸³

งานเขียนของมิชชันนารีอเมริกันผู้เผยแพร่คริสต์ศาสนาก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากจดหมายฉบับแรกของคณะกรรมการมิชชันนารีเพรสไบทีเรียนโพ้นทะเลถึงมิชชันนารีที่เดินทางไปปฏิบัติงานในสยามพ.ศ.2398 (ค.ศ.1846) ได้แนะนำว่า “...เราจะรู้สึกยินดีมากถ้าได้รับข่าวจากคุณเดือนละครั้ง หรือในช่วงเวลาประมาณนี้.. ควรมีรายละเอียด...ที่แสดงทุก ๆ อย่าง ที่จะทำให้บรรดามิตรสหายของคุณที่นับถือคริสตจักรโดยส่วนรวมมีความคุ้นเคยกับดินแดนที่มีแสงสว่างริบหรี่แห่งนี้”⁸⁴ เรื่องราวที่บันทึกจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับสภาพสังคมวัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ เทคโนโลยี วิทยาการต่าง ๆ รวมทั้งสภาพเศรษฐกิจและการเมืองการปกครอง เป็นต้น

ในระยะเวลาหนึ่งปีเศษของการจากบ้านไป สี่หมื่นเขียนจดหมายกลับมารวม 24 ฉบับ คือเฉลี่ยเดือนละ 2 ฉบับ เหมือนกับธรรมเนียมการเขียนจดหมายของครอบครัวแมคกิลวารีที่มักจะต้องเขียนจดหมายเดือนละ 1-2 ฉบับถึงบุตรสาวของเขาที่ไปอยู่สหรัฐอเมริกา⁸⁵ ภาษาที่ใช้เขียนแบบไม่เป็นทางการ คือเขียนเหมือนจดหมายส่วนตัวโดยทั่ว ๆ ไป เหมือนใช้ภาษาพูดคุยกัน ในครอบครัวตามปกติ และเนื้อหาในจดหมายมีความหลากหลายตั้งแต่บอกเล่าถึงสารทุกข์สุกดิบ สิ่งที่ได้ประสบพบเจอตลอดการเดินทางตั้งแต่ออกจากเชียงใหม่ผ่านเมืองต่าง ๆ จนไปถึงเมืองโอ๊คแลนด์ ประเทศสหรัฐอเมริกา อุปนิสัยเรื่องการเขียนนี้น่าจะได้รับการปลูกฝังในวัยเด็กเมื่อครั้งที่เรียนหนังสือกับมิสเอดน่า โคล และมิสแคมเบลล์ แม้จะยังไม่ใช่การเรียนการสอนในระบบแต่ก็เน้นการอ่านและเขียน และเมื่อได้เดินทางมากับหม่อมชืด ซึ่งเป็นมิชชันนารีและเป็นบุตรสาวของหมอบรัดเลย์ ผู้ให้กำเนิดหนังสือพิมพ์ฉบับแรกของไทย⁸⁶ ยิ่งเป็นไปได้มากที่สี่หมื่นจะได้รับการฝึกฝนให้

⁸³ อดอง สุนทรวาณิชย์. (2550). คำนำ. *ท่องถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวง*. เรียบเรียงจาก

Temples and Elephants : The narrative of a journey of exploration through upper Siam and Lao by Carl Bock. เสถียร พันธรั้งสี และ อัมพร ทีชะระ. หน้า 14.

⁸⁴ แมคฟาร์แลนด์ จอร์จ บรัดเลย์ (บรรณาธิการ). (2555). *หนึ่งศตวรรษในสยาม ค.ศ.1828-ค.ศ. 1928*. หน้า 421.

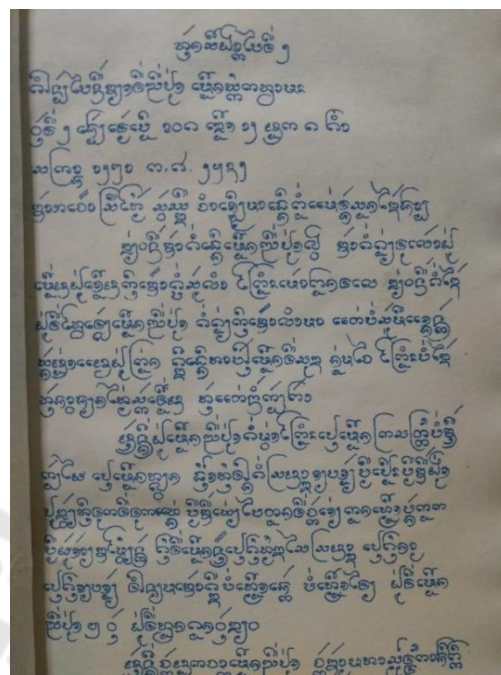
⁸⁵ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. *McGilvary Papers. Letter of Daniel McGilvary to his daughter, Cornelia on November 13th, 1882*.

⁸⁶ นายแพทย์แดน ปีช บรัดเลย์ หรือหมอบรัดเลย์ มิชชันนารีชาวอเมริกัน เป็นบรรณาธิการจัดพิมพ์หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ หรือ The Bangkok Recorder เป็นหนังสือพิมพ์ฉบับแรกของไทยซึ่งบันทึกข่าวสาร เหตุการณ์สำคัญทั้งในประเทศและต่างประเทศ เนื้อหาในแต่ละฉบับมีข้อมูลหลากหลาย เช่น สิ่งประดิษฐ์ เทคโนโลยี การแพทย์ เผยแพร่ครั้งแรกในวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ.2387.

เห็นความสำคัญของการจัดบันทึกผ่านจดหมายเพื่อถ่ายทอดให้ผู้อ่านได้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องบ้านเมืองของมิชชันนารีอเมริกัน ซึ่งคนล้านนาคงได้รับรู้จากการบอกเล่าของมิชชันนารีถึงสภาพบ้านเมืองและความเจริญศิวิไลซ์ต่าง ๆ ของบ้านเมืองตน

เมื่อสีโหมได้ไปสัมผัส เขาจึงได้แสดงทัศนะและมุมมองผ่านสายตาของคนเดินทางจากโลกจาริตล้านนาไปสู่โลกสมัยใหม่ที่สหรัฐอเมริกา อีกทั้งยังเปรียบเทียบกับบ้านเมืองที่กรุงเทพฯ และเชียงใหม่ เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจและเห็นภาพชัดเจนมากที่สุด ประกอบกับอุปนิสัยของสีโหมที่แสดงให้เห็นว่า เขาน่าจะเป็นคนใฝ่รู้ช่างสังเกตและช่างสงสัยไต่ถาม อันเป็นลักษณะนิสัยและวิถีคิดแบบตะวันตกในยุคศตวรรษที่ 19 ที่ให้ความสำคัญกับการแสวงหาความรู้ ความจริงและความเป็นเหตุเป็นผลแบบวิทยาศาสตร์⁸⁷ จดหมายสีโหมจึงเป็นเสมือนบันทึกประสบการณ์การเดินทางที่มีคุณค่าร่วมสมัยชิ้นหนึ่ง ด้วยเหตุว่าในยุคนั้นคนล้านนาทั่วไปไม่นิยมการจดบันทึก เพราะความรู้ในสังคมล้านนาตั้งแต่สมัยดั้งเดิมนั้นเป็นการศึกษาในวัด การเล่าเรียนเน้นการท่องจำเนื้อหาจากตำราและการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ คือถ่ายทอดกันแบบปากต่อปาก

⁸⁷ ฉลอง สุนทราวาณิชย์. (2550). เล่มเดิม. หน้า 14.

ภาพประกอบ 7 หนังสือฝากสีไหม วิชัย ฉบับอักษรล้านนา

ที่มา : เสรินทร์ จิรคุปต์

นอกเหนือจากนั้น ทศนการมองโลกแบบตะวันตกส่วนใหญ่มักจะบันทึกเรื่องราวที่คนท้องถิ่นไม่เห็นว่าเป็นสำคัญหรือควรค่าแก่การบันทึกอย่างละเอียดอีกด้วย เช่น สภาวะข้าวยากหมากแพง หรือเรื่องของสภาพดินฟ้าอากาศ⁸⁸ ดังที่สีไหมได้เล่าเรื่องของเมืองไอค์แลนด์ที่เขาและหม่อมชืดอาศัยอยู่กันว่า แม้สภาพภูมิประเทศจะมีภูเขาล้อมรอบคล้ายเชียงใหม่ อากาศก็ไม่หนาวเท่าใดนัก แต่ก็ไม่มีมดงาม มดแดง เหลือบยุงวันไรชุกชุมเหมือนเหมือนบ้านเมืองตน พวกไม้ไผ่ไม้ซางที่เขาได้ทั่วไปในเมืองเชียงใหม่ก็ไม่มี “...เมืองคาลิฟอเนียนี้บ่พอนหนาวเท่าใด ลางวัน [บางวัน] ก็หนาว ลางวัน [บางวัน] ก็บ่พอนหนาว...อันหนึ่ง [หนึ่ง] ที่เมืองนี้มดงามบ่มี มดส้ม [มดแดง] บ่มี รันยุงบ่มี ไม้ไผ่ ไม้บ้ง ไม้ซางและไม้กวางต่าง ๆ บ่มี...เมืองออกแลนด์นี้มีดอยแวดล้อมอยู่เหมือนเชียงใหม่”⁸⁹

การที่สีไหมซึ่งเป็นคนเชียงใหม่คนแรกที่มีโอกาสเดินทางไปสหรัฐอเมริกา เชื่อแน่ว่าเขาคงอยากจะบันทึกประสบการณ์และสิ่งที่ได้พบเจอมาถ่ายทอดให้พ่อแม่ที่เชียงใหม่ฟัง สีไหมมิได้เพียงเขียนจดหมายถึงพ่อแม่เขาเท่านั้น แต่ยังได้เขียนถึงญาติสนิทและมิตรสหายชาวพื้นเมืองอีกด้วย

⁸⁸ รัตนพร เศรษฐกุล. (2539). เล่มเดิม. หน้า 16.

⁸⁹ บุญเสริม สาดราภัย และ กมลธร ปาละนันท์. (2557). เล่มเดิม. หน้า 96.

ดั่งถ้อยคำที่ปรากฏในจดหมายของ “คำอ้าย” น้องชายของแม่คำป้อ (ไชยวัฒน์) วิชัย ภรรยาสีโหม่ ความว่า

“ข้าพเจ้า คำอ้ายสวัสดิ์ค่านับมายังสีโหม่ได้แจ้ง [ทราบ] ด้วยข้าได้รับหนังสือที่สีโหม่ได้ฝากไปหาข้านั้นก็มีความยินดีแท้ [นัก] ...ด้วยได้รู้ข่าวว่าสีโหม่อยู่ที่เมืองอกแลนก็มีสบาย แลได้หัน [เห็น] ของแปลกประหลาดต่าง ๆ ที่เมืองเรานั้น ข้าก็มีความยินดีด้วยที่สีโหม่ได้เขียนหนังสือฝากมาหาข้า แลได้บอกด้วยสรรพทุกสิ่งทีข้าไม่เคยได้หันได้รู้ [ได้เห็นได้รู้] นั้น ข้าก็อยากใคร่หันแท้ [ได้เห็นนัก] ข้าบได้หัน [เห็น] ข้าเชื่ออยู่ทุกสิ่ง ด้วยเราทั้งสองก็เป็นเพื่อนที่รักกันมาแต่ก่อน”⁹⁰

คำอ้ายรู้สึกดีใจที่ได้รับจดหมายของสีโหม่ที่ต้องห่างกันไปยังดินแดนไกลอีกซีกโลก และยังสามารถจินตนาการตามจนอยากไปเห็นเองด้วยตาตนเอง และมีหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าสีโหม่ยังได้เขียนจดหมายไปถึงเพื่อนชื่อ “อ้ายถา” ซึ่งคงจะอยู่ในชุมชนคริสเตียนดอยสะเก็ด เชียงใหม่ ถ้อยคำนี้ปรากฏอยู่ในจดหมายของหนานศรีวิชัยที่เขียนไปถึงสีโหม่ขณะอยู่ที่สหรัฐอเมริกา ความว่า “พ่อได้อ่านหนังสือสีโหม่หื้อ [ให้] เขาฟัง หนังสือที่ฝากไปหาอ้ายถานั้น เขาว่าไผ่อ่านกับสู้เป็นคำ [ใครอ่านก็ไม่สู้เป็นคำ] เพราะเขาบู้ [ไม่รู้] ด้วยการที่ว่านั้นแลบสลาด [ไม่ฉลาด] ด้วยหนังสือ”⁹¹ การที่สีโหม่เขียนจดหมายถึงพ่อแม่พี่น้องอีกทั้งมิตรสหายที่เชียงใหม่อย่างสม่ำเสมอ นั้น แม้ว่าบางคนจะยังไม่รู้หนังสือนักแต่ก็สามารถสื่อสารกันได้ด้วยการให้ผู้รู้หนังสืออ่านให้ฟัง เมื่อเห็นอะไรที่ตึ๊งาม ดูแปลกตาก็อยากให้พ่อแม่พี่น้องที่เชียงใหม่ได้มาเห็นด้วยกัน ดังเมื่อครั้งที่สีโหม่ไปเที่ยวชมในอาคารที่มีการจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับสงครามกลางเมืองสหรัฐอเมริกา

⁹⁰ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. RG 008/90 (2) B.1 Folder 1 p.3. เอกสารนี้ต้นฉบับเป็นอักษรล้านนา ปิรวรรตเป็นอักษรไทยโดย อริศา เลิศพุกข์ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. เป็นเอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์.

⁹¹ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. หลักฐานชิ้นนี้เป็นอักษรตัวเมืองล้านนา ปิรวรรตเป็นภาษาไทยโดย อริศา เลิศพุกข์ เจ้าหน้าที่หอจดหมายเหตุฯ ซึ่งไม่ได้จัดพิมพ์ จากการสัมภาษณ์ผู้ปิรวรรต ทราบว่าพบเอกสารชิ้นนี้โดยบังเอิญเมื่อราวเดือนมิถุนายน พ.ศ.2559 โดยปะปนอยู่ในแฟ้มข้อมูลเอกสารของนายแพทย์แดนปีช บรัดเลย์.

ซึ่งจำลองเหตุการณ์เสมือนจริง ทำให้สี่โหม้ได้รับทั้งความรู้และความเพลิดเพลินปนความมหัศจรรย์ใจเป็นอย่างยิ่ง จนอดไม่ได้ที่อยากให้คนเชียงใหม่ได้มาเห็น

“เมื่อขึ้นไปแถว [ถึง] ในนั้น ข้าพขอ [ถึงกับ] สะดุ้ง ด้วยว่าเหมือนทุกสิ่ง...พ่อ [มอง] ดูทหารทั้งสองฝ่ายรบกันก็หลายหมื่นคน ยิ่งขนาด [ปืนใหญ่] อ้ามือ [ปืนเล็ก] ก็เหมือนเรายัง เป็นควันก็เหมือนควันแท้ [จริง] เว้นแต่ว่าไม่มีเสียง...หัน [เห็น] เลือดย่อยลงก็เหมือนเลือดแท้ [จริง]...พ่อดูปลา [มองดูประหลาด] เหลือ [เกิน] ปัญญาที่ข้าจู้...ปัญญาแลเขาเขียนเหลือ [เกิน] ปัญญามนุษย์ ใครหือ [อยากให้] พ่อแม่พี่น้องทุกคนมาหัน [เห็น] มารู้อ⁹²

ถ้อยคำนี้แสดงให้เห็นถึงลักษณะอุปนิสัยพื้นฐานของสี่โหม้ ว่าเป็นคนที่มีความผูกพันกับคนในครอบครัวและญาติสนิทมิตรสหาย เพราะเจตนาของเขามิใช่เพียงแต่ส่งข่าวสารทุกข์สุขดิบเท่านั้น แต่ยังเป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ให้คนอ่านได้รับรู้เรื่องราวของดินแดนต่างบ้านต่างเมืองอีกด้วย สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นตัวตนคนล่านนาได้อย่างดีในเรื่องความสัมพันธ์ กล่าวคือคนล่านนาให้ความสำคัญกับคนในครอบครัวและความมีมนุษยสัมพันธ์ในสังคม ผู้คนในสังคมเกษตรกรรมอย่างคนล่านนานั้นเมื่อจะประกอบกิจการงานใดก็มักจะร่วมมือร่วมใจกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกันด้วยความสมัครใจ เช่น การสร้างบ้านปลูกเรือน งานขึ้นบ้านใหม่ งานบวชคนล่านนาถือว่ามนุษย์เกิดมาต้องมีความสัมพันธ์กันและพึ่งพาอาศัยกันจึงจะมีความมั่นคงอยู่เย็นเป็นสุขได้ สิ่งนี้จึงเป็นพื้นฐานบุคลิกลักษณะของคนล่านนาคือมีความมีชีวิตชีวาเข้มแข็งเบิกบาน มีความสุภาพอ่อนน้อมอ่อนโยน จริงใจและมีไมตรีจิตต่อกัน⁹³ อาจกล่าวได้ว่า สี่โหม้เขียนจดหมายเพื่อส่งข่าวคราวความระลึกนึกถึงกันและยังถือโอกาสบอกเล่าแบ่งปันประสบการณ์ อันเป็นเสมือนการเปิดโลกทัศน์ให้กับคนเชียงใหม่ได้พบกับโลกสากล เพื่อจะได้ปรับตัวให้เท่าทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัยที่กำลังเกิดขึ้นในล่านนา

⁹² บุญเสริม สาดทราย และ กมลธร ปลายันน. (2557). เล่มเดิม. หน้า 89.

⁹³ สิทธิ บุตรอินทร์. (2522). โลกทัศน์ชาวไทล่านนา. หน้า 30.

2.3 โลกทัศน์ของสีโหม่วที่สะท้อนให้เห็นในหนังสือฝาก 24 ฉบับ

2.3.1 “โลก” และผู้คนในทัศนะของสีโหม่ว รัชช

บทความเรื่อง “โลกของนางนพมาศ” ของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้เสนอประเด็นสำคัญในการศึกษาโลกทัศน์ของคนสมัยรัตนโกสินทร์ว่าสิ่งที่ควรพิจารณาได้แก่ ทัศนะที่คนในสมัยนั้นมีต่อโลกที่ตนอยู่อาศัย การพรรณนาถึงลักษณะสัณฐานของโลกที่พวกเขาอยู่อาศัยนั้นเป็นอย่างไร บ้านเมืองต่าง ๆ และผู้คน ที่อยู่ในโลกเป็นอย่างไร เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างไร เป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของบ้านเมืองของตนว่าอยู่ตรงไหน อย่างไร ตนมีสถานะอย่างไรในโลก เกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ ในโลกอย่างไร⁹⁴

ในการทำความเข้าใจโลกทัศน์ของสีโหม่ว รัชช ผู้วิจัยเห็นด้วยกับข้อเสนอของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ว่าการทำความเข้าใจโลกทัศน์ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้นควรทำความเข้าใจถึงทัศนะที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้น ๆ มีต่อโลกที่ตนอยู่อาศัย ดังนั้นผู้วิจัยจะได้อธิบายถึง “โลก” และผู้คนในทัศนะของสีโหม่วโดยวิเคราะห์ตีความจากหนังสือฝากที่สีโหม่วเขียนถึงพ่อแม่ เนื่องจากผู้วิจัยมองว่าทัศนะ “โลก” และผู้คนของสีโหม่ว รัชช เป็นส่วนหนึ่งในการทำความเข้าใจ “โลกทัศน์” ของเขา

“โลก” ในทัศนะของสีโหม่ว รัชช

ทัศนะเรื่อง “โลก” ของสีโหม่วที่ปรากฏในหนังสือฝากที่สีโหม่วเขียนถึงพ่อแม่เป็นการเล่าถึงประสบการณ์จากการเดินทางโดยทางเรือเดินสมุทร ผ่านประเทศและบ้านเมืองที่มีอยู่จริงตามแผนที่ภูมิศาสตร์แบบตะวันตก เช่น เกาะฮ่องกง ประเทศญี่ปุ่น เมืองซานฟรานซิสโก ซึ่งเป็นทัศนะเรื่อง “โลก” ที่มีความแตกต่างจากทัศนะของคนล้านนารุ่นก่อน รวมถึงทัศนะคนล้านนาบางส่วนที่ร่วมสมัยกับสีโหม่วด้วย

เรื่องลักษณะของโลกและทวีปบนโลก

การเดินทางจากเชียงใหม่ไปสหรัฐอเมริกาของสีโหม่ว รัชช เป็นการเดินทางโดย “เรือแม่ปะ” หรือ “เรือหางแมงป่อง” ล่องตามลำน้ำแม่ปิงมายังกรุงเทพฯ จากนั้นต้องข้ามน้ำข้ามทะเลไปยังแดนไกลด้วยเรือกำปั่นหรือเรือกลไฟไปในมหาสมุทรและต้องเผชิญภัยกับการเดินทางเป็นเวลานานหลายวัน สีโหม่วได้บรรยายถึงการเดินทางไว้ในหนังสือฝากฉบับที่หนึ่งว่า

⁹⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). *ปากไก่และใบเรือ ว่าด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์-วรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์*. หน้า 430-437.

“ออกจากบังกอก [บางกอก] ไปทะเล ข้าก็เมาฟองทะเล [คลื่น] เป็นหลายวัน จนถึงเมืองฮ่องกง [ถึงเมืองฮ่องกง] แขวงเมืองจีน...อันนี้ [อนี่] ออกจากบังกอกไปเก้าว้น ถึงเมืองฮ่องกง ได้เห็น [เห็น] เมืองฮ่องกง ก็เป็นแต่หัวเมืองน้อย ๆ บ้างเมืองใหญ่ เป็นเกาะริมทะเล ตั้งอยู่ติดคอย ขึ้นแก่อังกฤษเป็นเมืองแสนสนุกม่วนจัน [สนุกมาก] บ้างบอกหื้อไผ [ให้ใคร] กันจักเล่าไปหลายก็กลัวเพื่อนจักว่าซี้ [โกหก]”⁹⁵

ภาพประกอบ 8 ฮ่องกงในยุคที่สีโหม้เดินทางไปถึง

ที่มา : <https://photos.com/featured/hong-kong-hulton-archive.html?product=poster>

จากนั้นสีโหม้อออกเดินทางจากฮ่องกงไปเมืองโยโกฮามา ประเทศญี่ปุ่น สีโหม้เริ่มมีประสบการณ์จากการที่ได้สัมผัสการเดินทางไกล ได้รู้จักท้องทะเลอันกว้างใหญ่ที่อยู่บนแผนที่โลก ดั่งเนื้อความในหนังสือฉบับที่สามกล่าวว่า “ออกจากฮ่องกง [ฮ่องกง] ข้ามทะเลเหลืองวันแฉ่ว [ถึง] หัวเมืองยกกะฮามา [โยโกฮามา] แขวงเมืองญี่ปุ่น”⁹⁶ อยู่ญี่ปุ่นไม่วันก็ต้องออกเดินทางเพื่อต่อไปยังประเทศสหรัฐอเมริกา ดังที่เขาได้เขียนเล่าในจดหมายฉบับที่สองว่า

⁹⁵ บุญเสริม สาทราบัย และ กมลธร ปาละนันท์. (2557). เล่มเดิม. หน้า 75.

⁹⁶ แหล่งเดิม. หน้า 77.

“อันนี้ [อึ้ง] จักออกจากญี่ปุ่น จักข้ามมหาสมุทรพะซิปิก [แปซิฟิก] สักสิบแปดวันจะแฉว [ถึง] อเมริกา⁹⁷...อันนี้ [อึ้ง] เมื่อข้ามมหาสมุทรพะซิปิก [แปซิฟิก] ปุ่นดี [น่า]น้อยใจ บ่่วน [ไม่สนุก] น่ำกล้วนักด้วยบ่ได้หันอะสังสักเตื่อ [ไม่ได้เห็นอะไรสักครั้ง] เว้นไว้แต่วันเข้ากับวัน ออก บ่ได้หัน [เห็น] แผ่นดิน ในสิบสามวันบ่ได้หันอะสัง [เห็นอะไร] หันแต่น้ำกับฟ้า บ่ได้ปะไผ [ไม่ได้พบเจอใคร]... เมื่อข้ามทะเลจีนและทะเลเหลืองพอยังแควน [ค่อยยังชั่ว] พอได้หัน [เห็น] เกาะแลแผ่นดินพอง [บ้าง] บ่เหมือนในกลางมหาสมุทรใหญ่⁹⁸

ภาพประกอบ 9 เส้นทางเดินเรือจากกรุงเทพฯ ผ่านมหาสมุทรแปซิฟิก ไปยังเมืองซานฟรานซิสโก
สหรัฐอเมริกาของสีโหมในพ.ศ.2432

⁹⁷ บุญเสริม สาตราภัย และ กมลธร ปาละนันท์. (2557). เล่มเดิม. หน้า 76.

⁹⁸ แหล่งเดิม. หน้า 77.

นอกจากนี้ยังพบว่า สี่หมี่ รู้ว่าบนโลกมีทวีปใหญ่ ๆ ได้แก่ ทวีปเอเชีย ยุโรป อเมริกาเหนือ อเมริกาใต้ และแอฟริกา ซึ่งในหนังสือฝากที่สี่หมี่ส่งถึงบิดามารดา ฉบับที่สิบสามได้กล่าวเรื่องนี้เอาไว้⁹⁹

การบรรยายถึงบ้านเมืองและทวีปในโลกในลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่าสี่หมี่เข้าใจและมองโลกต่างจากคนล้านนาสมัยก่อน (รวมทั้งคนร่วมสมัยกับสี่หมี่ด้วย) ซึ่งมองโลกตามคติความเชื่อการนับถือผีและพุทธศาสนา อันสะท้อนให้เห็นจาก“ปฐมมูลมูลี” ตำนานกำเนิดมนุษย์และโลกของล้านนาที่ถ่ายทอดทางมุขปาฐะสืบต่อกันมาจนมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในภายหลัง โดย เนื้อหาของตำนานเรื่องนี้เล่าว่า เบื้องแรกเมื่อครั้งโลกยังไม่ปรากฏนั้น มีแต่อากาศว่างเปล่า จนกระทั่งความร้อนและเย็นมาบรรจบกันทำให้เกิดลมพัดหมุนวนเป็นกลุ่มก้อนจนเกิดเป็นแผ่นดิน น้ำ หิน แร่ธาตุ พืชพรรณและสัตว์ต่าง ๆ นานับหลายกับกัลป์จนกระทั่งก่อให้เกิดเป็นปฐมมนุษย์ คู่แรกคือปู่สังกะสา ย่าสังกะสั และทั้งคู่ได้ให้กำเนิดมนุษย์พวกแรกทั้งหมด 3 คนคือหญิง ชาย และนปุงสลิงค์ (ไม่ปรากฏเพศชายเพศหญิง) ด้วยการปั้นดินและสร้างข้างมโนศิลา บนหลังข้างตั้งเขาพระสุเมรุ เมื่อสร้างโลกมานานปู่และย่าก็ตัดสินใจทำลายโลก โดยให้ข้างมโนศิลาหดยุดหายใจ เมฆก็ไม่เกิด ฝนก็ไม่ตก ต่อมาปู่และย่าก็ให้ข้างมโนศิลาหายใจเข้าออกเหมือนเดิม แผ่นดินก็กลับเป็นดังเก่า¹⁰⁰

ครั้นต่อมาสังคมล้านนาได้รับอิทธิพลทางความคิดความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นลัทธิศาสนาเทวนิยมที่เชื่อว่าเบื้องหลังความเป็นไปของทุกอย่างย่อมมีปวงเทพเป็นผู้กำหนดให้คุณให้โทษแก่มวลมนุษย์¹⁰¹ ทำให้ชาวล้านนาเชื่อมั่นว่าอุบัติการณ์และปรากฏการณ์ธรรมชาติต้องมีสภาวะอย่างหนึ่งอย่างใดถึงสถิตยอยู่ด้วย จึงสามารถดลบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ขึ้นได้ ดังความเชื่อที่ว่าพระพรหมสร้างโลก สร้างมนุษย์และจักรวาล อันปรากฏอยู่ในคัมภีร์ปุราณะที่ว่าด้วยประวัติของจักรวาลนับแต่การสร้างจนถึงการทำลาย¹⁰²

⁹⁹ บุญเสริม สาดราภัย และ กมลธร ปาละนันท์. (2557). เล่มเดิม. หน้า 99-100.

¹⁰⁰ อนาโตล โรเจอร์ เบ็ดติเยร์. (2534). ตำนานเค้าผีล้านนา ปฐมมูลมูลี. หน้า 4.

¹⁰¹ สิทธิ บุตรอินทร์. (2534). วัฒนธรรมทางความคิดและความเชื่อของชาวล้านนา. ใน เอกสารรวมบทความจากการประชุมสัมมนาทางวิชาการล้านนาคดีศึกษา : โลกทัศน์ชาวล้านนา. หน้า 34.

¹⁰² เรณู อรรถฐาเมศร์. (2534). โลกทัศน์ต่อชีวิตนี้สู่ภพหน้าของชาวล้านนา. ใน เอกสารรวมบทความจากการประชุมสัมมนาทางวิชาการล้านนาคดีศึกษา : โลกทัศน์ชาวล้านนา. หน้า 178.

อีกด้านหนึ่งก็ปรากฏว่า ที่มาของการอธิบายถึงโลกที่ชาวล้านนาอาศัยอยู่มาจากการคิดความเชื่อในพุทธปรัชญา ซึ่งมีบทบาทในการสร้างโลกทัศน์ของชาวล้านนามากที่สุด¹⁰³ โดยอิทธิพลของความเชื่อทางพุทธศาสนาต่อการอธิบายความเป็นมาของบ้านเมืองในล้านนา เห็นได้จากหลักฐานประวัติศาสตร์ประเภท “ตำนาน” ซึ่งส่วนใหญ่เขียนขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงพุทธศตวรรษที่ 21 เช่น ตำนานมูลศาสนา ชินกาลมาลินี ตำนานเหล่านี้เขียนขึ้นโดยพระสงฆ์เพื่ออธิบายถึงความจริงแท้ในสังคมและเป็นแนวทางปฏิบัติให้ผู้คน¹⁰⁴ ในตำนานมูลศาสนาซึ่งเป็นตำนานแรกสุดที่เขียนขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 ได้อธิบายถึงจักรวาล (ซึ่งโลกมนุษย์อยู่ในนี้ด้วย) ไว้ว่าประกอบด้วยเขาสิเนรุ เขาสัตตภัณฑ์ น้ำในมหาสมุทร ทวีปใหญ่ทั้ง 4 ทวีปน้อย 2,000 ทวีป และป่าหิมพานต์¹⁰⁵ สำหรับส่วนที่เป็นแผ่นดินนั้น “มีฐานฐานประดุจข้าวต้มอันชั้น เดือดอยู่ในเวลาที่ยกลงมาให้เย็นนั้น บางแห่งก็สูงกว่าเพื่อน บางแห่งก็ต่ำๆ สูงๆ บางแห่งก็เป็นบ่อลึกลงไป อันนี้มีฉันทไค พื้นแห่งแผ่นดินก็มีฐานฐานนั้น”¹⁰⁶

สำหรับการอธิบายเรื่องบ้านเมืองต่าง ๆ นั้นในตำนานมูลศาสนาได้กล่าวถึง เมืองละโว้¹⁰⁷ สังครนคร อมรปุรนคร กุฬิสสนคร ปุรนคร เมืองลพูน (ลำพูน) รวมทั้งกล่าวถึงเมืองที่พระนางจามเทวี พระราชธิดาของกษัตริย์ละโว้ ให้สร้างขึ้นตามรายการที่พระนางเสด็จออกจากเมืองละโว้มาครองเมืองลพูน เช่น เมืองพระบาง เมืองบุรีรัฐ เมืองเทพบุรี เมืองบางพล เมืองราเสียด¹⁰⁸

การอธิบาย “โลก” ในตำนานมูลศาสนามีลักษณะที่สอดคล้องกับคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิ ซึ่งจะได้อธิบายถึงต่อไปข้างหน้า โดยการอธิบายถึงโลกที่มี 4 ทวีปใหญ่ และทวีปน้อย 2,000 ทวีป ยังปรากฏในหนังสือ “ชินกาลมาลินี” ซึ่งเนื้อหาส่วนแรกของหนังสือเล่มนี้เป็นเรื่อง

¹⁰³ สน สีมাত্রัง. (2534). ศิลปกรรมล้านนาที่ทำหน้าที่เป็นบุคลาธิษฐานโลกทัศน์ความเชื่อในกฎแห่งกรรม. ใน เอกสารรวมบทความจากการประชุมสัมมนาทางวิชาการล้านนาคดีศึกษา : โลกดุสิตล้านนา. หน้า 109.

¹⁰⁴ ดูคำอธิบายเกี่ยวกับตำนานของล้านนา ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2543). ความคิดทางประวัติศาสตร์และศาสตร์ของวิถีคิด. หน้า 24-44.

¹⁰⁵ ตำนานมูลศาสนา. (2557). หน้า 46.

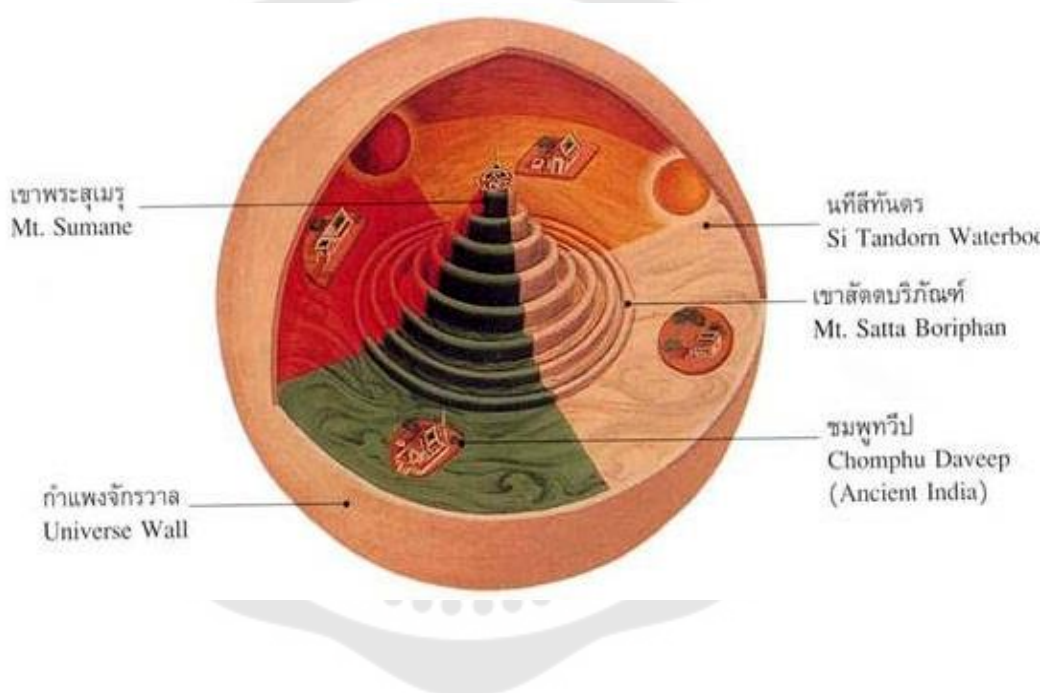
¹⁰⁶ แหล่งเดิม.

¹⁰⁷ ส่วนใหญ่แล้วงานค้นคว้าและงานเขียนเกี่ยวกับเมืองละโว้ เมืองโบราณในประวัติศาสตร์ไทย มักจะระบุว่า เมืองละโว้คือเมืองลพบุรีในบริเวณภาคกลาง ดู ศรัศักร วัลลิโภดม. (2541). กรุงศรีอยุธยาของเรา. หน้า 7-20; ภาสกร วงศ์ดาวัน (เรียบเรียง). (2555). กำเนิดและล่มสลาย เมืองโบราณเหนือแผ่นดินสยาม: จากอดีตถึงปัจจุบัน ประวัติศาสตร์เรื่องบ้านเมืองสำคัญของไทย. หน้า 25-37.

¹⁰⁸ ตำนานมูลศาสนา. (2557). หน้า 128-145.

ประวัติศาสตร์ของดินแดนล้านนาตั้งแต่เมื่อครั้งเป็นนครรัฐจนกลายเป็นรัฐจักรวรรดิมีศูนย์กลางอยู่ที่นครเชียงใหม่ และเนื้อหาส่วนหลังเป็นประวัติด้านการศาสนาในรัฐดินแดนล้านนา¹⁰⁹ โดย ชินกาลมาลินี ได้กล่าวถึงพระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็น “บรมจักรตราริราช” ในเมืองธัญวดี นครว่า

“พระองค์มีอาณาจักรแผ่ไปในทวีปทั้ง 4 ข้าศึกทั้งหลายในแผ่นดินที่สุดสิ้นสาครสมุท มีอাজจะกระทำวิญญูชนากรรมด้วยพระองค์ได้ ทรงธรรมาธิคุณเทศนาสอนสัตว์เป็นครูผู้ใหญ่...มีพระเมตตากรุณาภาพแผ่ไปในทวีปทั้ง 4 มีทวีปน้อยสองพันเป็นบริวาร”¹¹⁰

ภาพประกอบ 10 การจำลองภาพสันนิษฐานจักรวาลตามคติไตรภูมิในพุทธศาสนา

ที่มา ธวัชชัย องค์วุฒิเวทย์, วิไลรัตน์ ยंत्रรอด. ท่องเที่ยว-เรียนรู้อุทยาน. (กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส, 2550), หน้า 80.

¹⁰⁹ อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. (2559). *ชินกาลมาลีปกรณ์และจามเทวีวงศ์ : ตำนานบ้านเมืองล้านนา ตำนานพระศาสนาห้าพัน*. หน้า 27.

¹¹⁰ พระรัตนปัญญา. (2554). *ชินกาลมาลินี*. หน้า 18.

สำหรับการอธิบายถึงบ้านเมืองต่าง ๆ ชินกาลมาลินี ได้กล่าวถึง สังครนนคร รันนบุรี ลพบุรี หริภุญไชย¹¹¹ เขตกลางนคร¹¹² การมองและอธิบาย “โลก” ด้วยคติไตรภูมิหรือความเชื่อทาง พุทธศาสนาที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ประเภทตำนานเหล่านี้จะได้สืบทอดต่อกันมาใน สังคมล้านนาจนถึงยุคที่สีไหม้เกิดและเติบโต รวมทั้งในยุคหลังจากนั้น ดังเห็นร่องรอยได้จาก ต้นฉบับตัวเขียนคัมภีร์จกกวาฬที่ปนี ที่มีมาก่อนหน้าสีไหม้จะไปอเมริกา เช่น ต้นฉบับตัวเขียน คัมภีร์จกกวาฬที่ปนีฉบับลงชาดวัดช้างค้ำ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ซึ่งจารขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2412¹¹³ และต้นฉบับตัวเขียนคัมภีร์จกกวาฬที่ปนีที่มีการถ่ายทอดสืบทอดกันมาจนถึงช่วงหลังจากสีไหม้ เดินทางกลับมาจากอเมริกาแล้ว ดังปรากฏว่าในบัญชีหนังสือแผนกบาลีที่ที่หอพระสมุดวชิรญาณ เมื่อพ.ศ. 2459 มีรายชื่อหนังสือ “จกกวาฬที่ปนี” ที่นำมาจากล้านนาอยู่ในบัญชีรายชื่อด้วย¹¹⁴ โดย การมีอยู่ของหนังสือจกกวาฬที่ปนีที่เก็บไว้ที่หอพระสมุดวชิรญาณในกรุงเทพฯ แสดงให้เห็นว่า สังคมล้านนากายหลังสีไหม้ได้กลับมาจากสหรัฐอเมริกาเมื่อ พ.ศ. 2433 ยังมีการเผยแพร่และเก็บ รักษา คัมภีร์จกกวาฬที่ปนีอยู่

ทั้งนี้การมีอยู่และการเผยแพร่คัมภีร์จกกวาฬที่ปนีตั้งแต่ช่วงก่อนหน้าสีไหม้จะไป สหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. 2432 และภายหลังจากที่สีไหม้กลับมาจากสหรัฐอเมริกาในปีถัดมา เป็น สิ่งที่แสดงให้เห็นว่าคนไท-ยวนหรือคนล้านนายังคงมองและอธิบายโลกตามคติไตรภูมิหรือความ เชื่อทางพุทธศาสนา เนื่องจากเนื้อหาของคัมภีร์จกกวาฬที่ปนีมีการอธิบายถึงจักรวาลและโลกตาม คติไตรภูมิ ดังที่งานศึกษาของแม่ชีวิมุตติยา (สุภาพรรณ ณ บางช้าง) ได้ชี้ว่า คัมภีร์จกกวาฬที่ปนี ได้อธิบายลักษณะของจักรวาลว่า เป็นแผ่นกลม เส้นผ่าศูนย์กลาง 1,203,450 โยชน์ มีความหนา 1/5 ของเส้นผ่าศูนย์กลาง จักรวาลจึงมีลักษณะเหมือนกลองแบนต่อเนื่องเป็นผืนเดียวกัน เบื้องล่าง ของผืนแผ่นดินมีแผ่นน้ำหนา 2 เท่าของเส้นผ่าศูนย์กลางจักรวาลรองรับอยู่ และมีแผ่นลมหนา 2 เท่าของแผ่นน้ำรองรับอีกทีหนึ่ง¹¹⁵

¹¹¹ เมืองหริภุญไชยในที่นี้หมายถึงเมืองลำพูนหรือหริภุญไชย

¹¹² พระรัตนปัญญา. (2554). เล่มเดิม. หน้า 144-147.

¹¹³ แม่ชีวิมุตติยา (สุภาพรรณ ณ บางช้าง). (2554). จกกวาฬที่ปนี: ลักษณะเด่น ภูมิปัญญา และ คุณค่า. หน้า 33.

¹¹⁴ Skilling, Peter and Santi Pakdeekham. (2004). *Pali and Vernacular Literature Transmitted in Central and Northern Siam*. p. 52.

¹¹⁵ แม่ชีวิมุตติยา (สุภาพรรณ ณ บางช้าง). (2554). เล่มเดิม. หน้า 65.

นอกจากนี้คัมภีร์จักกวัตตีปนียังกล่าวถึงภูเขาสิเนรุหรือภูเขาพระสุเมรุ ซึ่งตั้งอยู่กลางผืนแผ่นดิน¹¹⁶ หรือกล่าวถึงทวีปในโลกว่ามี 4 ทวีปใหญ่ได้แก่ อปรโคยานทวีป ปุพพิเทททวีป ชมพูทวีป อุตตรกัฐทวีป¹¹⁷

ร่องรอยอีกประการหนึ่งที่ชี้ว่าคนล้านนาในช่วงเวลาที่สี่ไหม้เกิดและเติบโตจนได้ไปสหรัฐอเมริกาเมื่อพ.ศ. 2432 ยังคงมอง เข้าใจและอธิบาย “โลก” ตามคติความเชื่อดั้งเดิมของตน ไม่ได้เปลี่ยนมามอง เข้าใจ และอธิบายโลกด้วยความรู้ทางภูมิศาสตร์และประสบการณ์จริงอย่างที่สี่ไหม้มองและอธิบายได้แก่ การประกอบพิธีไหว้ผีเสื้อเมืองตามความเชื่อการนับถือผีเจ้าที่คือ อินทิล (ผีอารักษ์ผู้ปกป้องเมือง) และปู่สะย่าสะ รวมทั้งผีบรรพบุรุษของเจ้าเมือง ดังมีหลักฐานตำนานเมืองเชียงใหม่ที่คัดลอกเมื่อพ.ศ. 2469 (36 ปีหลังจากสี่ไหม้กลับมาจากอเมริกา) กล่าวถึงการไหว้ผีบรรพบุรุษและห้ามไม่ให้เลี้ยงผีเสื้อเมือง ทั้งนี้อนันท์ กาญจนพันธุ์ ชี้ว่า เหตุที่ตำนานเมืองเชียงใหม่หยิบยกเรื่องการห้ามเลี้ยงผีเสื้อเมืองขึ้นมากล่าวไว้ในตำนานเนื่องมาจากก่อนหน้าปี 2469 ที่มีการคัดลอกตำนานเมืองเชียงใหม่ฉบับนี้ อำนาจรัฐจากกรุงเทพฯ ที่ขึ้นมาปกครองเชียงใหม่คงค่อย ๆ บีบบังคับให้ชาวเชียงใหม่เลิกพิธีเลี้ยงผีเสื้อเมืองแล้วส่งเสริมพิธีทำบุญในพุทธศาสนามากขึ้น เพื่อให้รัฐบาลกรุงเทพฯสามารถสถาปนาอำนาจรัฐขึ้นในล้านนา ขณะที่พระภิกษุผู้คัดลอกตำนานต้องการรักษาพิธีไหว้ผีเจ้าที่เอาไว้จึงได้บันทึกเรื่องการไหว้ผีเจ้าที่และการห้ามเลี้ยงผีเสื้อเมืองไว้ในตำนานที่คัดลอกขึ้น ทั้งยังมีงานเขียนของผู้รู้ในท้องถิ่นที่กล่าวว่าการทำพิธีไหว้ผีเสื้อเมืองในล้านนามีอยู่ต่อมาจนถึงอย่างน้อยที่สุดในปีพ.ศ. 2455¹¹⁸

ความแตกต่างระหว่างการอธิบาย “โลก” ที่ปรากฏในตำนานมูลศาสนา ชินกาลมาลินีและคัมภีร์จักกวัตตีปนี ตลอดจนร่องรอยความเชื่อการนับถือผีที่ปรากฏร่องรอยในพิธีไหว้ผีเสื้อเมืองและผีเจ้าที่ของคนล้านนาช่วงก่อนและหลังสี่ไหม้ไปสหรัฐอเมริกา กับคำอธิบายในจดหมายของสี่ไหม้ เป็นความแตกต่างที่มีนัยสำคัญในแง่ที่ว่าจดหมายของสี่ไหม้ เป็นการอธิบาย “โลก” ด้วยความรู้ชุดใหม่ที่ต่างจากความรู้ความเข้าใจชุดเดิมของชาวล้านนา (คติไตรภูมิและคติการนับถือผี) กล่าวคือจดหมายของสี่ไหม้ไม่ได้กล่าวถึงสัจฐานของโลกและทวีปในโลกตามแบบคติไตรภูมิอย่างที่พบในตำนานมูลศาสนา ชินกาลมาลินี จักกวัตตีปนี ทั้งนี้ผู้วิจัยมองว่ามีลักษณะคล้ายกับทีนธิ เอียวศรีวงศ์ ได้วิเคราะห์ถึงโลกทัศน์ของชนชั้นนำสมัยต้นรัตนโกสินทร์ที่

¹¹⁶ แหล่งเดิม. หน้า 69-72.

¹¹⁷ แหล่งเดิม. หน้า 109-116.

¹¹⁸ อนันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). *เจ้าที่และผีปู่ย่า: พลวัตของความรู้ชาวบ้าน อำนาจและตัวตนของคนท้องถิ่น*. หน้า 75.

ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง นางนพมาศ ว่าการบรรยายถึงโลกที่ไม่มีเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางจักรวาลอย่างในหนังสือเรื่องนางนพมาศแสดงให้เห็นว่า ผู้เขียนวรรณกรรมเรื่องนี้มองและอธิบายโลกบนพื้นฐานความเป็นจริงเชิงประจักษ์ตามสายตาและประสบการณ์ในชีวิตของผู้แต่ง ไม่ได้มองและอธิบายโลกในเชิงอุดมคติอย่างคนยุคก่อนหน้า¹¹⁹ พิจารณานวนหลักคตินี้คำบอกเล่าถึงโลกและทวีปในโลกที่ปรากฏในหนังสือฝากของสีไหมที่ไม่กล่าวตามคติไตรภูมิ จึงชี้ให้เห็นว่าสีไหมมองและอธิบายโลกบนพื้นฐานความจริงเชิงประจักษ์อันเป็นมุมมองตามแบบชาวตะวันตกสมัยใหม่

“ผู้คน” ในทัศนะของสีไหม วิชัย

เมื่อสีไหมเดินทางมาถึงท่าเรือเมืองซานฟรานซิสโก ประเทศสหรัฐอเมริกา ก็เดินทางโดยรถรางเพื่อต่อไปยังบ้านพักที่เมืองไอคแลนด์ซึ่งตั้งอยู่คนละฝั่งอ่าว ขณะนั้นสีไหมอยู่ที่เมืองไอคแลนด์ได้ราว 5 เดือน ระหว่างนั้นสีไหมก็ได้ไปเที่ยวชมอาคารบ้านเรือน ห้างร้าน และสถานที่ต่าง ๆ เช่น อุทยานเรือ มหาวิทยาลัย พิชิตกันท์ ขณะเดียวกันก็มีโอกาสเรียนฝึกฝนภาษาอังกฤษเพิ่มเติมกับครูที่อยู่ข้างบ้านด้วย สีไหมจึงได้เห็นสภาพบ้านเมืองและสิ่งแปลกใหม่ที่ไม่เคยเห็นมาก่อน อีกทั้งยังได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์บ้านเมืองของประเทศสหรัฐอเมริกาและเรื่องราวของทวีปและผู้คนต่าง ๆ บนโลกนี้ ดังที่เขาได้เล่าในจดหมายฉบับที่สิบสามว่า

“อันนี้ [อนึ่ง] คนทั้งหลายในแผ่นดินโลก นักผาด [นักปราชญ์] ทั้งหลายแบ่งเป็นห้าชาติ ด้วยสีก็เหมือนกัน ดาก็เหมือนกัน ผมงก็เหมือนกัน อันนี้ [อนึ่ง] ชาติคนขาวชาวยุโรปและชาวอเมริกันทางเหนือได้ ทุกภาษาบรรดาที่เป็นคนขาวมีคนอยู่หกร้อยห้าสิบล้านคน คนอินเดียเป็นคนแดง สีเหมือนทองแดงเป็นชาวอเมริกันเก่า ๆ คนแดงมีอยู่สิบเอ็ดแสนคน คนในเอเชียเป็นคนสีเหลือง คือว่า แจก ญี่ปุ่น ไทย ลาว ญวน ม่าน [พม่า] หมู่นี้เป็นคนสีเหลืองทั้งหมด มีหกร้อยแปดสิบล้านคน คนดำอยู่ในแอฟริกา [แอฟริกา] มีอยู่ร้อยเก้าสิบล้านคน แยกมากมายเป็นคนสีหมื่น [ผิวสีดำแดง] อยู่ในเหล่าเกาะทั้งหลายได้บางกอก มีอยู่ห้าสิบล้านคน ในพวกนี้ลาว [บาง] หมู่ ข่าง [มก] ส่าคนกินคน”¹²⁰

จากข้อความในจดหมายฉบับที่สิบสามนี้ แสดงให้เห็นว่าสีไหมได้เรียนรู้เรื่องของทวีปต่าง ๆ และผู้คนบนโลกว่า ผู้รู้ได้แบ่งผู้คนบนโลกนี้ออกเป็นห้าชาติหรือห้าทวีป คือทวีปยุโรป ทวีป

¹¹⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). เล่มเดิม. หน้า 433-437.

¹²⁰ บุญเสริม สาตราภัย และ กมลธร ปาละนันท์. (2557). เล่มเดิม. หน้า 99.

อเมริกาเหนือ ทวีปอเมริกาใต้ ทวีปแอฟริกา และทวีปเอเชีย และผู้คนที่อาศัยอยู่ในแต่ละทวีปก็สืบทอด และแตกต่างกันและยังรู้ถึงจำนวนผู้คนที่อาศัยอยู่ในทวีปนั้น ๆ

การอธิบายถึงผู้คนบนโลกในจดหมายของสีโหม่ กล่าวได้ว่าเป็นการมองและจำแนกผู้คนในโลกที่แตกต่างจากชาวล้านนาในยุคก่อนหน้าและชาวล้านนาร่วมสมัยกับเขา เนื่องจากหลักฐานเอกสารประเภทใบลานที่เขียนขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงพุทธศตวรรษที่ 24 แสดงให้เห็นว่า คนล้านนารู้ถึงการมีอยู่ของคนต่างชาติพันธุ์ต่างภาษากับตัวเอง เช่น ชาวลัวะ ชาวเม็ง (มอญ) ชาวพม่า (ม่าน) ชาวเชียงแสน ชาวไทใหญ่ (เงี้ยว) ชาวจีน ชาวฝรั่ง ชาวแขก โดยคนล้านนามองว่าคนต่างชาติเหล่านี้มีสถานะเป็น “คนอื่น” และส่วนใหญ่ด้อยกว่าคนล้านนา¹²¹ ขณะที่จดหมายของสีโหม่แสดงให้เห็นว่า เขามองคนต่างชาติต่างภาษาในแง่มุมต่างออกไปคือ กล่าวถึงผู้คนที่หลากหลายชาติพันธุ์และภาษามากกว่าที่พบในเอกสารประเภทใบลานของล้านนา โดยเอกสารประเภทใบลานส่วนใหญ่จะกล่าวถึงกลุ่มคนที่อยู่ไม่ไกลจากล้านนาเท่าไรนัก ส่วนจดหมายของสีโหม่กล่าวถึงคนต่างชาติต่างภาษาที่อยู่ไกลจากล้านนามาก และไม่มีการยกชาติใดชาติหนึ่งภาษาใดภาษาหนึ่งขึ้นมาเป็นหลักหรือเป็นศูนย์กลาง

ผู้วิจัยเห็นว่า มุมมองหรือทัศนะเกี่ยวกับผู้คนในโลกที่สีโหม่กล่าวไว้ในจดหมายของเขามีลักษณะคล้ายกับที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้วิเคราะห์ถึงโลกทัศน์ของชนชั้นนำสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง นางนพมาศ ว่า การบรรยายถึงกลุ่มคนที่หลากหลายชาติพันธุ์ หลายภาษาในสังคม เป็นการอธิบายบนพื้นฐานประสบการณ์จริงที่ตนได้พบเจอและการพูดถึงคนต่างชาติต่างภาษาโดยไม่ได้ยกชาติใดภาษาใดขึ้นมาเป็นหลักหรือศูนย์กลาง เป็นการมองและอธิบายผู้คนด้วยความสัมพันธ์แนวนอนซึ่งหาศูนย์กลางไม่ได้ ต่างจากการมองและอธิบายด้วยคติไตรภูมิที่มองความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างชาติพันธุ์และภาษาในแนวตั้งที่ยึดเอาคนพวกใดพวกหนึ่งเป็นศูนย์กลาง¹²² พิจารณาดูหลักคิดนี้คำบอกเล่าถึงผู้คนในโลกที่ปรากฏในจดหมายของสีโหม่ที่ไม่กล่าวตามคติไตรภูมิ จึงเป็นอีกจุดหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่าสีโหม่มองและอธิบายผู้คนในโลกบนพื้นฐานความจริงเชิงประจักษ์อันเป็นมุมมองตามแบบชาวตะวันตกสมัยใหม่

2.3.2 อาคารตึก ถนนหนทาง และความสะอาด: บ้านเมืองที่เจริญในทัศนะของสีโหม่

มิชชันนารีที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับล้านนาหรือกรุงเทพฯ มักจะกล่าวถึงลักษณะสิ่งปลูกสร้างของบ้านพักอาศัยและถนนหนทางเป็นสิ่งแรก ๆ ดังเช่นบันทึกเรื่อง “เชียงใหม่ในความ

¹²¹ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2555). “คนเมืองในประวัติศาสตร์/ประวัติศาสตร์ของผู้คนในล้านนา”. ใน วสันต์ ภัยภูญาแก้ว (บรรณาธิการ). *ตัวตนคนเมือง 100 ปีชาตกาล ไกรศรี นิรมานเหมินท์*. หน้า 43-72.

¹²² นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). *เล่มเดิม*. หน้า 435.

ทรงจำของข้าพเจ้า”¹²³ ของเอมเมลี แมคกิลวารี มิชชันนารีที่ประจำอยู่ที่เชียงใหม่ เธอเริ่มเล่าเรื่องเมืองเชียงใหม่ว่า “ข้าพเจ้าไม่เคยพบเห็นเมืองใด ๆ ของสยามที่มีการวางผังที่ดูเหมือนเป็นระบบระเบียบในการวางรากฐานเหมือนเช่นเชียงใหม่... ไม่ใ้ถูกนำมาใช้แทนอิฐ มุงหลังคาด้วยจากและผนังทำด้วยไม้ไผ่สานขัดแตะ..บ้านไม้สักจะใช้กระเบื้องเผา มุงหลังคาและมีการสร้างอย่างมั่นคงแน่นหนา”

บันทึกของ ลีเลียน จอห์น เคอร์ติส มิชชันนารีอเมริกันที่เข้ามาปฏิบัติหน้าที่เผยแพร่ศาสนาทางภาคเหนือระหว่าง พ.ศ.2438-2442 ได้เขียนหนังสือเรื่อง The Laos of North Siam กล่าวถึงการเดินทางจากกรุงเทพฯ ขึ้นไปภาคเหนือและเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนทางภาคเหนือ ในบทที่ 21 เรื่อง “เชียงใหม่ เมืองแห่งต้นไม้ตระกูลปาล์ม”¹²⁴ ว่า “เชียงใหม่เป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่เป็นลำดับที่สามในราชอาณาจักรสยาม มีถนนที่กว้างขวางและได้รับการดูแลรักษาเป็นอย่างดี...สำหรับถนนต่าง ๆ ก็ดูสวยงามโดยเฉพาะอย่างยิ่งถนนรอบกำแพงเมืองเก่าที่ลอดประตูช้างเผือกออกไป” ภาพ “ถนน” ที่มิชชันนารีได้บรรยายนี้ เป็นถนนที่อยู่ในเวียงหรือในเมืองรอบ ๆ กำแพงเมืองเชียงใหม่ที่มีผังเมืองเป็นสี่เหลี่ยมด้านเกือบเท่ากันทั้งสี่ด้าน แนวของถนนจึงเป็นไปไปตามแนวขนานกับกำแพงเมืองและรอบ ๆ คูเมืองชั้นในซึ่งเป็นพื้นที่ของชนชั้นปกครอง ส่วนพื้นที่ด้านนอกกำแพงเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ติดสองฝั่งริมแม่น้ำปิงฝั่งตะวันออกนั้นเป็นพื้นที่ของคนนอก เช่น คนจากส่วนกลาง คนจีนหรือชุมชนของมิชชันนารีอเมริกัน ซึ่งยังห่างไกลจากความเจริญและศูนย์กลางของการปกครองที่เกิดขึ้นภายในเขตกำแพงเมือง¹²⁵

ในเรื่องของ “ความสะอาด” ก่อนหน้านั้นผู้คนในสยามและล้านนาไม่ได้ให้ความสำคัญและใส่ใจกับเรื่องของความสะอาดสะอาดอัน ดังเห็นได้จากเมื่อครั้งที่ศาสนาจารย์จาคอบ ทอมลินและนายแพทย์ คาร์ล กุตสลาฟ มิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์จากคณะสมาคมมิชชันนารีแห่งลอนดอนเดินทางเข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนายังประเทศสยามครั้งแรกเมื่อพ.ศ. 2371 ในสมัยรัชกาลที่ 3 ทั้งสองอยู่ได้ไม่นานเนื่องจากต้องเผชิญกับปัญหาในการเผยแพร่ศาสนา และเหตุผลที่สำคัญก็คือปัญหาในการดำรงชีวิตในกรุงเทพฯ ที่ทำให้ต้องล้มป่วยหนัก คาร์ลกล่าวว่าอุปสรรคสำคัญที่กีดขวางการเผยแพร่ศาสนาในประเทศสยามก็คือ “โรคภัยไข้เจ็บ” ที่ชุกชุมในเขตเมืองร้อน เขาจึงแนะนำให้คนต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกาส่งมิชชันนารีที่ผ่านการศึกษาด้าน

¹²³ Emelie McGilvary. (2557). สยามและลาวในสายตามิชชันนารี. หน้า 389-340.

¹²⁴ Lillian Johnson Curtis. (2556) ชาวลาวทางตอนเหนือของประเทศสยาม. เล่ม 2. หน้า 135.

¹²⁵ สันต์ สุวัชรานันท์. (2559). เชียงใหม่-ใหม่ : สถาปัตยกรรมสมัยใหม่แห่งเมืองเชียงใหม่ ระหว่างปีพ.ศ.2427-2518. หน้า 30.

แพทย์¹²⁶ เข้ามายังสยาม ต่อมาในพ.ศ.2377 นายแพทย์แดน บีช บรัดเลย์ หรือหมอบรัดเลย์ มิชชันนารีจากคณะอเมริกันบอร์โดพร้อมๆกับเอมีล รอยซ์ บรัดเลย์ภรรยาและคณะก็เดินทางโดยเรือเดินสมุทรจากเมืองบอสตัน ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยแวะพักที่สิงคโปร์เกือบ 6 เดือนก่อนจะเดินทางมายังจุดหมายปลายทางที่ประเทศสยาม เมื่อเรือต่างชาติมาถึงนอกสันดอนปากน้ำเจ้าพระยาจะต้องจอดทอดสมอเพื่อเข้าไปรายงานตัวในที่ทำงานของข้าหลวง สัมผัสแรกที่หมอบรัดเลย์ได้พบเจอคือความไม่น่าดูของที่สถานที่และผู้คนที่นี่ “ภายในที่ทำงานข้าหลวงไม่มีอะไรน่าดูเลย เป็นห้องปูพื้นไม้กระดานอย่างเฉา ๆ มีพรมเก่าคร่ำคร่าผืนหนึ่งและหมอนมีกลิ่นอับสองสามใบไว้พิงข้างหลัง...ส่วนข้าหลวงนั้นไม่ได้ใส่เสื้อผ้าอะไรนอกจากผ้าขึ้นแคบ ๆ ที่พันอยู่ที่สะโพกและนั่งทำท่าบึ้ง”¹²⁷ หมอบรัดเลย์รู้สึกว่าการแตกต่างกับเมืองสิงคโปร์ที่เขาเพิ่งได้เห็นถึงความ เป็นระเบียบเรียบร้อยอย่างเทียบกันไม่ได้เลย “ใจของข้าพเจ้าหดหู่ไปหมด เมื่อเห็นสภาพน่าเกลียดของผู้คนชาวปากน้ำ ตลอดจนความสกปรกน่าสะอิดสะเอียนของเขา”¹²⁸ ซึ่งสภาพแวดล้อมดังกล่าวเป็นสาเหตุของโรคภัยไข้เจ็บและโรคระบาด เมื่อหมอบรัดเลย์มาถึงกรุงเทพฯ เขาจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการบุกเบิกงานด้านการแพทย์แผนใหม่และการสาธารณสุขในประเทศไทย

หมอบรัดเลย์ได้ถึงสภาพบ้านเรือนที่ไม่น่าดูของคนล้านนาว่า “บรรดาบ้านเรือนของชาวลาวนั้น มีสถานที่ตั้งและการก่อสร้างที่ละเลยไม่ใส่ใจด้านสุขอนามัยทั้งสิ้น รวมทั้งอิทธิพลอันเป็นอุปสรรคขัดขวางอันเกิดจากสิ่งแวดล้อมที่ไม่ถูกสุขลักษณะ”¹²⁹ ด้วยเหตุนี้เองก่อนหน้านี้ที่แมคกิลวารีจะเดินทางมาเชียงใหม่เพื่อเริ่มงานเผยแผ่คริสต์ศาสนาในล้านนาในพ.ศ.2410 เจ้ากาวิโลรส เจ้าหลวงเชียงใหม่จึงทรงมุ่งหวังให้มิชชันนารีเข้ามายังดินแดนของพระองค์เพื่อ “สอนศาสนา ตั้งโรงเรียน และดูแลรักษาคนเจ็บป่วย”¹³⁰ แมคกิลวารีจึงได้บุกเบิกงานด้านการแพทย์และการสาธารณสุขสมัยใหม่ในล้านนาควบคู่ไปกับการศึกษาและประกาศคริสต์ศาสนา แม้ในระยะแรกที่แมคกิลวารีมาถึงเชียงใหม่ต้องอาศัยอยู่บนศาลาयाแสงคำมา ซึ่งเป็นศาลาโถงเปิด

¹²⁶ William L. Bradley. (2547). *สยามแต่ปางก่อน 35 ปีในบางกอกของหมอบรัดเลย์*. หน้า 10.

¹²⁷ แหล่งเดิม. หน้า 30.

¹²⁸ แหล่งเดิม. หน้า 31.

¹²⁹ Cheek M.D. (2557). *สยามและลาวในสายตามิชชันนารีชาวอเมริกัน*. หน้า 423.

¹³⁰ “จดหมายเหตุหมอบรัดเลย์”. (2507). ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 5 ภาคที่ 12.

หน้า 60 และ Daniel McGilvary, *A Half Century Among the Siamese and Laos*. P.69-70 อ้างใน ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2539). *เล่มเดิม*. หน้า 2.

สำหรับพักอาศัยชั่วคราวของคนเดินทางผ่านไปมาในชุมชนกลางเวียงเชียงใหม่ ต่อมาก็เริ่มสร้างบ้านแบบทรงตะวันตกที่มีการจัดสภาพแวดล้อมที่ดีจนเป็นบ้านที่น่าอยู่ที่สุดหลังหนึ่ง¹³¹

การที่สีโหมได้เข้าไปอยู่กับครอบครัวหมอซึก ซึ่งเป็นบ้านที่สร้างแบบตะวันตก ดังที่ปรากฏในเอกสารส่วนบุคคลของแมคกิลวารีว่า ซาราห์ได้แสดงทัศนคติอย่างมั่นใจว่า “เธอ และสามีต้องการสร้างบ้านแบบยุโรปในล้านนา”¹³² และมีการส่งเครื่องใช้เครื่องตกแต่งบ้านมาจากต่างประเทศด้วย¹³³ การจัดบ้านเรือนตามทัศนคติการสร้างบ้านของคนอเมริกันในเวลานั้น คือมีการแบ่งพื้นที่ในบ้านเป็นห้องต่าง ๆ เช่น ห้องนั่งเล่น ห้องหนังสือ ห้องครัว¹³⁴ ทำให้ดูเป็นระเบียบเรียบร้อยสะอาดงามตามแบบของบ้านชาวตะวันตก มิซชันนารีให้ความสำคัญเรื่อง “ความสะอาด” เป็นอย่างมาก เพราะมองว่าความสะอาดแสดงถึงการเป็นผู้เจริญ “ศิวิไลซ์” ดังเช่นมิสซิสแมตตุน มิซชันนารีอเมริกันที่เคยประจำอยู่กรุงเทพฯ ได้บันทึกว่า “...พวกเราได้เข้าเยี่ยมบ้านพักของเหล่าสตรีฝ่ายใน บ้านเหล่านี้ไม่ใช่บ้านที่สะอาด สวยงาม น่าอยู่ตามทัศนะของคริสตศาสนิกชนที่มีสติปัญญา”¹³⁵ สีโหมจึงเห็นความสำคัญและใส่ใจเรื่องของความสะอาดของบ้านเรือนและสภาพแวดล้อม เมื่อไปแห่งใดจึงเป็นความคั่งชินที่ต้องมองเรื่องความสะอาดเป็นอันดับแรก ๆ ดังนั้น เมื่อสีโหมเดินทางไปถึงแต่ละเมือง เขาจึงมีกรอบในการมองเช่นเดียวกับมิซชันนารีอเมริกันที่พิจารณาบ้านเมืองจากลักษณะพื้นฐานทางกายภาพ 3 อย่าง ได้แก่ อาคารสิ่งปลูกสร้าง ถนนหนทาง และความสะอาด

เมื่อสีโหมเดินทางมาถึงจุดหมายแรกที่เมืองฮ่องกงเพื่อเปลี่ยนเรือเดินสมุทรลำใหญ่ขึ้น สีโหมเขียนเล่าในจดหมายไปที่ 1 ว่าเมืองฮ่องกงเต็มไปด้วยตึกใหญ่ที่ก่อด้วยหินในถนนหนทางก็ดูสะอาดงามตา “ในเมืองฮ่องกง [ฮ่องกง] มีตึกใหญ่เท่าตึกอยุธยาอยู่กลาง มีน้ำห้วย

¹³¹ Daniel McGilvary. (2001). *A Half Century Among the Siamese and Laos*. P.142.

¹³² หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. *McGilvary Papers (RG 004/91)*. Sarah Bradley Cheek to Mr. & Mrs. Bradley, February 6th, 1880. อ้างใน ศิริพันธ์ นันสุนานนท์. (2547). ภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของมิซชันนารีอเมริกัน ช่วงค.ศ. 1820-1914 : การสำรวจเอกสารเกี่ยวกับมิซชันนารีเพรสไบทีเรียนที่ปฏิบัติงานในภาคเหนือของประเทศไทย. หน้า 92.

¹³³ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. *McGilvary Papers (RG 004/91)*. Letter of Daniel McGilvary to Mrs. Sarah Blachly Bradley on August 9th 1876.

¹³⁴ Henry-Russell Hitchcock. *Architecture Nineteenth and Twentieth Centuries*. อ้างใน ศิริพันธ์ นันสุนานนท์. เล่มเดิม. หน้า 91.

¹³⁵ Matton. (2557). สภาสตรีมิซชันนารีในพระราชวังของพระเจ้าแผ่นดินสยาม. ใน *สยามและลาว ในสายตาของมิซชันนารีอเมริกัน*. หน้า 264.

ด้วย ในเมืองเป็นแต่กะ [ล่วนเป็น] ตึกใหญ่ก่อด้วยหินทั้งนั้น เรือนเหมือนบังkokเข้าบ้านมี ข้าได้ไป
แอ่ว [เที่ยว]...เมืองฮองกงก็สนุกม่วนจั้น [สนุกสนาน] หมดใสสะอาดดีเหลือ [เกิน] บังkok
[บางkok] แสนเท่า”¹³⁶ เมืองฮองกงซึ่งเดิมเคยอยู่ภายใต้การปกครองของจีน ในช่วงกลาง
คริสต์ศตวรรษที่ 19 จีนต้องพ่ายแพ้อังกฤษในสงครามฝิ่นฮองกงจึงถูกอังกฤษยึดและตกเป็นอาณานิคมในเวลาต่อมา อังกฤษได้เข้าไปวางรากฐานความทันสมัยรวมทั้งการวางผังเมืองให้ฮองกง
สีใหม่จึงเห็นอาคารที่เต็มไปด้วยตึกสูง มีถนนหนทางเป็นระเบียบทำให้รู้สึกว่าคุณสะอาดเรียบร้อยดี
ซึ่งต่างจากสภาพบ้านเมืองที่เคยเห็นที่กรุงเทพฯ ดังที่ คาร์ล บล็อกนักสำรวจชาวเยอรมันที่บันทึก
สภาพถนนหนทางในกรุงเทพฯ ในพ.ศ.2424 ว่า “ถนนสายสำคัญคือถนนเจริญกรุง ..น้ำท่วมนอง
เสมอในฤดูฝน ตรอกซอยและทางที่แยกออกไปจากถนนใหญ่สายนี้ก็สกปรกอยู่ตลอดเวลา”¹³⁷

จากนั้นสีใหม่มุ่งหน้าไปยังเมืองโยโกฮามา ประเทศญี่ปุ่นและพักเป็นเวลา 4 วัน
ทำให้มีเวลามากพอที่จะเที่ยวชมบ้านเมืองและสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน เมืองโยโกฮามา
ก่อนหน้านั้นราว 20 กว่าปีก่อนที่สีใหม่จะไปถึงคือในราวพ.ศ.2411 โยโกฮามาเพิ่งจะได้รับการ
พัฒนาเพื่อการค้าขายผ้าทอโดยมีอังกฤษเป็นคู่ค้าหลัก และกลายเป็นเมืองท่านานาชาติในดินแดน
ตะวันออก จึงได้รับอิทธิพลจากวิทยาการและเทคโนโลยีตะวันตก มีรถไฟจากเมืองโยโกฮามาไป
เมืองโตเกียว และยังมีโรงไฟฟ้าถ่านหินเพื่อรองรับกับอุตสาหกรรมการผลิตสิ่งทอ ทำให้เป็นเมืองที่
มีการพัฒนาในหลายด้านควบคู่ไปกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ¹³⁸ ดังที่สีใหม่เล่าว่า “ได้หัน
รถไฟญี่ปุ่นไปเว [ไ] เต็มที่...อยู่เมืองญี่ปุ่นก็ม่วน [สนุก]...ถนนหนทางก็สะอาดเรียบร้อยดี บ่
มีเปอะ [โคลน] บ่มีฝุ่น บ่ด้วยหินทุกแห่ง”¹³⁹

เมื่อสีใหม่เดินทางถึงท่าเรือเมืองซานฟรานซิสโก สหรัฐอเมริกา เขาได้พบเห็น
สภาพของบ้านเมืองที่เต็มไปด้วยตึกสูงใหญ่สีถึงห้าชั้นที่สร้างด้วยอิฐด้วยปูนหลายแห่ง และยัง
มีอีกหลายหลังที่กำลังก่อสร้าง ถนนหนทางก็แบ่งเป็นสัดส่วนดูเป็นระเบียบเรียบร้อยดี “แซน แฟน
ซิสโกเป็นเมืองใหญ่เป็นเมืองงาม...ที่ออกแลนด์ที่เราอยู่ก็เป็นเมืองใหญ่เมืองงามเหมือนกัน ถนน
หนทางก็กว้างขวางงามดี สะอาดผ่อ [มอง] สุดสายตา ทุกถนนเป็นตึกทั้งมวล...”¹⁴⁰

¹³⁶ บุญเสริม สาทรรักษ์ และ กมลธร ปาละนันท์. (2557). เล่มเดิม. หน้า 75.

¹³⁷ Carl Block. (1986). *Temples and Elephants travel in Siam in 1881-1882*. P.41.

¹³⁸ History of the Port of Yokohama สืบค้นจาก city.yokohama.lg.jp

¹³⁹ บุญเสริม สาทรรักษ์ และ กมลธร ปาละนันท์. (2557). เล่มเดิม. หน้า 76.

¹⁴⁰ แหล่งเดิม. หน้า 79. ในช่วงพ.ศ.2408-2443 (ค.ศ.1865-1900) ทุก ๆ เมืองในสหรัฐอเมริกาต่างก็มี
เหตุการณ์ที่สำคัญเหมือน ๆ กัน ที่ดินสำหรับเมืองได้ขยายตัวสุดขีด เนื่องจากการเก็งกำไรที่ดินอันเป็นผลจาก
การอพยพเข้ามาของต่างชาติจำนวนมาก ในช่วงพ.ศ.2423-2433 (ค.ศ.1880-1890) ได้มีอาคารโครงเหล็ก

ภาพประกอบ 11 ย่านดาวน์ทาวน์เมืองซานฟรานซิสโก ค.ศ. 1889 (พ.ศ.2432)

ที่มา : Special Collections & University Archives Stanford Libraries

<https://library.stanford.edu/spc>

หลายครั้งที่สีโหม่เล่าถึงอาคารตึกที่ก่อสร้างด้วยอิฐหินและปูน น้ำเสียงของเขาแสดงให้เห็นว่านั่นคือลักษณะของบ้านเมืองที่มีความเจริญ เขาจึงมีความสนใจกับวิธีการและสิ่งที่น่าสนใจที่ใช้ก่อสร้างตึก เขามักจะสังเกตและจดจำมาอธิบายอย่างละเอียดลออ ดังเช่นเมื่อไปดูตึกแห่งหนึ่ง เขาพยายามอธิบายถึงลักษณะตั้งแต่ประตูไม้กระดานปูพื้น เสา บันได และสิ่งที่น่าสนใจ

เกิดขึ้นในศูนย์การค้าธุรกิจในเมืองต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้เพื่อความคุ้มกับค่าของที่ดินซึ่งถีบตัวสูงขึ้น นอกจากนั้นยังมีการปรับปรุงการคมนาคมขนส่ง ทำให้มีการเปิดพื้นที่ใหม่สำหรับการพัฒนาเมือง การสร้างถนนจึงเริ่มต้นขึ้นเพื่อเชื่อมการเดินทางระหว่างฝั่งตะวันตกและตะวันออก ซึ่งรวมไปถึงความสำคัญทางการค้าด้วย ประชาชนชั้นแรงงานได้เข้ามารวมกันอยู่อย่างหนาแน่นในเมืองจนเกิดแหล่งเสื่อมโทรม ทำให้มีการตื่นตัวในเรื่องของสุขภาพอนามัยของคนงานในเมืองและความพยายามแก้ปัญหาสภาพความเป็นอยู่ มีการนำแนวความคิดของนักปรัชญากรีกที่เห็นความสำคัญของมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความสง่างามของศิลปวัฒนธรรมมาประยุกต์ให้เหมาะสมกับสมัย (Neo-Classic) โดยมีการจัดวางผังเมืองทางกายภาพให้มีความสง่างาม ถูกสุขลักษณะอนามัยและมีสวนสาธารณะเพื่อให้ได้บรรยากาศของธรรมชาติเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในเมือง (ดูเพิ่มเติมใน พงศ์สิทธิ์ ชุ่มสาย ณ อยุธยา. (2534). *มรดกอันล้ำค่าทางผังเมืองแห่งศตวรรษที่ 19*)

ที่มีทั้งไม้ หิน ดินจี้หรืออิฐ เหล็กและและยังเปรียบเทียบว่าหินบางอย่างก็คล้ายกับหินที่เชียงใหม่ อันแสดงให้เห็นว่าสีโหมมีความรู้และคุ้นเคยกับงานช่างก่อสร้าง ดังที่เขาบรรยายว่า

“อันนี้ [อนึ่ง] ใครหื้อ [อยากให้] พ่อแม่ได้หัน [เห็น] ในตึกนี้แท้ๆ [จริง ๆ] ตึกนี้ อันที่เป็นไม้อยู่ก็มีแต่แป้นพื้น [ไม้กระดานปูพื้น] กับประตูเท่านั้น นอกนั้นเป็นแต่เหล็กกับหินกับดิน จี้ [อิฐ] ทางลุ่ม [ชั้นล่าง] นั้นเป็นเสาเหล็กทั้งมวล [ทั้งหมด] ใหญ่เท่าเสาวิหารวัดเมืองสาต ทางใน นั้นประดับด้วยแผ่นหินขาว แม้ชั้นใด [บันได] ก็เป็นเหล็กทั้งมวล [ทั้งหมด] แป้นชั้นใด [พื้นบันได] นั้นก็เป็นหินขาว ต้องชั้นใด [ห้องบันได] ก็เอาหินเข้าติด หินที่เขาเอาใส่นี้ เป็นหินคล้ายกับหินที่โป่ง ตะกอน แต่แข็งกว่านั้นเขาเอามาเป็นแผ่นใหญ่หนาสองนิ้ว ลางที่ [บางที่] กว้างสี่ห้าศอก เขาเอา ไหนมาบู้ เขาเอามาปิดล้อมเหมือนแผ่นแก้วฉนั้น ข้างจากตึกสูง แล้วลวด [เลย] ไปผ่อ [ดู] เขาก่อตึกใหม่”¹⁴¹

สีโหมคิดว่าประสบการณ์นี้อาจจะเป็นประโยชน์กับงานก่อสร้างในเมืองเชียงใหม่ เพราะงานของคณะมิชชันนารีที่ศูนย์มิชชันนารีเชียงใหม่ในช่วงพ.ศ.2433-2468 นั้น นอกจากงาน เผยแพร่ศาสนาแล้ว ยังมีงานด้านก่อสร้างอีกด้วย¹⁴² มิชชันนารีเป็นนักก่อสร้างเท่า ๆ กับเป็นนัก เดินทาง¹⁴³ หมอชิตเป็นผู้ที่รับผิดชอบดูแลงานก่อสร้างหลายแห่งของมิชชันนารี เช่น โรงเรียนสตรี บ้านพักมิชชันนารี เป็นต้น¹⁴⁴ และยังมีบทบาทสำคัญในงานก่อสร้างพื้นฐานในเชียงใหม่ อาทิ สะพานไม้สักข้ามแม่น้ำปิงบริเวณหน้าวัดเกตการาม สีโหมและบิดาในฐานะที่อยู่ใกล้ชิดและ ทำงานกับหมอชิตจึงเห็นว่าเขาจะได้ใช้ประสบการณ์นี้ทำงานก่อสร้างอาคารตึกที่แข็งแรงดูทันสมัย งามตาและแสดงออกถึงความเจริญของเมืองเชียงใหม่

แม้สีโหมจะเห็นว่าเมืองชานฟรานซิสโกเต็มไปด้วยอาคารตึกงามสูง ๆ แสดงถึงความเจริญ แต่เขาก็คิดว่านั่นคือสิ่งที่ไม่ฉลาดเลยที่ต้องสร้างตึกให้สูงเกิดความจำเป็นขนาดนั้น ไม่เหมือนกับคนเชียงใหม่ที่ดำเนินทางสายกลาง¹⁴⁵ รู้จักความพอดีในการใช้ชีวิต “อันนี้ [อนึ่ง] ข้า

¹⁴¹ บุญเสริม สาทรรักษ์ และ กมลธร ปาละนันท์. (2557). เล่มเดิม. หน้า 106.

¹⁴² คำมูล ชินวงศ์, (1992). ฮากเก๊าเบ็ธเอล ประวัติศาสตร์ชุมชนคริสเตียนบ้านแป้น. หน้า 4.

¹⁴³ เคนเนท อี แวลส์. (1958). ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย 1828-1958. หน้า 110.

¹⁴⁴ Daniel McGilvary. (2001). *A Half Century Among the Siamese and the Lao : An Autobiography*. P.292.

¹⁴⁵ สิทธิ บุตรอินทร์, (2534). วัฒนธรรมทางความคิดและความเชื่อของชาวล้านนา. ใน เอกสารรวม บทความจากการประชุมสัมมนาทางวิชาการล้านนาศึกษา : โลกทัศน์ชาวล้านนา. หน้า 38.

ตั้ง [คิด] ว่าเขาง้าวล้ำ [โง่เกิน] ไป บ่เหมือนชาวเรา บ่เยี้ยะอะสัง [ไม่ต้องทำอะไร] นักหนา ก็พออยู่พอกิน”¹⁴⁶ สะท้อนให้เห็นว่าสีโหม่มองด้วยสายตาของคนเชียงใหม่ที่ไม่ใช่สังคมเมืองที่แออัด พื้นที่ก็มีมากมายในขณะที่ในเมืองซานฟรานซิสโกในเวลานั้นมีการอพยพของผู้คนเข้ามามาก ทำให้ที่ดินในเมืองมีราคาแพงจึงจำเป็นต้องสร้างตึกสูงเพื่อประโยชน์คุ้มค่ากับการลงทุนและการใช้พื้นที่ให้มากที่สุด อีกประการหนึ่งก็คือสีโหม่มองเห็นว่าการเป็นสังคมเมืองนั้นแม้จะดูว่าเจริญทันสมัย แต่ก็แออัดจนไม่น่าอยู่อาศัย “ไปแอ่วเวียง [เที่ยวในเมือง] แล้วบ่ม่วน [ไม่สนุก] ได้หัน [เห็น] คนทุกเชื้อชาติทุกภาษา ได้หัน [เห็น] คนมั่งมีเศรษฐีและคนทุกชั้นคนจนก็น่าสังเวชแท้ ๆ ที่เมืองนั้นมีความสุขกันนัก คนทุกชั้นกันนัก”¹⁴⁷ น่าจะทำให้สีโหม่มองย้อนกลับมาองว่าแม้เมืองเชียงใหม่อาจยังดูไม่เจริญด้วยวัตถุแต่ก็มีความสุขกว่าสังคมเมืองที่เจริญ

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ การที่สีโหม่มได้สัมผัสกับความเจริญของสังคมเมืองสมัยใหม่ ซึ่งสิ่งนี้เป็นสิ่งที่มิชชันนารีพยายามสร้างมโนทัศน์ให้คนล้านนาเห็นว่าบ้านเมืองของพวกเขาเป็นบ้านเมืองที่เจริญไปด้วยวิทยาการ สิ่งประดิษฐ์ เทคโนโลยีสมัยใหม่อันเป็น “พระพรจากพระเจ้า” ใน “แผ่นดินของพระเจ้า” ซึ่งหลายครั้งที่สีโหม่มก็ดูว่าจะรู้สึกเช่นนั้น เมื่อครั้งที่ไปเที่ยวดูชมเมือง เห็นมีการสร้างตึกใหม่หลายแห่ง สีโหม่มได้เห็นการก่อสร้างตึกใหญ่ที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการก่อสร้างที่ใช้แรงงานคนเพียง 20-30 ถ้าให้คนเชียงใหม่สร้าง ก็คงจะเกินปัญญา “เขาก่อตึกใหม่ ไปผ่อ [ดู] เขาเยี้ยะ [ทำ] การนั้น ก็เหลือปัญญาเหลือความคิดที่ข้าจู้รู้ ได้ผ่อ [ดู] เขาเยี้ยะ [ทำ] การ บ่เหมือนชาวเชียงใหม่เราเยี้ยะ [ทำ] การ”¹⁴⁸ หรือเมื่อได้ไปเห็นเครื่องจักรขนาดใหญ่ในโรงงานอุตสาหกรรม สีโหม่มกล่าวว่า “ดูเหมือนที่จักเหลือกำลังมนุษย์”¹⁴⁹ ด้วยหลักความเชื่อของคริสเตียนที่กล่าวว่าพระเจ้าเป็นผู้ทรงสร้างนั้น สีโหม่มก็มีความเชื่อและศรัทธาต่อพระเจ้าเช่นเดียวกับคริสตชนทั้งหลาย ดังที่มิชชันนารีพยายามโน้มน้าวให้ผู้คนในบ้านเมืองที่ตนเข้าไปเผยแผ่ศาสนาได้เห็นความจริงของคริสต์ศาสนาว่าเทคโนโลยี ความเจริญและความมหัศจรรย์ในสิ่งของต่าง ๆ ของชาติตะวันตกนั้นคือ “พระพรของพระเจ้า”¹⁵⁰

¹⁴⁶ บุญเสริม สาตราภัย และ กมลธร ปาละนันท์. (2557). เล่มเดิม. หน้า 107.

¹⁴⁷ แหล่งเดิม. หน้า 112.

¹⁴⁸ แหล่งเดิม. หน้า 106.

¹⁴⁹ แหล่งเดิม. หน้า 82.

¹⁵⁰ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2535). มองต่างมุม : มิชชันนารีโปรเตสแตนต์กับสังคมไทยในระยะเริ่มแรกของยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลง ใน เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง “คริสต์ศาสนาในบริบทประวัติศาสตร์ไทย ณ ห้องประชุม คณะศาสนศาสตร์แมคกิลวารี มหาวิทยาลัยพายัพ จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ.2535. หน้า 2.

แม้ว่าสีโหม้จะมีความเชื่อว่าเป็นพระพรของพระเจ้า แต่สีโหม้ก็ไม่น่าจะยอมรับในวิธีคิดแบบ “ทวินิยม” ของมิชชันนารีที่กำหนดว่า “วิถีชีวิตนอกกรีต” หรือคนที่ไม่ได้นับถือคริสต์ศาสนานั้นเป็นพวกที่อยู่ในอาณาจักรมืดบอดของซาตานด้วยเหตุผล 2 ประการคือ ประการแรกเขาคิดว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความเจริญนั้นก็คือ “ปัญญาของมนุษย์” แม้เมื่อนั้นจะมีใช่แผ่นดินที่มีคนนับถือพระเจ้า ก็มีความเจริญเช่นกัน ดังเช่นเมื่อครั้งที่สีโหม้แวะเมืองโยโกฮามา ประเทศญี่ปุ่น เขาได้เห็นสิ่งประดิษฐ์ทันสมัยหลายอย่าง “ได้เห็น [เห็น] รถไฟญี่ปุ่นไปเวีย [เวีย] เต็มที่...ได้เห็น [เห็น] ของดีหลายอย่าง ด้วยชาวญี่ปุ่นเป็นคนมีปัญญาดี”¹⁵¹ ในขณะที่เมืองสหรัฐอเมริกาที่มิชชันนารีมองว่าเป็น “แผ่นดินของพระเจ้า” นั้นก็มีความก้าวหน้ามากมายอยู่เหมือนกัน ดังสีโหม้เล่าว่า “คนที่นับถือพระเยซูเจ้าก็ดึกดำบรรพ์ มีหลายสิบล้านคน ในอเมริกาคนบาปคนชั่วก็มีมากมายหลายแท้ นับแต่ทั้งชายทั้งหญิง”¹⁵² แสดงถึงโลกทัศน์ที่ถือว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลางและเป็นผู้กำหนดทุกอย่างด้วยความรู้และคุณธรรมในตัวเอง อันเป็นโลกทัศน์พื้นฐานของคนลัทธิที่แม้จะมีรากฐานมาจากพุทธศาสนาที่ว่า “ชีวิตมนุษย์ขึ้นอยู่กับกรรมหรือการกระทำของตน” แต่ก็เป็นการปฏิบัติที่ทำให้สีโหม้ซึ่งมิใช่พุทธศาสนิกชน แต่ก็เป็นจิตวิญญาณลัทธิที่ได้รับการสั่งสมและถ่ายทอดจากการเรียนรู้ทางสังคม¹⁵³ เหตุผลประการต่อมาคือ สีโหม้มองว่าก่อนหน้านั้นดินแดนลัทธิก็ยังไม่รู้จักกับ “พระเจ้า” หรือพระเยซูคริสต์ แต่คนลัทธิก็มีภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมที่งดงามมั่นคงสืบทอดกันมายาวนาน

2.3.3 โรงงานอุตสาหกรรม ตลาดสินค้า: เศรษฐกิจสมัยใหม่ในทัศนะสีโหม้

ระบบโครงสร้างของสังคมลัทธิแต่เดิมนั้นเป็นสังคมศักดินาที่มีเจ้าและขุนนางเป็นชนชั้นปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครองคือชนชั้นไพร่และทาส เมื่อสยามส่งข้าหลวงเข้าไปปฏิรูปการปกครองในลัทธิตั้งแต่พ.ศ.2427 เพื่อรวมอำนาจสู่รัฐส่วนกลาง เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบไพร่คือมีการยกเลิกระบบการเกณฑ์แรงงานโดยออกกฎหมายเก็บเงินค่าแรงแทนการเกณฑ์ไพร่และทาสจึงกลายเป็นแรงงานอิสระ¹⁵⁴ ที่สามารถทำงานเลี้ยงชีพอย่างเสรีโดยไม่ต้องสังกัดเจ้านาย ทำให้เลื้อยฐานะเกิดเป็นชนชั้นกลางในสังคม ประกอบกับในช่วงดังกล่าวการเข้ามาทำธุรกิจของชาติตะวันตกและการเผยแพร่ศาสนาของมิชชันนารีอเมริกัน ซึ่งมาพร้อมกับวัฒนธรรมตะวันตก

¹⁵¹ บุญเสริม สาทรรักษ์ และ กมลธร ปาละนันท์. (2557). เล่มเดิม. หน้า 76.

¹⁵² แหล่งเดิม. หน้า 87.

¹⁵³ สิทธิ บุตรอินทร์. (2522). โลกทัศน์ชาวไทยลัทธิ. หน้า 30.

¹⁵⁴ พรพนนิภา อภิณูพงษ์. (2535). เจ้า ไพร่ กับความเปลี่ยนแปลงในสังคมลัทธิ ระหว่าง พ.ศ. 2427-2476. หน้า ข.

และความเจริญต่าง ๆ สู้ล้านนา รวมทั้งระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่เปลี่ยนจากเศรษฐกิจในระบบเกษตรกรรมแบบพอยังชีพไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมที่ผลิตเพื่อการค้า ทำให้เกิดอาชีพใหม่ ๆ ที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถแบบใหม่ในการทำงานกับชาวตะวันตก โดยกลุ่มคนที่ได้รับผลของการเปลี่ยนแปลงนี้ในลำดับแรกคือกลุ่มเจ้านายและขุนนางกับกลุ่มที่นับถือศาสนาคริสต์¹⁵⁵

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลต่อความรู้สึกนึกคิดของชนชั้นกลางในสังคมล้านนาที่เริ่มเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่เปิดโอกาสให้ชนชั้นกลางมีโอกาสเข้าร่วมกับกิจกรรมทางการค้า ครอบครัวของสีโหม่นนับว่าเป็นชนชั้นกลางในสังคมเชียงใหม่ที่มีโอกาสยกระดับฐานะตนเอง ทั้งในฐานะที่เป็นคนพื้นเมืองที่เข้ารับและโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นคนภายใต้อุปถัมภ์ของหมอซึก ผู้มีบทบาทสำคัญของการเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นสมัยใหม่ของล้านนาในช่วงทศวรรษ 2430 ทั้งในด้านการแพทย์และความรู้อื่น ๆ ในแบบตะวันตก หนานศรีวิชัยและสีโหม่นจึงมีโอกาสร่วมค้าและทำงานในระบบอุตสาหกรรมป่าไม้กับหมอซึก

สีโหม่นซึ่งอยู่ในสังคมเกษตรกรรมที่ต้องพึ่งพาแรงงานคนและสัตว์ เมื่อได้ไปเห็นสังคมอุตสาหกรรมจึงให้ความสนใจกับประสิทธิภาพการผลิต ดังจะเห็นได้จากการที่สีโหม่นให้ความสนใจในการไปเที่ยวชมการใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีสมัยใหม่หลายแห่ง เช่น ไปดูอุโมงค์เรือและโรงงานอุตสาหกรรมเหล็กที่ใช้เครื่องจักรต่าง ๆ ในการผลิตเหล็กและทองเหลืองที่ต้องทำการรีดกลึงและเจาะเหล็กที่ทำให้การทำงานดูง่ายเหมือนว่าเหล็กเป็นแผ่นซีเมนต์ “พ่อ [ดู] เขาทำงานเหมือนซีเมนต์ [ซีเมนต์]”¹⁵⁶ แม้เขาจะเคยเห็นเครื่องจักรที่กรุงเทพฯ หรือที่เชียงใหม่ซึ่งหมอซึกเริ่มนำเข้าไปนั้นก็เทียบกันไม่ได้ “แต่ก่อนได้เห็น [เห็น] อยู่เครื่องจักรที่บางกอกก็ว่าใหญ่เต็มที่แล้ว เดียวนี้ได้เห็น [เห็น] ที่ต้นเค้า มีแท่น ๆ ซ้ำใหญ่กว่าบางกอกหลายเท่า เหลือที่จักพรรณาบอกเล่าได้ เครื่องจักรที่เชียงใหม่เหมือนของเล่นบ่ตาย [เท่านั้น]”¹⁵⁷ สีโหม่นคงมองเห็นภาพว่าถ้าเชียงใหม่มีเครื่องจักรเช่นนี้บ้างจะทำให้การทำงานในอุตสาหกรรมของหมอซึกง่ายและมีประสิทธิภาพมากขึ้นหลายเท่าตัว ทำให้อุตสาหกรรมอุตสาหกรรมในเมืองเชียงใหม่ได้พัฒนาก้าวไปอีกขั้นหนึ่งด้วย ซึ่งจินตนาการของสีโหม่นในสิ่งนี้คงไม่ใช่เรื่องไกลเกินจริง

มีความเป็นไปได้ว่าการที่สีโหม่นมีวิสัยทัศน์แบบคนในโลกอุตสาหกรรมนั้น เป็นเพราะการที่ได้ทำงานและใกล้ชิดกับหมอซึก กล่าวคือ ตลอดเวลาที่หมอซึกเข้ามาทำงานพันธกิจด้านการแพทย์ที่เชียงใหม่ จากประสบการณ์และระยะเวลาที่หมอซึกอยู่เชียงใหม่หลายปี เขาจึง

¹⁵⁵ เนื่ออ่อน ขวาทองเขียว. (2553). เล่มเดิม. หน้า 256-272.

¹⁵⁶ บุญเสริม สาตราภัย และ กมลธร ปาละนันท์. (2557). เล่มเดิม. หน้า 82.

¹⁵⁷ แหล่งเดิม. หน้า 82.

ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการค้าระหว่างเชียงใหม่กับกรุงเทพฯ จนทำให้เขาก้าวไปเป็นตัวแทนนำเข้าสินค้าจากยุโรปเพื่อขายให้กับเจ้าทางเหนือและชนชั้นนำในกรุงเทพฯ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว สิ่งหนึ่งที่เป็นปัญหาใหญ่สำหรับทำให้คนทำธุรกิจอย่างหมอซึกก็คือ ค่าขนส่งสินค้าระหว่างกรุงเทพฯ เชียงใหม่ที่มีราคาแพงอย่างมากและต้องใช้เวลา 6-7 เดือน ทำให้เกิดต้นทุนเรื่องดอกเบี้ยเป็นเงาตามตัว อีกทั้งต้องรับความเสี่ยงเรื่องความผันผวนด้านราคา หมอซึกจึงคาดหวังว่าหากมีการพัฒนาอย่างเหมาะสม เชียงใหม่จะก้าวสู่การเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ “ไม่ใช่สิ่งที่เป็นไปได้ที่ว่า ในไม่ช้าเรือกลไฟจะแล่นจากกรุงเทพฯ สู่อะเชียงใหม่ ดูเหมือนว่าจะไม่มีสิ่งที่เป็นอุปสรรคจริง ๆ สำหรับเรือเล็กที่ขับเคลื่อนโดยพลังไอน้ำซึ่งใช้เวลา 10 หรือ 20 วันถึงจุดหมาย”¹⁵⁸

ดังที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่า ช่วงปลายศตวรรษที่ 19 นี้เป็นยุคทองของอุตสาหกรรมของสหรัฐอเมริกาที่มีการพัฒนาและขยายตัวทั้งด้านเศรษฐกิจ การคมนาคมขนส่ง รวมทั้งพัฒนาการทางเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่ซึ่งมีผลต่อการเติบโตของอุตสาหกรรม เกิดการผลิตสินค้าเข้าสู่ตลาดที่ละมาก ๆ และต้องมีตลาดเพื่อเป็นแหล่งระบายสินค้า สิโหมได้ไปดูตลาดซึ่งเป็นอาคารที่เต็มไปด้วยร้านรวงขายสินค้านานาชนิด ตึกไหนขายอะไรก็จะมีหลายร้านขายเหมือนกันทั้งตึก “ถ้าคนใดขายเสื้อขายเดี่ยว [กางเกง] ก็มีแต่เสื้อมีแต่เดี่ยวเต็มตึกนั้น ถ้าขายเก็บ [รองเท้า] ก็ขายเหมือนกัน”¹⁵⁹ นั้นแสดงถึงตลาดที่มีการขายสินค้าเฉพาะอย่าง อันเป็นลักษณะของตลาดเมืองสมัยใหม่แบบทุนนิยมตะวันตก การไปเที่ยวชมตลาดนี้ สิโหมยังได้พรรณนาถึงสินค้าจำพวกผ้าไหมแพรพรรณต่าง ๆ รวมทั้งเครื่องประดับ เครื่องเงินที่เป็นของมาจากยุโรป จนอยากให้เจ้านายทางเหนือได้มาเห็น “ไค่หื้อ [อยากให้] เจ้านายเมืองเหนือเชียงใหม่ไปหัน [เห็น] นาละกาเงิน นาละกาคำ [นาฬิกาเงิน นาฬิกาทองคำ]..ที่เมืองอเมริกันนั้นเพิ่น [เขา] ใช้พลอย ใช้เงิน ใช้คำ ใช้ไหม ใช้แพร ใช้แต่ของดี ๆ ทั้งนั้น”¹⁶⁰ เพราะเจ้านายทางเหนือนิยมของประดับตกแต่งที่มาจากยุโรป สอดคล้องกับบันทึกของคาร์ล บล็อก เมื่อครั้งเดินทางไปเชียงใหม่และได้เข้าเฝ้าเจ้าอินทวิชยนนท์เจ้าหลวงเชียงใหม่ที่คุ่มว่า “บางส่วนก็แต่งด้วยเครื่องเรือนแบบยุโรป”¹⁶¹ สิโหมอาจคาดการณ์ว่าถ้าหมอซึกส่งสินค้าเหล่านี้เข้ามาในเชียงใหม่คงเป็นที่สนใจของเจ้าทางเหนือ เพราะช่วงเวลานั้นหมอซึกได้ส่งสินค้าแปลกใหม่ทันสมัยจากยุโรปมาขายให้กับเจ้านายที่กรุงเทพฯ และเจ้าหลวงเชียงใหม่ด้วย และในเวลาต่อมาหมอซึกก็ก้าวขึ้นไปเป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้าจากต่างประเทศเข้า

¹⁵⁸ M. A. Cheek, M.D. (2557). *สยามและลาวในสายตามิชชันนารีอเมริกัน*. หน้า 443.

¹⁵⁹ บุญเสริม สัตราภัย และ กมลธร ปลายันนทน์. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 91.

¹⁶⁰ *แหล่งเดิม*. หน้า 102.

¹⁶¹ Carl Block. (1986). *Temples and Elephants travel in Siam in 1881-1882*. P.41. p.224.

มาในเชียงใหม่¹⁶² สีโหมจึงคุ้นเคยกับสินค้าเหล่านี้และคงอยากให้เชียงใหม่มีตลาดขายสินค้าแบบนี้บ้าง เขาอาจเป็นผู้ที่มีโอกาสดีกว่าพ่อค้าคนอื่นเพราะความที่เป็นคนของหมอซึก ผู้ซึ่งมีสายสัมพันธ์อันดีกับเจ้านายทางเหนือและชนชั้นนำในกรุงเทพฯ แสดงให้เห็นว่าสีโหมมีมุมมองเรื่องเศรษฐกิจ การค้าและการตลาดด้วยสายตาของชนชั้นกลางที่ทำธุรกิจ แม้สิ่งเหล่านี้ยังไม่มีเกิดขึ้นในเชียงใหม่ขณะนั้น แต่ก็แสดงให้เห็นวิสัยทัศน์ของคนที่จะอยู่ในโลกธุรกิจสมัยใหม่ในอนาคตที่กำลังมาถึง

2.3.4 เทคโนโลยี สิ่งประดิษฐ์ทันสมัย: ความสะดวกและปลอดภัยของชีวิตในเมืองตามทัศนะของสีโหม

ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นยุคทองของอุตสาหกรรมในสหรัฐอเมริกา ได้มีการค้นคว้าวิจัยทางวิทยาศาสตร์เพื่อการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีทางด้านขนส่ง การก่อสร้าง การผลิต และการสื่อสารไปอย่างรวดเร็ว เช่น การเดินรถไฟ ระบบโทรเลขสมัยใหม่ รวมถึงไปถึงการคิดค้นหลอดไฟฟ้าที่มีเส้นลวดภายใน โดยโธมัส อัลวา เอดิสัน ซึ่งมีผลโดยตรงกับอุตสาหกรรมการผลิต ทำให้สามารถจัดการให้คนงานทำงานเป็นกะได้ทั้งกลางวันและกลางคืน เพื่อตอบสนองกับความต้องการในการสร้างผลผลิตของโรงงานให้ได้มาก¹⁶³

เมื่อสีโหมมาถึงเมืองซานฟรานซิสโก ก็เห็นบ้านเมืองยามค่ำคืนเต็มไปด้วยโคมไฟฟ้า ทำให้ดูสว่างเหมือนเวลากลางวัน เวลานั้นคนล่านายยังไม่รู้จักไฟฟ้าเพราะยังใช้โคมไฟน้ำมันก๊าด ส่วนกรุงเทพฯ ก็เริ่มมีการผลิตไฟฟ้าสำหรับกิจการรถรางเมื่อเมื่อพ.ศ. 2437 สีโหมเล่าว่าถนนในยามกลางคืนก็ยังติดโคมไฟดูสว่างเหมือนกลางวัน “อันนี้ [อนึ่ง] ที่ถนนเมื่อคืนก็แจ่ม [สว่าง] เหมือนเมื่อวันเหมือนกัน แจ่ม [สว่าง] ด้วยโคมไฟฟ้า ทุกที่แจ่ม [สว่าง] เหลือไฟก็ [เหมือนแสงไฟจากตะเกียงน้ำมันก๊าด]”¹⁶⁴ และยังพยายามอธิบายการทำงานของไฟฟ้าว่าส่งไปตามสายลวด พร้อมทั้งเปรียบเทียบว่าสีเหมือนพลู “มันเป็นสาย สายลวดน้อยในโคมแก้วนั้น กันถึง [ถึง] เวลาต้องไปเปิดที่หลอดมัน แล้วไฟลงแจ่มตวย [สว่างตาม] สายลวดนั้น สีมันเหมือนบอกไฟดาว [พลู] เหมือนกัน”¹⁶⁵ สีโหมคงคิดว่าถ้ามีไฟฟ้าเพื่อให้แสงสว่างในยามค่ำคืนตามที่ชุมชนในเมืองเชียงใหม่บ้าง เมื่อยามมีใจผู้ร้ายก็จะได้เห็นชัดเจนทำให้รู้สึกปลอดภัย “ที่ชุมชนคนหลาย ๆ เขาตาม [จุด] ไฟด้วยไฟฟ้า แถม [อีก] อย่างนี้ชื่อว่า “อีเล็กตริสตี” [electricity] ดวงหนึ่งแจ่ม [สว่าง] เท่าโคม

¹⁶² หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. Sarah Cheek Papers. p.9.

¹⁶³ ภาจุ รัตนวรพันธุ์. นวัตกรรมทางเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงโลก. ออนไลน์.

¹⁶⁴ บุญเสริม สาตราภัย และ กมลธร ปาละนันท์. (2557). เล่มเดิม. หน้า 79.

¹⁶⁵ แหล่งเดิม. หน้า 79.

น้ำมันห้ำสิบดวง แจ้ง [สว่าง] ชาวจักไคร่เหมือนแดด เขาตาม [จุด] ตามถนนแลที่ชายของ แลที่
ชุมนุมนคนเท่านั้น เพราะคนร้ายก็มีนักได้หันถื [เห็นได้ถนัด]"¹⁶⁶

สิ่งประดิษฐ์อีกสิ่งหนึ่งที่สีโหม้เห็นความสำคัญอย่างมากก็คือ รถดับเพลิง
เนื่องจากในเมืองไค้แลนด์เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้หลายครั้งเพราะบ้านเรือนส่วนใหญ่สร้างด้วยไม้
เมืองซานฟรานซิสโกซึ่งเป็นเมืองใหญ่มีผู้คนแออัดก็เช่นกัน ตั้งแต่สีโหม้มาอยู่ที่นี่ได้เกิดไฟไหม้ราว
20 กว่าครั้ง “ตั้งแต่เรามาอยู่ที่นี่ ไฟไหม้ชักชาวเตื่อปลายแล้ว [ประมาณยี่สิบกว่าครั้ง] ...ถ้าเป็น
เมืองเชียงใหม่ก็ดี บังกอกก็ดี จักฉิบหายเสีย [หมด] ทั้งเมืองแล้ว”¹⁶⁷ แต่ที่นั่นเมื่อไฟไหม้ก็มีรถ
สำหรับดับไฟหรือรถดับเพลิงเพื่อไม่ให้ลุกลามก่อความเสียหายไปยังจุดอื่น

“อันนี้ [หนึ่ง] ในเมืองนี้ไฟไหม้บ้านเรือนอยู่บ่อย ๆ เพราะว่าเพื่อนแบ่ง [สร้าง]
เรือนทำด้วยไม้พาย [ไม้สน] นัก...ถ้าไฟไหม้แล้ว บ่ได้ลุกลามไปนักเหมือนบังกอก”¹⁶⁸ ใหม้ที่ใดก็
ใหม้ที่นั่น เพราะว่าจักร [เครื่องจักร] สำหรับดับไฟมี เป็นรถม้าลากแลรถเครื่องจักร [เครื่องจักร]
แลคนสำหรับการนั้นก็มีอยู่หมู่หนึ่ง ต้องดาง [เตรียมพร้อม] ไว้เสมอทุกวัน ถ้าไฟไหม้แล้วจักไปได้
ทันทั้งม้าแลคน”¹⁶⁹

ที่สถานีดับเพลิงนั้นจะมีรถม้าที่ใส่บังเหียนเตรียมพร้อมอยู่ทั้งกลางวันกลางคืน
เมื่อเกิดไฟไหม้ที่ใดก็จะส่งข่าวผ่านลำโพงที่อยู่กลางเมืองให้รู้ทั่วกัน “เขามีแตรใหญ่อยู่กลางเมือง
ถ้าไฟไหม้เมื่อใดเขาก็ชักแตรบอกหื้อ [ให้] รู้เสียง [หมด] ทั้งเมือง บ่ถ้า [ไม่ต้อง] ถามกัน”¹⁷⁰
จากนั้นก็มีการส่งสัญญาณโทรเลขไปยังระซังที่สถานีดับเพลิง เมื่อระซังดังขึ้นมาก็จะวิ่งไปตาม

¹⁶⁶ แหล่งเดิม. หน้า 92.

¹⁶⁷ บุญเสริม สาทราบัย และ กมลธร ปาละนันทน. (2557). เล่มเดิม. หน้า 89.

¹⁶⁸ กรุงเทพฯ ในยุคนั้นมักมีเหตุการณ์เกิดเพลิงไหม้บ่อย สาเหตุหนึ่งเกิดจากวิถีชีวิตที่เข้าสู่การเป็นเมือง
พาณิชย์กรรม ทำให้ฝ่ายรัฐมีการขยายถนนและปรับปรุงที่อยู่อาศัยบริเวณถนนบำรุงเมือง ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ของคน
จีน เกิดข่าวลือเรื่องคนทรงเจ้าพยายกรณไฟไหม้ว่าจะเกิดในที่ต่าง ๆ ซึ่งก็เกิดขึ้นจริงบ่อยครั้ง แต่สาเหตุน่าจะมา
จากการพยายามขัดขวางการขยายถนนของผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณนั้น ทำให้รัฐออกประกาศห้ามไม่ให้ทรงเจ้าใน
กรุงเทพฯ เมื่อพ.ศ.2433 กำหนดเพิ่มโทษผู้ร้ายลอบวางเพลิง (อ่านเพิ่มเติมใน นนทพร อยู่มั่งมี. คดีไฟไหม้ใน
กรุงเทพฯ สมัยรัชกาลที่ 5 : ภาพสะท้อนวิถีชีวิตของราษฎรและการปกครองของรัฐสมัยใหม่. ศิลปวัฒนธรรม.
พฤษภาคม 2558.)

¹⁶⁹ แหล่งเดิม. หน้า 81.

¹⁷⁰ แหล่งเดิม. หน้า 90.

เส้นทางที่ไฟไหม้โดยไม่ต้องมีคนคุม “ด้วยว่าเรามีสายโทรเลขลงมาที่โรงนั้น มาสัญญาณบอกว่าไฟไหม้ที่ไหน...ม៉ามันก็รู้เหมือนกัน ถ้าว่าเต็งสว่าย [สั่นระรั้ง] แล้วม៉าก็ก่อน [วิ่ง]ออกมาผู้เดียว บ่ถ้ามีไฟชักไฟจูง [ใครชักใครจูง] มั่น...อันนี้ข้าหั้น [เห็น] กับตาข้า แต่ก่อนเพื่อนบอกข้าบ่เจื้อ [เชื่อ]”¹⁷¹ สี่ไหม้ก็เคยรับรู้เรื่องนี้มาก่อนแต่ก็ยังไม่ปักใจเชื่อนัก เพราะการที่ม៉าจะวิ่งไปยังที่ไฟไหม้เองนั้นเป็นเรื่องที่เกินความคาดคิดของคนเชียงใหม่ สี่ไหม้อาจจินตนาการไปว่าหากมีเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่เข้ามาใช้ในเมืองเชียงใหม่ซึ่งยังใช้ม้าเป็นพาหนะสำคัญ ก็คงจะช่วยให้ชีวิตของผู้คนในเมืองเกิดความสะดวกและปลอดภัยกว่าที่เป็นอยู่

2.3.5 การศึกษา คุณค่าของเวลา และความเคร่งครัดในศาสนา : ทัศนะในการใช้ชีวิตของสี่ไหม้ที่สหรัฐอเมริกา

การศึกษาหาความรู้ทั้งในและนอกระบบเป็นสิ่งที่ชาตตะวันตกให้ความสำคัญ จดหมายฉบับแรกสี่ไหม้ได้แสดงถึงเจตนาว่าเมื่อถึงสหรัฐอเมริกาแล้วตั้งใจจะเรียนหนังสือสักปีหนึ่งเพื่อให้ได้ความรู้ เพราะเมื่อต้องเดินทางข้ามน้ำข้ามทะเลไปไกลถึงต่างบ้านต่างเมืองที่เขารับรู้ว่าเป็นบ้านเมืองที่เจริญ หากไม่ได้ความรู้กลับมาก็จะทำให้เสียเวลา “ข้าคิดว่าเมื่อถึง [ถึง] เมืองอเมริกาแล้ว จักอยู่เรียนหนังสือสักขวบหนึ่ง พอจักได้ความรู้พ่อง [บ้าง] เมื่อป่วยการมาแล้ว กันจักปึก [ถ้าจะกลับ] มาบ่ได้ความรู้ ก็ไปเสียเวลาบ่ตาย [เสียเวลาเปล่า]”¹⁷² อันเป็นการแสดงว่าสี่ไหม้เห็นความสำคัญของการศึกษาหาความรู้ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษเพราะเป็นเสมือนเครื่องมือสำคัญที่จะนำไปสู่ความรู้แบบตะวันตกและรู้ถึงสถานการณ์ของสังคมโลก ทำให้เป็นผู้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงและยังทำให้เป็นคนที่ไม่ละทิ้ง “โอกาส” ซึ่งสี่ไหม้เห็นว่าน่าจะเกิดประโยชน์กับเขาในอนาคตด้วย

จากเนื้อหาในจดหมายสี่ไหม้ ทำให้มองเห็นภาพการใช้ชีวิตของเขาในหนึ่งสัปดาห์ คือ วันจันทร์ถึงศุกร์ครึ่งวันเข้าเรียนหนังสือในชั้นเรียน¹⁷³ “ในห้องที่ข้าเรียน คนใหญ่คนแก่กว่าข้าก็มีหลายคน ทั้งชายและหญิง”¹⁷⁴ ตอนบ่ายก็จะเรียนวิชาคณิตศาสตร์และฝึกฝนภาษาอังกฤษกับเพื่อนบ้านที่เคยเป็นครู “มีแม่ป้าคนหนึ่งอยู่ริม [ข้าง] บ้านเรา แต่ก่อนเป็นครูสอนหนังสือได้สามสิบปีปลายแล้ว แม่ป้านี้ข้าได้รับความรู้กับนักหลายอย่าง เมื่อบ่ายข้าก็ไปเรียนเลขกับแม่ป้านี้ทุก

¹⁷¹ บุญเสริม สาทรรักษ์ และ กมลธร ปาละนันท์. (2557). เล่มเดิม. หน้า 90.

¹⁷² แหล่งเดิม. หน้า 75.

¹⁷³ สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นชั้นเรียนที่จัดไว้สำหรับคนต่างชาติที่เข้าไปตั้งถิ่นฐานในเมืองซานฟรานซิสโก มีการจัดสอนตามหลักสูตรพื้นฐานของโรงเรียนศึกษาของผู้ใหญ่ในสหรัฐอเมริกา

¹⁷⁴ บุญเสริม สาทรรักษ์ และ กมลธร ปาละนันท์. (2557). เล่มเดิม. หน้า 87.

วัน”¹⁷⁵ เมื่อถึงวันสุดสัปดาห์ในวันเสาร์ก็มักจะออกไปเที่ยวชมทัศนศึกษาตามสถานที่ต่าง ๆ ในเมืองไคเคแลนด์และซานฟรานซิสโก เช่น สวนสาธารณะ อาคารร้านค้าต่าง ๆ อยู่ต่อเรือ “อันนี่ [อนี่] ถ้าถึงวันเสาร์ข้าช้างไปแอ่วเวียง [เที่ยวในเมือง] แชนแพนซิสโก”¹⁷⁶ ส่วนวันอาทิตย์เป็นวันที่ต้องไปโบสถ์เพื่อรับศีลและฟังเทศน์ “อันนี่ [อนี่] ข้าได้ไปฟังสวดทุกอาทิตย์ ได้ถือศีลทุกศีล”¹⁷⁷ จะเห็นว่าสีโหม้จัดสรรเวลาอย่างเป็นระบบระเบียบในการใช้ชีวิตแต่ละวัน “เดี๋ยวนี้นี้ข้าก็มีการหลายอย่าง หนังสือก็ก็ต้องเรียน แม่เลี้ยงเมื่อมีหว่า [เวลาว่าง] ก็อุตส่าห์สอนแท้ ๆ”¹⁷⁸ และยังไปฟังเทศน์ที่โบสถ์ทุก ๆ วันอาทิตย์แสดงถึงความเป็นคริสตชนที่ดี สะท้อนให้เห็นว่าเขาเห็นคุณค่าและความสำคัญในเรื่องของการศึกษา เวลาและศาสนา เขาจึงพยายามใช้เวลาและโอกาสไขว่คว้าหาความรู้และประสบการณ์ในดินแดนต่างบ้านต่างเมืองที่เขา มองว่าเป็นบ้านเมืองที่เจริญและทันสมัยให้มากที่สุด

สีโหม้มีโอกาสที่ได้พบมิชชันนารีซึ่งเคยทำงานในล้านนา ซึ่งช่วงเวลานั้นน่าจะเป็นช่วงลาพักของมิชชันนารีเพื่อกลับบ้านเกิด ทำให้ไม่รู้สึกละแวกเดียวในดินแดนห่างไกลและยังเสมือนมีเจ้าบ้านพาเที่ยวชมบ้านเมืองและสถานที่ที่น่าสนใจหลายแห่ง อาทิ ศาสนาจารย์วิลเลียม คลิฟตัน ด็อด หรือหมอด็อดที่เข้ามาปฏิบัติงานในภาคเหนือเมื่อพ.ศ. 2429 หมอด็อดพาสีโหม้ไปเที่ยวชมสถานที่ต่าง ๆ ในเมืองซานฟรานซิสโก และเป็นไปได้ที่หมอด็อดน่าจะพาสีโหม้ไปเยี่ยมชมสถานที่ซึ่งถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของคนอเมริกัน เช่นมหาวิทยาลัยเบิร์กเลย์ในแคลิฟอร์เนีย “เบิกเล [เบิร์กเลย์] นั้นเป็นบ้านใหญ่เหมือนกาด [ตลาด] เราเหมือนกัน แต่เป็นบ้านนอกที่นั่นเป็นสกูล [school] ใหญ่ในเมืองคาละฟอเนีย [แคลิฟอร์เนีย] เป็นที่หัดวิชาต่าง ๆ ชื่อว่า ยูไนเวสซิตี [university]”¹⁷⁹ รวมทั้งพาไปดูหอจดหมายเหตุซึ่งเป็นตึกสูงเก้าชั้นที่กำลังก่อสร้างใกล้จะเสร็จ “อันนี่ [อนี่] ตึกสูงเก้าชั้นนั้นเดี๋ยวนี้นี้เกือบจักแล้ว [เสร็จ] ทางใน [ข้างใน] เป็นที่ไว้หนังสือจดหมายเหตุต่าง ๆ ใครหื้อ [อยากให้] พ่อแม่ไปหันแท้ ๆ [เห็นจริง ๆ]”¹⁸⁰

¹⁷⁵ บุญเสริม สัตราภัย และ กมลธร ปลายันนทน์. (2557). เล่มเดิม. หน้า 101.

¹⁷⁶ แหล่งเดิม. หน้า 102.

¹⁷⁷ แหล่งเดิม. หน้า 87.

¹⁷⁸ แหล่งเดิม. หน้า 91.

¹⁷⁹ แหล่งเดิม. หน้า 85.

¹⁸⁰ แหล่งเดิม. หน้า 103.

ภาพประกอบ 12 ตึก Old Chronicle Building ในซานฟรานซิสโก เมื่อค.ศ.1904

ที่มา : <https://www.pinterest.com/pin/420945896406015711/?lp=true>

สีโหม่จึงมีประสบการณ์ได้เรียนรู้ว่าสิ่งเหล่านี้คือสถาบันทางสังคมเพื่อการเรียนรู้ของคนอเมริกันที่นอกเหนือไปจากการศึกษาเล่าเรียนในชั้นเรียน ที่ทำให้คนอเมริกันมีความรู้ความสามารถในศิลปะวิทยาการที่หลากหลาย และยังทำให้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล อันเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับตนเองและยังได้พัฒนาบ้านเมืองให้มีความเจริญทันสมัย เหมือนดังที่มิชชันนารีพยายามใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้และโลกทัศน์แบบสมัยใหม่ให้กับสังคมล้านนา

2.3.6 ภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น: คุณค่า “อัตลักษณ์ล้านนา” ในทัศนะของสีโหม่

ภาษาพื้นเมืองหรือภาษาถิ่น (Local Languages) คือ ภาษาที่ใช้สื่อสารในท้องถิ่น และยังเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงภูมิปัญญาของท้องถิ่นนั้นด้วย ดินแดนล้านนามีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมโดยเฉพาะเรื่องภาษา คนล้านนามีภาษาพูด

และตัวอักษรที่ใช้ถ่ายทอดภาษาเขียนของตนเองที่สืบทอดกันมาช้านาน¹⁸¹ ก่อนที่มิชชันนารีจะเข้ามาปฏิบัติพันธกิจในเชียงใหม่ มีความจำเป็นต้องเรียนรู้ภาษาพื้นเมือง ดังเช่นครั้งที่หมอลือเข้ามาถึงเชียงใหม่ แมคคิลวารีจึงได้แนะนำให้หนานศรีวิชัย บิดาของสีโหม้เป็นครูสอนภาษาพื้นเมืองเพื่อประโยชน์ในการทำงานศาสนา โดยเฉพาะผู้ที่ทำงานด้านการแพทย์ที่จำเป็นอย่างยิ่งในการสื่อสารกับคนไข้ ขณะเดียวกันหนานศรีวิชัยก็ต้องเรียนภาษาไทยกับแมคคิลวารีเช่นกัน เพื่อที่จะสามารถอ่านพระคัมภีร์ไบเบิลและหนังสือที่ให้ความรู้เกี่ยวกับคริสต์ศาสนา เพราะในขณะนั้นมีเพียงเอกสารภาษาไทยหรือภาษาไทยกลางที่ใช้ในงานเผยแพร่วิชายาที่กรุงเทพฯ อีกทั้งเวลานั้นยังไม่มีโรงพิมพ์สำหรับภาษาพื้นเมือง เมื่อโซเฟีย แมคคิลวารีได้ริเริ่มชั้นเรียนในบริเวณบ้านพักของครอบครัวแมคคิลวารีสำหรับเด็กหญิงในพ.ศ.2418 โดยเน้นสอนงานบ้านงานเรือนและที่สำคัญคือการหัดอ่านภาษาไทยด้วย

ชีวิตสีโหม้ในวัยเด็กจนถึงวัยหนุ่มจึงได้เรียนรู้ถึง 3 ภาษา คือ ภาษาพื้นเมืองซึ่งเป็นภาษาแม่ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ภาษาไทยสำหรับการอ่านหนังสือเกี่ยวกับคริสต์ศาสนา และภาษาอังกฤษเพื่อการติดต่อสื่อสารกับชาวตะวันตก ภาษาไทยและภาษาอังกฤษจึงเริ่มเข้ามามีบทบาทในเขตเมืองและบริเวณใกล้เคียง การมาสหรัฐอเมริกาครั้งนี้สีโหม้จึงมีความตั้งใจที่จะเรียนและฝึกฝนภาษาอังกฤษที่เขาเห็นว่ามีจำเป็นต่อการใช้ชีวิตในเชียงใหม่ที่ต้องติดต่อสื่อสารกับชาติตะวันตกที่เข้ามาทำธุรกิจการค้า และยังเป็นเครื่องมือนำไปสู่ความรู้และวิทยาการสมัยใหม่ ขณะเดียวกันสีโหม้ก็ยังใช้ภาษาพื้นเมืองในการสื่อสารกับหม่อมชืดและเด็ก ๆ เช่นเดียวกับเมื่อครั้งอยู่เชียงใหม่ “ละอ่อนทุกคนพูดคำเชียงใหม่ [เด็กทุกคนพูดคำเชียงใหม่] บ่ลืมสักคน”¹⁸²

การได้มาใช้ชีวิตในเมืองไอค์แลนด์และซานฟรานซิสโกของสีโหม้ในฐานะ “คนลาว”¹⁸³ จากทางตอนเหนือสยาม น่าจะเป็นภาพแปลกใหม่และดึงดูดความสนใจของชาวอเมริกันที่นั่น การเดินทางมาของซาร่าห์ชืดและสีโหม้นั้นเป็นที่รับรู้ในวงสังคมคริสตจักรเพรสไบทีเรียน เพราะมีมิชชันนารีหลายคนที่เคยปฏิบัติงานทางภาคเหนือได้แวะเวียนไปมาสู่กับหม่อมชืดเสมอ นอกจากหมอลือแล้วก็ยังมีความสนใจของฟิสิกส์ เรื่องเล่าตัวตนสีโหม้ได้ปรากฏผ่านบทสัมภาษณ์

¹⁸¹ วัชร สันธูประมา. (2533). ภาษาที่ใช้ในการสอนและการสอนภาษาในโรงเรียนของมิชชันนารีทางภาคเหนือ นับตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง. ใน เฮอริเบท สวอนสัน และ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม (บรรณาธิการ). *ศาสนาคริสต์-มิชชันนารี-สังคมไทย รวมบทความชุดที่ 1*. หน้า 15.

¹⁸² บุญเสริม สาทราบัย และ กมลธร ปาละนันท์. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 87.

¹⁸³ มิชชันนารีเรียนคนล้ากันว่า “ลาว”

ของผู้สื่อข่าวจากหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นว่า สีโหม้เป็นชาวลาวพื้นเมืองคนแรกที่ได้เหยียบย่างสู่ผืนแผ่นดินทวีปอเมริกาพร้อมกับมิสซิสซิปปี บุตรสาวของหมอบรัดเลย์ หนึ่งในมิชชันนารีเพรสไบทีเรียนรุ่นแรกในสยามและได้สมรสกับนายแพทย์มารีออน เอ.ซีค. แพทย์ผู้ได้รับการส่งออกไปปฏิบัติหน้าที่ตามพันธกิจมิชชันนารีที่เมืองเชียงใหม่ เมืองหลวงของแคว้นลาวในพ.ศ. 2417 ซึ่งทำงานแพทย์อยู่ 10 ปี จนเมื่อ 5 ปีที่แล้ว (ราวพ.ศ. 2422-ผู้วิจัย) เขายังได้ทำธุรกิจอุตสาหกรรมป่าไม้สักในพื้นที่สัมปทานและมีโรงงานแปรรูปไม้ขอนแก่นที่บ้านในเมืองเชียงใหม่ บทสัมภาษณ์นี้ได้รับการเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์ The Daily Argus News วันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2432 ในหัวข้อข่าว “Laos and Its People” ดังข้อความว่า

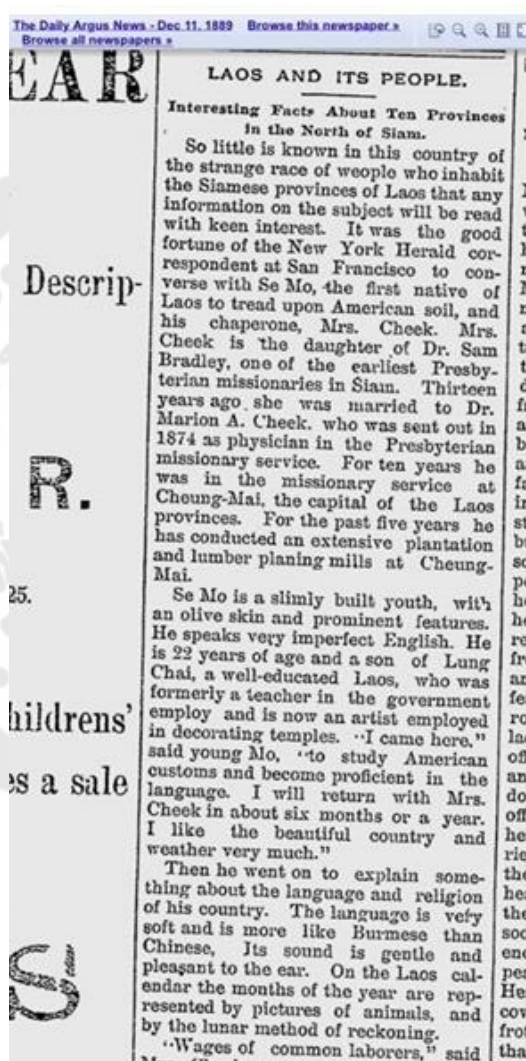
“สีโหม้ หม่อมมอมบาง ผิวสีมะกอก มีรูปร่างหน้าตาคนแคระ พูดภาษาอังกฤษกระต่อนกระแท่น พูดได้ไม่ค่อยถูกต้องนัก อายุ 22 ปี บุตรชายลุงช้อย ชาวลาวผู้มีการศึกษาดี ผู้เคยเป็นครูในสังกัดของรัฐและปัจจุบันเป็นช่างฝีมือทำงานแกะสลักลวดลายให้กับวัดต่าง ๆ สีโหม้บอกว่า “ข้าพเจ้ามาที่นี่เพื่อศึกษาลัทธิธรรมเนียมปฏิบัติของอเมริกา และอยากจะเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในภาษาอังกฤษ ข้าพเจ้าจะเดินทางกลับพร้อมมิสซิสซิปปีในอีกราว 6 เดือนหรือ 1 ปี ข้าพเจ้าชอบประเทศที่สวยงามและอากาศที่นี่มาก”¹⁸⁴

ผู้เขียนบทสัมภาษณ์ยังอธิบายเรื่องการใช้ภาษาอังกฤษและเรื่องศาสนาในบ้านเมืองตอนเหนือของสยาม ว่า สำเนียงภาษาอังกฤษของเขาใกล้เคียงกับพม่ามากกว่าจีน ฟังดูแล้วอ่อนโยนและสบายหู ส่วนปฏิทินที่ลาวแคว้นเชียงใหม่ เป็นการนับรอบปีที่ใช้สัญลักษณ์รูปสัตว์แทนแต่ละปี¹⁸⁵ (แสดงว่าสีโหม้กำลังอธิบายถึงลักษณะรอบ 12 ปีนักขัตฤกษ์-ผู้วิจัย) และใช้นับวันเดือนตามระบบจันทรคติ เรื่องราวเกี่ยวกับตัวตนสีโหม้ที่ปรากฏในสิ่งพิมพ์นี้ ทำให้ผู้คนจำนวนหนึ่งในชนวนพราวนซิสโกรับรู้ถึงการดำรงอยู่ของสีโหม้ แม้ทักษะความสามารถด้านภาษาอังกฤษยังไม่ได้

¹⁸⁴ Laos and its people. *The Daily Argus News*. December 11, 1889.

¹⁸⁵ เรื่องปี 12 นักขัตฤกษ์ เป็นความวัฒนธรรมความเชื่อที่มีต้นกำเนิดจากอารยธรรมจีน แล้วมีการแพร่ขยายออกไปในแถบเอเชียตะวันออก เช่น ไทย เขมร เวียดนาม ญี่ปุ่น และมีการปรับแปลงคติความเชื่อให้เข้ากับพื้นฐานความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีของพื้นถิ่นนั้น ล้วนนำกับวัฒนธรรมนี้เข้ามาใช้ในการนับปีแบบล้านนาที่เรียกว่า “ปักขทินล้านนา” ที่ใช้บอกวัน เวลาและรายละเอียดสำหรับคำนวณวันเวลาในการประกอบกิจกรรมพิธีการต่าง ๆ และยังแสดงถึงอัตลักษณ์ล้านนาที่มีวัฒนธรรมและองค์ความรู้ที่สืบทอดกันมา (ดูเพิ่มเติมใน ชยุตภักดิ์ คำมูล. หนึ่งในทศวรรษแห่งพัฒนาการปักขทินล้านนา (ปฏิทินล้านนา-ผู้วิจัย). วารสารคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ออนไลน์)

นัก แต่เขามีความเชื่อมั่นในตัวเองที่นำเสนอตัวตนและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของล้านนาให้กับคนอเมริกันในต่างแดน หรืออาจจะมองให้ลึกซึ้งไปกว่านั้นก็ได้ว่า สี่หมื่นต้องการแสดงให้ผู้คนในสังคมโลกสมัยใหม่ที่มีความเจริญไปด้วยวัตถุได้รับรู้เรื่องราวของผู้คนในดินแดนห่างไกลทางภาคเหนือของไทย แม้ว่าล้านนาจะเป็นสังคมแบบจารีต แต่ก็มีความเจริญและมรดกทางภาษาของตนเองที่สืบทอดกันมาช้านาน มิใช่คนมีดบอดล้ำหลังดังที่มีชนชั้นวรรณะได้ให้หมิ่นภาพไว้

ภาพประกอบ 13 ชาวบพัสมาภาษณ์สี่หมื่น จากหนังสือพิมพ์ของสหรัฐอเมริกา

The Daily Argus News, 11 December 1889.

ที่มา : [news.google.com>newspapers](https://news.google.com/newspapers)

บทที่ 3

โลกทัศน์ของสีโหม่ว วิชัย ในวัยทำงานจนถึงบั้นปลายชีวิต (พ.ศ.2433-2481) : ภาพสะท้อนจากกิจกรรมในชีวิตประจำวันและวรรณกรรมเชิงวิไลสนา “ศาสนาสองฝ่าย”

เนื้อหาในบทนี้จะกล่าวถึงโลกทัศน์ของสีโหม่ว วิชัย ในช่วงชีวิตของสีโหม่วหลังกลับมาจากสหรัฐอเมริกาเมื่อพ.ศ. 2433 จนถึงพ.ศ. 2481 ซึ่งสีโหม่วเสียชีวิต โดยวิเคราะห์จากกิจกรรมในชีวิตของสีโหม่วประกอบกับวรรณกรรมเชิงวิไลสนา “ศาสนาสองฝ่าย” ซึ่งสีโหม่วเขียนขึ้นเมื่อพ.ศ. 2480 ก่อนที่เขาจะเสียชีวิตเพียง 1 ปี เหตุที่เลือกศึกษาโลกทัศน์ของสีโหม่วจากกิจกรรมในชีวิตของเขา เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการกระทำที่แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ของเขา ส่วนการใช้วรรณกรรมเชิงวิไลสนา “ศาสนาสองฝ่าย” เนื่องจากเป็นเอกสารที่สีโหม่วเป็นผู้เขียนขึ้นเองโดยตรงจึงเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ของสีโหม่วได้อย่างชัดเจนที่สุด อย่างไรก็ตามผู้วิจัยตระหนักดีว่าโลกทัศน์ของสีโหม่วเป็นสิ่งที่มาจากความรู้และประสบการณ์ที่ได้ผ่านการสั่งสมมามากจากสิ่งที่สีโหม่วได้ประสบในชีวิตจริงและจากสถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ในชีวิตของเขา ดังนั้นในการวิเคราะห์โลกทัศน์ของสีโหม่วจะเริ่มด้วยการอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างสีโหม่วกับบริบททางประวัติศาสตร์ของล้านนาในช่วงพ.ศ. 2433-2481 เพื่อให้เห็นถึงที่มาของโลกทัศน์ก่อนแล้วจึงอธิบายถึงโลกทัศน์ของสีโหม่วที่สะท้อนให้เห็นจากกิจกรรมในชีวิตและในวรรณกรรมเชิงวิไลสนา “ศาสนาสองฝ่าย”

3.1 สีโหม่วในวัยทำงานจนถึงบั้นปลายชีวิตในบริบททางประวัติศาสตร์ของล้านนาในยุคเปลี่ยนผ่าน

3.1.1 การเกิดขึ้นของแนวคิด “คริสตจักรพื้นเมือง” ในแวดวงมิชชันนารีในล้านนาที่ส่งผลต่อสีโหม่ว

งานพันธกิจของคณะธรรมการในช่วงบุกเบิกนั้นเป็นกิจกรรมของคณะธรรมทูต ทั้งในเรื่องการประกาศ การศึกษา การแพทย์ เมื่อมีการขยายงานและมีผู้หันมานับถือคริสต์ศาสนามากขึ้นจนมีสถิติที่น่าพอใจ จึงเกิดแนวคิดของ “คริสตจักรพื้นเมือง” (Native Church) หมายถึง คริสตจักรของคริสตชนพื้นเมืองที่คนพื้นเมืองมีส่วนรับผิดชอบงานพันธกิจด้วยตนเองและมีลักษณะเป็นคริสตจักรที่เป็น “แบบพื้นเมือง” (Indigenous Church) หมายถึง คริสตจักรที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างแนวความเชื่อ การปฏิบัติในคริสต์ศาสนาและลักษณะพื้นฐานทางสังคม โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรม ประเพณีของคนพื้นเมือง รวมทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรมการ

ก่อสร้างสถานที่นั้สการ รูปแบบการนั้สการที่ต้งเกิ่ขึ้นด้วยจิตวิญญาณที่เป็นของคนพื้นเมืองอย่างแท้จริง¹⁸⁶

งานพันธกิจบุกเบิกศาสนาในล้านนาช่วงแรก ๆ นั้น คณะธรรมทูตเป็นเสมือนเจ้านายของคนพื้นเมือง เพราะพื้นฐานสังคมที่คุ้นเคยกับระบบอุปถัมภ์ ประกอบกับมิชชันนารีก็มักทำตัวเป็นผู้อุปถัมภ์ และสิ่งนี้กลายเป็นทัศนคติที่ตกทอดกันมาว่า “คณะธรรมทูตเป็นผู้ให้ คริสตชนไทยเป็นผู้รับ” จากข้อเขียนของคณะธรรมทูตกล่าวถึงแนวทางการปฏิบัติพันธกิจในช่วงนี้ว่า ไม่มีการเตรียมให้คริสตชนพื้นเมืองได้เรียนรู้ถึงการรับผิดชอบตนเอง ดังนั้นในช่วงแรก ๆ ของงานพันธกิจจึงยังไม่มีแนวคิดเรื่องคริสตจักรของชนพื้นเมือง¹⁸⁷

ต่อในพ.ศ.2432 มีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกอบรมทางศาสนศาสตร์¹⁸⁸ ที่เชียงใหม่โดยมีศาสนาจารย์วิลเลียม ด๊อด หรือหมอด๊อด เป็นผู้อำนวยการ จุดมุ่งหมายของการตั้งโรงเรียนฝึกอบรมนี้เพื่อฝึกอบรมผู้นำคริสตจักรให้ทำงานประกาศและเป็นผู้ช่วยมิชชันนารี แต่ไม่ได้ฝึกให้เป็นผู้นำที่สามารถบริหารจัดการและดูแลคริสตจักรท้องถิ่นของตนเอง หมอด๊อดมีทัศนะว่านักเรียนของเขาไม่มีคนใดที่ทำงานได้มากกว่าการเป็นเพียงผู้ช่วยมิชชันนารีเท่านั้น เพราะทัศนคติของคนพื้นเมืองที่มักทำตัวเหมือนเด็กที่ไม่ยอมโตเป็นผู้ใหญ่ จะทำอะไรก็ต้องขึ้นอยู่กับมิชชันนารีซึ่งเป็นแบบนี้นานแล้ว แต่หม่อมมอดังกล่าวขัดแย้งกับมิชชันนารีหลายคน เช่น ศาสนาจารย์โรเบิร์ต เออร์วิน ผู้ที่เข้ามาดูแลโรงเรียนแทนหมอด๊อดในช่วงที่ลาไปต่างประเทศ เออร์วินเป็นมิชชันนารีหัวก้าวหน้าที่เห็นว่าคนพื้นเมืองมีความรู้ความสามารถที่ควรจะได้ฝึกฝนให้เป็นผู้นำและผู้ประกาศที่ดีได้¹⁸⁹

ประสิทธิ์ พงศ์อุดม ให้ความเห็นว่าอคติของมิชชันนารีที่มีต่อผู้นำพื้นเมืองนี้ น่าจะเกิดจากวิถีทางวัฒนธรรมแบบตะวันตกและประสบการณ์ทางลบที่ได้พบเห็นในซีกโลกตะวันออก ดังเช่นในช่วงพ.ศ.2436-2437 ที่เริ่มเกิดแนวคิดในการสร้างผู้นำคริสตจักรพื้นเมือง โดยมีผู้นำชาวพื้นเมือง 7 คนได้รับการสถาปนาให้เป็นศิษยาภิบาล และอีก 9 คนที่เตรียมตัวเป็นศิษยาภิบาลในพ.ศ.2439 ซึ่งรายงานของคณะมิชชันนารีในพ.ศ.2441 ระบุว่า มีเพียง 3 คนเท่านั้นที่ปฏิบัติงานเป็นที่น่าพึงพอใจ¹⁹⁰ โดยหนึ่งในนั้นคือ ปัญญา ไชยวัฒน์

¹⁸⁶ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2527). *ประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย*. หน้า 46.

¹⁸⁷ แหล่งเดิม. หน้า 18.

¹⁸⁸ โรงเรียนฝึกอบรมทางศาสนศาสตร์ ตั้งขึ้นในพ.ศ.2432 ที่เชียงใหม่ ภายใต้การอำนวยการของศาสนาจารย์ วิลเลียม คลิฟ ดอดด์ และต่อมาได้พัฒนาเป็นวิทยาลัยศาสนศาสตร์แมคกิลวารี.

¹⁸⁹ Herbert R. Swanson. (1984). *Khrischack Muang Nua*. p.84.

¹⁹⁰ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2527) *เล่มเดิม*. หน้า 33-34.

ปัญหานี้เกิดขึ้นกับผู้นำคริสเตียนชาวพื้นเมืองมานาน ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ “กบฏศิษยาภิบาล” เมื่อพ.ศ.2438 ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้นำคริสเตียนชาวพื้นเมืองส่วนหนึ่งกับคณะมิชชันนารี อันมีสาเหตุจากการปรับนโยบายของคณะกรรมการฝ่ายต่างประเทศที่มีแนวความคิดในการสร้างผู้นำคริสเตียนพื้นเมืองให้สามารถสืบทอดหรือเข้ามาทำงานพันธกิจแทนคณะมิชชันนารี และเป็นการปลูกสร้างคริสตจักรให้เป็นของชนพื้นเมืองที่สามารถรับผิดชอบตนเองได้ โดยให้คริสตจักรพื้นเมืองเริ่มรับผิดชอบเลี้ยงดูตนเองมากขึ้น¹⁹¹ เนื่องด้วยคณะกรรมการกรรมการฝ่ายต่างประเทศที่เป็นผู้สนับสนุนเงินทุนให้คริสตจักรประสบปัญหาเศรษฐกิจ เมื่อผู้นำพื้นเมืองถูกส่งไปทำงานเป็นศิษยาภิบาลตามคริสตจักรต่าง ๆ จึงไม่ได้รับเงินเดือนจากคริสตจักรนั้น ๆ เพราะคริสตจักรบางแห่งรู้สึกว่าจะต้องรับภาระหนักเกินไป ศิษยาภิบาลจึงต้องเรียกร้องขอขึ้นเงินเดือนจากคณะกรรมการ ผลคือมีการต่อรองกันจนเป็นที่ตกลงกันได้ทั้ง 2 ฝ่าย¹⁹² ปัญหาที่เกิดขึ้นนี้เป็นอุปสรรคต่อการปลูกเร้าแนวคิดในการสร้างคริสตจักรพื้นเมือง อย่างไรก็ตามคณะกรรมการก็ยังคงพยายามประชุมวางแผนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว

สีโหมเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมอย่างมากกับกระแสความคิดเรื่อง “คริสตจักรพื้นเมือง” ที่ถูกพูดถึงในแวดวงมิชชันนารีในล้านนา ดังจะเห็นได้จากข้อเท็จจริงที่ว่าสีโหมเริ่มเข้ามาทำงานให้กับคริสตจักรอย่างจริงจังในพ.ศ.2447 ในฐานะศาสนาจารย์ ซึ่งมีภารกิจประการหนึ่งก็คือ เป็นผู้จัดเตรียมบทเรียนทางศาสนาสำหรับ “รวีวารศึกษา” หรือโรงเรียนวันอาทิตย์ โดยสีโหมทำหน้าที่นี้ร่วมกับศาสนาจารย์คำอ้าย ไชยวัฒน์ ทั้งนี้ประสิทธิ์ พงศ์อุดม หนึ่งในผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์ของคริสเตียนในไทยได้กล่าวว่าทั้งสีโหมและคำอ้ายเป็นผู้นำคริสเตียนพื้นเมืองที่มีบทบาทสำคัญในการสืบทอดความรู้และความเชื่อทางศาสนาที่ได้รับการถ่ายทอดจากมิชชันนารีไปสู่ชุมชนชาวคริสต์พื้นเมือง¹⁹³ อันเป็นการสนับสนุนและตอบสนององกิจกรรมทางศาสนาของมิชชันนารีในช่วงเวลานั้นที่มุ่งเน้นการสร้างอัตลักษณ์และความรู้สึกของความเป็นชุมชนร่วมกันในลักษณะของการประชุมแบบ “คอนเวนชัน”¹⁹⁴ เพื่อให้คริสเตียนพื้นเมืองเข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมการกำหนดแนวทางของคริสตจักรท้องถิ่นมากขึ้น¹⁹⁵

¹⁹¹ คริสต์ศาสนิกชนจะต้องบริจาคเงินเพื่อจ้างคนมาปกครองดูแลตนเองและมีอัตรากำหนดแน่นอน.

¹⁹² ดูรายละเอียดใน ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2527). *ประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย*.

¹⁹³ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2550). *เล่มเดิม*. หน้า 193.

¹⁹⁴ *แหล่งเดิม*. หน้า 198.

¹⁹⁵ Herbert R. Swanson. (1984). *Op.cit.* p. 123.

ต่อมาในวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ.2454 สีโหม้ในวัย 43 ปีได้รับตำแหน่งเป็น “ศิษยาภิบาล” ของคริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่ นับเป็นคนที่ 3 ต่อจากศิษยาภิบาลคนที่ 2 คือศาสตราจารย์ ปัญญา ไชยวัฒน์ ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ตั้งแต่พ.ศ.2439-2454 เป็นเวลา 15 ปี ปัญญา ยังมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติใกล้ชิดกับสีโหม้ คือเป็นน้าชายของนางคำป้อ (ไชยวัฒน์) วิชัย ภรรยาของสีโหม้ด้วย โดยปัญญาเป็นผู้ที่ได้เคยติดตามแมคกิลวารีไปทำการประกาศศาสนาตามที่ต่าง ๆ หลายปี จนได้รับการสถาปนาเป็นศาสตราจารย์และศิษยาภิบาลคริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่ จึงได้รับความรู้และประสบการณ์ที่หล่อหลอมจากแมคกิลวารีมากพอสมควร¹⁹⁶ และในปีเดียวกันนี้ แมคกิลวารีได้เสียชีวิตลง นับเป็นการสูญเสียผู้นำอาวุโสสูงสุดของมิชชันนารีอเมริกันในล้านนาซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการเคารพนับถือจากชนทุกหมู่ชน ทั้งในล้านนาและกรุงเทพฯ มีการจัดพิธีศพอย่างยิ่งใหญ่และสมเกียรติอันแสดงให้เห็นถึงสถานภาพทางสังคมที่สูงของมิชชันนารีในสังคมล้านนาด้วย

งานศึกษาของ ชาลี เอื้อไพบูลย์ ได้กล่าวว่าในช่วงพ.ศ.2442-2463 มิชชันนารีอเมริกันได้กลายเป็นชนชั้นนำในเชียงใหม่อย่างเต็มตัว เห็นได้จากชีวิตความเป็นอยู่และการยอมรับนับถือจากคนกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มการแพทย์และการศึกษาที่เข้าเป็นสมาชิกของ “สโมสรยิมคานา” ที่สร้างเมื่อพ.ศ.2441 สำหรับใช้เป็นสถานที่เล่นกีฬาและจัดกิจกรรมทางสังคมที่จำกัดไว้เฉพาะชาวตะวันตก เจ้านาย และข้าหลวงจากสยาม แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับชนชั้นสูงอันเป็นการบ่งบอกถึงสถานภาพทางสังคมที่สูงของมิชชันนารี ซึ่งแน่นอนว่าย่อมส่งผลให้สถานภาพทางอำนาจก็สูงตามไปด้วย¹⁹⁷

ในพ.ศ.2456 สีโหม้ และ คำอ้าย ไชยวัฒน์ ได้ทำหน้าที่ศาสตราจารย์สอนในโรงเรียนศาสนศาสตร์¹⁹⁸ ซึ่งมีนักเรียนจำนวน 50 คนใน 3 ระดับชั้น ซึ่งมีครูผู้สอนเพียง 4 คนเท่านั้น คือสีโหม้ คำอ้าย และอีก 2 คนเป็นมิชชันนารี คือ เฮนรี ไวท์ และ โรเดอริค กิลลิส ในปีต่อมาไวท์ได้ขอลาหยุดพักงาน ส่วนกิลลิสก็ป่วย สีโหม้ และ คำอ้ายจึงต้องรับภาระหน้าที่ในการสอนและบริหารจัดการแทน มีบันทึกจากคณะกรรมการมิชชันว่าผู้สอนชาวพื้นเมืองทั้ง 2 คนทำงานได้ดีเทียบเท่ากับมิชชันนารีทีเดียว¹⁹⁹ ซึ่งมีความแตกต่างจากมุมมองของโรเบิร์ต สเปียร์ ผู้แทนของคณะกรรมการฝ่ายต่างประเทศซึ่งเดินทางมาตรวจเยี่ยมงานพันธกิจของคณะกรรมการเพรสไบที

¹⁹⁶ คำมูล ชินวงศ์. (1992). *ฮากเก๊าเบียร์เฮด*. หน้า 37.

¹⁹⁷ ชาลี เอื้อไพบูลย์. (2555). *เล่มเดิม*. หน้า 227.

¹⁹⁸ โรงเรียนศาสนศาสตร์ ตั้งขึ้นที่เชียงใหม่ในพ.ศ.2432 โดยการริเริ่มของวิลเลียม ค็อด หรือหมอด็อด จุดประสงค์เพื่อฝึกอบรมผู้นำคริสเตียนให้มีความสามารถในการทำงานประกาศและเป็นผู้ช่วยของมิชชันนารี.

¹⁹⁹ Herbert R. Swanson. (1984). *Op.cit.* p.85.

เรียนในประเทศไทยในพ.ศ.2458 กล่าวว่า “จากประสบการณ์ที่ผ่านมา แสดงให้เห็นว่าไม่มีคนลาว (ไทยเหนือ) สักคนเดียวที่มีคุณสมบัติจะเป็นศิษยาภิบาลได้”²⁰⁰ คณะกรรมการฝ่ายต่างประเทศจึงเห็นความจำเป็นต่อการสร้างผู้นำคริสตชนพื้นเมืองที่สามารถดูแลรับผิดชอบตนเองได้ แต่คณะกรรมการที่ปฏิบัติงานในล้านนาก็มักกล่าวอ้างว่าคนพื้นเมืองไม่มีความสามารถที่จะแบกรับภาระงานพันธกิจได้ นอกจากพื้นฐานทางสังคมระบบอุปถัมภ์แล้ว บุคลิกและอุปนิสัยก็ยังเป็นอุปสรรค คือ เป็นคนเฉื่อยชาไม่กระตือรือร้น ขาดความรู้อย่างลึกซึ้งในศาสนา มุ่งหวังพึ่งพาผู้อื่น ไม่มีเจตนาที่จะรับผิดชอบ และไม่รู้จักคุณค่าของเวลาแบบคนตะวันตก²⁰¹ ขณะเดียวกันคนพื้นเมืองจำนวนไม่น้อยก็มีทัศนคติว่าการปกครองตนเองนั้นเป็นการลบหลู่บุญคุณและเกียรติคุณของคณะกรรมการ ซึ่ง เป็นลักษณะนิสัยอีกอย่างหนึ่งของคนในสังคมล้านนา²⁰² ที่มีพื้นฐานของการเกรงกลัวเจ้าขุนมูลนาย สาเหตุเหล่านี้จึงเป็นอุปสรรคต่อการสร้างคริสตจักรของชนพื้นเมือง

ดังที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่าทั้ง ๆ ที่คณะกรรมการฝ่ายต่างประเทศจะเห็นความสำคัญและพยายามประชุมวางแผนการสร้างคริสตจักรชนพื้นเมือง แต่ก็มีคณะกรรมการส่วนหนึ่งพยายามอ้างเหตุผลและโน้มน้าวว่าเป็นความไม่พร้อมของชนพื้นเมืองในหลาย ๆ ด้าน ขณะที่มิชชันนารีบางคนก็เห็นความสามารถและศักยภาพของผู้นำพื้นเมืองและรายงานไปยังคณะกรรมการต่างประเทศ แต่ก็คงเป็นเสียงน้อยกว่า สาเหตุนี้ น่าจะทำให้เริ่มเกิดการก่อตัวทางความคิดของผู้นำคริสเตียนพื้นเมือง คือ ปัญญา สืโหม และคำอ้าย ที่ต้องการผลักดันให้คริสตชนพื้นเมืองมีบทบาทในการทำพันธกิจ นับได้ว่าเป็นการรวมตัวของปัญญาชนคริสเตียนทั้ง 3 หรือ “The Chiang Mai Triumverate”²⁰³ ที่ต้องการเคลื่อนไหวเพื่อจัดตั้งคริสตจักรของชนพื้นเมืองในเวลาต่อมา

²⁰⁰ Robert E. Speer. Repodt of Deputation (New York : Board of Foreign Missions, 1916). P. 109. อ้างใน เฮอร์เบิร์ต สวอนสัน. (1992). เหมือนดังขมิ้นกับปูน คริสต์ศาสนาในบริบทประวัติศาสตร์ไทย. หน้า 13.

²⁰¹ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2527). เล่มเดิม. หน้า 47

²⁰² แหล่งเดิม. หน้า 47.

²⁰³ Herbert R. Swanson. (1984). *Op.cit.* p.148.

ภาพประกอบ 14 (จากซ้ายไปขวา) สีโหม่ว วิรัชย์, คำอ้าย ไชยวัฒน์, ปัญญา ไชยวัฒน์

ที่มา : Historical Sketch Of Protestant Missions in Siam - 1828-1928 P.278 หอ

จดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ

3.1.2 การปรับตัวของคริสเตียนภายใต้การดำเนินนโยบายชาตินิยมของสยามสมัย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงสมัยรัฐบาลพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468) พระองค์ทรงใช้นโยบายชาตินิยมในภาพประกอบ 11 ภาพประกอบ 12 การปลูกฝังให้คนในชาติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยเน้นความสำคัญสูงสุดของพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นหัวใจของชาติ รวมทั้งความสำคัญของพุทธศาสนาซึ่งเป็น “ศาสนาประจำชาติไทย” การดำเนินนโยบายชาตินิยมของรัฐบาลสยามสมัยนี้ส่งผลกระทบต่อการทำงานเผยแผ่คริสต์ศาสนาของมิชชันนารีในสยามเป็นอย่างมาก เนื่องจากลัทธิชาตินิยมของไทยต่อต้านอิทธิพลของคริสต์ศาสนา ดังมีข้อเท็จจริงว่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นในท้องถิ่นบางแห่งมีการกีดกันและข่มเหงผู้ที่เปลี่ยนศาสนาเป็นคริสเตียน เช่น ชุมชนชาวคริสต์ที่บ้านส้มในเมืงน่าน ผู้นำหมู่บ้านที่บ้านส้มได้ห้าม

ไม่ให้ชาวบ้านคบค้าสมาคมหรือใช้บ่อน้ำร่วมกับคนที่นับถือคริสต์เนื่องจากเกรงว่าชาวบ้านจะถูกชักชวนให้เปลี่ยนไปนับถือคริสต์ หรือที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งในเมืองแพร่ มีคริสเตียนถูกผู้นำในหมู่บ้านข่มขู่จะตัดน้ำจากเหมืองฝายที่เข้าสู่ที่นาของพวกเขา หากคริสเตียนกลุ่มนี้ไม่ไปเข้าร่วมพิธีไหว้ผีที่จัดขึ้นในหมู่บ้านเพื่อขอให้หมู่บ้านมีความอุดมสมบูรณ์ปลูกพืชได้ดี อีกทั้งการปลูกกระแสดความรู้สึกชาตินิยมที่เน้นพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยยังส่งผลกระทบต่อการทำงานของมิชชันนารีที่อยู่ระดับสูงในคริสตจักรและกลุ่มปัญญาชนชาวคริสต์ที่ทำงานที่ศูนย์มิชชันต่าง ๆ ท่ามกลางการดำเนินงานของรัฐบาลสยามที่นำนโยบายชาตินิยมมาใช้ในทางปฏิบัติเพื่อรวมคนในชาติให้เป็นหนึ่งเดียวกัน เช่น การประกาศใช้พระราชบัญญัติแปลงชาติ (พ.ศ. 2454) พระราชบัญญัติสัญชาติ (พ.ศ. 2455) พระราชบัญญัติขนานนามสกุล (พ.ศ. 2456) ซึ่งพระราชบัญญัติเหล่านี้เป็นกฎหมายที่เปิดช่องให้คนในสยามที่ไม่ใช่คนไทยโดยกำเนิด ผู้ที่มีวัฒนธรรมแบบอื่นซึ่งต่างจากแบบแผนวัฒนธรรมของกรุงเทพฯ เปลี่ยนเป็น “คนไทย” ได้

จากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์พบว่ามิชชันนารีฝ่ายโปรเตสแตนต์ (คริสเตียน) มีการปรับตัวเพื่อลดอุปสรรคในการดำเนินงานเผยแผ่คริสต์ศาสนา เห็นได้จากการที่ในพ.ศ. 2456 มิชชันนารีอเมริกันที่ปฏิบัติงานในล้านนาได้เปลี่ยนชื่อเรียกมิชชันของพวกเขาจาก “มิชชันลาว” เป็น “มิชชันแห่งสยามเหนือ” เนื่องจากสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงทักท้วงมิชชันนารีที่ยังใช้คำว่า “มิชชันลาว” ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องทั้งในทางภูมิศาสตร์และทางการเมือง เนื่องจากสยามและล้านนาได้รวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว²⁰⁴ หรือการที่โรงเรียนของมิชชันนารีในล้านนาเปลี่ยนจากการใช้ภาษาล้านนาในการสอนมาสอนด้วยภาษาไทยกลางตามนโยบายของรัฐบาลสยามที่ต้องการให้โรงเรียนในท้องถิ่นต่าง ๆ ใช้ภาษาไทยกลางเป็นภาษาหลักเพื่อสร้างเอกภาพของชาติ²⁰⁵

ทั้งนี้การดำเนินงานของมิชชันนารีในลักษณะที่ปรับตัวเข้ากับผู้นำของสยามยังคงดำเนินสืบมาแม้ว่าจะสิ้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วก็ตาม ดังพบว่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477) เมื่อครั้งเสด็จประพาสเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. 2469 ศาสนาจารย์วิลเลียม แฮริส ซึ่งดูแลโรงเรียนบรินส์รอยแยลสวิทยาลัย ได้กราบบังคมทูลเน้นย้ำว่าโรงเรียนดำเนินการสอนด้วยภาษาไทยกลางเพื่อเป็นการ “สมานสามัคคีระหว่างไทยเหนือกับไทยใต้”²⁰⁶ สำหรับสี่หมื่นเองก็พบว่าเขาได้เป็นหนึ่งในผู้ที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามใน

²⁰⁴ Herbert R. Swanson. (1984). *Op.cit.* p.154; ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2550). *เล่มเดิม*. หน้า 236.

²⁰⁵ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2550). *เล่มเดิม*. หน้า 178-179.

²⁰⁶ ชาลี เชื้อไพบูลย์. (2555). *เล่มเดิม*. หน้า 244.

การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้นำสยาม โดยในคราวที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2468-2477) ทรงเสด็จไปเชียงใหม่ นั้นสีโหมเป็นผู้นำกลุ่มคริสเตียนในเชียงใหม่ในการนมัสการและถวายพระพรเพื่อถวายความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว²⁰⁷

เมื่อเกิดการปฏิวัติ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 คณะราษฎรได้ทำการเปลี่ยนระบอบการปกครองของสยามจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย โดยสิ่งหนึ่งที่เป็นผลจากการปฏิวัติครั้งนี้คือการก่อตัวของกระแสชาตินิยมใหม่ (ชาตินิยมที่ให้ประชาชนเป็นหัวใจของชาติ) ภายใต้การนำของคณะราษฎรซึ่งส่งผลต่อการดำเนินงานของมิชชันนารีอยู่ไม่น้อย เนื่องจากคณะราษฎรต้องการควบคุมโรงเรียนและหลักสูตรของชาวต่างชาติ โดยในระยะแรกนั้นนโยบายของคณะราษฎรยังไม่ส่งผลต่อโรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกันและมิชชันนารีของคาทอลิกที่อยู่ไกลจากกรุงเทพฯ แต่ต่อมาคณะราษฎรได้ใช้ทั้งโรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกันและมิชชันนารีคาทอลิก เป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการปลูกฝังสำนึกชาตินิยมใหม่ให้แก่เด็กและเยาวชน ทำให้โรงเรียนของคาทอลิกต้องปรับตารางเวลาการสอนใหม่ให้เหมาะสมกับนโยบายของรัฐบาลคณะราษฎร ส่วนโรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกันปรับตัวเข้ากับรัฐบาลของพันเอกพระพหลพลุฑเสนา นายกรัฐมนตรีของสยาม (พ.ศ.2476-2481) ได้เป็นอย่างดี เห็นได้จากกรณีของโรงเรียนบรินส์รอยแยลส์วิทยาลัยในเชียงใหม่ที่มีการจัดกิจกรรมสนับสนุนนโยบายชาตินิยมของรัฐบาล ตลอดจนภายในโรงเรียนมีการเข้มงวดเรื่องการใช้ภาษาไทยกลางเป็นอย่างมาก มีการตกลงกันในที่ประชุมครูว่าจะให้นักเรียนเลิกพูด “คำเมือง” ในโรงเรียนและมีการลงโทษนักเรียนที่พูด “คำเมือง” ในโรงเรียน²⁰⁸

3.2 “คริสตจักร” และ “ความศิวิไลซ์” ในทัศนะของสีโหม วิชัย

ตามประวัติของสีโหม วิชัย นั้นหลังจากเดินทางกลับจากสหรัฐอเมริกาถึงเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2433 สีโหมได้ทำงานป่าไม้และค้าช้างร่วมกับหมอซิด ต่อมาเมื่อหมอซิดล้มป่วยและเสียชีวิตในพ.ศ. 2438 สีโหมทำธุรกิจค้าไม้ให้บริษัทบอมเบย์เบอร์มาต่อมาอีก 1 ปีก็เลิก จากนั้นสีโหมได้ไปทำป่าไม้ที่เมืองงาว (อำเภอหนึ่งในลำปาง) ซึ่งน่าจะเป็นพื้นที่สัมปทานของสีโหม²⁰⁹ โดยที่การทำ

²⁰⁷ แหล่งเดิม. หน้า 277.

²⁰⁸ แหล่งเดิม. หน้า 277.

²⁰⁹ กิจการป่าไม้ในมณฑลพายัพแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ ป่าไม้ในเมืองเชียงใหม่ และลำพูน เจ้าผู้ครองนครไม่ได้ทำเอง เป็นการนำสัญญาการเข้าไปขายให้บริษัทป่าไม้ชาวต่างประเทศ ส่วนป่าไม้ที่นครลำปาง น่าน และแพร่ เจ้าผู้ครองนครประกอบอาชีพทำป่าไม้โดยตรง และไม่ได้อนุญาตให้ชาวต่างชาติบุคคลอื่นดำเนินกิจการที่สีโหมทำป่าไม้ที่เมืองงาว เขตนครลำปางจึงน่าจะเป็นสัมปทานของตนเองที่เช่าจากเจ้าผู้ครองนคร (ดู

ธุรกิจป่าไม้ทำให้สีโหมมีฐานะร่ำรวยเป็น “พ่อเลี้ยงค้าไม้” ทั้งนี้จากบันทึกตอนหนึ่งของศาสตราจารย์ฟรีแมน มิซันนารีผู้เดินทางมาตรวจงานศาสนาในลาว (ล้านนา) พม่า จีนและอินโดจีน ทำให้ทราบว่าสีโหมเป็นพ่อค้าไม้ส่งออกที่มีฐานะดีที่สุดในโบสถ์ท้องถิ่นและเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนสอนศาสนาวันอาทิตย์ เป็นประธานคณะกรรมการศึกษาภิบาลที่ดูแลและสนับสนุนโรงเรียนคริสเตียนในชุมชนที่เขาอยู่ซึ่งสังกัดในคริสตจักรเชียงใหม่²¹⁰ ขณะที่ข้อมูลจากบันทึกพงศาวดารตระกูลวิชัยระบุว่า ในพ.ศ.2447 สีโหมมีช้างเหลืออยู่ 2 เชือกและได้พาช้างไปตัดฟันชักลากไม้ที่ป่าแม่งัดเพื่อนำไม้มาปลูกบ้านหลังใหม่ที่ “บ้านสันป่าข่อย” บริเวณทางด้านใต้ของโบสถ์คริสตจักรที่ 1 เชียงใหม่ริมฝั่งตะวันออกแม่น้ำปิง และได้ขายช้างทั้งสองเชือก อันเป็นการเลิกทำธุรกิจสัมปทานไม้ในปีนั้น²¹¹

ทั้งนี้จากบันทึกในพงศาวดารตระกูลวิชัยทำให้ทราบอีกว่าสีโหม “พอเลิกจากการทำป่าไม้ ขายช้างหมดแล้ว ก็ได้มาซื้อที่นา ทำนาขายข้าวต่อมา”²¹² โดยสีโหมได้เป็นเจ้าของที่นาที่มีกระจายอยู่ในตำบลต่าง ๆ ถึง “8 ตำบล”²¹³ ในเมืองเชียงใหม่ ข้อมูลดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นสีโหมเป็นผู้ที่ปรับตัวให้เท่าทันกับกระแสความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่มาพร้อมกับการสร้างทางรถไฟสายเหนือเชื่อมกรุงเทพฯกับหัวเมืองล้านนา ซึ่งเริ่มสร้างตั้งแต่พ.ศ. 2440 ค่อย ๆ ไล่จากกรุงเทพฯขึ้นมาผ่านปากน้ำโพ (นครสวรรค์) พิษณุโลก อุตรดิตถ์ ลำปาง ลำพูน จนมาถึงเชียงใหม่โดยสมบูรณ์ในปีพ.ศ. 2464 (ตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) ผลจากการสร้างทางรถไฟสายเหนือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจขึ้นในล้านนาที่เห็นได้ชัดคือ การ

เพิ่มเติม ชัยฉิม สุนทรสวัสดิ์. (2521). การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของไทย ตั้งแต่พ.ศ.2439-2475. หน้า 100.)

²¹⁰ Freeman, John H. (1910). *An Oriental Land of the Free or Life and Mission Work Among the Laos of Siam, Burma, China and Indo-China*. P. 171-172.

²¹¹ บุญเสริม สาทรรักษ์ และ กมลธร ปาละนันท์. (2557). *เล่มเดิม*. หน้า 29.

²¹² *แหล่งเดิม*. หน้า 29.

²¹³ *แหล่งเดิม*. หน้า 29.

พื้นที่ทำนาใน 8 ตำบลนี้ สันนิษฐานว่าอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกับบ้านของสีโหม ซึ่งตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำปิงฝั่งตะวันออกที่บ้านสันป่าข่อย อำเภอเมืองเชียงใหม่และเป็นเส้นทางติดต่อกับอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน แหล่งน้ำที่ใช้ในการทำนามาจากเหมืองฝายพญาคำที่มีพื้นที่รับน้ำกว่า 32,000 ไร่ สามารถปันน้ำให้กับการเกษตรกรรมในพื้นที่ 8 ตำบลทั้งในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน ได้แก่ ตำบลหนองหอย ตำบลหนองผึ่ง ตำบลยางเนิ้ง ตำบลสารภี ตำบลไชยสถาน ตำบลชมพู ตำบลหนองแฝก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (สมบูรณ์ บุญชู, ฝ่ายและเหมืองพญาคำ, มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ ออนไลน์)

ขยายตัวของการผลิตและการค้าข้าว โดยการขยายตัวของการค้าข้าวในล้านนนี้เริ่มจากภาคเหนือตอนล่างก่อนเนื่องจากพื้นที่ส่วนนี้อยู่ติดกับภาคกลางซึ่งเป็นแหล่งผลิตและค้าข้าวที่ใหญ่ที่สุดของสยามในเวลานั้น²¹⁴ แล้วขยายตัวขึ้นมายังภาคเหนือตอนบน โดยก่อนหน้าที่จะมีการสร้างทางรถไฟนั้นผู้คนในภาคเหนือตอนบนทำนาเป็นอาชีพหลักอยู่ก่อนแล้วแต่เป็นการผลิตข้าวเพื่อเลี้ยงตัวเอง แต่พอมีทางรถไฟสายเหนือ ผู้คนหันมาปลูกข้าวเพื่อขายโดยข้าวเปลือกเป็นสินค้าออกสำคัญที่ส่งขึ้นรถไฟลงมายังกรุงเทพฯ²¹⁵ ดังเห็นได้จากข้อมูลในตารางที่ 1 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงปริมาณพื้นที่การปลูกข้าวในภาคเหนือก่อนทางรถไฟสายเหนือจะเสร็จสมบูรณ์มาถึงเชียงใหม่เพียงเล็กน้อยและภายหลังจากการขนส่งทางรถไฟสายเหนือทั้งเส้นเปิดดำเนินการมาได้

1 ทศวรรษ

Table 1 ตารางที่ 1 พื้นที่การเพาะปลูกข้าวในภาคเหนือ พ.ศ. 2460-2470

พ.ศ.	พื้นที่การปลูกข้าว (พันไร่)
2460	1,128
2461	1,193
2462	1,171
2463	1,228
2464	1,347
2465	1,356
2466	1,318
2467	1,291
2468	1,291
2469	1,316
2470	1,418

²¹⁴ พอพันธ์ อูยยานนท์. (2558). ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ 5 ภูมิภาคของไทย. หน้า 151.

²¹⁵ พูนพร พูลทาจกร. (2530). การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลพายัพหลังการตัดทางรถไฟสายเหนือ พ.ศ. 2464-2484. หน้า 109.

ที่มา: ดัดทอนมาจาก ปลาย่อ ชนชนน. (2530). นายทุนพ่อค้ากับการก่อและขยายตัวของระบบทุนนิยมในภาคเหนือของไทย พ.ศ. 2464-2523. หน้า 44-45.

รวมทั้งข้อมูลจากตารางที่ 2 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงจำนวนข้าวเปลือกที่ส่งออก ณ สถานีรถไฟสำคัญ ๆ ในมณฑลพายัพ (ล้านนา) ในช่วงพ.ศ. 2464-2470

Table 2 ตารางที่ 2 จำนวนข้าวเปลือกที่ส่งออก ณ สถานีรถไฟสำคัญ ๆ ในมณฑลพายัพ (ล้านนา) ระหว่างพ.ศ. 2464-2470 (หน่วย: ตัน)

พ.ศ.	สถานีเด่นชัย	สถานีนครลำปาง	สถานีลำพูน	สถานีเชียงใหม่
2464	983	211	803	4,302
2465	1,766	N.A.	N.A.	7,079
2466	6,417	N.A.	N.A.	12,421
2467	6,016	2,884	8,738	11,303
2468	4,170	4,482	6,294	12,825
2469	7,026	N.A.	N.A.	14,463
2470	10,629	4,801	10,702	24,563

ที่มา ดัดแปลงจาก พูนพร พูลทจักร. (2530). การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลพายัพหลังการตัดทางรถไฟสายเหนือ พ.ศ. 2464-2484. หน้า 111.

ทั้งนี้รัฐบาลสยามมีบทบาทในการสนับสนุนการขยายตัวของการผลิตและการค้าข้าวในช่วงต้น ๆ ของการสร้างทางรถไฟสายเหนือจนกระทั่งสร้างมาถึงปลายทางที่เชียงใหม่ (พ.ศ. 2443-2464) โดยใช้ระบบการบริหารราชการแผ่นดินส่วนภูมิภาคหรือระบบมณฑลเทศาภิบาลเป็นตัวกระตุ้นการผลิตทางเกษตรในท้องถิ่น รวมทั้งการนำระบบการจัดการเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินแบบใหม่มาใช้ทำให้ที่ดินกลายเป็นสินค้าที่ผู้มีเงินทุนสามารถซื้อขายสำหรับประกอบธุรกิจเพาะปลูกพืชเชิงพาณิชย์แทนระบบศักดินาที่ใช้ในล้านนามาแต่เดิมและจำกัดโอกาสของผู้คนทั่วไปในการถือครองและซื้อขายที่ดินสำหรับเพาะปลูกเพื่อการค้า ตลอดจนการปรับเปลี่ยนระบบการเรียกเก็บ

ภาษีจากราษฎรและการซื้อขายโคกระบือภายในล้านนา ทำให้ราษฎรในล้านนาทำการปลูกข้าวเพื่อขายมากขึ้น²¹⁶ นอกจากนี้รัฐบาลสยามยังส่งเสริมให้ชาวบ้านในล้านนาหันมาปลูกข้าวเจ้าแทนข้าวพันธุ์พื้นเมืองเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดผู้บริโภค²¹⁷

ผลจากการขยายตัวของเศรษฐกิจข้าวในล้านนาที่เห็นได้ชัดเจนอีกอย่างหนึ่งคือ การเกิดขึ้นของนายทุนพ่อค้าข้าว โดยเฉพาะพ่อค้าชาวจีนที่ตั้งร้านในบริเวณใกล้สถานีรถไฟเพื่อใช้รถไฟในการส่งสินค้า²¹⁸ ในแง่นี้จึงกล่าวได้ว่าสีโหม่วิชัย เป็นหนึ่งในนายทุนธุรกิจค้าข้าวที่เติบโตขึ้นร่วมรุ่มร่วมสมัยกับพ่อค้าชาวจีนที่เติบโตขึ้นในกระแสการขยายตัวของเศรษฐกิจข้าวในล้านนาช่วงแรก ๆ ที่เปิดใช้เส้นทางรถไฟสายเหนือ

เฉพาะในส่วนของสีโหม่นั้นผู้วิจัยเห็นว่าสิ่งที่น่าสนใจคือบริเวณที่สีโหม่วิชัยสร้างบ้านหลังใหม่เป็นพื้นที่ชุมชนคริสเตียน มีบ้านของมิชชันนารีตั้งอยู่หลายหลังและเป็นที่ตั้งของโบสถ์คริสต์จักรที่ 1 หรือโบสถ์หลวงซึ่งเป็นโบสถ์คริสต์จักรภาคเหนือด้วย โดยที่ “บ้านสันป่าข่อย” ของสีโหม่วิชัยเป็นบ้านไม้ 2 ชั้น รูปทรงสถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียลคล้ายกับบ้านของมิชชันนารีในเชียงใหม่ จากข้อมูลเกี่ยวกับที่ตั้งของบ้านสันป่าข่อยและรูปแบบของตัวบ้าน ประกอบกับข้อมูลจากบันทึกของศาสนาจารย์ฟรีแมน ที่กล่าวถึงข้างต้นแล้วว่าสีโหม่วิชัยได้เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนสอนศาสนาวันอาทิตย์และเป็นประธานคณะกรรมการศิษยาภิบาลที่ดูแลสนับสนุนโรงเรียนคริสเตียนในชุมชนที่เขาอยู่ จึงกล่าวได้ว่าหลังจากกลับมาจากสหรัฐอเมริกาได้ 14 ปี สีโหม่วิชัยให้ความสำคัญกับงานด้านคริสต์ศาสนา ในการทำความเข้าใจโลกทัศน์ของสีโหม่วิชัยในวัยทำงานจนถึงบั้นปลายชีวิต (พ.ศ. 2433-2481) ผู้วิจัยจะเน้นการอธิบายโลกทัศน์ของสีโหม่วิชัยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคริสต์ศาสนาเป็นสำคัญ ต่างจากโลกทัศน์ของสีโหม่วิชัยในช่วงแรกของชีวิตของเขาที่แสดงให้เห็นถึงความรู้ความคิดเกี่ยวกับโลกผู้คน และวัฒนธรรมแบบสมัยใหม่เป็นหลัก

²¹⁶ Anan Ganjanapan. (1984). *The Partial Commercialization of Rice Production in Northern Thailand (1900-1981)*. pp. 79-97.

²¹⁷ ชัยพงษ์ สำเนียง. (2560). *พัฒนาการของกลุ่มทุนและเครือข่ายธุรกิจในภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ. 2446-ปัจจุบัน*. หน้า 45.

²¹⁸ ปลายอ้อ ชนนวนนท์. (2530). *นายทุนพ่อค้ากับการก่อและขยายตัวของระบบทุนนิยมในภาคเหนือของไทย พ.ศ. 2464-2523*.

3.2.1 “คริสตจักร” ในทัศนะของสีโหม้

สีโหม้เริ่มเข้ามาทำงานให้กับคริสตจักรอย่างจริงจังในพ.ศ.2447 ในฐานะศาสนาจารย์ ซึ่งมีการกิจประการหนึ่งก็คือ เป็นผู้จัดเตรียมบทเรียนทางศาสนาสำหรับ “รวีวารศึกษา” หรือโรงเรียนวันอาทิตย์ โดยสีโหม้ทำหน้าที่นี้ร่วมกับศาสนาจารย์คำอ้าย ไชยวัฒน์ ทั้งนี้ประสิทธิ์ พงศ์อุดม หนึ่งในผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์ของคริสเตียนในประเทศไทยได้กล่าวว่าทั้งสีโหม้และคำอ้ายเป็นผู้นำคริสเตียนพื้นเมืองที่มีบทบาทสำคัญการถ่ายทอดความรู้และความเชื่อทางศาสนาจากมิชชันนารีไปสู่ชุมชนชาวคริสต์ ต่อมาสีโหม้ได้รับตำแหน่งเป็น “ศิษยาภิบาล” ของคริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่ ตามด้วยตำแหน่งศาสนาจารย์ในโรงเรียนศาสนศาสตร์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสีโหม้มีความรู้พอจะดูแลรับผิดชอบคริสตจักรของคนพื้นเมืองได้ ประกอบกับคณะกรรมการฝ่ายต่างประเทศของคริสตจักรในสยามเห็นถึงความสำคัญของการสร้างคริสตจักรชนพื้นเมืองที่บริหารโดยคริสเตียนพื้นเมือง อย่างไรก็ตามการตั้งคริสตจักรพื้นเมืองมีอุปสรรคอยู่หลายประการ ดังปรากฏว่าในพ.ศ. 2463 ได้มีการรวมมิชชันสยามและล้านนา โดยการผลักดันของคณะกรรมการต่างประเทศเพื่อสะดวกในการบริหารและประหยัดงบประมาณนั้น ทำให้เกิดข้อขัดแย้งในหมู่มิชชันนารีอเมริกันเนื่องจากมิชชันนารีจำนวนหนึ่งเกรงว่าการทำพันธกิจจะถูกครอบงำจากมิชชันสยาม โดยเฉพาะมิชชันนารีในศูนย์กลางที่เชียงใหม่ ดังที่ประสิทธิ์ พงศ์อุดม ได้กล่าวว่า มิชชันนารีของศูนย์เชียงใหม่อาจกลัวจะสูญเสียอิทธิพลในการเป็นศูนย์กลางของศูนย์มิชชันในล้านนา²¹⁹ ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้นโยบายการสร้างคริสตจักรพื้นเมืองล่าช้า เพราะมิชชันนารีอาจหวังว่าจะต้องสูญเสีย “อำนาจ” และความเป็น “ผู้นำ” ของคริสตจักรพื้นเมืองหลายแห่งที่คุ้นเคยกับการต้องพึ่งพามิชชันนารี ดังที่ชาลี เอื้อบุญลย์กล่าวว่า มิชชันนารีกลายเป็นชนชั้นนำที่มีทั้งอำนาจและสถานภาพที่สูงในสังคมเชียงใหม่ ชีวิตความเป็นอยู่ที่ศิวิไลซ์ยิ่งทำให้เกิดช่องว่างระหว่างมิชชันนารีกับคนพื้นเมือง ทำให้การพัฒนาคริสตจักรช่วงนั้นไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร อีกประการหนึ่งมิชชันนารีอาวุโสหลายคนที่ยุติภารกิจแล้วให้มีการตั้งคริสตจักรพื้นเมือง อาทิ แมคกิลวารี ก็เสียชีวิตแล้ว หลายคนก็ลากลับสหรัฐอเมริกา สิ่งนี้จึงน่าจะทำให้สีโหม้และกลุ่มผู้นำปัญญาชนขึ้นมาเคลื่อนไหวเพื่อกระตุ้นให้ผู้นำพื้นเมืองเป็นผู้นำที่มีความสามารถเลี้ยงดู-ปกครอง-และประกาศด้วยตนเอง อันจะนำไปสู่การสร้างคริสตจักรพื้นเมืองที่เป็นอิสระจากมิชชันนารี เพื่อเป็นการแสดงศักยภาพและความเข้มแข็งที่จะดูแลตนเองได้ มิใช่เด็กที่ไม่ยอมโตในสายตาของมิชชันนารี²²⁰

²¹⁹ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2550). เล่มเดิม. หน้า 237.

²²⁰ Herbert Swanson. (1984). Op.cit. p. 84.

อีกเหตุการณ์หนึ่งที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มปัญญาชนคริสเตียนก็คือ ในช่วงเวลานั้นตรงกับรัชสมัยรัชกาลที่ 6 พระองค์ทรงสนับสนุนและสร้างความรู้สึกชาตินิยมเพื่อสร้างเอกภาพในประเทศ มีการปลุกเร้าให้พุทธศาสนาเป็นกำแพงต่อต้านการเติบโตของคริสต์ศาสนา ทำให้คริสต์ศาสนิกชนชาวไทยตื่นตัวในการเปลี่ยนคริสต์ศาสนาที่มีภาพลักษณ์ว่าเป็น “ต่างชาติ” ให้เป็นศาสนาของชนชาวไทย²²¹ ประกอบกับความสามารถของคณะกรรมการในการแบกภาระของคริสตจักรก็ลดลงจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ดังนั้น ในพ.ศ. 2464 คณะกรรมการฝ่ายต่างประเทศจึงพยายามผลักดันให้มีการสถาปนาคริสตจักรพื้นเมืองขึ้นมา

ในการเคลื่อนไหวครั้งนี้ได้มีการเสนอรูปแบบ “ คริสตจักรมณฑล คริสตจักรจังหวัด และคริสตจักรสาขา” อันเป็นแนวความคิดตั้งคริสตจักรของชนในชาติโดยวางแผนสร้างความมั่นคงระดับย่อยแล้วจึงขยายออกองค์กรให้เติบโตขึ้นเป็นองค์กรทางศาสนาระดับประเทศหรือรวมกำลังกับสยามใต้เพื่อพึ่งพากำลังความคิดกัน จากเดิมระดับใหญ่ลงสู่ระดับย่อย คือ คริสตจักรศูนย์กลางในเมืองสุโขทัย คริสตจักรชนบทกระจายรอบนอก²²²

นอกจากการเคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดคริสตจักรของชนพื้นเมืองแล้ว สี่หม้อยังมีทัศนะว่าควรจัดการศึกษาโดยคนพื้นเมืองควบคู่ไปด้วย²²³ ดังนั้นในปีเดียวกันนี้ บ้านสันป่าข่อย จึงได้ถูกจัดพื้นที่ส่วนหนึ่งตั้งเป็น “โรงเรียนพัฒนาวิทยา” เป็นโรงเรียนเตรียมความพร้อมคล้าย ๆ กับโรงเรียนเฟรนเนอริเมโมเรียล ซึ่งเป็นชั้นเรียนระดับต้นของโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย โดย

²²¹ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2527). เล่มเดิม. หน้า 51.

²²² แหล่งเดิม. หน้า 54.

²²³ ทัศนะดังกล่าว ได้แสดงออกโดยการตอกย้ำของเจริญ วิชัยอีกครั้ง กล่าวคือหลังจากสี่หม้อเปิดโรงเรียนพัฒนาวิทยาได้ 2 ปี คณะกรรมการฝ่ายต่างประเทศได้เปิดโอกาสให้ผู้นำคริสตศาสนิกชนชาวไทยแสดงความเห็นในเรื่องเกี่ยวกับงานพันธกิจที่จะให้เป็นของชนชาวไทย เจริญ วิชัย ตัวแทนจากโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัยแสดงทัศนะว่าควรให้งานพันธกิจกับงานการศึกษาซึ่งเกี่ยวข้องกันได้ก้าวไปด้วยกัน และควรให้คนไทยทั้งหมดเพื่อจะได้มีส่วนรับผิดชอบมากขึ้นโดยมีคณะกรรมการจากโรงเรียนที่สำคัญ อาทิ กรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย ปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย (ประสิทธิ์ พงศ์อุดม (2527). ประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย. หน้า 44). ก่อนหน้านั้นในพ.ศ.2462 และ พ.ศ.2464 ได้มีการออกพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชนและโรงเรียนประถมศึกษาตามลำดับ กำหนดให้เด็กชาย-หญิงทุกคนที่มีอายุ 7-14 ปีเข้าเรียนหนังสือ ทำให้โรงเรียนของมิชชันเกิดการตื่นตัวในการปรับปรุงและพัฒนาโรงเรียน เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับเด็กที่จะเข้าสู่การศึกษาภาคบังคับ

เปิดสอนนักเรียนชาย-หญิงตั้งแต่ประถม 1-4 บริหารโดยมีสีโหม้เป็นผู้ดูแลและลูก ๆ ช่วยกันเป็นครูสอนโดยไม่ได้ขึ้นกับมิชชัน²²⁴

ด้วยสาเหตุจากปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่สั่งสมมา จึงปลุกเร้าจิตสำนึกของคริสตชนในท้องถิ่นให้มีความพยายามจัดตั้งคริสตจักรของชนในชาติอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก กล่าวคือ ในพ.ศ. 2466 เกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มปัญญาชนคริสเตียนพื้นเมืองซึ่งมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกันอย่างใกล้ชิด ได้เสนอแผนในการบริหารคริสตจักรเมืองเชียงใหม่ภายใต้โครงสร้างของ “คริสตจักรมณฑล”²²⁵ โดยมีผู้บริหารอย่างน้อย 3 คนคือสมณายก เจริญญิก และเลขานุการ พร้อมด้วยคณะกรรมการที่ปรึกษา กลุ่มเคลื่อนไหวได้กำหนดตนเองเป็นคณะกรรมการคริสตจักรมณฑลประกอบด้วย 1) ปัญญา ไชยวัฒน์ เป็นสมณายก 2) คำอ้าย ไชยวัฒน์ เป็นอุปนายก 3) สีโหม้ วิชัย เป็นเจริญญิก 4) นายคำตัน ไชยวัฒน์ เป็นเลขานุการ 5) นายเจริญ วิชัย เป็นผู้ช่วยเลขานุการ²²⁶ และมีมิชชันนารีเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษาคือ ศาสนาจารย์แคมป์เบล ซึ่งเคยทำหน้าที่เจริญญิกของลาวมิชชัน²²⁷ และ นายแพทย์แมคเคน นอกจากการจัดโครงสร้างคริสตจักรแล้ว ในแผนนี้ยังมุ่งเน้นการบริหารจัดการเรื่องรายรับรายจ่ายและงบประมาณ โดยถือเอาจำนวนสมาชิกทั้งหมดที่เข้าประชุมเป็นเกณฑ์มีการปลุกเร้าในหนังสือข่าวของคณะกรรมการลาว โดยอ้างเหตุผลว่านับแต่มิชชันนารีเข้ามาวางรากฐานและเป็นผู้เลี้ยงดูคริสตจักรในล้านนนานถึง 50 ปีแล้ว เปรียบเสมือนบุตรที่อยู่ภายใต้การเลี้ยงดูของบิดามารดา จึงสมควรแยกออกมารับผิดชอบตนเอง “การที่จะให้พ่อแม่เลี้ยงดูต่อไปจนแก่เฒ่า่นั้น ก็เป็นการยากและเป็นการผิดธรรมดาและเป็นการไม่สมควรยิ่ง”²²⁸

²²⁴ ก่อนหน้านั้นในพ.ศ.2462 และ พ.ศ.2464 ได้มีการออกพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชนและโรงเรียนประถมศึกษาตามลำดับ กำหนดให้เด็กชาย-หญิงทุกคนที่มีอายุ 7-14 ปีเข้าเรียนหนังสือ ทำให้โรงเรียนของมิชชันเกิดการตื่นตัวในการปรับปรุงและพัฒนาโรงเรียน เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับเด็กที่จะเข้าสู่การศึกษาภาคบังคับ (ดูเพิ่มเติมใน Vachara Sindhuprama. (1988). *Modern Education and Socio-Cultural Change in Northern Thailand 1898-1942*. p.178.)

²²⁵ โครงสร้างการบริหารที่จะจัดตั้งขึ้นมีการเสนอชื่อเรียก ดังนี้ คริสตจักรเมืองเชียงใหม่ เรียกว่า “คริสตจักรมณฑล” คริสตจักรเมืองต่าง ๆ เรียกว่า “คริสตจักรจังหวัด” และคริสตจักรที่ขึ้นกับจังหวัดต่าง ๆ เรียกว่า “คริสตจักรสาขา” .(ดูรายละเอียดใน ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2527). *เล่มเดิม*. หน้า 53-54).

²²⁶ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2527). *เล่มเดิม*. หน้า 55.

²²⁷ เคนเนท อี. แวลส์. (1958). *ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย 1828-1958*. หน้า 112.

²²⁸ *เล่มเดิม*. หน้า 53.

การเคลื่อนไหวนี้นับเป็นปรากฏการณ์แห่งการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในสถานีธรรมการเซียงใหม่ ซึ่งยังไม่มีผู้นำคริสตจักรหรือคริสตชนพื้นเมืองคนใดที่ถูกขึ้นมาแสดงความพร้อมในการสร้างคริสตจักรของคนพื้นเมือง เชื่อแน่ว่าสีโหม่นน่าจะเป็นผู้นำทางความคิดและเสนอวิธีการบริหารจัดการในแผนการนี้ เพราะความที่สีโหม่นมีคุณลักษณะที่มีความพร้อมหลายประการ กล่าวคือ ด้วยประสบการณ์การทำงานป่าไม้ทำให้สีโหม่นมีทักษะในการทำงานและวิธีคิดแบบตะวันตก ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการบริหารงานในระบบคริสตจักรของตะวันตก แต่เป็นสิ่งที่คนพื้นเมืองไม่คุ้นเคย ทำให้ที่มิชชันนารีมองว่าเป็นข้ออ่อนด้อยของคนพื้นเมือง สีโหม่นยังถนัดในการบริหารดูแลด้านการเงินซึ่งเป็นประสบการณ์ตั้งแต่ครั้งได้ทำหน้าที่เป็น “ผู้จัดการการเงิน” ให้หมอซีคในงานป่าไม้ตั้งแต่อายุ 17 ปี และยังทำธุรกิจป่าไม้ของตนเองจนประสบความสำเร็จเป็น “พ่อเลี้ยง” นั่นหมายถึงการมีทั้งทักษะและวิสัยทัศน์ในการบริหารจัดการงานด้วย เขาจึงเข้ามาทำงานเป็น “เหรัญญิก” เพื่อดูแลเรื่องการเงินซึ่งเป็นแผนสำคัญที่ได้เสนอไว้ในโครงสร้างคริสตจักรมณฑล เพราะสิ่งสำคัญของการนำไปสู่การสร้างคริสตจักรพื้นเมืองประการแรกก็คือ “เลี้ยงตนเอง” และประการต่อมาคือ “ปกครองตนเอง และประกาศด้วยตนเอง” นอกจากนั้นด้วยบุคลิกและอุปนิสัยของสีโหม่นที่มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมพันธกิจนี้ก็คือ ความกระตือรือร้น ไม่เฉื่อยชา ชอบพึ่งพาตนเองและรู้จักคุณค่าของเวลา ดังจะเห็นได้จากโลกทัศน์ของเขาที่สะท้อนใน “หนังสือฝากสีโหม่น” ตามที่กล่าวมาแล้ว และสีโหม่นยังมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวศาสนาและจิตวิญญาณอย่างลึกซึ้งด้วยพันธกิจของการเป็นศาสนาจารย์และศิษยาภิบาลอีกด้วย ทำให้ใกล้ชิดคุ้นเคยและเข้าใจกับคนท้องถิ่นเป็นอย่างดี อีกทั้งผู้นำอีก 4 คนที่รวมกลุ่มกันนี้ก็เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและมีบทบาทในโรงเรียนของมิชชันและสำนักสอนศาสนาคริสต์²²⁹ ปัจจัยดังกล่าวทั้งหมดจึงน่าจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหวครั้งสำคัญนี้

นอกจากนั้นผู้วิจัยมองว่าสีโหม่นมีความปรารถนาที่จะให้คริสตจักรมีรูปแบบของ “คริสตจักรที่เป็นแบบพื้นเมือง” ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการปฏิบัติศาสนาและลักษณะพื้นฐานทางสังคมของท้องถิ่น เพราะจากสถานการณ์ที่เป็นอยู่นี้ สิ่งหนึ่งที่คนท้องถิ่นต้องเผชิญคือการที่มิชชันนารีส่วนใหญ่ไม่เห็นคุณค่าต่อวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมาของคนล้านนา และไม่กระตือรือร้นที่จะใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นเครื่องมือในการประกาศศาสนา²³⁰ ด้วยโลกทัศน์แบบทวินิยม ที่มองคนนอกศาสนาอยู่ในความมืดบอดล้าหลัง และเพราะมิชชันนารีไม่มีจุดประสงค์ใด

²²⁹ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2550). เล่มเดิม. หน้า 238.

²³⁰ แม้น พงศ์อุดม. (2524). แม่นแท้. หน้า 13.

นอกจากการทำให้เป็นคริสต์แบบอเมริกัน โดยมีได้มีความคิดชัดเจนให้เป็นคริสต์แบบไทย ๆ²³¹ ทศณะและมุมมองเช่นนี้ทำให้การเข้ามาบุกเบิกประกาศศาสนาในกรุงเทพฯ ไม่ประสบผลเท่าที่ควร เชื่อแน่ว่าสีโหม่มมองเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีและอัตลักษณ์ล้านนาที่มีชนชั้นาภิบาลเลย จึงพยายามทำให้คริสต์จักรเป็นแบบพื้นเมือง

หลักฐานที่บอกเล่าเรื่องนี้ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นก็คือ เรื่องการแต่งงาน อันเป็นปัญหาสำคัญที่มักถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาในที่ประชุมเพรสไบเทอเรียล²³² อยู่บ่อยครั้ง เมื่อมีคู่แต่งงานที่ฝ่ายหนึ่งเป็นคนต่างศาสนาหรือเคยมีการหย่าร้างแล้วจะขอทำพิธีสมรสใหม่ มักเกิดข้อถกเถียงในประเด็นนี้เสมอ ๆ ว่าศิษยาภิบาลจะประกอบพิธีให้หรือไม่ เพราะมิชชันนารีมีแนวปฏิบัติที่สำคัญสำหรับคริสเตียนว่าไม่ควรแต่งงานกับคนต่างศาสนา²³³ ด้วยมิชชันนารีมุ่งรักษาความบริสุทธิ์ในการแต่งงานของคู่สมรส ในขณะที่อุปนิสัยของคนล้านนาซึ่งไม่ชอบที่จะให้มีการบังคับใจกัน²³⁴ ดังกรณีหนึ่งที่ปรากฏในรายงานการประชุมเพรสไบเทอเรียล²³⁵ เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ.2464 (1921) ที่เชียงใหม่ ผู้เข้าร่วมประชุมมาจากคริสตจักรในเชียงใหม่ทั้งในตัวเมืองและจากชนบท 26 แห่ง คริสตจักรลำปางมีการหยิบยกปัญหาเรื่องการแต่งงานต่างศาสนาของชายคริสตชนพื้นเมืองกับหญิงนอกศาสนา ว่าฝ่ายชายมาสารภาพต่อโบสถ์และขออนุญาตทำพิธีแต่งงาน ทางฝ่ายผู้นำคริสตจักรมีความเห็นว่าเป็นการอนุญาต แต่สีโหม่มไม่เห็นด้วยและให้เหตุผลว่า แม้ในบางครั้งฝ่ายหนึ่งเป็นศิษย์หรือคริสเตียนแต่อีกฝ่ายมิได้เป็นศิษย์ ต่อมาก็อาจเข้ามาเป็นศิษย์ได้²³⁶ ในขณะที่

²³¹ แล่เดิม. หน้า 21.

²³² การประชุมเพรสไบเทอเรียล หมายถึง การประชุมของมิชชันนารีและคริสตจักรในภาคเหนือ โดยเชิญผู้แทนหรือผู้นำคริสตจักร หมวดคริสเตียนต่าง ๆ เข้าร่วมประชุม การประชุมนี้จะมีการพิจารณาถึงเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับการมอบหมายงาน ผู้ดูแลคริสตจักร หมวดคริสเตียน การจัดการปกครองคริสตจักร การตรวจบันทึกการประชุมของคณะธรรมกิจคริสตจักร การรายงานเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในคริสตจักร เป็นต้น (คำมูล ชินวงศ์. (1992). แล่เดิม. หน้า 15.)

²³³ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2550). แล่เดิม. หน้า 129.

²³⁴ สิทธิ บุตรอินทร์. (1979). แล่เดิม. หน้า 23.

²³⁵ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2550). แล่เดิม. หน้า 298.

²³⁶ ในประเด็นของการแต่งงานระหว่างคริสตชนและคนต่างศาสนา เคยมีบันทึกในรายงานประชุมธรรมกิจโบสถ์คริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่ เกี่ยวกับชายคริสเตียนขออนุญาตแต่งงานกับหญิงนอกศาสนาซึ่งหญิงนั้นก็มีอาการปรารถนาจะขอรับศีลเป็นคริสเตียน ที่ประชุมมีมติอนุญาตโดยมีเงื่อนไขว่าให้หญิงนั้นมารับการอบรมทุก ๆ วันอาทิตย์เวลาเช้าที่โบสถ์คริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่ เป็นเวลา 6 เดือนตามระเบียบการปกครองแห่งคริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่. (หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. รายงานประชุมธรรมกิจโบสถ์คริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2481).

ปัญญา ไชยวัฒน์มีความเห็นว่าก่อนจะขออนุญาตแต่งงานก็ควรมีการไต่สวนให้แน่ใจก่อนมิฉะนั้นจะเป็นปัญหาในภายหลัง ส่วนคำอ้าย ไชยวัฒน์ซักถามเพิ่มเติมว่า หากชายหญิงได้เป็นสามีภรรยาไปแล้วจะมาขอทำพิธีสมรสนั้นจะเป็นการผิดประเพณีหรือไม่ ครูคิลี (โรเดอริค กิลลีส์-ผู้วิจัย) มิชชันนารีในที่ประชุมมีความเห็นเป็นกลางว่าควรมีการปรึกษาหารือกับผู้นำคริสตจักรนั้น เพราะเรื่องนี้เป็นข้อบังคับแต่ก็สามารถนำมาหารือเพื่อพิจารณาให้เหมาะสม ดังรายละเอียดจากบันทึกการประชุมตอนหนึ่งว่า (ปริวรรตจากอักษรล้านนาเป็นอักษรไทย)

“...นายเมืองไชยลำปาง [นายเมืองไชย ลำปาง] ถามเพรสบูเทรี [เพรสไบเทอรี] ว่า บัดนี้เกิฏาขึ้นเรื่องหนึ่ง [เกิดปัญหาขึ้นเรื่องหนึ่ง] จักขอหื้อ [ให้] ที่ประชุมตัดสินหื้อเด็ดขาด [ให้เด็ดขาด] คือชายหนุ่มที่เป็นคริสเตียนได้เป็นคู่กับยิวนอกศาสนา [คือชายหนุ่มที่เป็นคริสเตียนได้รักใคร่กับหญิงนอกศาสนา] พายหลังชายนันได้รับสารภาพต่อเซซ [ภายหลังชายนันได้รับสารภาพต่อโบสถ์] แลขอแต่งงาน แลสมควรจักแต่งหื้อหรือไม [แลสมควรจะให้แต่งหรือไม่] หัวเซซทางลำปางเข้าใจว่า [หัวหน้าโบสถ์ทางลำปางเข้าใจว่า] ถ้าฝ่ายหนึ่งเปนสิก อีกฝ่ายหนึ่งบ่เปนสิก [ถ้าฝ่ายหนึ่งเป็นศิษย์ อีกฝ่ายหนึ่งมิได้เป็นศิษย์] ก่ไม่ควรจักแต่งงานเสีย ในข้อนี้ ครูสิโหม่ขอคัดค้านแลยกตัวอย่างมาอ้างว่า หลังถืเมื่อฝ่ายหนึ่งบ่เปนสิก [บางทีเมื่อฝ่ายหนึ่งมิใช่ศิษย์] ก่เข้าเปนสิกก็มี [ก็เข้าเป็นศิษย์ก็มี] แลกลงกันข้ามกับข้อนี้ [แลกตรงกันข้ามกับข้อนี้] ก่มีท่านครูปัญญาเดินว่า [ก็มีท่านครูปัญญาเตือนว่า] การแต่งงานนี้ก่อ [ก่อน] จักแต่ง ก่ควรไต่สวนเสียก่อน [ก็ควรไต่สวนเสียก่อน] มีสนี้จักลำบากพายหลัง [มีวันนี้จะลำบากภายหลัง] แก่คำอ้าย [เผ่าแก่คำอ้าย] ถามอีกข้อหนึ่งว่าถ้าสืบสวร [สืบสวน] ได้ความว่า ได้มีชู้กันแล้วเขาทั้งสองมาขออภัยสัญญาจัก [เขาทั้งสองมาขอทำสัญญา] เอากันตลอดชีวิตจักเป็นการผิดประเพณีหรือไม่ ครูคิลีหันว่า [เห็นว่า] ควรหื้อครูหัวเซซ [ควรให้ครูหัวหน้าโบสถ์] แลเถ้าแก่ประชุมเบิกสา [ประชุมปรึกษา] เอาเองตามการบ่เปน [ไม่เป็น] ข้อบังคับอาชญา เมื่อบ่สำเร็จก็ต้องเปนไฟ [เมื่อไม่สำเร็จก็ต้องเป็นไฟ] อีกเรื่องหนึ่งที่ประชุมจักกะข้อคิดขึ้นลงไปได้ ท่านครูสิโหม่รับรอง ท่านเล่าถึงเรื่องต่าง ๆ ที่ลำปางแลเมืองน่านเกี่ยวข้องการการแต่งงานนี้ ท่านครูคิลีขอที่ประชุมกะคำมิตี [ที่ประชุมคอมมิตตี] แต่งข้อตักเตือน [ตักเตือน] ใน [ใน] การแต่งงาน ครูสิโหม่รับรองหื้อกะ [ให้กับ] ที่ประชุมได้กะคำมิตี [กับคอมมิตตี] คือครูคำอ้าย ครูปัญญา”²³⁷

²³⁷ รายงานการประชุมเพรสไบเทอรีลาว เมื่อวันที่ 18 มีนาคม ค.ศ.1921 ที่เชียงใหม่ ใน สิริกิตติศัพท์, มิถุนายน, 1921, หน้า 168-176 [ปริวรรตจากอักษรล้านนาโดย จันทรแรม ชัยศรี และ อริสา เลิศพฤกษ์] อ้างใน ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2550). เล่มเดิม. หน้า 298.

อีกกรณีหนึ่งที่ปรากฏในการประชุมคณะกรรมการของคริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่ ในพ.ศ.2482 หรือหลังจากที่สีโหม้เสียชีวิตประมาณเกือบหนึ่งปี โดยมีมิชชันนารี 1 คนเป็นประธาน ในการประชุม และคณะผู้เข้าร่วมประชุม 12 คนซึ่งเป็น “ผู้ปกครอง” หรือผู้แทนคริสตจักรที่สมาชิก เลือก ประเด็นหนึ่งที่นำมาพิจารณาในวันนั้นคือ มีชายคริสเตียนที่เคยหย่าร้างกับภรรยาเดิมไป นานแล้ว ต่อมาต้องการสมรสกับภรรยาใหม่ จึงมาขออนุญาตทำพิธีสมรสทางศาสนา เกิดข้อ ถกเถียงในที่ประชุมเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าไม่ควรอนุญาตโดยอ้างถึงหลักศาสนา และ ยืนยันเจตนาอย่างแน่วแน่ว่า “ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย ถ้าบังคับข้าพเจ้ายอมลาออก”²³⁸ ส่วนฝ่ายที่เห็น ด้วยก็อ้างถึงธรรมชาติของชีวิตคู่ที่มีการสมรสแล้วก็อาจหย่าร้างกันได้ ควรพิจารณาถึงความสุข ของมนุษย์ด้วยทั้ง 2 ฝ่าย จึงควรจะอนุโลมหากจะมีการสมรสใหม่ ผู้เข้าร่วมประชุมคนหนึ่งคือ อินทร สิงหนตร ให้ความเห็นเรื่องนี้ว่า “การตีความในพระคัมภีร์ต้องดูทั่ว ๆ ไป ไม่ควรหยิบเฉพาะ ข้อนั้นข้อนี้มาพิจารณา...สำหรับเรื่องนี้ เสียดยที่อาจารย์สีโหม้ วิสัยไม่ได้อยู่ ท่านเป็นผู้รู้ดีว่าเรื่อง นี้เป็นอย่างไร ท่านได้พยายามอย่างยิ่งที่จะไกลเกลี่ย แต่ก็ไม่เป็นผล ข้าพเจ้าเองก็ได้พยายามใน เรื่องนี้มาก”²³⁹ ผลการประชุม มีผู้เห็นควรอนุมัติ 7 คนและไม่เห็นควรอนุมัติ 5 คน เป็นอันว่าที่ ประชุมอนุมัติ จะเห็นได้ว่าแม้กระทั่งสีโหม้เสียชีวิตแล้ว ความสำคัญของเขาในเรื่องนี้ก็ยังคงเป็นที่ ยอมรับและกล่าวถึงของชุมชนคริสเตียน

แต่อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวครั้งนี้ยังไม่สามารถจัดตั้งคริสตจักรของคน พื้นเมืองได้ในขณะนั้น เพราะไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอจากคริสตจักรท้องถิ่น เนื่องจาก เป็นแนวความคิดใหม่ประกอบกับความไม่พร้อมของคริสตชนส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นดังที่คณะกรรมการชุด เคยกล่าวอ้าง และยังมีข้อมูลอีกบางส่วนว่าเนื่องจากเป็นกลุ่มผู้นำจาก 2 ตระกูลที่มีสายสัมพันธ์ เป็นญาติใกล้ชิดอาจจะเป็นลักษณะของการ “มัดมือชก”²⁴⁰ หรืออาจเป็นการรวบอำนาจ แม้การ เคลื่อนไหวครั้งนี้จะไม่บรรลุเป้าหมายในเวลานั้น แต่ก็เป็นการแสดงความตื่นตัวและความพร้อม ของคนพื้นเมืองในการที่จะสร้างคริสตจักรของคนพื้นเมืองอันเป็นการแสดงจิตสำนึกให้เกิด คริสตจักรที่เป็นของท้องถิ่นและพยายามให้คริสต์ศาสนาไม่ถูกมองว่าเป็น “ต่างชาติ” แต่เป็น ศาสนาของชนในชาติ

²³⁸ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. คริสตจักรภาคที่หนึ่งเชียงใหม่. รายงานการประชุมคณะ กรรมการโบสถ์คริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่ วันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2482.

²³⁹ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. คริสตจักรภาคที่หนึ่งเชียงใหม่. รายงานการประชุมคณะ กรรมการโบสถ์คริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่ วันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2482.

²⁴⁰ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2527). เล่มเดิม. หน้า 45.

3.2.2 “บ้านสันป่าข่อย”: ภาพความศิวิไลซ์ของคริสเตียนพื้นเมือง

หลังจากสีโหม้เลิกทำป่าไม้ในพ.ศ.2447 ซึ่งขณะนั้นเขาอายุได้ 36 ปี สีโหม้ได้ขายบ้านอยู่อาศัยที่บ้านแม่เช่า ผังตะวันตกแม่น้ำปิงซึ่งเป็นบริเวณที่เคยอาศัยตั้งแต่ครั้งเมื่อหนานศรีวิชัยพาครอบครัวมาอยู่กับหมอซึก ส่วนบ้านไม้สักหลังใหญ่ริมแม่น้ำปิงของหมอซึกนั้น หลังจากหมอซึกเสียชีวิต บ้านก็ตกไปเป็นกรรมสิทธิ์ของหลุยส์ ที่ เลียวโนเวนส์สหายคนสนิทของหมอซึกซึ่งต่อมากลายเป็นคู่แข่งทางการค้า ภายหลังเจ้าแก้วนรรัฐ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 9 ก็ได้ครอบครองเป็นคุ้มเจ้าแก้วนรรัฐ²⁴¹ พงศาวดารตระกูลวิชัยระบุว่า “เวลาที่ทำงานป่าไม้ที่เมืองงาวนั้น บ้านเรือนตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกแม่น้ำปิงที่ข้างคุ้มเจ้าหลวงเดี๋ยวนี้...ได้ขายบ้านให้เจ้าหลวงเชียงใหม่ และได้มาซื้อเอาบ้านฝั่งตะวันออกแม่น้ำปิงใต้โรงสวดที่บ้านสันป่าข่อย...แล้วได้อพยพครอบครัวมาตั้งอยู่ที่บ้านสันป่าข่อย เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ.2446”²⁴² บ้านหลังใหม่ของสีโหม้ที่สันป่าข่อยเป็นบ้านไม้สองชั้น รูปทรงสถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียลคล้ายกับบ้านของมิชชันนารี ดังที่ได้กล่าวข้างต้นแล้ว โดยศาสนาจารย์ฟรีแมนได้กล่าวถึงบ้านสันป่าข่อยของสีโหม้ว่า “สร้างตามแบบตะวันตกที่ปรับพื้นที่ใช้สอยให้เข้ากับการใช้งานในท้องถิ่น”²⁴³

²⁴¹ วรชาติ มีชูบท. (2554). พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ศรีแห่งนครเชียงใหม่. หน้า 233.

²⁴² บุญเสริม สาทรรักษ์ และ กมลธร ปาละนันท์. (2557). เล่มเดิม. หน้า 29.

²⁴³ John F. Freeman Rev. (1910). A Christian Business Man – See Mo. *An Oriental Land of The Free of Life and Mission Work among The laos of Siam, Burma, China and Indochina.* p. 171-172.

ภาพประกอบ 15 บ้านของสีไหม “บ้านสันป่าข่อย” ริมน้ำแม่ปิงฝั่งตะวันออก ด้านทิศใต้ของโบสถ์
คริสต์จักรที่หนึ่งเชียงใหม่ สร้างเมื่อพ.ศ. 2447

ที่มา : ทายาทสีไหม วิรัช

เมื่อพิจารณาจากรูปแบบของตัวบ้านและการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในบ้านสันป่าข่อยของสีไหม อาจกล่าวได้ว่าบ้านหลังนี้มีลักษณะของการผสมผสานกันระหว่างบ้านแบบตะวันตกและบ้านของคนพื้นเมืองเชียงใหม่ กล่าวคือบนเรือนมี “เดิน”²⁴⁴ เป็นพื้นที่ต่างระดับและฝาบ้านแบบ “ฝาไหล”²⁴⁵ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะอย่างหนึ่งของเรือนทางภาคเหนือ นับว่า “บ้านสันป่าข่อย” เป็นบ้านของคริสเตียนพื้นเมืองที่ใหญ่โตดูทันสมัยและโดดเด่นที่สุดในย่านนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าจากลักษณะของบ้านสันป่าข่อยที่ชั้นล่างสร้างด้วยอิฐและชั้นบนสร้างด้วยไม้และรูปทรงต่างจากบ้านแบบพื้นเมืองทั่วไป (ดูภาพประกอบที่ 14-15) ผู้วิจัยตีความว่าบ้านสันป่าข่อยของสีไหมนี้ด้านหนึ่งถูก

²⁴⁴ เดิน คือ บริเวณของเรือนที่เป็นชานโล่งและทำเป็นพื้นที่ต่างระดับ ใช้เป็นที่เอนกประสงค์ เช่น พักผ่อนรับแขก

²⁴⁵ ฝาไหล คือ ฝาเรือนแบบหนึ่ง ลักษณะเป็นฝาไม้ 2 ชั้นวางตามแนวตั้งตีเว้นช่องสลับกันวางบนรางเลื่อนให้สามารถเลื่อนเปิด ปิดได้เหมือนบานเลื่อน เพื่อสามารถระบายอากาศได้ดี

สร้างขึ้นเพื่อสื่อถึงความศิวิไลซ์ของเจ้าของบ้าน โดยผู้วิจัยตีความเปรียบเทียบกับการสร้างคุ่ม
หลวงของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 7 ของราชวงศ์กาวิละ ซึ่งถูกสร้าง
ขึ้นแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก ในขณะที่คุ่มของเจ้านายองค์อื่น ๆ เป็นสถาปัตยกรรมแบบ
พื้นเมือง อันเป็นการแสดงให้เห็นว่าพระเจ้าอินทวิชยานนท์เป็นผู้ที่ศิวิไลซ์ต่างจากเจ้านายล้านนา
องค์อื่น ๆ²⁴⁶ แต่ในกรณีบ้านสันป่าข่อยของสีโหม้นี้ด้วยสถานะที่เป็นสามัญชน การนำเสนอตัวตน
ว่าเขาเป็นผู้ที่ศิวิไลซ์อาจจะไม่เข้มข้นเท่ากับกรณีของเจ้าล้านนา โดยสิ่งที่น่าสังเกตคือความศิวิไลซ์
ที่สีโหม้นำเสนอผ่านตัวบ้านสันป่าข่อยเป็นความศิวิไลซ์ที่ผสมผสานระหว่างความศิวิไลซ์แบบ
ตะวันตกกับวัฒนธรรมของคนพื้นเมืองเชียงใหม่ ทั้งยังพบว่านอกจากจะเป็นที่พักอาศัยแล้วบ้าน
สันป่าข่อยของสีโหม้นี้ยังเป็นศูนย์กลางต้อนรับคริสเตียนผู้มาเยือนอีกด้วย ดังข้อเขียนของ เจริญ
วิชัย บุตรชายของสีโหม้นี้ ที่เล่าถึงความหลังว่า

“บ้านของเราอยู่ห่างจากคริสตจักรที่หนึ่งประมาณ 300 หลา บ้านของเราเป็นศูนย์กลาง
รับรองแขกคือผู้มาเยี่ยมและผู้รับเชิญในวันอาทิตย์...คริสตศาสนิกชนที่มาร่วมการนมัสการในเวียง
คือคริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่ ก็ไปรับประทานอาหารกลางวันที่บ้านของผม โดยคำเชิญของคุณพ่อ
โดยมากมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง อาทิตย์ละไม่ต่ำกว่า 50 คนเสมอ”²⁴⁷

²⁴⁶ ดู โดม ไกรปกรณ์. (2556-2557, กันยายน-สิงหาคม). “คุ่มหลวงและเวียงแก้วของเจ้านายเชียงใหม่ในสมัย
รัชกาลที่ 5: เรื่องราวที่ไม่ถูกเล่าถึงในพงศาวดารสยามและร่องรอยที่พบในหลักฐานอื่น”. หน้าจั่วว่าด้วย
ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย. 10: 17-18.

²⁴⁷ เจริญ วิชัย. (2511). 50 กว่าปีแห่งความหลัง. อนุสรณ์ฉลองครอบรอบ 100 ปี คริสตจักรเชียงใหม่.
ไม่มีเลขหน้า.

ภาพประกอบ 16 อาคารศรีประกาศ ถนนเชียงใหม่-ลำพูน ใกล้สะพานนวรัฐ เดิมคือ “บ้านสันป่า
ข่อย” และต่อมาผู้ครอบครองคือหลวงศรีประกาศ ภาพถ่ายราวพ.ศ. 2556

ที่มา : ทายาทเจ้าของอาคารศรีประกาศ

ภาพประกอบ 17 เรือนล้านนา

ที่มา : <https://db.sac.or.th/museum/museum-detail/589>

ในแง่ที่บ้านสันป่าข่อยจึงเป็นสถานที่ที่สีโหม้ใช้ในการแสดงให้ผู้ที่ได้มาเยี่ยมบ้านของเขาเห็นถึง “ความคิดวิไลซ์” ทั้งนี้ข้อสังเกตที่ได้กล่าวแล้วว่าบ้านสันป่าข่อยของสีโหม้มีลักษณะผสมผสานระหว่างแบบบ้านตะวันตกกับบ้านของคนพื้นเมือง ดังนั้นความคิดวิไลซ์ที่แสดงให้เห็นผ่านบ้านหลังนี้จึงเป็นความคิดวิไลซ์ที่ผสมผสานระหว่างความคิดวิไลซ์แบบตะวันตกกับวัฒนธรรมของคนพื้นเมืองเชียงใหม่ ทักษะและการแสดงออกเช่นนี้ต่างจากทักษะเกี่ยวกับความคิดวิไลซ์ของอาคารบ้านเรือนที่สีโหม้เคยกล่าวถึงในหนังสือฝากจากสหรัฐอเมริกาถึงพ่อแม่ของเขาที่เชียงใหม่ ซึ่งสีโหม้เขียนไว้ระหว่างพ.ศ. 2432-2433 โดยในหนังสือฝากที่เขียนเมื่อวัยหนุ่ม สีโหม้กล่าวถึงความคิดวิไลซ์ของตึกกรมแบบตะวันตกในสหรัฐอเมริกา²⁴⁸ รวมทั้งต่างจากทักษะของมิชชันนารีอเมริกันที่เข้ามาปฏิบัติงานเผยแผ่คริสต์ศาสนาในสยาม ซึ่งมองว่าความรู้ เทคโนโลยีและวัฒนธรรมของตะวันตกคือสิ่งที่แสดงถึงความคิดวิไลซ์ การที่ผู้คนและสังคมหนึ่ง ๆ จะคิดวิไลซ์ได้ สังคมนั้น ๆ ต้องเปลี่ยนมารับความรู้และเทคโนโลยี รวมทั้งวัฒนธรรมของตะวันตก

ดังเห็นได้จากที่หมอบรัดเลย์ได้เขียนไว้ในบทความของเขาซึ่งตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือจดหมายเหตุ ฯ Bangkok Recorder ขณะที่ชนชั้นนำสยามในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เขียนบทความโต้แย้งโดยชี้ให้เห็นว่าความรู้ทางโลกและเทคโนโลยีของตะวันตกเป็นสิ่งที่คิดวิไลซ์ แต่ในทางวัฒนธรรมแล้วพุทธศาสนาซึ่งเป็นวัฒนธรรมของชาวสยามมีข้อดีไม่แพ้คริสต์ศาสนาซึ่งเป็นวัฒนธรรมของชาวตะวันตก โดยสยามเลือกรับความรู้ทางโลกและเทคโนโลยีของตะวันตกเพื่อทำให้สยามมีความคิดวิไลซ์ในทางโลก แต่ไม่จำเป็นต้องรับคริสต์ศาสนา เนื่องจากพุทธศาสนาของสยามมีข้อดี มีความเป็นเหตุเป็นผลอยู่แล้ว²⁴⁹ หรือเห็นได้จากข้อเท็จจริงที่ว่ามิชชันนารีคณะเพรสไบทีเรียนที่เข้ามาปฏิบัติงานในล้านนานั้นมีแนวคิดว่าด้วยการสร้างสังคมแบบตะวันตกในล้านนาและการปฏิบัติงานของมิชชันนารีคณะเพรสไบทีเรียนได้ยึดแนวคิดนี้เป็นหลักในทางปฏิบัติ²⁵⁰

²⁴⁸ คุปทที่ 2 ของปริญญาพนธ์นี้

²⁴⁹ ดู ทวีศักดิ์ เผือกสม. (2540). การปรับตัวทางความรู้ ความจริง และอำนาจของชนชั้นนำสยาม พ.ศ.2325-2411. บทที่ 5.

²⁵⁰ ศิริพันธ์ นันสุนานนท์. (2547). เล่มเดิม. หน้า 40-41.

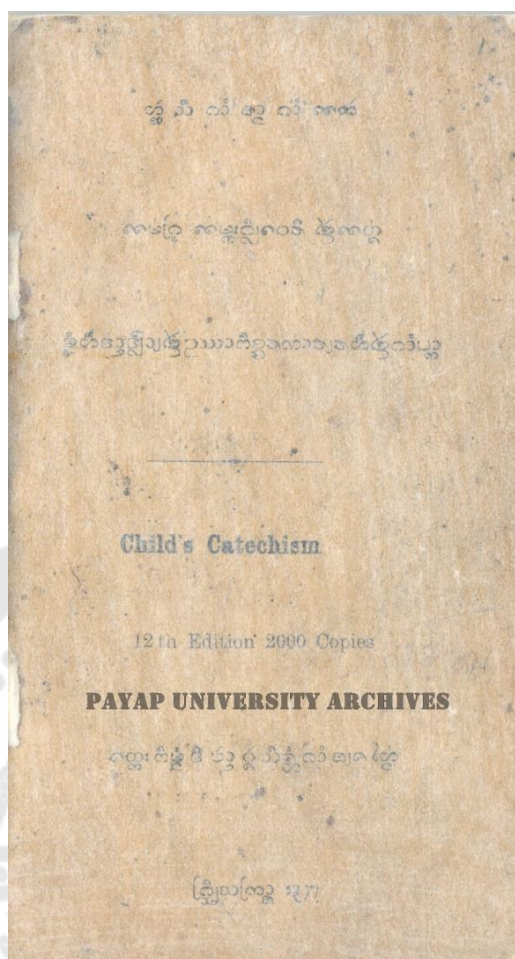
3.3 วรรณกรรมเชิงวิวัฒนาการ “ศาสนาสองฝ่าย” : การนำความเชื่อเรื่องศาสนาในท้องถิ่น ประกาศิตติคุณพระเจ้า

การบุกเบิกงานเผยแผ่คริสต์ศาสนาของแมคกิลวารีผู้ล้าหน้าในยุคแรก ๆ นั้น แมคกิลวารีให้ความสำคัญกับผู้ที่เปลี่ยนศาสนามาเป็นคริสเตียนว่าต้องเป็นผู้ที่สามารถอ่านหนังสือได้หรือเป็นชุมชนที่ “รู้หนังสือ” มิชชันนารีมองเห็นความจำเป็นในการผลิตวรรณกรรมที่เป็นภาษาท้องถิ่น เพื่อจะเป็นเครื่องมือสื่อสารในการนำคริสต์ศาสนาเข้าถึงคนท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้มีความคิดในการจัดตั้งโรงพิมพ์ของมิชชันนารีขึ้นในพ.ศ. 2435²⁵¹ งานพิมพ์ชิ้นแรกคือหนังสือพระธรรมมัทธิว (Mathew) และพระธรรมกิจการอัครทูต (The Acts) เป็นภาษาล้านนา ส่วนงานพิมพ์ชิ้นต่อ ๆ มาเป็นพระคัมภีร์ไบเบิลซึ่งมีเพียง 6 เรื่องจากทั้งหมด 66 เรื่องเพราะความล่าช้าในการแปลของมิชชันนารีทางภาคเหนือที่ต้องแปลจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย²⁵² นอกจากนั้นยังมีสิ่งพิมพ์ทางศาสนา คือ “หนังสือคำถามคำตอบ” (Child’s Catechism) เป็นหนังสือเล่มเล็กที่ใช้สอนในคริสตจักร มีเนื้อหาเกี่ยวกับคำถามคำตอบที่เป็นความรู้ ความเชื่อ ความเข้าใจขั้นพื้นฐานของคริสต์ศาสนาเพื่อชักนำให้ผู้อ่านเข้าใจและเชื่อว่าคริสต์ศาสนาเป็นศาสนาที่ถูกต้องเป็นเหตุเป็นผล²⁵³

²⁵¹ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2550). เล่มเดิม. หน้า 129.

²⁵² เฮอริเบท สวอนสัน. (2561) อดีตหัวหน้าฝ่ายประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย ปัจจุบัน (พ.ศ. 2562) เป็นศาสนาจารย์ของคริสตจักรแม่ดอกแดง อำเภออดอยสะแก จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์โดยกมลธร ปาละนันท์ เมื่อวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2561.

²⁵³ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2550). เล่มเดิม. หน้า 132.

ภาพประกอบ 18 หนังสือคำถามคำตอบ Child's Catechism

ที่มา : หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ

การที่จะใช้ “หนังสือคำถามคำตอบ” เพื่อให้ได้ผลในสังคมล้านนาดินแดนที่มีพื้นฐานความคิดความเชื่อจากพุทธศาสนาเป็นหลักนั้น ผู้เขียนควรต้องมีความรู้ความเข้าใจในพุทธศาสนาด้วย แม้ พงศ์อุดม²⁵⁴ กล่าวว่า มิชชันนารีมักจะเลยที่จะเรียนรู้จุดยืนทางความคิดทางศาสนาของชาวพื้นเมือง ทำให้งานเผยแผ่ศาสนาไม่ประสบผลเท่าที่ควรและยังทำให้เกิดแคลน “วรรณกรรมเชิงวิสัยนา” มิชชันนารีส่วนใหญ่มีทัศนคติในทางลบต่อพุทธศาสนาและไม่พยายามนำศัพท์ทางพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมืออธิบายสัจธรรมคริสต์ เพราะโลกทัศน์ “ทวินิยม” ของมิชชันนารี ที่มองว่าศาสนานอกรีตนั้นไม่มีทางจะเข้ากับคริสต์ศาสนาได้เลย แม้ พงศ์อุดมยังกล่าวอีกว่า อาจารย์ยี่ลี มิชชันนารีผู้หนึ่งเคยเสนอทางออกของปัญหานี้ว่า มิชชันนารีควรออกจากทัศนคติเดิม ๆ นั้น แล้ว

²⁵⁴ ดูรายละเอียดใน แม่น พงศ์อุดม. (2524). แม่นแต่.

ควรหันมาใช้ในการศึกษาเปรียบเทียบแบบพิจวณบาทบาทคำสอน อาทิ “กรรม” มีบทบาทอะไร เปรียบเทียบกับ “พระเจ้า” มีบทบาทอะไร²⁵⁵ หรือเมื่อมีการสละทรัพย์เพื่อบำรุงศาสนา ชาวพุทธ เรียกว่า “การทำบุญ” ส่วนคริสเตียนเรียกว่า “การมอบเงินถวาย” เช่นเดียวกับ สวอนสัน²⁵⁶ เมื่อครั้ง แสดงเทศนาที่คริสตจักรแมดดอกแดง จังหวัดเชียงใหม่ก็ได้เทศน์เรื่อง “กรรม” ซึ่งเป็นเรื่องที่เข้าใจกัน โดยทั่วไปของคนไทย แต่สวอนสันอธิบายเรื่อง “กรรม” ในแง่ของคริสต์ศาสนาเพื่อเป็นการอธิบาย สัจธรรมทางคริสต์ที่เข้ากับคนไทย มิชชันนารีจึงเห็นความจำเป็นและความสำคัญที่ควรจะมีศัพท์ ทางศาสนาที่เหมาะสม มีรายงานในพ.ศ. 2450 ว่ามิชชันนารีทางภาคเหนือสนใจเรียนพุทธศาสนา มากกว่ามิชชันนารีทางใต้ ซึ่งหมายถึงที่กรุงเทพฯ และภาคใต้

“ศาสนาโยนกเป็นศาสนาที่เข้มแข็ง ทั้งในทางวรรณกรรม องค์การและผู้ศรัทธา มิชชันนารีภาคเหนือเท่านั้นที่มีโอกาสเรียนรู้เรื่องนี้อย่างจริงจัง จากประสบการณ์ทาง ประวัติศาสตร์การเผยแพร่ เราพบว่าไม่มีมิชชันนารีคนไหนประสบผลสำเร็จอย่างจริงจังถ้าไม่ได้ เข้าใจพุทธศาสนา มิชชันนารีภาคเหนือมีกฎว่าจะต้องเรียนวรรณคดีพุทธศาสนาและภาคเหนือเท่า ๆ กับเรียนวรรณคดีคริสเตียน...เพื่อจะนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์สำหรับการเผยแพร่...ศูนย์กลางที่ เชียงใหม่มีอายุแค่ 10 ปีเท่านั้น ยังมีชาวพุทธกลับใจมาเป็นคริสต์มากกว่าที่อื่นทั้งหมดรวมกัน”²⁵⁷

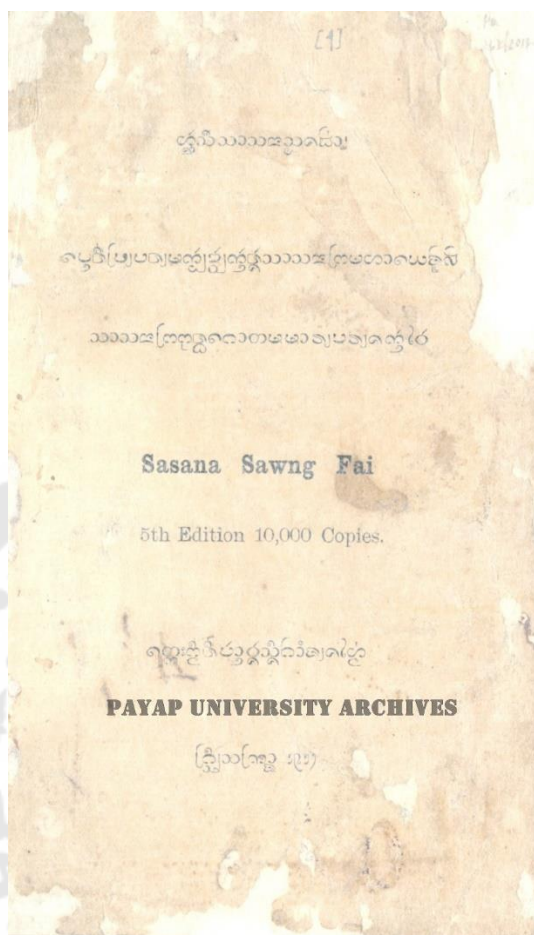
แม้ว่าจะมีการศึกษาพุทธศาสนาแต่ก็ไม่ได้มีการผลิตวรรณกรรมเชิงวิสัยทัศน์แต่อย่างใด ในพ.ศ.2476 ได้มีการสำรวจงานวรรณกรรมศาสนาเชิงวิสัยทัศน์ มีรายงานว่า “จุดอ่อนอันหนึ่งของ เราคือ เราไม่ได้พัฒนาคนที่ผลิตวรรณกรรมคริสต์ หรือวรรณกรรมคริสต์เสียเองอย่างพอเพียง บัดนี้ถึงเวลาแล้วที่เราจะต้องทุ่มเทอย่างจริงจัง...”²⁵⁸ สี่หมึกก็มองเห็นคุณค่าและความจำเป็นใน สิ่งนี้แต่อาจยังไม่มีโอกาสได้เขียน จนกระทั่งในช่วงบั้นปลายของชีวิตในพ.ศ.2480 สี่หมึกล้มป่วย เขาจึงมีความปรารถนาที่จะทำสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นที่ระลึกในชีวิตของคริสตชน สี่หมึกใช้ชื่องานเขียนนี้ ว่า “ศาสนาสองฝ่ายเล่ม 2 และเล่ม 3” ซึ่งแต่งต่อจากไซเฟีย แมคกิลวารี

²⁵⁵ แม้น พงศ์อุดม. (2524). เล่มเดิม. หน้า 51.

²⁵⁶ สัมภาษณ์ เฮอริเบท สวอนสัน เมื่อวันที่ 22 มกราคม พ.ศ.2561.

²⁵⁷ แม้น พงศ์อุดม. (2524). เล่มเดิม. หน้า 34.

²⁵⁸ แหล่งเดิม. หน้า 40.

ภาพประกอบ 19 หนังสือศาสนาสองฝ่าย งานเขียนของไซเฟีย แมคกิลวารี

ที่มา : หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ

ทำให้สันนิษฐานว่านับแต่งานเขียน “ศาสนาสองฝ่าย” ของไซเฟีย (ซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าเขียนตั้งแต่เมื่อใด) คริสตจักรเมืองเหนือไม่มีงานเผยแพร่เชิงวิสัยทัศน์อย่างจริงจัง จึงน่าจะเป็นเหตุผลที่สืบทอดเขียนงานชิ้นนี้ (ต้นฉบับเป็นอักษรล้านนาและปริวรรตเป็นอักษรไทย)

“ข้าพเจ้าได้รับตำแหน่งเป็นศาสตราจารย์ [ข้าพเจ้าได้รับตำแหน่งเป็นศาสตราจารย์มาแล้วได้ 27 ปี แลในปีนี้อายุข้าพเจ้าย่างเข้ามา 70 ปีเต็ม [เต็ม] นับว่าอยู่ในวัยชรา [วัยชรา] แล้ว สันนั้น

[ดังนั้น] ข้าพเจ้าอยากหื้อ [ให้] มีสิ่งใดสิ่งหนึ่ง [สิ่งหนึ่ง] ไว้เป็นที่ระลึก แต่มาเห็นว่า [เห็นว่า] ไม่มีสิ่งใดที่จะเหมาะกว่าพิมพ์หนังสือ [หนังสือ] ขึ้น เพราะเป็นธัมมทาน [เป็นธรรมทาน] อันดียิ่ง สันนั้น ข้าพเจ้า [ดังนั้นข้าพเจ้า] จึงได้สละเวลาแต่งหนังสือขึ้นเรื่องหนึ่ง [เรื่องหนึ่ง] คือแต่งต่อจากศาสนา [ศาสนา] สองฝ่ายที่หม่อมสาสนธูต [สาสนธูต] แมคคิลวาลิได้แต่งขึ้นไว้แล้ว เชิงข้าพเจ้าหื้อ [ซึ่งข้าพเจ้าให้] ชื่อว่า “ศาสนาสองฝ่ายแหล่หม่อมสอง” [ศาสนาสองฝ่ายเล่ม 2] ไว้เป็นที่ระลึกในการที่ข้าพเจ้า [ข้าพเจ้า] มีอายุครบ 70 ปี และเพื่อหื้อ [ให้] เป็นสาธารณเผยแพร่พระคริสศาสนา [เผยแพร่พระคริสต์ศาสนา] อีกทางหนึ่ง”²⁵⁹

ด้วยเหตุที่บิดาของเขา คือหนานศรีวิชัยเป็นผู้ที่ผ่านการบวชเรียนมาหลายพรรษา เมื่อลาสิกขาออกมาแล้วก็ยังทำงานสอนพุทธศาสนาให้คนในท้องถิ่นด้วย เชื่อแน่ว่าสีโหม่คงได้รับรู้เหตุผลที่หนานศรีวิชัยเปลี่ยนจากการเป็นชาวพุทธผู้เคร่งครัดมาเป็นคริสตชนผู้เชื่อมั่นและศรัทธาในพระเจ้า ทำให้เขาเข้าใจถึงความเชื่อและโลกทัศน์ทางศาสนาของคนล้านนาได้อย่างดี ซึ่งความเข้าใจนี้น่าจะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการเขียนงานเผยแพร่ศาสนาเชิงวิสัยทัศน์ซึ่งผลิตโดยคนล้านนาที่เข้าใจความคิดทางพุทธศาสนา เพื่อนำมาเป็นเครื่องมือในการสื่อความพระกิตติคุณของพระเจ้า

²⁵⁹ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. สีโหม่ วิชัย (2480). ศาสนา 2 ฝ่าย เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์ ตันฉบับเป็นอักษรล้านนาและทางหอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพทำการปริวรรตเป็นภาษาไทย และปัจจุบันยังอยู่ในระหว่างการตรวจทาน

“มีใน [ใน] วันหนึ่ง นายสัจจกับนายบุญญ์มาพบกันแถม [อีก] นายสัจจถามว่าสหาย ท่านหายหน้าไปไหนเมื่อนาน [มานาน] บ่ได้ปะพบกันเลย ท่านยังอยู่สุขสบายดีอยู่คา [สุขสบายดี อยู่หรือ] นายบุญญ์ตอบว่า อันความสุขและความทุกข์ก็ปานกลาง [ปานกลาง] ในปีนี้ข้าพพื่อได้ อยู่บ้านนัก มัวเมาไปแฉ่ว [เที่ยว] ไหว้พระบาทพระธาตุเสียหลายตี้ [หลายที่] หลายแห่งนัก บ่มี หว่าง [ไม่มีว่าง] อยู่บ้านเลย นายสัจจถามว่า ก็ท่านไฟไหวไฟสาถึงหลายตี้ชื่อนั้น [ไปไหวไปสา ถึงหลายที่ชื่อนั้น] ท่านยังได้จวบ [พบ] ได้พบข้ออ้อมอกอ้อมใจและข้อลุบล้างบาบกำม [ลบล้าง บาบกรรม] การบาบตีได้ทำ [การบาบที่ได้กระทำ] มาล่วงแล้วปางหลังหื้อหมอดหื้อหาย และจวบ พบหันทางไฟนิพพานแล้วคา [ไปนิพพานแล้วหรือ] และอันที่ท่านได้ไฟ [ไป] ก็มีความประสงค์ ด้วยข้อนี้บ่ใช่คา [มิใช่หรือ] นายบุญญ์ตอบว่าความประสงค์ก็มีแต่ข้อเดียวนี้ คือเซาะหา [เสาะหา] ที่จักอำบุญ [จักทำบุญ] ล้างบาบกำมตีักทำมา [ล้างบาบกรรมที่กระทำมา] ล่วงแล้วหื้อ [ให้] หมอดเท่านั้น และหันทางไฟ [เห็นทางไป] ขึ้นฟ้านิพพาน จึงได้ไปถึง [ถึง] หลายตี้ คือที่เพื่อน เล่าลือว่าเป็นที่บริสุทธิ์วิเศษ [ที่เพื่อนเล่าลือว่าบริสุทธิ์วิเศษ] ก็ได้ไฟถึงแล้วทุกตี้ [ไปถึงแล้วทุกที่] ไฟถึงดีได้ก็ว่าตามบุญตามกำม [ไปถึงที่ได้ก็ว่าตามบุญตามกรรม] กะทำร้าย [กระทำร้าย] ก็ได้ ร้าย กะทำดี [กระทำดี] ก็ได้ดี หื้อถือสืลห้า สืลแปดหื้อได้ [ให้ถือสืลห้า สืลแปดให้ได้] ครบถ้วน เท่านั้น ถ้าถือบ่ได้ แม่นว่าได้ผิดแต่ข้อหนึ่งใด ก็ต้องไปสู่อบายส้ายบาบกำม บ่ถึงนิพพาน [ไม่ถึง นิพพาน] ไปถึงตี้ไหนก็จวบ [พบ] แต่ข้อเดียวนี้แล บ่แต่เท่านั้นข้ายังได้เล่าเรียนบาลีกับพีไตรปิ ตค [เรียนบาลีคัมภีร์ไตรปิฏก] ประสงค์ไครู้ [ไครู้] ว่า จักกะทำบุญอย่างใดจึงจักลุบล้าง [ลบล้าง] บาบกรรม นายสัจจถามว่า ตามธัมมที่ท่านได้เล่าเรียนก็ว่าหื้อได้จำสืลห้า สืลแปดหื้อได้ว่าชื่อนั้น ก็ทุกวันนี้ท่านถือได้เสีย [หมด] ทุกข้อคา และทุกวันนี้ท่านบ่กินจิ้นบ่กินป้า [ไม่กินเนื้อไม่กินปลา] กิน [กิน] แต่ผักแต่ไม้ถ่วงาเท่านั้นกา อันกินจิ้นกินป้า [กินเนื้อกินปลา] ฆ่าสัตว์มาแต่ก่อนมากมาย นั้น จักอำ [จักทำ] อย่างไร นายบุญญ์ตอบว่าคำถาม [คำถาม] ข้อนี้ข้าก็ตอบยากพ่อง วันเดือน ดับเดือนเปง [เดือนเพ็ญ] วันสืล [วันศีล] ก็ถือได้ บ่ไปหาปูหาปลา [หาปูหาปลา] ล่าสัตว์ที่ไหน กิน [กิน] แต่ถัวผักถัวงา จิ้นป้า [เนื้อปลา] บ่กินเลย วันอื่นนอกจากวันสืล บู่ป้า [ปูปลา] ก็หาไป จิ้นป้า [เนื้อปลา] ก็กินไปทุกวัน จักหื้อถือกำมทุกวันไฟ [จักให้ถือกรรมทุกวันไป] ก็บ่ได้...นายสัจจว่าข้อนี้ ก็จริง [จริง] ของท่าน เพราะว่าสืลเป็น [ศีลเป็น] ของหนักสำหรับมนุษย์...เหลือกำลังมนุษย์ พระเจ้า ทรงทราบวามมนุษย์มีกำลังอ่อน พระองค์บ่ได้เอาของหนักมาวางบนบ่าคนผู้อ่อนแบก...คนแบกสืล

ห้า [ศีลห้า] ข้อป่านานี้แต่ข้อเดียว กับมีไฟ [ไม่มีใคร] จักแบกได้ พระคริสตศาสนา [พระคริสต์ศาสนา] สอนว่า มนุษย์จักได้รับความรอดจากบาปด้วยถือศีล [ศีล] สิ่งเดียวไปได้ ก็เพราะที่ถือได้คับเสียด [ไม่ได้ครบทั้งหมด] มักหวัดขาดอยู่เสมอ จักรอดบาปได้ด้วยความเชื่อที่เชื่อในพระเยซูคริส [ด้วยความเชื่อที่เชื่อในพระเยซูคริสต์] พระบุตร [พระบุตร] พระเจ้า เท่านั้น...”²⁶¹ (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

เนื้อหาเหล่านี้ว่า นายสัจจงามนายบุญยังว่า การเที่ยวไปเสาะหาให้พระตามสถานที่ต่าง ๆ นั้นทำให้ได้พบกับนิพพานหรือยัง เพราะการไปนั้นก็เพื่อจุดประสงค์นี้มิใช่หรือ นายบุญยังตอบว่า จุดประสงค์ก็คือต้องการลบล้างบาปกรรมที่เคยทำแล้ว ๆ มาเพื่อที่จะไปสู่สวรรค์และถึงซึ่งนิพพาน ใครว่าที่ไหนดีก็เที่ยวไปทำบุญ ไปที่ใดก็ได้รับคำสอนว่าทุกสิ่งเป็นไปตามบุญตามกรรม ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ให้หมั่นรักษาศีลห้า ศีลแปดอย่างเคร่งครัด หากผิดศีลแม้แต่ข้อเดียวก็จะเป็นทางไปสู่อบายภูมิ นายสัจจงามจึงบอกว่าการที่นายบุญยังยังต้องฆ่าสัตว์มาเป็นอาหาร ก็เป็นการผิดศีล ซึ่งถ้าไม่ทำก็เป็นเรื่องยากในการดำรงชีวิต เพราะศีลเป็นของหนักสำหรับมนุษย์ พระเยซูจึงไม่นำของหนักมาแบกไว้ พระคริสต์สอนว่ามนุษย์จะรอดบาปเพราะถือศีลนั้นไม่ได้ การจะรอดบาปได้ก็ด้วยความเชื่อในพระคริสต์เท่านั้น

ถ้อยคำดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สี่หมื่นนำความเชื่อเรื่อง “บุญ-บาป” ซึ่งเป็นสิ่งฝังลึกในจิตใจของชาวพุทธล้านนา ดังเมื่อครั้งเหตุการณ์ของหนานอินต๊ะที่เป็นชาวล้านนาคนแรกที่เข้ารับเป็นคริสเตียนด้วยความต้องการรอดพ้นจากบาป²⁶² ชาวพุทธจึงมุ่งทำบุญเพื่อให้ได้บรรลุนิพพานอันเป็นสถานะที่จะทำให้พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดและบาปกรรม เมื่อเข้าใจเช่นนี้ สี่หมื่นจึงนำความเชื่อในพระคริสต์ซึ่งเป็นเพียงหนทางเดียวเท่านั้นที่จะทำให้มนุษย์รอดพ้นจากบาป

²⁶¹ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. สี่หมื่น วิชัย. (2480). หนังสือศาสนาสองฝ่าย เล่ม 2. பிரவந்தகாக்கரலானாเป็นภาษาไทย โดย อริศา เลิศพฤกษ์ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. เอกสารยังไม่ตีพิมพ์.

²⁶² หนานอินต๊ะ เคยบวชเรียนมีความรู้ทางพุทธศาสนาอย่างดีตั้งนั้นเมื่อมีความพลั้งพลาดกระทำความผิดก็ทำให้มีความกลัวบาป เมื่อแมคกิลวาร์นำคริสต์ศาสนาเผยแผ่ในเชียงใหม่ว่าพระเยซูช่วยให้รอดพ้นจากบาป หนานอินต๊ะยังไม่ปักใจเชื่อนัก จนกระทั่งแมคกิลวาร์ได้ทำนายและพิสูจน์การเกิดสุริยุปราคาในวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2411 ทำให้หนานอินต๊ะซึ่งเคยเชื่อว่าเป็นการกระทำของภูติผีหันมาเชื่อและศรัทธาในความจริงนั้น จึงยอมรับนับถือพระเยซู เพราะคริสต์ศาสนากล่าวว่า พระเยซูคือสัจจะ คือความจริง และเป็นผู้ช่วยให้รอดพ้นจากบาปซึ่งเกาะกินใจหนานอินต๊ะตลอดมา.

มาแก้ความกลัวของมนุษย์ มีการนำคำว่า “นิพพาน” มาใช้เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นชัดเจนว่า “นิพพาน” ทำให้รอดพ้นบาป “พระคริสต์” ก็ทำให้รอดพ้นบาปเช่นกันแต่การถึงซึ่งนิพพานนั้นยากยิ่งกว่า การเปรียบเทียบกับสิ่งที่เป็นความเชื่อพื้นฐานของชาวพุทธเช่นนี้จะทำให้การประกาศพระกิตติคุณประสบผลยิ่งขึ้น

บทที่ 4

บทสรุป

ปริญญานิพนธ์เรื่อง “โลกทัศน์ของสีโหม่ว วิสัยในยุคเปลี่ยนผ่านของสังคมล้านนา พ.ศ.2432-2481” มุ่งศึกษาโลกทัศน์ของสีโหม่ว วิสัยที่ปรากฏในหนังสือฝากสีโหม่วและวรรณกรรมเชิงวิสัย “ศาสนาสองฝ่าย” ที่สีโหม่วเขียนขึ้น รวมทั้งศึกษาผ่านกิจกรรมในชีวิต โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโลกทัศน์และการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของสีโหม่ว วิสัย และเพื่อศึกษาความเชื่อมโยงของโลกทัศน์ของสีโหม่ว กับบริบทของสังคมล้านนาในช่วงเปลี่ยนผ่าน จากการศึกษาพบว่า การมอง “โลก” ซึ่งหมายถึงสังคมที่เขาอยู่และการ “มองชีวิต” ของสีโหม่วสามารถแบ่งเป็น 2 ช่วงเวลาคือโลกทัศน์ของสีโหม่ว วิสัย ในช่วงแรกของชีวิตซึ่งครอบคลุมช่วง 22 ปีแรกของชีวิตของเขา (พ.ศ. 2411-2433) โดยเห็นได้ชัดจากหนังสือฝากที่สีโหม่วเขียนถึงพ่อแม่ของเขาขณะที่สีโหม่วอยู่ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา และโลกทัศน์ของสีโหม่ว วิสัย ในวัยทำงานจนถึงบั้นปลายชีวิต (พ.ศ.2433-2481) โดยวิเคราะห์จากกิจกรรมในชีวิตของเขาและวรรณกรรมเชิงวิสัย “ศาสนาสองฝ่าย” ซึ่งสีโหม่วเขียนขึ้นในช่วงบั้นปลายชีวิต

4.1. โลกทัศน์ของสีโหม่ว วิสัย ในช่วงแรกของชีวิต: ภาพสะท้อนจาก “หนังสือฝากสีโหม่ว” (พ.ศ. 2432-2433)

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับโลกทัศน์ของสีโหม่ว วิสัย ที่ปรากฏในจากหนังสือฝากซึ่งเขาเขียนขึ้นระหว่างพ.ศ.2432-2433 ขณะที่เขาอายุได้ 22-23 ปี และได้เดินทางไปอยู่ที่สหรัฐอเมริกา ประมาณ 1 ปี ประกอบกับข้อมูลเกี่ยวกับบริบททางประวัติศาสตร์ของล้านนาในช่วงพ.ศ. 2390 หรือประมาณ 20 ปีก่อนหน้าสีโหม่วเกิดจนถึงพ.ศ. 2432 ซึ่งสีโหม่วไปสหรัฐอเมริกา นั้นพบว่า ล้านนาในช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านสู่สมัยใหม่ เริ่มจากการที่มิชชันนารีอเมริกันนำโดย ศาสนาจารย์แดเนียล แมคกิลวารี ได้เข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนา รวมทั้งความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การแพทย์สมัยใหม่ เทคโนโลยีการพิมพ์ ความรู้ด้านภูมิศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ฯลฯ เข้ามาเผยแพร่ในล้านนา และมีคนพื้นเมืองล้านนาจำนวนหนึ่งได้เปลี่ยนศาสนาเป็นคริสต์เตียน โดยหนานศรีวิชัย พ่อของสีโหม่วเป็นหนึ่งในคนพื้นเมืองเชียงใหม่ที่เปลี่ยนมานับถือคริสต์ศาสนา อีกทั้งในเวลาต่อมาสมาชิกในครอบครัววิชัยได้เปลี่ยนมานับถือคริสต์ศาสนาด้วย

นอกจากนี้ในทางเศรษฐกิจก็พบว่าในช่วงทศวรรษ 2390 จนถึงต้นทศวรรษ 2430 ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้ขยายตัวเข้ามาในล้านนา โดยนายแพทย์ มาเรียน อลองโซ ซิค หรือ หมอซิค ซึ่งเป็นมิชชันนารีอเมริกันและได้มีส่วนร่วมกับการก่อตั้งของระบบทุนนิยมโดยหมอซิคลาออก

จากการเป็นมิชชันนารี หันมาทำธุรกิจป่าไม้ พร้อมกันนี้หมอซิคได้ตั้งเอาหนานศรีวิชัยและสีโหม้เข้ามาร่วมทำธุรกิจป่าไม้ด้วย ขณะเดียวกันก็พบว่ารัฐบาลสยามได้สนับสนุนการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในล้านนา

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับชีวประวัติของสีโหม้พบว่าครอบครัววิชัยเป็นส่วนหนึ่งของความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในล้านนาช่วงทศวรรษ 2390 ถึงต้นทศวรรษ 2430 โดยเฉพาะสีโหม้วิชัย ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นทั้งในแง่ที่ว่าหนานศรีวิชัย พ่อของสีโหม้เป็นผู้ที่เปลี่ยนศาสนาเป็นคริสต์และทำงานกับหมอซิค อดีตมิชชันนารีอเมริกันซึ่งหันมาทำธุรกิจป่าไม้ ยิ่งไปกว่านั้นสีโหม้ยังเกี่ยวข้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมโดยตรงในแง่ที่ว่า นับตั้งแต่วัยเด็ก สีโหม้ได้เรียนรู้ความรู้สมัยใหม่จากศาสนาจารย์แดเนียล แมคคิลวารี ต่อมาเมื่อสีโหม้มีอายุ 22 ปีเขาเองได้ไปอยู่ที่ประเทศสหรัฐอเมริกาในช่วงพ.ศ. 2432-2433 จึงได้รู้ได้เห็นสิ่งใหม่ ๆ ในประเทศสหรัฐอเมริกา ส่งผลให้โลกทัศน์หรือมุมมองที่สีโหม้มีต่อ “โลก” และผู้คน มีลักษณะที่พิเศษกว่าคนพื้นเมืองเชียงใหม่ทั่วไปในสมัยเดียวกัน

กล่าวคือจากการศึกษาวิเคราะห์หนังสือฝากจำนวน 24 ฉบับที่สีโหม้เขียนถึงบิดามารดาของเขาในช่วงระหว่างพ.ศ. 2432-2433 พบว่า โลกทัศน์ของสีโหม้ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากคริสต์ศาสนาและมิชชันนารีอเมริกัน ทำให้สีโหม้มองโลกและผู้คนต่างจากคนล้านนารุ่นก่อนหน้ารวมทั้งคนรุ่นเดียวกันส่วนหนึ่ง เห็นได้จากการรับรู้เรื่อง “โลก” ซึ่งในทัศนะของคนล้านนารุ่นก่อนหน้าสีโหม้ (รวมทั้งคนรุ่นเดียวกันส่วนหนึ่ง) แล้ว “โลก” หมายถึงแผ่นดินที่มนุษย์อาศัยของคนล้านนาในสมัยจารีตตั้งอยู่บนกรอบความคิดที่สำคัญคือคติไตรภูมิ แต่สีโหม้มองและอธิบาย “โลก” จากสภาพความเป็นจริงที่ประสบพบเห็นตามแผนที่หรือความรู้ภูมิศาสตร์แบบตะวันตก สำหรับทัศนะเกี่ยวกับผู้คนบนโลกนั้นหนังสือฝากของสีโหม้ มองและจำแนกผู้คนในโลกที่แตกต่างจากชาวล้านนาในยุคก่อนหน้าและชาวล้านนาร่วมสมัยกับเขา เนื่องจากหลักฐานเอกสารประเภทใบลานที่เขียนขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงพุทธศตวรรษที่ 24 แสดงให้เห็นว่าคนล้านนารับรู้ถึงการมีอยู่ของคนต่างชาติพันธุ์ต่างภาษากับตัวเอง เช่น ชาวลัวะ ชาวเม็ง (มอญ) ชาวพม่า (ม่าน) ชาวเชียงแสน ชาวไทใหญ่ (เงี้ยว) ชาวจีน ชาวฝรั่ง ชาวแขก ในขณะที่จดหมายของสีโหม้แสดงให้เห็นว่า เขามองคนต่างชาติต่างภาษาในแง่มุขขยายออกไปคือ กล่าวถึงผู้คนที่หลากหลายชาติพันธุ์และภาษามากกว่าที่พบในเอกสารประเภทใบลานของล้านนา โดยเอกสารประเภทใบลานส่วนใหญ่จะกล่าวถึงกลุ่มคนที่อยู่ไม่ไกลจากล้านนาเท่าใดนัก ส่วนจดหมายของสีโหม้กล่าวถึงคนต่างชาติต่างภาษาที่อยู่ไกลจากล้านนามากไปกว่าครึ่งโลก

นอกจากนี้ยังพบว่าสีไหมมีทัศนะเกี่ยวกับบ้านเมืองโดยขึ้นชมบ้านเมืองแบบสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยอาคารที่สร้างด้วยอิฐหินปูนที่มั่นคงแข็งแรง ถนนหนทางที่กว้างขวาง ดูสะอาดงามตาน่ามอง การสัญจรของพาหนะและผู้คนดูเป็นระเบียบ มีสิ่งประดิษฐ์หลากหลายที่ให้ความสะดวกสบายและความปลอดภัยในการดำรงชีวิต เช่น หลอดไฟ โทรเลข โทรศัพท์ รถดับเพลิง ตลอดจนมีตลาดร้านค้าที่ขายสินค้ามากมาย อันเป็นผลสืบเนื่องจากการเติบโตขึ้นของการค้าแบบทุนนิยมในยุโรปและสหรัฐอเมริกาที่มีการผลิตจำนวนมาก อันเป็นผลจากการเติบโตของโรงงานอุตสาหกรรมที่มีเครื่องจักรเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต

4.2 โลกทัศน์ของสีไหม วิสัย ในวัยทำงานจนถึงบั้นปลายชีวิต (พ.ศ.2433-2481) : ภาพสะท้อนจากกิจกรรมในชีวิตประจำวันและวรรณกรรมเชิงวิชันนา “ศาสนาสองฝ่าย”

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับโลกทัศน์ของสีไหม วิสัย ในช่วงชีวิตของสีไหมหลังกลับมาจากสหรัฐอเมริกาเมื่อพ.ศ. 2433 จนถึงพ.ศ. 2481 ซึ่งสีไหมเสียชีวิต โดยวิเคราะห์จากกิจกรรมในชีวิตประจำวันของสีไหมประกอบกับวรรณกรรมเชิงวิชันนา “ศาสนาสองฝ่าย” ซึ่งสีไหมเขียนขึ้นเมื่อพ.ศ. 2480 ก่อนที่เขาจะเสียชีวิตเพียง 1 ปี พบว่า ล้วนมาในช่วงพ.ศ. 2433-2481 ยังคงอยู่ในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านสู่สมัยใหม่ โดยในแวดวงมิชชันนารีในล้านนาได้เกิดแนวคิด “คริสต์จักรพื้นเมือง” คือ คริสต์จักรที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างแนวความเชื่อ การปฏิบัติในคริสต์ศาสนาและลักษณะพื้นฐานทางสังคม โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรม ประเพณีของคนพื้นเมือง รวมทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรมการก่อสร้างสถานที่นมัสการ รูปแบบการนมัสการที่ต้องเกิดขึ้นด้วยจิตวิญญาณที่เป็นของคนพื้นเมืองอย่างแท้จริง

ขณะที่ด้านรัฐบาลสยามนั้นนับจากมีการปฏิรูปการปกครองที่ปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจนเมื่อพ.ศ. 2435 ทำให้สยามสามารถรวมล้านนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยามได้อย่างสมบูรณ์ รัฐบาลสยามได้นำความทันสมัยหลายด้านเข้ามาในล้านนา อาทิ การปลูกสร้างอาคารสถานที่ราชการ การสร้างถนน การตั้งโรงเรียนรัฐบาล โดยในสมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2453-2468) พระองค์ทรงใช้นโยบายชาตินิยมในการปลูกฝังให้คนในชาติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยเน้นความสำคัญสูงสุดของพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นหัวใจของชาติ รวมทั้งความสำคัญของพุทธศาสนาซึ่งเป็น “ศาสนาประจำชาติไทย” นโยบายดังกล่าวนี้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานเผยแผ่คริสต์ศาสนาของมิชชันนารีในสยามเป็นอย่างมาก เนื่องจากลัทธิชาตินิยมของไทยต่อต้านอิทธิพลของคริสต์ศาสนา ดังนั้นมิชชันนารีฝ่ายโปรเตสแตนต์ (คริสเตียน) จึงมีการปรับตัวเพื่อลดอุปสรรคในการดำเนินงานเผยแผ่คริสต์ศาสนา เห็นได้จากการที่ในพ.ศ. 2456 มิชชันนารีอเมริกันที่ปฏิบัติงานในล้านนาได้เปลี่ยนชื่อเรียกมิชชันของพวกเขาจาก “มิชชันลาว” เป็น “มิชชันแห่งสยามเหนือ” ให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริง

ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพที่ทรงทักท้วงมิชชันนารีที่ยังใช้คำว่า “มิชชันลาร” ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องทั้งในทางภูมิศาสตร์และทางการเมือง เนื่องจากสยามและล้านนาได้รวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว หรือการที่โรงเรียนของมิชชันนารีในล้านนาเปลี่ยนจากการใช้ภาษาล้านนาในการสอนมาสอนด้วยภาษาไทยกลางตามนโยบายของรัฐบาลสยามที่ต้องการให้โรงเรียนในท้องถิ่นต่าง ๆ ใช้ภาษาไทยกลางเป็นภาษาหลักเพื่อสร้างเอกภาพของชาติ

การดำเนินงานของมิชชันนารีในลักษณะที่ปรับตัวเข้ากับผู้นำของสยามยังคงดำเนินสืบมาแม้ว่าจะสิ้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วก็ตาม ดังพบว่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2468-2477) เมื่อครั้งทรงเสด็จไปเชียงใหม่เมื่อพ.ศ. 2469 ศาสตราจารย์วิลเลียม แฮริส ซึ่งดูแลโรงเรียนปรินส์รอยแยลสวิทยาลัย ได้กราบบังคมทูลเน้นย้ำว่าโรงเรียนดำเนินการสอนด้วยภาษาไทยกลางเพื่อเป็นการ “สมานสามัคคีระหว่างไทยเหนือกับไทยใต้” ทั้งนี้สีโหมเองก็เป็นหนึ่งในผู้ที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้นำสยาม โดยในคราวที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2468-2477) ทรงเสด็จไปเชียงใหม่สีโหมเป็นผู้นำกลุ่มคริสเตียนในเชียงใหม่ในการนมัสการและถวายพระพรเพื่อถวายความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

แม้ว่าต่อมาจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญคือเกิดการปฏิวัติ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 โดยคณะราษฎรได้ทำการเปลี่ยนระบอบการปกครองของสยามจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นผลจากการปฏิวัติครั้งนี้คือการก่อตัวของกระแสชาตินิยมใหม่ (ชาตินิยมที่ให้ประชาชนเป็นหัวใจของชาติ) ภายใต้การนำของคณะราษฎรซึ่งส่งผลต่อการดำเนินงานของมิชชันนารีอยู่ไม่น้อย เนื่องจากคณะราษฎรต้องการควบคุมโรงเรียนและหลักสูตรของชาวต่างชาติ โดยในระยะแรกนั้นนโยบายของคณะราษฎรยังไม่ส่งผลต่อโรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกันและมิชชันนารีของคาทอลิกที่อยู่ไกลจากกรุงเทพฯ แต่ต่อมาคณะราษฎรได้ใช้ทั้งโรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกันและมิชชันนารีคาทอลิก เป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการปลูกฝังสำนึกชาตินิยมใหม่ให้แก่เด็กและเยาวชน ทำให้โรงเรียนของคาทอลิกต้องปรับตารางเวลาการสอนใหม่ให้เหมาะสมกับนโยบายของรัฐบาลคณะราษฎร ส่วนโรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกันปรับตัวเข้ากับรัฐบาลของพันเอกพระพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีของสยาม (พ.ศ.2476-2481) ได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับชีวประวัติของสีโหมพบว่าสีโหม วิชัย เป็นส่วนหนึ่งของความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในล้านนาช่วงทศวรรษ 2430 ถึงต้นทศวรรษ 2480 โดยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด “คริสต์จักรพื้นเมือง” นั้นพบว่าหลังจากสีโหมทำธุรกิจป่าไม้

ในปีพ.ศ. 2447 เขาได้อุทิศตนให้งานศาสนา โดยสีโหม่ได้รับแต่งตั้งเป็นศิษยาภิบาลของคริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่ ที่สำคัญคือสีโหม่มุ่งหวังที่จะใช้ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ของเขาในการช่วยพัฒนางานคริสตจักรให้ไปสู่ความเป็นคริสตจักรของคนพื้นเมือง ตามนโยบายของคณะกรรมการมิชชันต่างประเทศที่เคยนำแผนนี้เข้ามาบุกเบิกตั้งแต่พ.ศ. 2438 แต่ไม่ประสบผลเพราะผู้นำพื้นเมืองส่วนใหญ่ขาดประสบการณ์การทำงานและความพร้อมทั้งทักษะและทัศนคติในการทำงานเป็นผู้นำ ดังนั้นสีโหม่จึงร่วมกับผู้นำคริสเตียนพื้นเมืองเชียงใหม่อีก 2 ท่านคือปัญญา ไชยวัฒน์ และคำอ้าย ไชยวัฒน์ ในการเคลื่อนไหวให้เกิดคริสตจักรของคนพื้นเมืองในแบบพื้นเมืองที่สามารถ “เลี้ยงดูตนเอง ปกครองตนเอง และประกาศด้วยตนเอง” โดยเป็นอิสระจากมิชชันนารี อย่างไรก็ตามการเคลื่อนไหวนี้ก็ไม่สัมฤทธิ์ผลในเวลานั้น เนื่องจากเป็นแนวคิดใหม่ที่ผู้นำพื้นเมืองยังขาดความพร้อม ประกอบกับการที่กลุ่มเคลื่อนไหวมาจากผู้ที่มีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติจากคนเพียง 2 ตระกูล ต่อมาภายหลังทางคณะกรรมการต่างประเทศเห็นถึงความสำคัญของเรื่อง “คริสตจักรพื้นเมือง” จึงได้หยิบยกเรื่องนี้ขึ้นมาพิจารณาอีกครั้ง ในพ.ศ. 2473 จึงมีการจัดตั้งสยามคริสตสภาอันเป็นต้นกำเนิดของสภาคริสตจักรในประเทศไทยในปัจจุบัน

จากการศึกษาโลกทัศน์ของสีโหม่ วิจัย ในวัยทำงานจนถึงบั้นปลายชีวิต (พ.ศ. 2433-2481) โดยวิเคราะห์จากกิจกรรมในชีวิตประจำวันและวรรณกรรมเชิงวิสัยทัศน์ “ศาสนาสองฝ่าย” พบว่าโลกทัศน์ของสีโหม่ในช่วงเวลานี้เป็นผลจากบริบทของความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในล้านนาช่วงทศวรรษ 2430 ถึงต้นทศวรรษ 2480 กล่าวคือสีโหม่มีทัศนะเกี่ยวกับคริสตจักรในภาคเหนือของสยาม (ล้านนา) ว่าคริสตจักรต้องมีรูปแบบของ “คริสตจักรที่เป็นแบบพื้นเมือง” ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการปฏิบัติศาสนาและลักษณะพื้นฐานทางสังคมของท้องถิ่น เพราะจากสถานการณ์ที่เป็นอยู่นี้ สิ่งหนึ่งที่คนท้องถิ่นต้องเผชิญคือการที่มิชชันนารีส่วนใหญ่ไม่เห็นคุณค่าต่อวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมาของคนล้านนา และไม่กระตือรือร้นที่จะใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นเครื่องมือในการประกาศศาสนา โดยในวรรณกรรมเชิงวิสัยทัศน์ “ศาสนาสองฝ่าย” ที่สีโหม่เขียนขึ้นเมื่อพ.ศ. 2480 เขาได้นำเอาความเชื่อเรื่องศาสนาในท้องถิ่นของล้านนามาใช้ประกาศิตติคุณพระเจ้าของคริสต์ศาสนา

นอกจากนี้การที่ได้ศึกษาวิเคราะห์โลกทัศน์ของสีโหม่ผ่านกิจกรรมในชีวิตของเขา ผู้วิจัยเห็นว่าสีโหม่ได้นำเสนอภาพความศิวไลซ์ของคริสเตียนพื้นเมืองที่ผสมผสานระหว่างความศิวไลซ์แบบตะวันตกกับวัฒนธรรมพื้นเมืองของล้านนาผ่านบ้านสันป่าข่อยซึ่งเป็นบ้านที่สีโหม่สร้างขึ้นหลังจากที่เขาเลิกทำธุรกิจป่าไม้ในพ.ศ. 2447 และได้ย้ายบ้านมาอยู่ที่สันป่าข่อยทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงซึ่งเป็นบริเวณที่ตั้งของโบสถ์คริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่ซึ่งเป็นศูนย์กลางของคริสเตียน

ในล้านนา โดยที่บ้านสันป่าข่อยของสีโหม่มีลักษณะของการผสมผสานกันระหว่างบ้านแบบตะวันตกและบ้านของคนพื้นเมืองเชียงใหม่คือชั้นล่างสร้างด้วยอิฐและชั้นบนสร้างด้วยไม้ ทำให้รูปทรงของบ้านหลังนี้ต่างจากบ้านแบบพื้นเมืองทั่วไป รูปแบบและลักษณะของบ้านสันป่าข่อยนี้เป็นความศิวิไลซ์ที่ผสมผสานระหว่างความศิวิไลซ์แบบตะวันตกกับวัฒนธรรมของคนพื้นเมืองเชียงใหม่ ทศนะและการแสดงออกถึงความศิวิไลซ์แบบผสมผสานนี้ต่างจากทศนะเกี่ยวกับความศิวิไลซ์ของอาคารบ้านเรือนที่สีโหม่เคยกล่าวถึงในหนังสือฝากจากสหรัฐอเมริกาถึงพ่อแม่ของเขาที่เชียงใหม่ ซึ่งสีโหม่เขียนไว้ระหว่างพ.ศ. 2432-2433 โดยในหนังสือฝากที่เขียนเมื่อวัยหนุ่ม สีโหม่ได้กล่าวถึงความศิวิไลซ์ของดีกรามแบบตะวันตกในสหรัฐอเมริกา รวมทั้งต่างจากทศนะของมิชชันนารีอเมริกันที่เข้ามาปฏิบัติงานเผยแผ่คริสต์ศาสนาในสยาม ซึ่งมองว่าความรู้เทคโนโลยีและวัฒนธรรมของตะวันตกคือสิ่งที่แสดงถึงความศิวิไลซ์ การที่ผู้คนและสังคมหนึ่ง ๆ จะศิวิไลซ์ได้ สังคมนั้น ๆ ต้องเปลี่ยนมารับความรู้และเทคโนโลยี รวมทั้งวัฒนธรรมของตะวันตก

บรรณานุกรม

เอกสารหอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. Cheek Family Papers (RG 007/910), Dr.Marion Alonzo Cheek.

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. Cheek Family Papers (RG 007/910), Mrs.Sarah Cheek and Children.

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. Cheek Family Papers (RG 007/910), Bradley Family.

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. McGilvary Family Papers. (RG 004/91), Letter of Daniel McGilvary to Mrs.Sarah Blachly Bradley.)

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. McGilvary Family Papers. (RG 004/91), Letter of Daniel McGilvary to his daughter, Cornelia.

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. จดหมายหนานศรีวิชัย. (RG 008/90). Folder 1.

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ.จดหมายคำอ้าย ไชยวัฒน์. (RG 008/90 (2) B.1 Folder 1 p.31.

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. การถอดแบบบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ เจริญ วิชัย. โดย ชัยนธ์ หิรัญพันธุ์ ผู้ปฏิบัติการโครงการประวัติศาสตร์ด้วยคำบอกเล่า. ปคล.14/81 วันที่ 9 มีนาคม พ.ศ.2524.

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. การถอดแบบบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ จินดา สิงหนตร. โดย ชัยนธ์ หิรัญพันธุ์ ผู้ปฏิบัติการโครงการประวัติศาสตร์ด้วยคำบอกเล่า. ปคล. 9/79 วันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2522.

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. รายงานการประชุมคณะกรรมการ. โบสถ์คริสต์จักรที่หนึ่ง เชียงใหม่ วันที่ 21 มกราคม พ.ศ.2481.

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. รายงานการประชุมคณะกรรมการ. โบสถ์คริสต์จักรที่หนึ่ง เชียงใหม่ วันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2481.

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. รายงานการประชุมคณะกรรมการ. โบสถ์คริสต์จักรที่หนึ่ง เชียงใหม่ วันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2481.

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. รายงานการประชุมคณะกรรมการ. โบสถ์คริสต์จักรที่หนึ่ง

เชียงใหม่ วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2482.

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. สี่หมั้ววิชัย. (2480). ศาสนาสองฝ่ายเล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 2.

เชียงใหม่ : เจริญเมือง.

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. สี่หมั้ววิชัย. ศาสนาสองฝ่ายเล่ม 3. เชียงใหม่ : เจริญเมือง.

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. เฮอริเบท สวอนสัน. (1995). ประวัติศาสตร์การอภิบาล

คริสตจักร สังกัดสภาคริสตจักรในประเทศไทย. สำเนาเอกสาร.

หนังสือและบทความในหนังสือ

คำมูล ชินวงศ์. (1992). *ฮากเก๊าเบ็ธเอล : ประวัติศาสตร์ชุมชนคริสเตียนบ้านแป้น*. กรุงเทพฯ :

ชวนพิมพ์.

จันทร์จิรา วงษ์ชมทอง (บรรณาธิการ). (2006). *คริสเตียนกับการศึกษาของไทย*. คณะกรรมการ

พันธกิจการศึกษา มูลนิธิแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย.

จิระนันท์ พิตรปรีชา. (2552). ลูกผู้ชายชื่อนายหลุยส์. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สยามบันทึก.

จิราชาติ สันติะยศ. (2551). *ประวัติศาสตร์ฉบับ “ร้อยสร้าง” ทั้งที่ “จริง” และ “สร้างขึ้นใหม่” พระราช*

ชายาเจ้าดารารัศมี. กรุงเทพฯ : มติชน.

ชัยพงษ์ สำเนียง. (2560). *พัฒนาการของกลุ่มทุนและเครือข่ายธุรกิจในภาคเหนือของประเทศไทย*

พ.ศ. 2446-ปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยชุด “ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและ

สังคมของไทยในบริบทศักราชประวัติศาสตร์” ในความสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุน

การวิจัย (สกว.).

ตำนานมูลศาสนา. 2557. นนทบุรี: ศรีปัญญา.

นนทชัย มีชูธน, บรรณาธิการ. (2547). *175 ปีพันธกิจคริสต์ศาสนาโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย*

(ค.ศ.1828-2003). กรุงเทพฯ : ประชุมทองพรินต์ติ้งกรุ๊ป.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). *ปากไก่และใบเรือ ว่าด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์-วรรณกรรมต้น*

รัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: แพร่สำนักพิมพ์.

บุญเสริม สาทราภัย. (2523). *ศรีโหม้ คนเชียงใหม่คนแรกๆที่ไปอเมริกา*. เชียงใหม่ : ปอง.

บุญเสริม สาทราภัย และกมลธร ปาละนันท์. (2557). *สี่หมั้ว คนเชียงใหม่คนแรกๆที่ไปอเมริกา “ใบ*

บอกสี่หมั้ว” เป็นตำราเรียนล้านนาอยู่ครู่เดียว. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี : มิตีกราฟฟิค

- บริดเลย์, จอร์จ แมคฟาร์แลนด์. (2555). *หนึ่งศตวรรษในสยาม Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828-1928*. แปลโดย จิตราภรณ์ ตันรัตนกุล, กรุงเทพฯ : เฟสท์ออฟเซท.
- บริดเลย์, วิลเลียม แอล. (2547). *สยามแต่ปางก่อน : 35 ปีในบางกอกของหมอบริดเลย์*, แปลโดย ศรีเทพ กุสุมา ณ อยุธยา และศรีลักษณ์ สง่าเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มติชน.
- บ๊อค, คาร์ล. (2550). *ท้องถิ่นสยามยุคพระพุทธรูปเจ้าหลวง*. แปลโดย เสถียร พันธรัณสี, พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2527). *ประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์.
- _____. (1993). *ป้อเก๊า แม่เดิม : ประวัติศาสตร์ชุมชนคริสเตียนดอยสะเก็ด*. กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์.
- _____. (1996). *มิชชันนารีโปรเตสแตนต์กับการแพทย์ในล้านนาสมัยเริ่มแรกถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2*. เอกสารนำเสนอในการประชุมนานาชาติเรื่องไทยศึกษา ครั้งที่ 6 วันที่ 14-17 ตุลาคม 1996.
- ปลาย่อ ชนชนนท์. (2530). *นายทุนพ่อค้ากับการก่อและขยายตัวของระบบทุนนิยมในภาคเหนือของไทย พ.ศ. 2464-2523*. กรุงเทพฯ : โครงการหนังสือเล่ม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พงศสิทธิ์ ชุมสาย ณ อยุธยา. (2534). *มรดกอันล้ำค่าทางผังเมืองแห่งศตวรรษที่ 19*. กรุงเทพฯ : กรมการผังเมือง กระทรวงมหาดไทย.
- พระรัตนปัญญา. (2554). *ชินกาลมาลินี. นนทบุรี : ศรีปัญญา*.
- พอพันธ์ อูยานนท์. (2558). *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ 5 ภูมิภาคของไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาสกร วงศ์ดาวัน (เรียบเรียง). (2555). *กำเนิดและล่มสลาย เมืองโบราณเหนือแผ่นดินสยาม: จากอดีตถึงปัจจุบัน ประวัติศาสตร์เรื่องบ้านเมืองสำคัญของไทย*. กรุงเทพฯ : ยิปซีกรุ๊ป.
- แมคกิลวารี แดเนียล. (2544). *หนึ่งศตวรรษในหมู่คนไทยและคนลาว : อดีตชีวิตประวัติของศาสนาจารย์เดเนียล แมคกิลวารี ดี.ดี.* แปลโดย จิตราภรณ์ ตันรัตนกุล. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มติชน.
- แมคฟาร์แลนด์, จอร์จ บริดเลย์. (2555). *หนึ่งศตวรรษในสยาม ค.ศ.1828-ค.ศ.1928*. แปลโดย จิตราภรณ์ ตันรัตนกุล. พิมพ์ครั้งที่ 1 : เฟสท์ ออฟเซท (1999).

แมชีวิมุตติยา (สุภาพรรณ ณ บางช้าง). (2554). *จักกวัตตีที่ปณี: ลักษณะเด่น ภูมิปัญญา และคุณค่า*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

แม่น พงศ์อุดม. (2517) *แม่นแต่. เชียงใหม่: ปอง*.

รัตนพร เศรษฐกุล. (2546). *หนึ่งศตวรรษเศรษฐกิจชุมชน 2442-2542 หมู่บ้านภาคเหนือ*.
กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.

รัตนพร เศรษฐกุล. (2552). *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรม แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน*. เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม.

เรณู อรรฐาเมศร์. (2534). *โลกทัศน์ต่อชีวิตนี้ผู้ภพหน้าของชาวล้านนา*. ใน เอกสารรวมบทความจากการประชุมสัมมนาทางวิชาการล้านนาคดีศึกษา : โลกทัศน์ชาวล้านนา. เชียงใหม่ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัย สหวิทยาลัยล้านนา,

ลิเลียน จอห์นสัน เคอร์ติส. (2556). *ชาวลาวทางตอนเหนือของประเทศไทย ตอนที่ 2*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร

วัชร สันธูประมา. (2533). “ภาษาที่ใช้ในการสอนและการสอนภาษาในโรงเรียนของมิชชันนารีภาคเหนือ นับตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงช่วงกลางสงครามโลกครั้งที่สอง”. ใน เฮอร์เบิร์ต สวอนสัน และประสิทธิ์ พงศ์อุดม. *ศาสนาคริสต์-มิชชันนารี-สังคมไทย รวมบทความชุดที่ 1*. เชียงใหม่: ฝ่ายประวัติศาสตร์ สภาคริสตจักรในประเทศไทย.

เวลส์, แคนเนท อี. (1958). *ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย 1828-1958*. พระนคร : สภาคริสตจักรในประเทศไทย.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2541). *กรุงศรีอยุธยาของเรา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน.

ศิริธร ณ พัทลุง. (2538). *เพชรล้านนา (2)*. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่ : นอร์ทเทิร์น ฟรินดิง.

สน สี่มาตรัง. (2534). *ศิลปกรรมล้านนาที่ทำหน้าที่เป็นบุคลากรฐานโลกทัศน์ความเชื่อในกฎแห่งกรรม*. ใน เอกสารรวมบทความจากการประชุมสัมมนาทางวิชาการล้านนาคดีศึกษา : โลกทัศน์ชาวล้านนา. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนา.

สมบัติ จันทรวงศ์. (2537). *โลกทัศน์ของสุนทรภู่*. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม.

สันต์ สุวัจจราภินันท์. (2559). *เชียงใหม่-ใหม่*. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สายชล สัตยานุรักษ์. (2557). *10 ปัญญาชนสยาม เล่ม 1 ปัญญาชนแห่งรัฐ*
สมบูรณาญาสิทธิราชย์. กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุ๊กส์.

สิทธิ์ บุตรอินทร์. (2522). *โลกทัศน์ชาวไทยล้านนา*. เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่.

_____. (2534). *วัฒนธรรมทางความคิดและความเชื่อของชาวล้านนา*. ใน เอกสารรวมบทความจากการประชุมสัมมนาทางวิชาการล้านนาคดีศึกษา : โลกทัศน์ชาวล้านนา.

เชียงใหม่ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัย สหวิทยาลัย
ล้านนา.

สร้อยดี อ่องสกุล. (2561). *ประวัติศาสตร์ล้านนา ฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ :
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

สุเทพ สุนทรภาสี. (2543). “คนเมือง” ความสำนึกและการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาว
ไทยเหนือในบริบทการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ การเมืองและสังคม”. ใน เอกสารจาก
การเสวนาทางวิชาการเรื่อง “คนเมืองท่ามกลางบริบทการเปลี่ยนแปลง” ธเนศวร์ เจริญเมือง
และ วสันต์ ปัญญาแก้ว บรรณาธิการ.

เสรินทร์ จิรคุปต์. (2558.) พันธกิจพ่อครูแม่ครูแม่คิลวารีกับกระแสการล่าอาณานิคมของชาติ
ตะวันตก. เอกสารประกอบการบรรยาย *เหลียวหลังแลหน้า งานพันธกิจของพ่อครู แม่ครูและ
ตัวเมือง ท่ามกลาง กระแสการล่าอาณานิคม*. คริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 28
กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558.

หนังสือพิมพ์ข่าวคริสตจักร. (2478). เล่มที่ 10. เชียงใหม่ : คริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่.

อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. 2559. *ชนกาลมาลีปกรณัมและจามเทวีวงศ์ : ตำนานบ้านเมืองล้านนาดำเนิน
พระศาสนาห้าพัน*. กรุงเทพฯ : ธนาเพล.

อนันตชัย จินดาวัฒน์. (2556). *ประวัติศาสตร์อเมริกา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ยิปซีกรุ๊ป.

อนาโตล โรเจอร์ เป็ลติเยร์. 2534. *ตำนานเจ้าฟ้าล้านนา ปฐมมูลมูล*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้น
ติ้งกรุ๊ป.

อนุสรณ์ฉลองครบรอบ 100 ปี คริสตจักรที่หนึ่ง เชียงใหม่. (2511). เชียงใหม่ : สถานฝึกอาชีพ
แผนกการพิมพ์.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2555). *คนเมืองในประวัติศาสตร์/ประวัติศาสตร์ของผู้คนในล้านนา*. ใน
วสันต์ ปัญญาแก้ว (บรรณาธิการ). *ตัวตนคนเมือง 100 ปีชาตกาล ไกรศรี นิมนานเหมินทร์*. หน้า
43-72. เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เอกสารรวมบทความจากการประชุมสัมมนาทางวิชาการล้านนาคดีศึกษา : โลกทัศน์ชาวล้านนา.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนาระหว่าง วันที่ 11-
14 กันยายน พ.ศ.2534.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2538). *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4-พ.ศ.*

2475. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อัฉรวพร กมฺพพิสมย์. (2525). *อุดมการณ์นิยมของผู้นำไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2543). *ความคิดทางประวัติศาสตร์และศาสตร์ของวิถีคิด*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

_____. (2555). *เจ้าที่และผีป่วน: พลวัตของความรู้ชาวบ้าน อำนาจและตัวตนของคนท้องถิ่น*. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

โอรต์, บีแอร์. (2546). *ล้านนาไทยในแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวง*. แปลโดย พิษณุ จันทวิทัน. พิมพ์ครั้งที่ 3. : สายธาร.

เฮอร์เบิร์ต สวอนสัน. (1992). *เหมือนดั่งหมิ่นกับปูน คริสต์ศาสนาในบริบทประวัติศาสตร์ไทย*. ใน เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “คริสต์ศาสนาในบริบทประวัติศาสตร์ไทย”.

ฝ่ายประวัติศาสตร์ สภาคริสตจักรในประเทศไทย, กองคริสเตียนศึกษาและบรรณศาสตร์ สภาคริสตจักรในประเทศไทย, คณะศาสนศาสตร์แมคกิลวารี มหาวิทยาลัยพายัพ, สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ.

เฮอร์เบิร์ต สวอนสัน และ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2533). *บรรณานุกรม. ศาสนาคริสต์-มิชชันนารี-สังคมไทย รวมบทความชุดที่ 1*. กรุงเทพฯ : สภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย.

บทความ

โดม ไกรปกรณ์. (2556-2557, กันยายน-สิงหาคม). “คุ้มหลวงและเวียงแก้วของเจ้านายเชียงใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5: เรื่องราวที่ไม่ถูกเล่าถึงในพงศาวดารสยามและร่องรอยที่พบในหลักฐานอื่น”. หน้าจั่วว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย. 10: 10-25.

สุเทพ สุนทรนาศ. (2525-2527, ตุลาคม-มีนาคม). *แนวการศึกษาโลกทัศน์ : บทนำเสนอ*. วารสารสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 6 (2) : 1-10.

วิทยานิพนธ์และงานวิจัย

ชัยฉม โสณทรวสดี. (2519). *การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของไทย ตั้งแต่พ.ศ. 2439-พ.ศ.2475*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ลี้ เอื้อไพบูลย์. (2555). *ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมิชชันนารีอเมริกันกับกลุ่มชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมเชียงใหม่ พ.ศ.2410-2484*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.(ประวัติศาสตร์). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทวีศักดิ์ เผือกสม. (2540). *การปรับตัวทางความรู้ ความจริง และอำนาจของชนชั้นนำสยาม พ.ศ. 2325-2411*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เนื่ออ่อน ขวทองเขียว. (2553). *รัฐสยามกับล้านนา พ.ศ. 2417-2476*. วิทยานิพนธ์ อ.ด. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2550). *มิชชันนารีอเมริกันกับการสร้างชุมชนชาวคริสต์ในล้านนาช่วงสมัยของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม พ.ศ.2410-2476*. วิทยานิพนธ์ อ.ด. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรรณนิภา อพิษฐพงศ์. (2535). *เจ้า ไพร่ กับความเปลี่ยนแปลงในสังคมล้านนา ระหว่าง พ.ศ.2427-2476*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พวรรณตรี แซ่อึ้ง. (2550). *ยุทธศาสตร์วัฒนธรรมด้านการศึกษาของมิชชันนารีคณะเพรสไบทีเรียนในเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2416-2484*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พูนพร พูลทาจกร. (2530). *การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลพายัพหลังการตัดทางรถไฟสายเหนือ พ.ศ. 2464-2484*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ลี, เคียว อูค. (2539). *การเผยแพร่ศาสนาคริสต์กับการตอบสนองของชาวพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ระหว่างค.ศ. 1511-1990*. สารนิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิริพันธ์ นันธุวานนท์. (2547). *ภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของมิชชันนารีอเมริกัน ช่วงค.ศ. 1820- 1914 : การสำรวจเอกสารเกี่ยวกับมิชชันนารีเพรสไบทีเรียนที่ปฏิบัติงานในภาคเหนือของประเทศไทย*. สารนิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ไศลรัตน์ ดลอารมณ์. (2528). พัฒนาการของการทำป่าไม้สักในประเทศไทย พ.ศ.2439-2500.

วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศิลปากร.

เรณู อรรถาเมศร์. (2528). โลกทัศน์ชาวล้านนาไทยจากวรรณกรรม. ปรินิพนธ์ กศ.ม.

(ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

เหมือนพิมพ์ สุวรรณภาส. (2556). อุตสาหกรรมป่าไม้กับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของเมืองแพร่ (พ.ศ.2479-2504). กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรรถจักร สัตยานุรักษ์. (2531). การเปลี่ยนแปลงของจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึง พ.ศ. 2475. วิทยานิพนธ์ อ.ม.

(ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อาสา คำภา. (2549). ล้านนาและรัฐฉาน: ความเปลี่ยนแปลงภายใต้กระบวนการรวมศูนย์อำนาจและช่วงสมัยอาณานิคม ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19-20. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ภูมิภาคศึกษา).

เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สื่อออนไลน์

นงเยาว์ เนาวรัตน์. การศึกษาระบบโรงเรียน : การสร้างตัวตนและความเป็นอื่นของผู้หญิง.

บทความนำเสนอ ในงานประชุมวิชาการเรื่อง การศึกษาเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจสตรี โดยเครือข่ายผู้หญิงพลิกโฉม ประเทศไทย, ศูนย์ประชุมเอนกประสงค์ สโมสรนักศึกษา มหาวิทยาลัยกรุงเทพ (กล้วยน้ำไท) ธันวาคม 2553. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2562 จาก <https://www.academia.edu>การศึกษา>

ภาณุ รัตนวรพันธ์. นวัตกรรมทางเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงโลก. สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม พ.ศ.

2562 จาก <https://www.informatics.buu.ac.th/88510059/chapter1.pdf>

สมบุญ บุญชู. ฝ่ายและเหมืองพญาคำ. มูลินีเล็ก-ประไพ วิริยะพันธ์ สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2562

จาก <http://lek-prapai.org/home/view.php?id=428>

Curtis, Lillian Johnson. (1998). *The Laos of North Siam*. Bangkok : White Lotus.

Bock, Carl. (1986). *Temples and Elephants : The narrative of a journey of exploration through upper siam and Lao travel in Siam in 1881-1882*.
Bangkok : White Lotus.

Bradley, Ruth. (1967). *Dellie A Lout in the Dust*. U.S.A. : Ber-Cal publishing.

John H. Freeman, (1910). *An Oriental Land of The Free*. Philadelphia : The Westminster Press

Kenneth E. Wells, (1942). *Unforgettable Disciples*. Board of Foreign Missions
Presbyterian Church.

McGilvary D.D. (1912). *A Half Century Among the Siamese and The Lao : An Autobiography*. Bangkok : White Lotus.

Skilling, Peter and Santi Pakdeekham. (2004). *Pali and Vernacular Literature Transmitted in Central and Northern Siam*. Bangkok: Fragile Palm Leaves Foundation Lumbini Research Institute.

Swanson, Herbert R. (1984). *Khrischak Muang Nua : Study in Northern Thai Church History*. Bangkok : Chuan Printing.

Thesis

Anan Ganjanapan. (1984). *The Partial Commercialization of Rice Production in Northern Thailand (1900-1981)*. Ph.D. Thesis, Cornell University.

Vachara Sindhuprama. (1988). *Modern Education and Socio-Cultural Change in Northern Thailand 1898-1942*. Ph.D. Dissertation, University of Hawaii.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก ลำดับเหตุการณ์ชีวิตประวัติสีโหม่ วิชัย
ตามพงศาวดารของตระกูลวิชัย พ.ศ.2473

28 มกราคม พ.ศ.2411	สีโหม่ถือกำเนิด
พ.ศ.2411	ศาสนาจารย์แดเนียล แมคกิลวารี ขึ้นเชียงใหม่ ก่อตั้งคริสตจักร เชียงใหม่
พ.ศ.2411-พ.ศ.2417	พ่อหนานศรีวิชัย บิดาสีโหม่ ผู้บวชเรียนพุทธศาสนา และเป็น ผู้ปกครองวัด ในบ้านเมืองกาย พบปะสนทนาหลักคริสตธรรม แลกเปลี่ยนกับศาสนาจารย์ แมคกิลวารี
พ.ศ.2417	สีโหม่อายุ 6 ขวบ บวชเณร (ลูกแก้ว) ตามวิถีพุทธศาสนา ในงาน พิธีศพยาย 7 วัน ที่วัดบ้านเมืองกาย
พ.ศ.2417	นายแพทย์ แม่เรียน เอ ชิค ขึ้นมาเชียงใหม่ ปฏิบัติงานแพทย์ ประจำคณะมิชชันนารี คริสตจักรเชียงใหม่ มีหนานศรีวิชัย ทำหน้าที่ผู้สอนภาษาพื้นเมือง ให้นายแพทย์ชิค หนานศรีวิชัย เรียน ภาษาไทยกรุงเทพฯ จากศาสนาจารย์แมคกิลวารี
พ.ศ.2417-พ.ศ.2419	นายแพทย์ชิคลงมาแต่งงานกับมิสซิสชิค ที่กรุงเทพฯ และมีบุตรด้วยกัน 3 คน ที่บ้านเชียงใหม่ แม่เฒ่าวรรณดี มารดาศรีโหม่ ทำงานเป็นแม่นมให้กับบุตรครอบครัวชิค สีโหม่จึงลงมาอยู่ด้วย ที่บ้านชิคเป็นการชั่วคราว
พ.ศ.2419	สีโหม่เริ่มเรียนหนังสือกับศาสนาจารย์ และมิสซิสแมคกิลวารี ที่บ้านคริสตจักรเชียงใหม่
พ.ศ.2420	ศรีโหม่ และแม่เฒ่าวรรณดี ติดตามครอบครัวชิค ลงมากรุงเทพฯ พำนักที่บ้านปากคลองบางหลวง ตอนนั้นศรีโหม่อายุ 9 ขวบ ครอบครัวสีโหม่ย้ายออกจากบ้านเมืองสาตอย่างถาวร พำนักอยู่กับ ครอบครัวชิค ในเมืองเชียงใหม่
พ.ศ.2420	พ่อหนานศรีวิชัยรับศีลบัพติศมา แสดงตนเป็นชาวคริสต์เถียน
พ.ศ.2421	แม่เฒ่าวรรณดีรับศีลบัพติสมา พ่อหนานศรีวิชัยได้รับ “ใบปล่อย

ออกจากจำว”

- พ.ศ.2422-พ.ศ.2425 มิสอี แอส โคล และ มิสแคมเบล ขึ้นมาตั้งโรงเรียน ที่คริสตจักร
เชียงใหม่ สี่โหมได้เข้าเรียนที่โรงเรียน จนเลิกกิจการ
- พ.ศ.2422 พ่อหนานศรีวิชัย รับแต่งตั้งหน้าที่ มัคทายก (เฒ่าแก่) ในคริสตจักร
เชียงใหม่ ครอบครัวชีวิตย้ายบ้านมาอยู่บ้านแม่เช่า ครอบครัวสี่โหม
ย้ายตามมาพำนัkd้วย
- พ.ศ.2423 / พ.ศ.2424 นายแพทย์ซิคชักชวนพ่อหนานศรีวิชัย และคนอื่นๆ อีก 9 คน ร่วม
ทุนทำธุรกิจค้าข้าว (สี่โหมอายุ 12 ปี)
- พ.ศ.2428 นายแพทย์ซิคลาออกจากคณะมิชชันนารี เพื่อดำเนินธุรกิจ
สัมปทานป่าไม้และค้าไม้สัก สี่โหมอายุ 17 ปี ช่วยหนานศรีวิชัย
ทำงาน เป็นผู้จัดการกิจการป่าไม้ของนายแพทย์ซิค
- พ.ศ.2432 มิสซิสซิคพร้อมบุตร 3 คน และสี่โหมวัย 22 ปีเดินทางไป
สหรัฐอเมริกา
- พ.ศ.2433 สี่โหมพำนัkdอยู่ในสหรัฐอเมริกาว่า 1 ปี จึงเดินทางกลับเชียงใหม่
- พ.ศ.2434 สี่โหมกลับเข้าทำงานธุรกิจทำป่าไม้กับหมอซิค
- พ.ศ.2436 สี่โหมอายุ 25 ปี แต่งงานกับแม่คำป้อ (ไชยวัฒน์) ชาวบ้านแป้น
ลำพูน
- พ.ศ.2437 สี่โหมคุมช้างฝูงใหญ่ ไปเลี้ยงที่เมืองเชียงรายได้
พ่อหนานศรีวิชัยเสียชีวิตด้วยอหิวาตกโรค
- พ.ศ.2438 หมอซิคพร้อมด้วยศรีโหม เดินทางไปเมืองมะละแหม่ง รับมิสเตอร์
แกแล็ค ชาวอเมริกันที่เดินทางเข้ามารับตำแหน่งผู้ช่วยกงสุล
อเมริกัน ประจำเชียงใหม่ สี่โหมรับหน้าที่คุมช้าง (จากมะละแ
หม่ง) ถึง 38 เชือกมารับหมอที่เมืองระแหง (แขวงเมืองตาก) ระหว่าง
เดินทางนายแพทย์ซิคล้มป่วยต้องพาลงไปรักษาตัวที่กรุงเทพฯ
อาการไม่ทุเลาและเสียชีวิตในเวลาต่อมา

- พ.ศ.2439-พ.ศ.2440 หลังการถึงแก่กรรมของนายแพทย์ซิค สี่หมื่นนำช้างของหมอซิค 8
เชือก ไปตัด ฟัน ชักลากไม้ขนสีก ที่ป่าห้วยปงห้อม เมืองออน
ขายให้ห้างบอมเบย์ (The Bombay Burma Co.,Ltd.)
- พ.ศ.2441-พ.ศ.2458 สี่หมื่นย้ายมาทำป่าไม้เมืองงาย 17 ปี จึงเลิกกิจการ นำช้างของ
ตัวเอง 5 เชือกจากเมืองงาย (ปัจจุบัน คืออำเภองาว จังหวัด
ลำปาง) มายังเชียงใหม่
- พ.ศ.2447 สี่หมื่นขายที่ดินและบ้านหลังเดิมให้กับเจ้าแก้วนารัฐ แล้วย้ายมา
ปลูกบ้าน “บ้านสันป่าข่อย” ทางฝั่งตะวันออกแม่น้ำปิง ด้านใต้
โบสถ์คริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่
- พ.ศ.2452 แม่เฒ่าวรรณดี มารดาถึงแก่กรรม
- พ.ศ.2454 สี่หมื่นรับตำแหน่งศิษยาภิบาล ประจำคริสตจักรเชียงใหม่ และสอน
ศาสนาแก่นักเรียนธรรม ที่โรงเรียนคริสตธรรมหนองแสง ได้
เงินเดือน ๆ ละ 60 บาทและมีรายได้จากการทำนาขายข้าวจาก 8
ตำบล
- พ.ศ.2545 ศาสนาจารย์แมคกิลวารี ถึงแก่กรรม
- พ.ศ.2466 เคลื่อนไหว คริสตจักรที่เป็นของชนพื้นเมือง
- พ.ศ.2473 แม่คำป้อ ภรรยาสี่หมื่นถึงแก่กรรม สี่หมื่นมีภรรยาเพียงคนเดียว
สี่หมื่นเขียนบันทึกพงศาวดารตระกูลวิชัย ขณะอายุ 62 ปี
- พ.ศ.2480 เขียนหนังสือ ศาสนาสองฝ่าย เล่ม 2 และเล่ม 3
- พ.ศ.2481 สี่หมื่นถึงแก่กรรม อายุ 70 ปี

ภาคผนวก ข

ข่าวเรื่องสีไหมในหนังสือพิมพ์สหรัฐอเมริกา “The Daily Argus News” เมื่อวันที่ 11
ธันวาคม 1889. สถานที่พิมพ์ Crawfordville, Indiana, U.S.A.

“LAOS AND ITS PEOPLE

INTERESTING FACTS ABOUT TEN PROVINCES IN THE NORTH OF SIAM.

So little is known in this country of the strange race of people who inhabit the Siamese provinces of Laos that any information on the subject will be read with keen interest. It was the good fortune of the New York herald correspondent at San Francisco to converse with Se Mo, the first native of Laos to tread upon American soil, and his chaperone, Mrs. Cheek. Mrs. Cheek is the daughter of Dr. Sam Bradley, one of the earliest Presbyterian missionaries in Siam. Thirteen years ago she was married to Dr. Marion A. Cheek, who was sent out in 1874 as physician in the Presbyterian missionary service. For ten years he was in the missionary service at Cheung-Mai, the capital of the Laos provinces. For the past five years he has conducted an extensive plantation and lumber planning mills at Cheung-Mai.

Se Mo is a slimly built youth, with an olive skin and prominent features. He speaks very imperfect English. He is 22 years of age and a son of Lung Chai, a well-educated Laos, who was formerly a teacher in the government employ and is now an artist employed in decorating temples. “I came here,” said young Mo, “to study American customs and become proficient in the language. I will return with Mrs. Cheek in about six months or a year. I like the beautiful country and weather very much.”

Then he went on to explain something about the language and religion of his country. The language is very soft and is more like Burmese than Chinese, its sound is gentle and pleasant to the ear. On the Laos calendar the months of the year are represented by pictures of animals, and by the lunar method of reckoning.

(สืบค้นจาก <https://news.google.com>newspapers>.)

ภาคผนวก ค พงศาวดารตระกูล "วิชัย" (ประวัติตระกูล)

๗
๗
๕

พงสาวดาร ของ กระตุต " วิชัย "

๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐

พงสาวดารของกระตุต " วิชัย " นี้ ขึ้นมาภิเษกใหม่ วิชัย ได้เขียนไว้เมื่อ
วันที่ ๑ เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๗๓ เพื่อจะได้ให้บุตรหลานหลานต่อไปภายหน้าทราบไว้ นาย
ถาวร วิชัย ผู้บุตร ได้จัดการเรียบเรียงและแปลออกจากภาษาเมืองเหนือเป็นภาษาไทยเมื่อวันที่
๑ เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ความดังต่อไปนี้

ครั้นเมื่อปีจุลศักราช ๑๐๕๐ นครเชียงใหม่ได้ถูกพวกพม่าเข้าตีมาที่แตก และ
กวาดก่อนเอาผู้คนพลเมืองเชียงใหม่ไปเป็นเชลยเสียหมด คงทิ้งเมืองไว้ร้างเปล่าอยู่เกือบ
๒๐ ปี

ครั้นปี จ.ศ. ๑๑๔๔ เจ้ากาวิละ ไอร์สเจ้าฟ้าชายแก้ว เจ้าเมืองนครลำปาง
ได้ยกพวกมาตั้งที่นคร เชียงใหม่อีก แต่ได้มาตั้งอยู่ที่เวียงป่าข่างในนครลำปางก่อน ได้หลายปี
เพื่อรวบรวมไพร่พลให้มากขึ้นเพื่อจะยกมาตั้งที่นคร เชียงใหม่ ครั้นต่อได้แก่ความของการแล้ว
จึงได้อพยพมาตั้งที่นคร เชียงใหม่ แยกพลเมืองมีน้อยเต็มที เพราะเชียงใหม่มีที่กว้างขวาง
เจ้ากาวิละจึงได้ยกทัพไปทำการรบพุ่งตามบ้านเมืองที่ใกล้เคียง กวาดก่อนเอาผู้คนมาเป็นเชลย
บรรจุในดินแดนเชียงใหม่ ทางทิศตะวันตก ได้ไปตีเอาเมืองท่งเมืองฝูฮาม ทิศเหนือที่ไปจนถึง
เขตเมืองเชียงตุง และหัวเมืองใหญ่รอบพื้นที่กับเชียงตุง คือเมืองของพญา, เมืองเลน,
เมืองปู้, เมืองสาก, เมืองกาย และเชียงแสน พลเมืองเหล่านั้นไม่ใช่ชาติเจียว เป็นชาวชาติ
จีน, ชาวลื้อ, ชาวปู้, ชาวสาก, ชาวเชียงแสน พลเมืองเหล่านั้น เจ้ากาวิละได้นำพาไปตั้ง
ภูมิลำเนาอยู่ตามพวกคามเหล่านี้เป็นหมู่ ๆ ไม่ปะปนกัน เช่นชาวเมืองสาก ก็ให้ไปตั้งอยู่ตามลหะ
เรียกวานบ้านเมืองสาก ชาวกายก็ให้ไปรวมอยู่ตามลหะ เรียกวานบ้านเมืองฝูฮาก มาจนทุก
วันนี้

คนกระตุต " วิชัย " (*Vijaya*) ก็เป็นชาวเมืองสาก ซึ่งถูกกวาดก่อนลง
มาคราวเจ้ากาวิละ ข้างฝ่ายทางมารดา (แม่เจ้าวรรณี) ก็เป็นชาวกาย ได้ถูกกวาดก่อน
ลงมาในคราวเดียวกัน เมื่อปี จ.ศ. ๑๑๕๐

ขึ้นมาภิเษกใหม่ วิชัย เกิด ณ วันอังคารที่ ๒๕ เดือนมกราคม ปีมะโรง (ปี
ค.ศ. ๑๘๖๔) เกิดที่บ้านเมืองสาก เป็นบุตรชายคนโตของพ่อหนานศรีวิชัย และแม่วรรณี
แม่วรรณีอยู่บ้านเมืองกายในจังหวัดเชียงใหม่ พ่อหนานศรีวิชัยเป็นบุตรของนายสม มารดา
ชื่อนางคำมี แม่วรรณีเป็นบุตรนายน้อยกัณเฑาะ มารดาชื่อนางเรือนคำ นามสกุล "กัณเฑาะวงษ์"

ประวัติของพ่อหนานศรีวิชัย นามเดิมเมื่อยังเป็นเด็กเรียกว่า " คงแก้ว "
เกิด ณ วันศุกร์ เดือน ๑๔ ค่ำ เดือนเมษายน จ.ศ. ๑๒๐๓ ได้เข้าเฝ้าเรียนอยู่ที่วัดเมืองสาก
ต่อมาได้มาอยู่ ๓ พรรษา สักออกมาเป็นบวราวาส ต่อมาได้แต่งงานกับนางวรรณี ท่านได้
เป็นหัวหน้าปกครองวัดเมืองกาย

พ่อนานศรีวิชัยเป็นผู้ที่มีความรู้สูงในธรรมพุทธศาสนา เป็นผู้ถือเคร่งครัด ใฝ่เรียน
บุญทำทานมามาก ไม่ว่าเขาจะทำบุญที่ไหน ใกล้หรือไกล กองอุทิศสาคูไปจนโค ไก่กระทำสิ่งอัน
สำคัญที่เป็นประโยชน์ไว้กับวัดหลายสิ่งหลายอย่าง คิมบาภิบาลศรีโหม เมื่ออายุได้ ๖ ขวบ ได้บวช
เป็นพระภิกษุแม่เพาเรียนคำบาลีเมืองกาย ๗ วัน

พ่อนานศรีวิชัยเป็นผู้ที่มีความรู้สูงในทางหนังสือด้วย และมีวิชาการช่างด้วยมีอีก
หลายอย่าง เช่นช่างแกะสลักเขียนลวดลายต่าง ๆ เมื่อเจ้านายองค์ใหม่มีงานกองการ ก็เรียก
ตัวไปทำงานที่ในคุ้มในวังบ่อย ๆ คอมากเป็นวิชาอาชีพของท่าน นอกจากนี้ ท่านยังเป็นอาจารย์
ประจำวัดอีกด้วย

คนเหตุที่จะมาพบคริสตศาสนา

ในปี จ.ศ. ๑๓๓๐, ค.ศ. ๑๘๔๘ มีท่านอาจารย์แมคกิลวารี ได้ยอครอบครัวขึ้นมา
ตั้งอยู่ที่เชียงใหม่ ที่แรกมาพักที่ศาลาบ้านแสงคำมา ยี่สิบวันทุกแม่น้ำอิง (คือที่ศาลาแก้ววโรรส)
ได้นำเอาชาวอัมประเสริฐของพระคริสต์ขึ้นมาเผยแผ่ให้ชนชาวเชียงใหม่ได้รู้ถึงพระเยซู เวลา
นั้น พ่อนานศรีวิชัยได้เคยเขาไปทำการที่เจ้านายในเมืองเสมอ ทุกครั้งที่ท่านเข้าไปในเวียง
ก็โคแหวะ เข็มหมากอาจารย์ สมนานไคถามด้วยเรื่องศาสนาและเรื่องอื่น ๆ เสมอจนคุ้นเคยกันเป็น
เวลาหลายปี

ครั้นต่อมา มีนายแพทย์หนุ่มคนหนึ่งขึ้นมาเป็นแพทย์ประจำอยู่ที่เชียงใหม่ คือนาย
แพทย์เอม.เอ.ซีก () กองการครูผู้จะสอนภาษาลาวเมืองเหนือ ท่าน
อาจารย์แมคกิลวารีจึงเคยรู้จักคุ้นเคยกับพ่อนานศรีวิชัยจึงได้นำชักชวนให้พ่อนานศรีวิชัยมาเป็น
ครูสอนภาษา ลาวมอซีกก็ตกลงมา ส่วนพ่อนานศรีวิชัยก็ได้มีโอกาสได้เรียนหนังสือไทยกับอาจารย์
แมคกิลวารีด้วย เพราะเวลานั้นในพระธรรมคำภีร์และเพลงเป็นภาษาไทย ผู้เรียนและผู้สอนต่างก็
ตั้งใจเรียนและสอนกันจริง ๆ จนเข้าใจในเรื่องศาสนาได้ดี มีความเลื่อมใสศรัทธา รับเชื่อถ้อย
ในพระเยซูคริสต์ ต่อมาได้นำพ่อนานศรีวิชัยมาพบแมคกิลวารี ทมอซีก กับผู้สอนคนอื่น ๆ ลงไปบ้านที่
เมืองสาก ไปสวกที่เรือน เวลานั้น มารดาของพ่อนานศรีวิชัยยังมีชีวิตอยู่ อายุได้ ๔๐ ปี
ท่านจึงได้นำเอาเรื่องศาสนาไปบอกเล่าชี้แจง ชักชวนมารดาของท่านให้เขารับเชื่อเชื่อถ้อยในพระ
เยซูคริสต์ด้วยกันจึงจะได้ออกพ้นจากบาป ที่จะให้รอดจากบาปด้วยการบวชเพียบพร้อมกันไม่ได้
เพราะเราเป็นคนบาปด้วยเหมือนกัน ยังไม่แค่นั้น ท่านยังได้เชิญอาจารย์แมคกิลวารีไปพัก
ที่นอนตักสอนและสวดที่นั่น ส่วนมารดาของท่านก็เห็นดีเห็นชอบตกลงปลงใจเชื่อถ้อย ครั้นต่อมาไม่นาน
มารดาของท่านเจ็บป่วยด้วยโรคชรา พ่อนานศรีวิชัยบุตรได้อธิษฐานขอพระเจ้าโดยบอกความผิด
บาปทั้งปวงของมารดา ยังไม่ทันได้รับศีลท่านก็ไคลลาโลกไปเสียก่อน จึงได้จัดการสงฆ์ตามอย่าง
ลัทธิคริสต์ศาสนา ได้ฝังศพไว้ที่สุสานบ้านเกน

ครั้นต่อมา หมอชิตจะลงไปทำงานที่ทางออก พอหนานศรีวิชัยก็ลงไปด้วย เวลานั้น
ครอบครัวยังอยู่ที่บ้านเมืองสาคร เมื่อหมอชิตแต่งงานแล้วก็พากันขึ้นมาอยู่ที่เชียงใหม่ อยู่มาได้
กว่า ห้าปี ได้บุตรชายคนหนึ่ง หมอชิตต้องการคนเลี้ยงบุตร แม่วรรนาก็รับหน้าที่เป็นแม่หมอบคลอด
มา แม่วรรนาก็เลี้ยงบุตรชายของหมอชิตถึง ๓ คน เวลานั้น ครูศรีใหม่มีอายุได้ ๔ ขวบ โยม
โสภาเรียนหนังสือกับท่านอาจารย์แมคกิลวารี

ครั้นปี ค.ศ. ๑๘๖๗ หมอและแม่มชิตก็ลงไปกรุงเทพฯ แม่เจ้าวรรนาคือครูศรีใหม่
ก็ลงไปพร้อมกันด้วย เวลานั้น ครูศรีใหม่มีอายุได้ ๔ ขวบ ๆ ไม่อยู่กรุงเทพฯ ได้ ๔ เดือนเศษ
อยู่ที่ปากคลองนางหลวง พอขึ้นมาเชียงใหม่ แม่วรรนาก็เลี้ยงอยู่กับหมอและแม่มชิต ไม่ลงไปอยู่
ที่บ้านเดิมคือบ้านเมืองสาคร เมื่อปี ค.ศ. ๑๘๖๗ พอหนานศรีวิชัยได้รับศิษย์พิชิตมา ทอมมาก็มีหนึ่ง
แม่วรรนาก็ได้รับศิษย์ ทั้งแม่ทอมมา ก็คอยพดพิวเรียนมาอยู่ทำงานกับหมอและแม่มชิตจนต
ครั้นถึงปี ค.ศ. ๑๘๖๘ โกรบโนปถอยออกจากจาว

ปี ค.ศ. ๑๘๘๐ พอหนานศรีวิชัยได้รับตำแหน่งเป็นมรรคนายก (เจ้าแก้ว) ในคริสต์จักร
เชียงใหม่ ปี ค.ศ. ๑๘๗๕ มีส. อ. แอส. โคด กับมิสแมคเนลได้ขึ้นมาตั้งโรงเรียนที่เชียงใหม่
ครูศรีใหม่ก็ให้เขาเรียนที่โรงเรียนนั้น โดยประมาณ ๒ - ๓ ปี แม่มชิตก็ลงไปอยู่กรุงเทพฯ
โรงเรียนก็เป็นอันล้มเลิกไป หมอและแม่มชิตก็ขายไปอยู่บ้านทางฝั่งตะวันตกแม่น้ำปิง บ้านแม่ชา
ครอบครัวของพอหนานศรีวิชัยก็โดยขายไปอยู่ด้วย ทอมอีก ๑ ปีก็ว่า ๆ หมอชิตได้ชักชวนเขา
ทุนการขาย คือไปซื้อช้างที่เมืองน่านมาขาย ผู้ที่ไม่ใช่ทุนก็เอาแรงทำทุน เวลานั้น พอหนานศรีวิชัย
มีเงินทุนอยู่ ๒๐๐ รูปี เขาทุนกับหมอ พากันไปเมืองน่านรวม ๔ คน เจ้านอบสังกะก็ไปด้วย ชื่อ
ชางมาโด ๔ เชือก แล้วเอาไปขายที่เมืองแม่ฮ่องสอน การค้าขางคราวนี้มีกำไรอยู่มาก แลส่วน
ของพอหนานศรีวิชัยก็ได้อีก ๒๐๐ รูปี

ครั้นต่อมาปี ค.ศ. ๑๘๘๕ หมอชิตก็ได้ออกจากคณะมิชชันนารี ไม่ทำการค้าขายทำป่าไม้
ชอบสักในเขตจังหวัดเชียงใหม่, ลำพูน, ลำปาง และแพร่ พอหนานศรีวิชัยกับครูศรีใหม่สองคน
พอถูกใจเขาทำงานป่าไม้ เป็นผู้จัดการดูแลแทนหมอชิตทั่วไป โดไปตรวจการป่าไม้ทุกที่ทุกตำบล
คือในจังหวัดทั้งสี่ เวลานั้นครูศรีใหม่มีอายุได้ ๑๗ ปี ได้รับทำหน้าที่ ๆ สำคัญ ๆ หลายตำแหน่ง
เช่นเกี่ยวกับการเงินเป็นต้น

ปี ค.ศ. ๑๘๘๘ แม่มชิตก็ออกไปประเทศอเมริกา ครูศรีใหม่ก็ไปด้วย โดไปอยู่ที่
เวียงไคแลนค ในมลรัฐแคลิฟอร์เนียหนึ่งปี แม่มชิตกับครูศรีใหม่ก็กลับมาประเทศสยามพร้อม
กัน เวลาอยู่ที่ประเทศอเมริกาได้เขียนและแต่งหนังสือศรีใหม่เล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ไว้เป็นที่ระลึก
ครั้นมาถึงเชียงใหม่แล้ว ก็ได้เขาทำการป่าไม้อีกต่อไป ไม่ค่อยจะมีเวลาได้หยุดและอยู่กับบ้าน
เลย

ครั้นถึงวันที่ ๓๑ เดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๙๓ (ร.ศ. ๑๑๐) ครูศรีใหม่ได้แต่งงาน
กับแม่คำป้อ ไชยวัน บุตรีของแม่เจ้าจันทอง นายคำขาว ไชยวัน ที่บ้านประยูร จังหวัดลำพูน

- ๔ -

ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๔๔ แรม ๔ ค่ำ พงศนาศรีวิชัยโคทมเจ็บเป็นโรค
อหิวา เจ็บอยู่ได้ ๒ วัน ถึงแก่กรรม รวมอายุได้ ๔๔ ปี ๓ เดือน ได้จัดฝังศพไว้ที่ป่าช้า
บ้านเกน

ในปี ค.ศ. ๑๘๔๕ เดือนกุมภาพันธ์ หมอชิตได้ไปเมืองมระหมัง, แรงกุน ไปรับ
มิสเตอร์แคแล็ค ครูศรีโหมกได้ไปด้วย ได้คุมช่างไป ๓๔ เชือก ไปคอยรับหมอที่ระแหง
เพราะหมอได้ลงไปทางเรือได้ ๔ เดือนกว่าก็กลับมาบ้าน หมอชิตได้สมใจเรื่อยมาตาม
ทาง ครั้นมาถึงบ้านอาการยังไม่ทุเลา จึงได้ลงไปรักษาตัวที่กรุงเทพฯ ท่านได้ถึงแก่กรรม
ที่กรุงเทพฯ ในปี ค.ศ. ๑๘๔๕ ศพของท่านได้ฝังไว้ที่สุสานกรุงเทพฯ

วันที่ ๒ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๔๖ บุตรคนที่สองได้เกิด ชื่อ "วรรณคำ" ในปีนี้
ครูศรีโหม ได้เอาร่างของหมอชิต ๔ เชือกไปทำการค้ำพันตากไม้ซอมสักที่ห้วยปงหม ในตำบล
เมืองออน ชายโพรงบอมเบย์ ทำอยู่ได้ ๑ ปี ก็เลิกจากที่นี่ ยกไปทำป่าไม้ที่เมืองงาว
รวมเวลาทำงานที่เมืองงาวได้ ๑๗ ปี ได้เอาร่าง ๔ เชือกของคนเองที่ได้มาจากเมืองงาว
มาเขียนใหม่ด้วย

เวลาที่ทำงานป่าไม้ที่เมืองงาวนั้น บ้านเรือนตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกแม่น้ำปิง ที่ข้างคุ้มเจ้า
หลวงเกษวัน เวลาที่อยู่ฝั่งตะวันตกแม่น้ำปิง มีบุตร ๔ คน คือ

๑. ค.ญ. ศรีพรม วิชัย
๒. ค.ญ. วรรณคำ วิชัย
๓. ค.ช. เจริญ วิชัย
๔. ค.ญ. นองใส วิชัย

ได้สามที่มานี้ฝั่งตะวันตกแม่น้ำปิงให้เจ้าหลวงเกษวันเขียนใหม่เสีย และไ้มาซื้อเอาบ้าน
ที่ฝั่งตะวันออกแม่น้ำปิง ได้โรงสวด บ้านสี่ป่าซอย ศาลาหาคาตา เขียนใหม่ แล้วได้อพยพ
ครอบครัวมาตั้งอยู่ที่บ้านสี่ป่าซอย เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. ๑๘๐๓ (พ.ศ. ๒๔๔๖)

วันศุกร์ที่ ๓ เดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๘๐๔ ปีมะโรง ค.ช.ถาวร บุตรคนที่ ๔ เกิด
ที่เรือนเล็กเก่าที่พนามานใหญ่ เพราะเวลานั้นบ้านหลังใหม่กำลังก่อสร้างยังไม่เสร็จ

ในระหว่างนี้ยังมีช่างเหลืออยู่อีก ๒ เชือก ได้เอาไปค้ำพันตากไม้เค็ม ไม้ยม
ที่ป่าแมงค เขาไม่มาทำเรือน ต่อมาได้ช่างข้างทั้ง ๒ เชือกนั้นเสีย เลยเลิกทำงานป่าไม้

วันที่ ๓๐ ธันวาคม ค.ศ. ๑๘๐๗ ค.ญ. สมพร วิชัย บุตรคนที่ ๖ เกิด ที่เรือน
หลังใหม่ ฝั่งตะวันออกแม่น้ำปิง เพราะเรือนหลังนี้ได้ก่อสร้างเสร็จแล้ว

ครั้นต่อมาจนถึงวันที่ ๓๔ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๐๘ แม่เจ้าวรรณคำ วิชัย ได้ตั้งพันถม
เจ็ดอง ป่วยอยู่ได้ ๔๔ วัน ถึงวันศุกร์ที่ ๔ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๐๘ แม่เจ้าวรรณคำถึงแก่

- ๕ -

พลเอกจากการทำป่าไม้ ข้างหมกแล้ว ก็ไ้มาซื้อพนา ทำนาขายข้าวต่อมา
ครั้นถึงวันที่ ๕ เดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๑๑ ได้รับตำแหน่งเป็นคณบดีมาตประจาศรีจักร
เจียงใหม่ ทำการสอนศาสนาต่อมา

วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๑๑ ค.ญ. อำไพ วิชัย บุตรคนที่ ๗ เกิด

วันที่ ๒๒ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๑๑ อาจารย์แมคกิววารี โค้ดถึงแก่กรรม ได้นำศพ
ฝังไว้ที่ป่าชานานเคน

วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๑๔ ค.ช. วิชัย วิชัย บุตรคนที่ ๘ เกิด

การอาชีพในเวลานี้ คือทำงานในหน้าที่คณบดีมาต สอนนักเรียนมัธยม
ที่โรงเรียนพระศรีศักรรรมของแสง ได้รับเงินเดือน ๆ ละ ๒๐ บาททุกเดือน นอกนั้น
ก็มีทำนาอยู่ตามตำบลต่าง ๆ อยู่ ๔ ตำบล

วันพฤหัสบดีที่ ๒๑ กันยายน ค.ศ. ๑๙๑๖ ปีมะโรง ค.ช. สมเพ็ชร วิชัย เกิด
เป็นบุตรคนที่ ๙ (คนสุดท้าย)

ครั้นถึงวันที่ ๒๑ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๓๐ วันศุกร์ แม่คำป้อ วิชัย โค้ดถึงแก่กรรม
คือเป็นไข้เจ็บอก เวลาถึง บุตร ๔ คน ไม่ได้อยู่ที่บ้าน คือ (๑) นายเจริญ วิชัย
(๒) นายถาวร วิชัย สองคนทำงานที่กรุงเทพฯ (๓) น.ส. อำไพ วิชัย กำลังเรียนหนังสือ
อยู่ที่โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย บางกะปิ กรุงเทพฯ (๔) นางสมพร ภรรยาอยู่คนเดียวที่
จังหวัดพิจิตร ทางบ้านโคกจักรไทโรเลขในกลัม พอลวันจันทร์ ที่ ๒๔ มีนาคม พวกลูก ๆ ทั้ง
๔ คน ก็ไ้มาที่บ้านพร้อมกัน มาปฏิบัติแม่อยู่ ๔ วัน ๔ คืน ครั้นถึงวันศุกร์ ที่ ๒๔ มีนา
คม ค.ศ. ๑๙๓๐ เวลา ๑๗.๓๐ น. แม่คำป้อ วิชัย ก็ไ้ถึงแก่กรรม วันอาทิตย์ที่ ๓๐ ก็ไ้
นำเอาศพแม่คำป้อ ไปฝังไว้ที่สุสานประจำตระกูลนานเคน เคียงกับศพของพ่อเขาหนานศรีวิชัย
และแม่เพาวรรณดี รวมศิริอายุแม่คำป้อ วิชัยไ้ ๕๕ ปี ไ้เคยกินด้วยกันกับครูศรีใหม่ วิชัย
มาเป็นเวลา ๓๗ ปี มีบุตรด้วยกัน ๙ คน ไ้ตายเสีย ๑ คน ยังคงเหลืออยู่ ๘ คน ทั้งแม่
แม่คำป้อ วิชัย โค้ดถึงแก่กรรมแล้ว ครูศรีใหม่ วิชัย ก็ไ้ไ้จะมีภรรยาอีกเลย

ไ้ได้รับพระราชทานอนุญาติให้ใช้นามสกุล " วิชัย " (*Vijaya*)
ไ้ไ้ตามทะเบียนอนุญาติ เลขที่ ๘๒ ลงวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๔.

๐๐๐๐๐๐๐๐

ภาคผนวก ง หนังสือฝากสีไหม 24 ฉบับ

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นางสาวกมลธร ปาละนันท์
วัน เดือน ปี เกิด	12 เมษายน 2508
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	พ.ศ. 2548 ศิลปศาสตรบัณฑิต จาก มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พ.ศ.2561 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ที่อยู่ปัจจุบัน	5/2323 หมู่บ้านประชาชื่น ถนนสามัคคี ตำบลบางตลาด อำเภอปากเกร็ด นนทบุรี

